АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСКАЙ ССР
ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ
ІНСТЫТУТ ЛІТАРАТУРЫ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА

ЗБОРНІК
дакументаў і матэрыялаў

МІНСК «НАВУКА І ТЭХНІКА» 1988

ББК
Ф84

В. І. Дарашкевіч — прадмова, укладанне, каментарыі, паказальнік

Я. Л. Неміроўскі — выданні Францыска Скарыны: зводны каталог і апісанне

Рэдактары:

д-р гістар. навук Я. Д. Ісаевіч
канд. філал. навук В. А. Чамярыцкі

Рэцэнзенты:

д-р філал. навук М. М. Арочка
д-р філал. навук А. А. Лойка
д-р філал. навук В. П. Маслюк

$Ф\frac{4603000000-007}{М316(03)-88}120-87$

ISBN 5—343—00393—1

ВЯЛІКІ ЎСХОДНЕСЛАВЯНСКІ ПЕРШАДРУКАР І АСВЕТНІК-ГУМАНІСТ

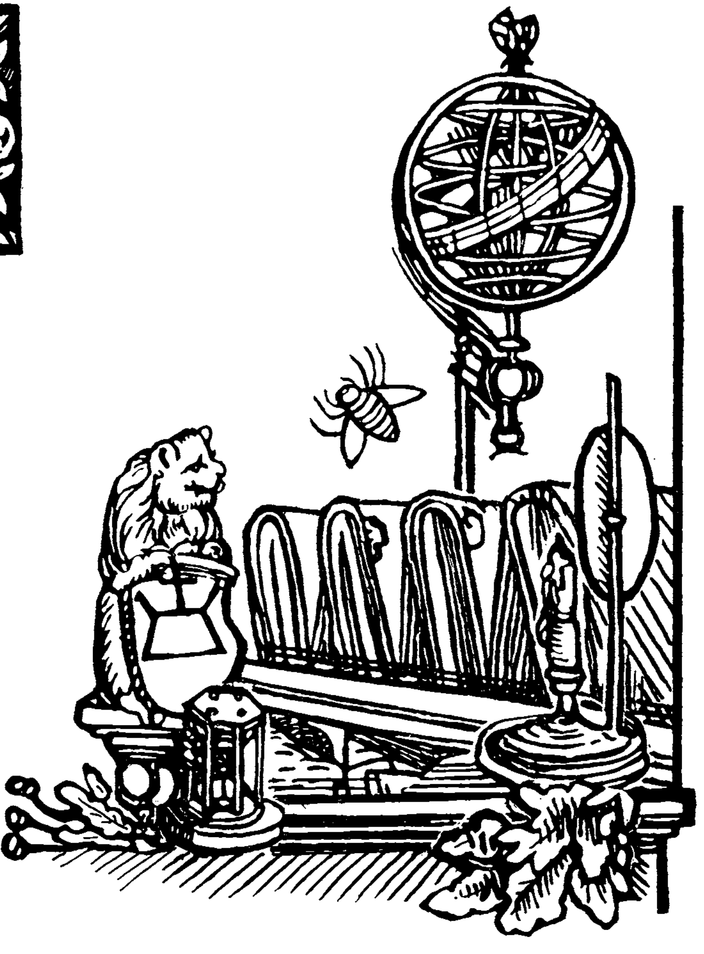

БІВЛИЯ РОУСКАЯ

ВЫЛОЖЕНА ДОКТОРОМЪ
ФРАНЦИСКОМЪ СКОРИНОЮ
ИЗСЛАВНАГО ГРАДА ПО
ЛОЦЬКА, БОГОУ КОЧТИ И
ЛЮДЕМЪ ПОСПОЛИТЫМЪ
К ДОБРОМОУ НАОУЧЕНИЮ :~

Падзвіжніцкая дзейнасць Францыска Скарыны, тытанічнай постаці эпохі Адраджэння, заснавальніка рэнесансна-нацыянальнай традыцыі ў культуры ўсходнеславянскіх народаў, з'явілася заканамерным і прагрэсіўным вынікам сінтэзу і далейшага развіцця перадавога айчыннага і сусветнага, пераважна заходнееўрапейскага, вопыту. Яна была падрыхтавана ўсёй шматвяковай гісторыяй беларускага народа. Па шматграннасці сваёй натуры, вучонасці, сіле думкі, прадпрымальнасці, творчай смеласці і шырыні поглядаў Скарына быў тыпова рэнесансным, еўрапейскім і разам з тым глыбока славянскім і беларускім дзеячам. Сапраўды, як творчая асоба Скарына (выхадзец з беларускай сям'і) канчаткова сфарміраваўся ў заходнееўрапейскім культурным асяроддзі, аднак ён не страціў нацыянальнага аблічча, а ўсю энергію, талент і энцыклапедычныя веды аддаў радзіме, патрыятычнаму служэнню «посполитому люду рускаго языка», разумеючы пад ім усю ўсходнеславянскую супольнасць. Таму так важна зразумець гарачы патрыятызм і ў пэўнай ступені народныя карані светапогляду, што трымалі Скарыну, як магутнае дрэва на зямлі, і не далі яму адарвацца ад роднага народа.

З гонарам і пачуццём уласнай годнасці зазначаў Скарына ў прадмовах і пасляслоўях да сваіх кніг, што паходзіў ён «из славнаго града Полоцка». Тут закладваліся асновы светапогляду будучага беларускага вучонага, культурнага дзеяча, асветніка, пісьменніка, паэта, перакладчыка і мастака.

У канцы XV — пачатку XVI ст. Полацк быў адным з найбольш буйных эканамічных, палітычных і культурных цэнтраў Беларусі. У 1498 г. ён атрымаў магдэбургскае права, што сведчыла аб узрастанні яго эканамічна-сацыяльнага значэння. Размешчаны на Заходняй Дзвіне, Полацк вёў ажыўлены гандаль з гарадамі Вялікага княства Літоўскага, Маскоўскай Русі, Прыбалтыкі, Польшчы, Заходняй Еўропы. Купцамі былі і бацька Францыска Лука, і старэйшы брат Іван, якія гандлявалі скурамі і футрамі. Аднак здольнага палачаніна цягнула да навукі.

Атрымаўшы ў Полацку ці Вільні неабходныя для паступлення ва універсітэт веды па латыні, Скарына накіраваўся ў

Кракаў. У 1504 г. ён паступіў у Кракаўскі універсітэт на факультэт свабодных навук (інакш — філасофскі). У матрыкульных кнігах сустракаем запіс: «Franciscus Luce de Ploczko 2 gr» («Францыск, сын Лукі з Полацка, заплаціў 2 грошы») [1]. Праз два гады, 14 снежня 1506 г., у перыяд дэканства магістра Леанарда з Добшыч Францыск разам з 15 іншымі выпускнікамі быў «узведзены ў ступень бакалаўра», аб чым ва універсітэцкіх аналах быў зроблены адпаведны запіс [2].

Гады, праведзеныя ў сталіцы тагачаснай Польшчы, не прайшлі бясследна для Скарыны. Не выпадкова пазней у «Бібліі рускай» ён будзе прапагандаваць сістэму еўрапейскай адукацыі— «седм наук вызволеных». Нягледзячы на тое што выкладанне ўсіх дысцыплін, у тым ліку так званых свабодных навук (граматыкі, логікі, рыторыкі, музыкі, арыфметыкі, геаметрыі, астраноміі), тады вялося ў аснове схаластычна, іменна ў Кракаўскім універсітэце ён падрабязна пазнаёміўся з творамі антычных аўтараў Арыстоцеля, Вергілія, Платона і інш., з жыццесцвярджальнымі ідэямі рэнесансных гуманістаў. Прафесарамі Скарыны былі і славутыя вучоныя-гуманісты Ян з Глагова (каля 1445—1507 гг.), буйнейшы знаўца спадчыны Арыстоцеля, астраном (па яго працах вучыўся Капернік), і Ян са Стобніц (каля 1470—1530 гг.), каментатар твораў Арыстоцеля, Цыцэрона і аўтар прыродазнаўчых прац.

Ужо ў Кракаве ў Скарыны, відаць, выспела высакародная задума развіць на новым якасным узроўні славянскае кірыліцкае кнігадрукаванне, упершыню распачатае кракаўскім друкаром нямецкага паходжання Швайпольтам Фіёлем у 1491 г., паколькі царкоўнаславянскія выданні Фіёля, як і еўрапейскія інкунабулы, у многіх адносінах былі яшчэ недасканалыя і ішлі за рукапіснай кнігай. Як слушна адзначыў П. У. Уладзіміраў, «у адносінах да папярэдніх царкоўнаславянскіх выданняў кнігі Скарыны (выдадзеныя ў Празе.— *В. Д.*) больш за ўсё звязаны з кракаўскімі выданнямі Фіёля (ва ўсіх выданнях Фіёля часта сустракаецца вадзяны знак, што і ў Скарыны...; у некаторых кнігах Фіёля сустракаецца вопыт кірыліцкай нумарацыі па аркушах; памер радковага шрыфту і некаторых вялікіх літар у Фіёля той жа, што ў Скарыны...; з усіх царкоўнаславянскіх выданняў толькі ў Фіёля і Скарыны ставіцца ў канцы кожнага раздзела і асобнага загалоўка знак двукроп'я з асаблівай рыскай...; нарэшце, як выданні Фіёля, так і выданні Скарыны непасрэдна звязаны з рускімі рукапісамі)» [3]. Можна яшчэ дадаць, што «Часаслоў» 1491 г., як і пражскія выданні Скарыны, надрукаван у чацвёртую долю аркуша; «Часаслоў» мог быць выкарыстан беларускім першадрукаром і пры падрыхтоўцы «Малой падарожнай

[1] Гл. дадзены зборнік. С. 57.
[2] Там жа. С. 58.
[3] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина: Его переводы, печатные издания и язык СПб., 1888. С. 81.

кніжкі». «Актоіх» і «Трыёдзь посная» Фіёля, «Песня песням» і частка віленскіх выданняў Скарыны надрукаваны ў дзве фарбы. Словам, Скарына ведаў кнігі Фіёля і творча выкарыстоўваў яго вопыт. З імі ён мог пазнаёміцца яшчэ ў Вялікім княстве Літоўскім, дзе яны, як і ў Маскоўскай дзяржаве, былі распаўсюджаны. (Большасць захаваных экземпляраў выданняў Фіёля знаходзіцца ў кнігасховішчах СССР.)

Скарына, які вучыўся ў Кракаве праз трынаццаць год пасля заснавання першай кірыліцкай друкарні, не мог не цікавіцца яе лёсам. Ён мог ведаць і пра Рудольфа Барсдорфа з Брауншвейга, шкаляра Кракаўскага універсітэта, які па дагавору з Фіёлем ад 4 лютага 1491 г. адліў «рускі шрыфт». Маладога, патрыятычна настроенага Францыска, напэўна, уразіла паданне пра схватку Фіёля з кракаўскай інквізіцыяй, якая абвінаваціла друкара ў ерасі і арыштавала яго восенню 1491 г. У той барацьбе Фіёль выйшаў пераможцам. Гэтаму спрыяла гуманістычная атмасфера эпохі і, зразумела, дапамога гуманістаў-мецэнатаў горнапрамыслоўцаў Яна Турзо і Яна Тэшнара. Па іх просьбе Фіёля выпусцілі з турмы пад залог у 1000 венгерскіх фларэнаў; на судзе ў сакавіку 1492 г. яго апраўдалі і прызналі «прававерным і адданым католікам». Сярод кракаўскіх мяшчан і беларускіх шкаляраў Кракаўскага універсітэта маглі хадзіць чуткі і пра Турзо, які ў студзені 1492 г. звяртаўся ў Гнёзненскую капітулу з просьбай дазволіць выпусціць у свет «рускія друкаваныя кнігі», але яму адмовілі.

Скарына не мог не ведаць і пра беларуска-ўкраінскае гуманістычнае асяроддзе ў Кракаве, выхаванцаў універсітэта, якія «ўдыхнулі ў мерапрыемства Фіёля — Турзо жывую душу, напаілі яго з крыніцы нацыянальных традыцый» [4]. Беларускі гуманіст за час вучобы ў Кракаве ўдасканаліў свае веды ў польскай мове: польскія запазычанні сустракаюцца ў «Біблії рускай». У гэтым горадзе ён упершыню пазнаёміўся з багатай друкаванай прадукцыяй — мясцовай, нямецкай, італьянскай і, магчыма, з «азамі» тэхнікі кнігадрукавання. Польшча была другой пасля Чэхіі славянскай краінай, якая ўкараніла вынаходства Гутэнберга. Да Фіёля тут дзейнічала друкарня, якая выпускала кнігі на лацінскай мове (недзе паміж 1473—1475 гг.). І хоць першая (захаваная) польская кніга ўбачыла свет толькі ў 1513 г. у кракаўскай друкарні Ф. Унглера [5], а першае поўнае выданне польскай Біблії — у 1561 г. у Кракаве, аднак у часы Скарыны працавалі лацінскія друкарні К. Гохфедэра (з 1503 г.) і Я. Галера (з 1505 г.). Іменна ў гэтых друкароў Скарына мог вучыцца мастацтву «тиснути» кнігі.

Пройдзе час, і вялікі палачанін падхопіць сцяг славянскага друкара Фіёля, вырваны ў славянскай культуры каталіцкімі

[4] Немировский Е. Л. Начало славянского книгопечатания. М., 1971. С. 35

[5] Bernacki L. Pierwsza książka polska. Lwów, 1918.

фанатыкамі. Інтэлектуальнага вопыту, набытага ў Польшчы, яму было недастаткова. Ён прагнуў новых ведаў, імкнуўся спасцігнуць іншыя навукі. З 1507 па 1512 г. малады вучоны падарожнічаў па краінах Еўропы, паглыбляў свае веды па філасофіі, гісторыі, праву, прыродазнаўству, медыцыне, і ў адным з еўрапейскіх універсітэтаў, магчыма ў Пражскім, ён атрымаў вышэйшую вучоную ступень — доктара свабодных навук. Новы штрых у яго біяграфіі высвеціў пратакол падуанскай курыі ад 9 лістапада 1512 г., у якім гаворыцца пра «знакамітага мужа пана магістра Францыска, сына нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русіна, сакратара караля Дацыі» [6], з якой даследчыкі звязваюць як Данію, так і Румынію, і Малдавію. Пры якіх абставінах і з якога часу Скарына стаў каралеўскім сакратаром — важнае пытанне, якое патрабуе спецыяльнага высвятлення. Пэўную дапамогу ў гэтым даследчыкам павінна аказаць вывучэнне дакументаў архіваў уладароў дацкай і румына-малдаўскіх зямель за 1507—1512 гг.

Восенню 1512 г. Францыск Скарына прыбыў у Італію, якая была калыскай класічнага Адраджэння, у праслаўлены Падуанскі універсітэт, каб атрымаць вучоную ступень доктара медыцыны. З гэтай нагоды была наладжана ўрачыстая публічная абарона. Паколькі да паездкі ў Італію Скарына быў, як мы лічым, сакратаром караля Даніі, а ў 1509—1517 гг. у Падуанскім універсітэце лекцыі рэгулярна не чыталіся ў сувязі з вайной паміж Францыяй і Венецыянскай рэспублікай, можна меркаваць, што бліскучыя медыцынскія веды ён атрымаў ва універсітэце ў Капенгагене ці ў нейкім іншым еўрапейскім універсітэце.

5 лістапада 1512 г. у храме св. Урбана была склікана «Калегія слаўнейшых падуанскіх дактароў мастацтваў (г. зн. свабодных навук.— *В. Д.*) і медыцыны па даручэнню найдастойнейшага доктара мастацтваў і медыцыны пана Тадэя Мусаці, віцэ-прыёра», каб вырашыць пытанне аб дапушчэнні да экзаменаў Францыска Скарыны. Ва ўступным слове Мусаці сказаў, што «прыбыў нейкі вельмі вучоны малады чалавек, доктар мастацтваў, бедны, родам з надзвычай далёкіх краёў, магчыма, на чатыры тысячы міляў і больш ад гэтага слаўнага горада, для таго, каб узвялічыць славу і бляск Падуі...» Далей гаварылася, што юнак «звярнуўся да Калегіі з просьбай дазволіць яму ў якасці дару і асобай міласці падвергнуцца з ласкі божай выпрабаванням у галіне медыцыны». У заключэнне было сказана, што «малады чалавек і вышэйзгаданы доктар носіць імя пана Францыска, сына нябожчыка Лукі Скарыны з Полацка, русін». Затым у залу быў запрошаны Скарына, які «пакорліва і ветліва прасіў ... дапусціць яго да выпрабаванняў па медыцыне». Пасля шматлікіх прамоў і выказванняў падуанскіх вучоных віцэ-прыёр прапанаваў галасаваць: «Хто згаджаецца, каб гэтаму пану

[6] Гл. дадзены зборнік. С. 73.

Францыску надаць з ласкі божай медыцынскую годнасць пры захаванні ўсіх патрабаванняў, хай кіне свой голас у урну пацвярджальную, чырвоную; хто не згаджаецца, хай кіне ў адмоўную, зялёную». І, як сказана ва ўніверсітэцкіх актах, «праведзенае такім чынам галасаванне не дало ніводнага голасу супраць» [7].

Папярэдні іспыт адбыўся назаўтра, 6 лістапада, у прысутнасці 14 прафесараў. «Пан магістр Францыск, сын нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русін,— сказана ў дакуменце,— на прапанаваныя яму раніцай ... пытанні па медыцыне бліскуча адказаў па памяці і адхіліў выказаныя яму пярэчанні, выдатна аргументуючы, ён праявіў сябе найлепшым чынам. У сувязі з гэтым усімі там прысутнымі вучонымі, з агульнай згоды ён быў ацэнены як падрыхтаваны і варты быць дапушчаным да асобага экзамену па медыцыне».

Як сведчыць трэці дакумент, 9 лістапада 1512 г. у біскупскім палацы ў прысутнасці 24 віднейшых вучоных Падуанскага універсітэта і высокіх асоб каталіцкай царквы адбыўся «асобы экзамен па медыцыне» Францыска Скарыны. «... Знакаміты доктар мастацтваў пан Францыск, сын нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русін,— сказана ў дакуменце,— быў экзаменаваны ў асобым і строгім парадку па пытаннях, прапанаваных яму раніцай гэтага дня. Ён праявіў сябе настолькі слаўна і дастойна ў час гэтага свайго строгага экзамену, калі выкладаў адказы на зададзеныя яму пытанні і калі абвяргаў прапанаваныя яму доказы, што атрымаў адзінадушнае ўхваленне ўсіх прысутных вучоных без выключэння, і было прызнана, што ён мае дастатковыя веды ў галіне медыцыны». Затым Скарына быў абвешчаны «ва ўстаноўленым парадку доктарам медыцынскіх навук», і яму былі ўручаны «знакі медыцынскай годнасці» [8].

Бліскучая публічная абарона Скарынам вышэйшай вучонай ступені ў перадавым на той час Падуанскім універсітэце, еўрапейскім цэнтры авераізму, прыродазнаўчых навук і медыцыны— яскравае сведчанне пра гуманістычна скіраванае светаўспрыманне беларускага вучонага, засваенне ім найноўшых навуковых і культурна-літаратурных здабыткаў эпохі Адраджэння.

Дасягнуўшы вышынь еўрапейскай адукацыі, «в науках вызволеных и в лекарстве доктор» Скарына не зрабіўся, аднак, кабінетным вучоным-схаластам, а стаў на шлях служэння вялікай справе адукацыі народа на яго роднай мове. Сам гуманіст адзначаў: «Наболей с тое причины, иже мя милостивый бог с того языка на свет пустил»[9]. Заручыўшыся фінансавай падтрымкай багатых беларускіх гараджан Вільні Багдана Онкава, Якуба Бабіча і, магчыма, Юрыя Адверніка, свайго брата Івана

---

[7] Гл. дадзены зборнік. С. 65.
[8] Там жа. С. 70.
[9] Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. Мн., 1969. С. 11.

і іншых мецэнатаў, Скарына прыехаў у Прагу, дзе ў 1517 г. заснаваў сваю першую друкарню. Можна з упэўненасцю меркаваць, што ў 1512—1517 гг. ён займаўся арганізацыяй друкарні, гуманістычнымі «штудыямі» Біблії, перакладам яе на «рускую мову» і падрыхтоўкай да друку. Пра гэта пераканаўча сведчаць хуткасць друкавання і аб'ём кніжнай прадукцыі, выдадзенай друкарняй Скарыны ў 1517—1519 гг. Па падліках П. У. Уладзімірава, у першы год выдавалася да 40 аркушаў у месяц, у другі год — да 30, а ў 1519 г.— да 43 аркушаў [10].

Такім чынам, частка рукапісаў была падрыхтавана ім загадзя, а ў далейшым Скарына вымушаны быў адначасова вычытваць карэктуру і рыхтаваць новыя рукапісы да друку. За кароткі час была прароблена сапраўды тытанічная арганізатарская і навукова-даследчыцкая праца, якая была пад сілу нямногім.

Летам 1517 г. «Францишек, Скоринин сын с Полоцька, в лекарскых науках доктор, повѣлел ... Псалтырю тиснути (указанне на тое, што ён не сам набіраў тэкст, а з'яўляўся выдаўцом.— *В. Д.*) рускыми словами а словенским языком». Так, 6 жніўня выйшаў у свет першынец Скарыны — не толькі рэлігійная, але і вучэбная кніга свайго часу. Пасля на працягу 1517—1519 гг. ён выдаў яшчэ 22 (у 19 выпусках) ілюстраваныя кнігі Старога запавету са сваімі прадмовамі, пасляслоўямі пад агульным загалоўкам «Бівлия руска, выложена доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцька, богу ко чти и людем посполитым к доброму научению».

Скарына называў сваю працу «Бивлией зуполной» і ў агульнай праграмнай прадмове «во всю Бивлию», зрабіўшы агляд кніг Старога і Новага запаветаў, даў агульны тытульны ліст. Такім чынам, ёсць падстава сцвярджаць, што ім была падрыхтавана да друку ўся Біблія. Аднак грандыёзны намер Скарыны — выдаць на роднай мове поўны звод Біблії — па невядомых прычынах (магчыма, з-за недахопу грашовых сродкаў; некаторыя даследчыкі ўказваюць на ўзмацненне каталіцкай рэакцыі, а таксама на мор у Празе, які пачаўся ў 1520 г.) не быў здзейснены. Відавочна, што некаторыя надрукаваныя ім кнігі да нашага часу не дайшлі.

Чаму іменна Прага стала калыскай усходнеславянскага кнігадрукавання? Для адказу на гэта надзвычай важнае пытанне неабходна прыняць пад увагу рад аргументаў. «Перш за ўсё Прага з'яўлялася адным з цэнтраў развітога кнігадрукавання. Вялікі ўплыў на выбар Скарыны зрабіла блізкае нацыянальна-культурнае асяроддзе. Далей, Прага з'яўлялася хавальніцай традыцый чэшскага нацыянальна-вызваленчага руху XV ст., які ў свой час знайшоў гарачы водгук у грамадскіх колах Вялікага княства Літоўскага» [11].

---

[10] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. С. 66.

[11] Подокшин С. А. Франциск Скорина. М., 1981. С. 71.

Прага была блізка размешчана да такіх буйных цэнтраў еўрапейскага кнігадрукавання таго часу, як Аўсбург, Нюрнберг, дзе Скарына мог закупіць частку паперы для кніг. П. У. Уладзіміраў, які вывучыў вадзяныя знакі ў скарынінскім Псалтыры 1517 г., кнігах Ісуса Сірахава, адзначыў, што яны адпавядаюць вадзяным знакам выданняў вядомага друкара і ўладальніка паперні ў Аўсбургу Ё. Шоншпергера (1481—1523 гг.) [12]. Аднак пражскія выданні Скарыны былі надрукаваны на розных відах паперы, і значная частка тыражу — на тоўстай, нізкагатунковай паперы без вадзяных знакаў. Гэта сведчыць, з аднаго боку, што Скарына быў сапраўды надзвычай абмежаваны ў грашовых сродках, а з другога, што «знаходжанне Ф. Скарыны ў Празе супадае з першымі крокамі чэшскай папернай вытворчасці» [13]. (Як вядома, першыя паперныя млыны заснаваны ў Празе і Збраславе ў 1499 г.)

Для Скарыны было важна і тое, што Чэхія мела багацейшыя традыцыі перакладу і значны вопыт выдання Біблii на нацыянальнай мове, хоць у цэлым у пачатку XVI ст. тут назіраецца часовы заняпад друкарскай справы. Не выпадкова чэхі звяртаюцца ў Венецыю, Аўсбург, Нюрнберг, дзе кнігадрукаванне было на высокім узроўні. Разам з тым у Празе ці ў Нюрнбергу Скарына мог наняць наборшчыкаў, гравёраў, заказаць шрыфты. Да скарынінскіх першадрукаў выйшлі тры выданні чэшскай Біблii (першае — у 1488 г. у Празе, другое — у 1489 г. у Кутных гарах, трэцяе — у 1506 г. у Венецыі). Скарына быў знаёмы з гэтымі выданнямі. Аб прызначэнні Біблii выдання 1488 г., напрыклад, сказана: «naprzed ke czti a k chwale božie... a ku prospiechu wiernych Czechow y Morawanow» [14]. Амаль тое ж па сэнсу і ў Скарыны: «Богу ко чти и людем посполитым к доброму научению». Паводле І. І. Первольфа, Ё. Добраўскага, П. У. Уладзімірава, важнейшай крыніцай пры падрыхтоўцы Скарынам перакладаў біблейскіх кніг паслужыла «Біблія чэшская, у Венецыі друкаваная» [15].

Беларускае кнігадрукаванне, як і чэшскае ды еўрапейскае ўвогуле, было ініцыятыўна падзвіжніцкім, справай асобных прадпрымальнікаў ці культурных дзеячаў пад патранатам сваіх мецэнатаў, а не дзяржаўным, як у Маскоўскай Русі. І ў гэтым выявілася адна з агульных рыс еўрапейскага, у прыватнасці чэшскага, і беларускага рэнесансна-гуманістычнага руху.

Хоць «Біблія чэшская» надрукавана ў Венецыі, а скарынінская — у Чэхii, аднак па паходжанню яны звязаны ў першую

---

[12] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. С. 72.

[13] Мацюк О. Я. Заметки о бумаге пражских изданий Франциска Скорины // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. М., 1979. С. 190.

[14] Цыт. па кн.: Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. С. 60.

[15] Яе экземпляр захоўваецца ў Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Ленінградзе.

чаргу з культурнымі задачамі і грамадска-палітычным развіццём сваіх краін і славянскіх народаў. Ініцыятарамі і арганізатарамі выдання «Біблii чэшскай» былі чэшскія мяшчане-чашнікі, выдаўцы Ян Глаўса, Вацлаў Сова, Бурыян Лазар. Тое ж можна сказаць і пра скарынінскія выданні: іх фінансавалі багатыя віленскія мяшчане.

У прадмове да чэшскай Біблii 1506 г. сфармуляваны мэты выдаўцоў, праслаўляюцца чэшская мова, яе багатыя выяўленчыя магчымасці, жаданне садзейнічаць распаўсюджванню біблейскіх тэкстаў сярод славян. Такім чынам, па задуме выдаўцоў, чэшская Біблія павінна была служыць сродкам развіцця славянскіх нацыянальных літаратур, народнай асветы і барацьбы супраць рымскай курыі. Па сутнасці, гэтыя ж высакародныя задачы і надзеі ўскладаў Францыск Скарына і на сваю Біблію.

Чэшская Біблія 1506 г. зрабіла моцны ўплыў на пазнейшыя выданні 1529, 1537, 1540, 1549 гг. і аж да XVIII ст. выкарыстоўвалася пратэстантамі і каталікамі. Зайздросны лёс і скарынінскай Біблii. Яна, праўда, не мела такога пастаяннага працягу ў нацыянальнай традыцыі, як чэшская Біблія, аднак у перыяд наступлення рымска-каталіцкай рэакцыі ў Вялікім княстве Літоўскім служыла зброяй беларускіх і ўкраінскіх дзеячаў у іх барацьбе за развіццё і захаванне нацыянальнай культуры і мовы, выкарыстоўвалася ў прыватных, брацкіх і пратэстанцкіх школах і зрабіла эпахальны ўплыў на станаўленне ўсходнеславянскіх культур.

Чэхі, як сказана ў выданні Біблii 1506 г., карысталіся «парадамі вучоных мужоў пражскіх», хутчэй за ўсё прафесараў Пражскага універсітэта. Відаць, таму ў тэксце і на палях змешчаны «кантынуацыі» (кароткі змест адпаведнай кнігі ў пачатку кожнага раздзела) і «канкарданцыі» (указанне на паралельныя месцы Старога і Новага запаветаў), уведзен пераклад чацвёртай кнігі Ездры, які адсутнічае ў выданнях 1488 і 1489 гг. Паводле прынцыпаў арганізацыі і ўкладання тэкстаў, скарынінская Біблія некалькі адрозніваецца ад чэшскай: яна выдадзена асобнымі выпускамі, у ёй да кожнай кнігі падаюцца прадмова і пасляслоўе, пашыраныя загалоўкі раздзелаў, змяшчаюцца «на боцех» глосы, тлумачэнні незразумелых іншаземных і царкоўнаславянскіх слоў, часткова «канкарданцыі».

З чэшскімі вучонымі-гуманістамі быў звязаны і Скарына. Няма сумнення, што сувязі яго з Прагай, чэшскай культурай былі больш глыбокія, чым мы сёння ўяўляем. Скарына выбраў Прагу для заснавання друкарні, зразумела, не выпадкова. Але абжыцца ў стольным славянскім горадзе пры невялікіх грашовых сродках было вельмі цяжка. У гэтай сувязі звяртае на сябе ўвагу той факт, што ў «Біблii рускай» знайшоў арганічнае выкарыстанне цэлы пласт чэшскіх запазычанняў — доказ выдатнага ведання беларускім гуманістам чэшскай мовы. Магчыма,

іменна ў Пражскім універсітэце Скарына атрымаў вучоную ступень доктара свабодных навук.

Такім чынам, Скарына, правёўшы ў Заходняй Еўропе значную частку свайго жыцця, глыбока спазнаў культурныя здабыткі і надзённыя запатрабаванні еўрапейскіх народаў. Яго падзвіжніцкая друкарска-асветніцкая дзейнасць была карыснай, надзённай і неабходнай для развіцця славянскіх культур і, бясспрэчна, садзейнічала духоўнаму ўзвышэнню беларусаў і ўсіх славян.

Неўзабаве Скарына вырашае перанесці кнігадрукаванне на ўсход Еўропы — з Прагі ў стольную Вільню. У канцы 1519 г. ці ў пачатку 1520 г. (апошняе датаванае пражскае выданне «Кніга Суддзяў» выйшла з друку 15 снежня 1519 г.) першадрукар вяртаецца на радзіму. Шлях яго праз Польшчу быў вельмі цяжкім. Аб гэтым сведчыць той факт, што ў канцы XIX ст. дырэктарам вроцлаўскай бібліятэкі Маркграфам былі знойдзены ў пераплёце кнігі «Liber procuratorium», дзе вяліся запісы вроцлаўскай пракуратуры ад 1535 г., лісты з васьмі пражскіх выданняў Скарыны (Першай і Чацвёртай кніг Царстваў, Эклезіяста і інш.). На гэты конт існуюць розныя меркаванні. Адным з найбольш верагодных тлумачэнняў можа быць «канфіскацыя кніг у Вроцлаве мясцовымі ўладамі ці каталіцкай царквою, якія западозрылі Скарыну ў прыхільнасці да рэфармацыі, а яго кнігі аб'явілі ерэтычнымі. Так яны аказаліся ў распараджэнні пракуратуры... У Вроцлаве Ф. Скарына вымушаны быў пакінуць і значную частку друкарскага матэрыялу. Вось чаму ў Вільні ён павінен быў рабіць новыя шрыфты, загалоўныя літары, застаўкі...»[16] Зразумела, пакінуць частку абсталявання і тыражу кніг, якія ён вёз землякам, Скарыну прымусіла толькі крайняя неабходнасць.

Нягледзячы на ўсе цяжкасці і перыпетыі, ён заснаваў у Вільні, у доме «наистаршего бурмистра» Якуба Бабіча, свайго пратэктара, першую на сучаснай тэрыторыі Савецкага Саюза друкарню і выпусціў у свет «Малую падарожную кніжку» (каля 1522 г.) і «Апостал» (1525 г.).

У віленскі перыяд, таксама як і ў чэшскі, Скарына вёў актыўна дзейны вобраз жыцця гуманіста. Відаць, у 1525 г., у разгар рэфармацыйнага руху і сялянскай вайны ў Германіі, ён наведаў Вітэнберг, дзе сустрэўся з Лютэрам і Меланхтонам. Эрудзіраваны, патрыятычна настроены, верацярпімы беларускі гуманіст прыйшоўся не даспадобы фанатычнаму Лютэру.

Імя Скарыны («egregio uiro d[omi]no Francisco, medicinae doctore») сустракаецца ў акце Літоўскай метрыкі за 1526 г. У дакуменце паведамляецца, што беларускі гуманіст побач з вілен-

---

[16] Владимиров Л. И. Издательская деятельность Франциска Скорины в Великом княжестве Литовском // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 39—40.

скім педагогам і гуманістам Янам Сільвіем, доктарам грамадзянскага і царкоўнага права, схаластыкам Якабам Сташкоўскім, падскарбіем Георгіем Хвалькоўскім, маршалкам Пятром Газніскім і іншымі выступаў у якасці сведкі пры падпісанні фундуша, дадзенага слуцкім князем Георгіем Сямёнавічам віленскаму епіскапу Яну на заснаванне парафіі, касцёла і школы ў мястэчку Вясейі (Весічы) Гродзенскага павета[17]. Напэўна, Скарына прысутнічаў і пры зацвярджэнні гэтага фундуша Жыгімонтам I у Варшаве 18 верасня 1526 г. Акт гэты сведчыць, што сувязі Скарыны з Янам «з князёў літоўскіх» існавалі ўжо ў 1526 г.

Ёсць падстава сцвярджаць, што прыкладна ў 1525—1533 гг. Скарына ездзіў у Маскву з мэтай распаўсюджання выдадзеных ім кніг і арганізацыі там кнігавыдання. Аднак для гэтага ў Расіі яшчэ не была падрыхтавана адпаведная глеба. Як вынікае са зместу інструкцыі, дадзенай каралём і вялікім князем Жыгімонтам Аўгустам у 1552 г., «пры панаванні нашага боскага бацькі (г. зн. Жыгімонта I Старога.— *В. Д.*) нейкі яго падданы, кіруючыся набожным жаданнем і наважыўшыся надрукаваць і выдаць на рускай мове святое пісанне, прыбыў да маскавіцян; гэтыя кнігі былі публічна па загаду князя (Васіля.— *В. Д.*) спалены, таму што былі выдадзены падданым рымскай царквы (указанне на каталіцкае веравызнанне Скарыны.— *В. Д.*) і ў месцах (Празе і Вільні.— *В. Д.*), якія падлягаюць яе ўладзе»[18].

Як вядома, у час праўлення Жыгімонта I (1506—1548 гг.) выданнем святога пісьма на «рускай мове» ніхто, акрамя Скарыны, не займаўся. Факт гэтай паездкі поўнасцю ўзгадняецца перш за ўсё з агульнарускім характарам дзейнасці Скарыны і жаданнем гуманіста пашыраць свае сувязі са славянскімі народамі. Прычым частка пражскіх і віленскія выданні Скарыны «рэдагаваліся ў асноўным у адпаведнасці са старaславянскай лінгвістычнай традыцыяй, і, значыць, выдавец мог... разлічваць на маскоўскі кніжны рынак» [19].

З выхадам у 1525 г. «Апостала» выдавецка-асветніцкая дзейнасць Скарыны ў Вільні спынілася, безумоўна, не выпадкова. На гэта паўплывалі рад акалічнасцей жыцця і тая неспрыяльная атмасфера, якую стварылі рэакцыйнае, кансерватыўнае духавенства, некаторыя свецкія феадалы і розныя «чыноўнікі» вакол Скарыны.

У 1529 г. Скарына судзіўся з родзічамі сваёй жонкі Маргарыты, якія прэтэндавалі на яе маёмасць у Вільні. Кароль і вялікі князь Жыгімонт I і паны-рада Вялікага княства Літоўскага вырашылі судовую справу ў карысць сям'і Скарыны. Аднак ужо

---

[17] Гл. дадзены зборнік. С. 87.
[18] Там жа. С. 202.
[19] Алексютовіч М. А. Скарына, яго дзейнасць і светапогляд. Мн., 1958. С. 49—50.

ў наступным годзе, відаць, родзічы Маргарыты ці крэдыторы гуманіста зноў дапякалі Скарыну судамі. Цяжкае становішча і, магчыма, некаторыя іншыя абставіны (пошукі мецэната, друкароў) прымусілі Скарыну пайсці на службу да прускага герцага Альбрэхта. Здзіўлены незвычайнымі здольнасцямі «выдатнага і шматвопытнага мужа Францыска Скарыны з Полацка, доктара прыгожых мастацтваў і медыцыны, даравітага выкладчыка», Альбрэхт спяшаецца залічыць яго ў прыдворнае акружэнне і аб'явіць «падданым і верным слугой».

Аднак знаходжанне ў свіце герцага беларускага вучонага было кароткачасовым. Цяжкія сямейныя і іншыя невядомыя нам абставіны клікалі на радзіму. З пасланнем Альбрэхта да віленскага ваяводы Гаштольда ад 16 мая 1530 г., у якім герцаг прасіў аказаць Скарыне ўсякае спрыянне «ў яго справах, несправядліва заблытаных», з ахоўнай падарожнай граматай ад 16 мая і лістом уплывовага пратэктара да Віленскага сената ад 18 мая беларускі гуманіст пакідае Кёнігсберг. Праз некалькі дзён герцаг скардзіўся віленскаму ваяводзе ў лісце ад 26 мая, што Скарына тайна забраў з сабой яго яўрэя-лекара, а таксама друкара. Гэта наводзіць на думку, што Скарына збіраўся яшчэ аднавіць у 1530 г. сваю кнігавыдавецкую дзейнасць. Аднак недахоп грашовых сродкаў, вялікі пажар у Вільні летам 1530 г., які спустошыў дзве трэці горада, пастаянныя судовыя ўціскі на працягу 1529—1532 гг., неспрыяльны, варожы «клімат» вакол Скарыны перашкодзілі яму аднавіць работу друкарні.

Захаваліся дакументы, якія паказваюць, што за даўгі свайго брата Івана, які памёр, верагодна, у 1529 г., ён быў беспадстаўна арыштаваны і пасаджаны крэдыторамі і іншымі асобамі ў пазнанскую турму ў лютым 1532 г., дзе прасядзеў больш чатырох месяцаў. Адтуль ён быў вызвалены з дапамогай пляменніка Рамана 17 чэрвеня 1532 г., які не без уплыву і дапамогі віленскага каталіцкага епіскапа Яна [20] (у яго Скарына служыў лекарам і сакратаром) дамогся адпаведнага загаду караля і вялікага князя Жыгімонта I ад 24 мая. 17 чэрвеня 1532 г. Скарына і яго ўпаўнаважаны Мацей Лонгій зрабілі заяву перад радай Познані і патрабавалі грашовай кампенсацыі памерам 6000 залатых венгерскіх фларэнаў за беспадстаўны арышт Францыска і асуджэння віноўных у яго арышце [21]. Пазней спецыяльнай граматай ад 21 лістапада 1532 г. Жыгімонт I поўнасцю вызваляў яго «ад нападаў і дамаганняў з боку ўсякіх крэдытораў, якога б там ні было абраду».

Своеасаблівым прызнаннем заслуг Скарыны з'явілася новая грамата Жыгімонта I ад 25 лістапада 1532 г. «у абарону доктара Францыска Скарыны з Полацка», якой кароль браў пад асабістую апеку беларускага вучонага і вызваляў яго з-пад ула-

---

[20] Гл. дадзены зборнік. С. 150.
[21] Там жа. С. 149—151.

ды звычайнага суда, «ад усякіх павіннасцей і гарадскіх служ-баў», «з-пад юрысдыкцыі і ўлады ўсіх і кожнага паасобку — ваяводаў, кашталянаў, старостаў і іншых саноўнікаў, [ніжэйшых земскіх]ураднікаў і ўсякіх суддзяў» [22]. Гэта грамата паказвае, у якіх цяжкіх умовах даводзілася жыць і працаваць Скарыну на радзіме, калі нават сам кароль і вялікі князь вымушаны быў заступіцца за яго.

Атрыманая перамога, здавалася б, давала гуманісту надзею на лепшую будучыню. Але яна была часовая. Не атрымаўшы падтрымкі ў Маскве і зазнаўшы здзек з боку кансерватыўных колаў Вялікага княства Літоўскага, беларускі гуманіст фактычна аказаўся паміж «двух агнёў». Уціск з боку свецкіх феадальных і царкоўных улад, цяжкае матэрыяльнае становішча і адсутнасць належнай падтрымкі яго ідэй і пачынанняў прымусілі Скарыну каля 1535 г. пакінуць Вільню і зноў пасяліцца ў Празе.

У чэшскай сталіцы Скарына працаваў вучоным батанікам, садоўнікам у каралеўскім батанічным садзе (заснаваны ў 1534 г.), у арганізацыі якога ён прыняў непасрэдны ўдзел. У распараджэнні чэшскага караля Фердынанда I Габсбурга Скарына, на наш погляд, быў у маі 1535 г., аб чым сведчаць матэрыялы перапіскі караля са сваімі высокапастаўленымі чыноўнікамі. Так, у лісце ад 2 мая 1535 г. Фердынанд I паведамляў пражскаму гетману Герсдорфу, што ён двойчы пасылаў яму насенне, але Герсдорф не знайшоў у Празе ніводнага чалавека, які б разбіраўся ў ім: кароль абяцаў праслаць садоўніка. У допісе ад 22 мая 1535 г. Фларыяну Грыспеку, сакратару Багемскай каморы (палаты), Фердынанд I пісаў з Вены: «Паколькі ты не раз пісаў нам, што мы павінны накіраваць табе садоўніка для работы ў Празе, дык мы пасылаем табе з прад'яўнікам ліста; ты зможаш выкарыстаць яго пры неабходнасці для арганізацыі новага сада; мы далі яму на харч і ўтрыманне 20 фларэнаў, а цябе просім паклапаціцца аб астатнім утрыманні на час яго знаходжання» [23]. Гэтым неабходным для чэшскага караля і чэшскай культуры вучоным быў Францыск Скарына, які, напэўна, добра быў падрыхтаваны і ў прыродазнаўчых навуках. Вывучэнне батанікі, напрыклад, было дапаможнай дысцыплінай на медыцынскіх факультэтах універсітэтаў. З гэтага дакумента вынікае новая цікавая дэталь з жыцця гуманіста: Скарына пэўны час спыняўся ў Вене і шлях яго з Вільні ў Прагу быў кружны. Чэшскі летапісец Сватэк называе першым каралеўскім садоўнікам Францыска, але нічога не гаворыць пра яго адыход з Прагі ў 1539 г.

У перапісцы Багемскай каморы з Фердынандам I за 1538—1539 гг. неаднойчы нагадваецца імя садоўнікаў «meister Francisco», «meister Francisco welisch gartner», якія хутчэй за ўсё бы-

---

[22] Гл. дадзены зборнік. С. 158.
[23] Там жа. С. 163.

лі адной асобай — Францыскам Скарынам [24]. У лісце Багемскай каморы ад 27 чэрвеня 1538 г. каралю, у прыватнасці, сказана: «На садоўніка, майстра Францыска ў яго настаўленні, напісаным па-лацінску, і мы яго разумеем, ускладзен абавязак працаваць у садзе і выконваць любую працу садоўніка, як Ваша Вялікасць усеміласціва даведалася з копіі гэтага настаўлення» [25]. Дарэчы, гэты дакумент (настаўленне) і копія да нашага часу не знойдзены. У ім беларускі вучоны, відаць, выклаў свае прыродазнаўчыя, навуковыя погляды на прынцыпы арганізацыі пражскага сада, аб чым і было паведамлена каралю.

Фердынанд І жадаў, каб закладка сада і будаўніцтва ў ім вяліся на ўзор лепшых італьянскіх рэнесансных садоў (батанічны сад у Падуі закладзены ў 1533 г.). Скарына быў на вышыні найноўшых дасягненняў у сваёй галіне. Былі запрошаны італьянскія і чэшскія скульптары і майстры. Але не ўсё ішло гладка і хутка, як хацелася б каралю і яго чыноўнікам, пастаянна не хапала грашовых сродкаў. У лісце Багемскай каморы ад 4 красавіка 1539 г. каралю, між іншым, паведамляецца, што майстру Францыску «мы павінны да двухсот гульдэнаў».

Нялёгка жылося ў Празе Скарыну і яго сябрам. Іх падганялі ў працы, даносілі пра ўсё каралю. Але гэта была любімая работа, якая з часам прынесла свае вынікі. У дапісе Фердынанда І Грыспеку ад 21 ліпеня 1539 г. зазначаецца: «...Па-першае, адносна майстра Францыска, італьянскага садоўніка; Багемскай каморы быў аддадзены наш загад аплаціць яго працу па часе і разлічыцца з ім, і каб вы яго больш не затрымлівалі. Пра ўсё гэта мы апавешчаны дастаткова, таму што ён пасля гэтага прыбыў да нашага двара і затрымаўся нейкі час тут і ў Нойштадце. Нам паведамілі таксама, што прыгаданы Францыск перад сваім ад'ездам не прычыніў дрэвам ніякай шкоды; было паведамлена таксама, што памяранцы, смакоўніцы, фігавыя і іншыя дрэвы стаяць у такім жа добрым парадку, як мы іх пакінулі, чым мы задаволены» [26]. Гэтыя словы ўдзячнасці, выказаныя, відавочна, у адрас Скарыны, характарызуюць вынікі яго вялікай працы ў пражскім каралеўскім садзе.

Відаць, у Чэхіі Скарына правёў апошнія гады свайго жыцця і памёр удалечыні ад радзімы ў канцы 1551 г. ці ў студзені 1552 г. Ускосным сведчаннем таму служыць грамата Фердынанда І ад 29 студзеня 1552 г., дадзеная сыну Скарыны Сімяону [27] на права адшукання і валодання спадчынай бацькі. Зразумела, што сын пачаў клапаціцца аб бацькавай маёмасці ў хуткім часе пасля яго смерці. У грамаце, дарэчы, сказана, што «доктар

---

[24] Алексютовіч М. А. Скарына, яго дзейнасць і светапогляд. С. 57.
[25] Гл. дадзены зборнік. С. 167.
[26] Там жа. С. 183—184.
[27] У чэшскіх хроніках захаваліся звесткі, якія адносяцца да 80—90-х гадоў XVI ст., пра «паляка Сімяона па прозвішчу Рус з Полацка», які займаўся медыцынскай практыкай і садаводствам у Чэхіі.

Францішак Рус Скарына з Полацка... наш садоўнік, у гэтым каралеўстве Чэшскім быўшы чужынцам,— сышоў на вечны спакой і пакінуў пасля сябе сына Сімяона Руса і пэўную маёмасць, паперы, даўгі і іншае яму належнае» [28]. На жаль, прыгаданыя паперы, пазыковыя абавязацельствы і іншыя юрыдычныя дакументы Скарыны за 40-я гады XVI ст. яшчэ не знойдзены.

Зразумела, што далёка не ўсе факты біяграфіі першадрукара, поўнай загадак і таямніц, нам вядомы. Частка іх страчана для гісторыі назаўсёды. Аднак і з наяўных звестак відаць, якой каларытнай, выдатнай і магутнай асобай эпохі Адраджэння быў Францыск Скарына. Яго вялікі прыродны талент, незвычайная эрудыцыя, цудоўнае разуменне ім практычных задач эпохі і творчая смеласць не раз здзіўлялі сучаснікаў і нашчадкаў.

У шматграннай дзейнасці Скарыны найбольш велічным з'яўляецца яго подзвіг як усходнеславянскага першадрукара і гуманіста-асветніка. Скарына — сапраўдны рэфарматар і наватар кнігавыдавецкай справы, першы ўсходнеславянскі практык і тэарэтык мастацтва кнігі. «Яго наватарства заключаецца ў тым, што ён упершыню ў гісторыі ўсходнеславянскай кнігі для зручнасці чытання тэксту ўвёў прынцып дзялення радка на словы з інтэрваламі паміж імі, а самога тэксту на абзацы. Скарына поўнасцю адмовіўся ад пасшыткавай нумарацыі кніг і пачаў выкарыстоўваць пааркушную, прастаўляючы яе на правых старонках (і на адваротным баку аркуша: у Кнізе прамудрасці божай.— *В. Д.*) кірылаўскімі літарамі. У загалоўках ён адмовіўся ад мудрагелістай і цяжкачытэльнай вязі, якая ў рукапісных і друкаваных кнігах ужывалася галоўным чынам для дэкаратыўнай аздобы. Скарына звёў да мінімуму колькасць надрадковых, так званых дыякрытычных знакаў: цітлаў, якімі карысталіся для скарачэння слоў... (цітлаў у кнігах Скарыны яшчэ даволі шмат.— *В. Д.*). Ён спрасціў царкоўнаславянскі алфавіт, уніфікаваў яго абрысы і тым самым зрабіў першы крок да стварэння грамадзянскага шрыфту, уведзенага ў XVIII ст. Пятром I. Яго тэкставы шрыфт, які вызначаўся прастатой і выразнасцю, быў вынікам творчага сплаву, з аднаго боку, беларускага паўустава, а з другога — некаторых элементаў лацінскай антыквы. Не выпадкова шрыфт Скарыны доўгі час служыў узорам для пераймання наступнымі пакаленнямі кнігадрукароў Беларусі і Украіны» [29].

Выданні Скарыны з'явіліся творчым сінтэзам дасягненняў заходнееўрапейскага кнігавыдання і мастацкага вопыту ўсходнеславянскай рукапіснай кнігі. Клапоцячыся пра знешняе афармленне, зручны фармат і даступнасць сваіх кніг, ён адмовіўся ад фаліянтных памераў і выдаваў Біблію «малыми книжками» — асобнымі выпускамі (унікальная з'ява ва ўсёй еўрапейскай кні-

---

[28] Гл. дадзены зборнік. С. 186.

[29] История белорусской дооктябрьской литературы. Мн., 1977. С. 102—103.

гадрукарскай практыцы) невялікага фармату: пражскія кнігі выдадзены ў 4-ю долю аркуша, «Малая падарожная кніжка» ў 12-ю долю, «Апостал» 1525 г. у 8-ю долю. Скарына ўпершыню ў практыцы кірыліцкага кнігадрукавання ўвёў тытульны ліст, звычайна заняты ў яго выданнях гравюрай, пад якой змяшчаецца загаловак кнігі, пададзены вялікімі літарамі з упрыгожанай буквіцай-ініцыялам. Наследуючы традыцыі афармлення славянскіх рукапісаў і першадрукаў, Скарына вельмі часта выкарыстоўваў застаўкі, выкананыя ў духу арнаментыкі эпохі Адраджэння, а таксама двухфарбнасць, асабліва ў віленскіх выданнях. Ён творча развіваў вопыт еўрапейскіх друкароў. Укажам на заўважаную яшчэ П. У. Уладзіміравым сувязь «Малой падарожнай кніжкі» з царкоўнаславянскім «Малітвасловам» (Венецыя, 1520) паўднёваславянскага друкара Бажыдара Вуковіча. Скарына адрасаваў сваю «кніжку» міранам, купцам, рамеснікам, якім часта даводзілася бываць у дарозе. Вуковіч таксама адзначаў, што і яго кнігі «в поуть ходештимь оудобь носима бывают».

Адзначаныя кнігі Скарыны і Вуковіча ўзыходзяць да заходнееўрапейскіх дарожных выданняў таго часу, якія называліся «Liber viaticus».

Скарына творча развіваў і вопыт венецыянскіх друкароў, у прыватнасці Альда Мануцыя, з якім мог быць асабіста знаёмы, багата ўпрыгожваў свае кнігі тэматычнымі гравюрамі, віньеткамі, ініцыяламі, функцыянальная роля якіх была ў тым, каб зрабіць тэкст больш зразумелым і даступным для простага чытача, а ўсю кнігу эстэтычна дасканалай, цікавай: «А то для таго, абы братия моя Русь, люди посполитые, чтучи, могли лепей разумети» [30]. Гравюры скарынінскіх кніг — гэта выразны почырк Рэнесанса і бліскучае развіццё гравюрнага майстэрства лепшых нямецкіх і італьянскіх мастакоў, а таксама культуры мастацкага афармлення ўсходнеславянскай рукапіснай кнігі [31]. Скарына, на наш погляд, сам стварыў частку дрэварытаў і малюнкі для шрыфту і быў выдатным мастаком свайго часу. Пафас скарынінскіх ілюстрацый — у праслаўленні стваральнай працы чалавека, у адсутнасці іканапіснай манеры паказу персанажаў [32].

Асабліва яркай гравюрай з'яўляецца двойчы ўжыты ў «Бібліі рускай» (у Кнізе Ісуса Сірахава і Кнізе Царстваў) свецкі партрэт самога гуманіста, што сведчыць аб індывідуальных, смелых рэнесансна-гуманістычных адносінах беларускага мысліцеля да свяшчэннага пісання. Змяшчэнне партрэта выдаўца ў

[30] Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. С. 47.

[31] Падрабязней пра гэта гл. у кн.: Дорошкевич В. И. Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI в. Мн., 1979. С. 30—31. Яго ж: Франциск Скорина и Николай Гусовский // Неман. 1979. № 1. С. 170.

[32] Шматаў В. Ф. Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII стагоддзяў. Мн., 1984. С. 29—54.

кнігах Бібліі (у практыцы еўрапейскага кнігавыдання факт унікальны!) было святатацтвам, выклікам царкоўнай ідэалогіі. Прычым на ім няма ніводнага рэлігійнага сімвала. Партрэт Скарыны зроблены, відаць, з натуры ў 1517 г. Адлюстраваныя на гравюры кнігі, ксілаграфічныя дошкі, пясочны гадзіннік, гладыш, рэфлектар, «глобус сусвету» (армілярная сфера), кошык, збіральніца мудрасці пчала — усе атрыбуты ўдала раскрываюць шматгранныя інтарэсы Скарыны ў галіне кнігадрукавання, медыцыны, мастацтва, астраноміі. Нягледзячы на наяўнасць вялікай колькасці дэталей, фігура першадрукара, псіхалагічная напоўненасць і багацце натуры — у цэнтры ўвагі таленавітага і вопытнага гравёра. І ў гэтым выяўляецца перш за ўсё ўплыў рэнесанснага стылю.

Партрэт Скарыны, выкананы ў тэхніцы панаваўшай у XV—XVI стст. у заходнееўрапейскай практыцы абразной ксілаграфіі, належыць да лепшых старажытных помнікаў беларускага мастацтва. Вядомы даследчык кнігі А. А. Сідараў пісаў: «З пачуццём уласнага гонару, якое ўпершыню ўзнікла ў славянскім свеце, Скарына змяшчае — і не раз! — у сваіх выданнях (калі не богаслужэбных, то свяшчэнных, традыцыйных кніг) не выяву легендарных святых, а ўласны партрэт... На гэтым партрэце, што мае сапраўды гістарычнае значэнне, Скарына паўстае перад намі ў зусім новым абліччы. Ён не прадпрымальнік, як Фіёль, і не манах, як Макарый. Скарына—выдавец, а не друкар, не работнік станка. Ён — вучоны, інтэлігент, пісьменнік, перакладчык, ён ідэолаг, рэдактар, мовазнаўца і грамадскі дзеяч. Ён перш за ўсё патрыёт і асветнік» [33]. У левым ніжнім кутку гравюры ёсць манаграма МТЗ МЗ, ці МЦ, якая да цяперашняга часу, на жаль, не расшыфравана [34]. Мы мяркуем, што манаграма належала невядомаму беларускаму мастаку, суайчынніку Скарыны.

Самабытнасць мастацкага афармлення і арыгінальнасць выданняў Скарыны зрабілі вялікі ўплыў на далейшае развіццё беларускай і ўсходнеславянскай графікі; яго гравюры пераймалі чэшскія (Севярын) і нямецкія (Трубер) друкары. Імкнучыся наблізіць Біблію да шырокага чытача, Скарына растлумачваў незразумелыя словы, упершыню ў практыцы ўсходнееўрапейскага кнігавыдання ўвёў элементы бібліяграфічнага даведачнага апарата. Кнігавыдавецкія новаўвядзенні, якасць перакладу, бездакорнае мастацкае афармленне ў спалучэнні са зместам прадмоў, пасляслоўяў, у якіх ён часткова раскрыў свой светапогляд, мэту і прызначэнне кніг, надавалі скарынінскай Бібліі шмат у чым свецкі характар, зрабілі яе каштоўным і не-

---

[33] Сидоров А. А. Узловые проблемы и нерешенные вопросы русского книгопечатания // Книга. Исслед. и материалы. М., 1964. Сб. 9. С. 24.

[34] Падрабязней пра гэта гл. у кн.: Шматаў В. Ф. Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII стагоддзяў. С. 47—49.

паўторным помнікам не толькі славянскага, але і еўрапейскага мастацтва. Яшчэ П. У. Уладзіміраў справядліва адзначыў: «Кнігі Скарыны ў друкарскіх адносінах далёка пераўзыходзяць не толькі папярэднія царкоўнаславянскія выданні, але нават і сучасныя Скарыну венецыянскія» [35].

Асветніцка-педагагічная і гуманістычная скіраванасць дзейнасці Скарыны заключаецца перш за ўсё ў выкарыстанні ім кнігадрукавання як магутнага сродку выхавання і асветы народа, Бібліі як выдатнага літаратурнага помніка і энцыклапедычнай крыніцы ведаў, кнігі як важнага інструмента духоўнага самаўдасканалення чалавека. Беларускі гуманіст мэтанакіравана імкнуўся выкарыстаць Біблію на ніве ўсходнеславянскай асветы ў канкрэтна-гістарычных мясцовых умовах. Таму яго дзейнасць мела глыбока дэмакратычны, патрыятычны і інтэрнацыянальны характар. На гэту асаблівасць скарынінскіх выданняў, акрамя прызнанняў самога першадрукара, указваюць шырокая геаграфія распаўсюджання яго кніг, асабліва на Беларусі, Украіне, у Расіі, Літве, паўднёваславянскіх краінах, імкненне гуманіста распачаць кнігавыдавецкую справу ў Маскве і «руская» мова яго выданняў — агульназразумелы для ўсходніх славян высокі кніжны стыль, у аснове якога ляжыць своеасаблівы сінтэз беларускай і царкоўнаславянскай моў.

«Біблейскі метад», выкарыстаны Скарынам, арганічна, але не адэкватна ўвабраў усю гаму яго пачуццяў і светапогляду. Беларускі мысліцель і пісьменнік, як і большасць еўрапейскіх гуманістаў эпохі Адраджэння, быў шматмоўным творцам, пісаў і перакладаў свецкія творы, філасофскія і прыродазнаўчыя трактаты, якія пакуль не адшуканы. Таму аб'ектыўна і ўсебакова раскрыць грамадска-палітычныя, філасофскія і эстэтычныя погляды Скарыны, іх эвалюцыю пры адсутнасці, нявыяўленасці яго спецыяльных навуковых прац, свецкіх мастацкіх твораў толькі на аснове кароткіх, сінкрэтычных, папулярных прадмоў да біблейскіх кніг, звернутых да простага чытача, даволі цяжка. Веды, інтэлектуальны і творчы патэнцыял і светапогляд Скарыны былі намнога багацейшыя, больш рознабаковыя, чым яны адлюстраваны ў прадмовах, хоць, бясспрэчна, аб некаторых істотных рысах яго светапогляду можна меркаваць і па іх зместу.

У светапоглядзе Скарыны сустракаліся элементы стыхійнага народнага матэрыялізму, вальнадумства, першабытнага камунізма, аднак у цэлым светапогляд гуманіста заставаўся рэлігійна-ідэалістычным і заснаваны на сінтэзе народных, антычных, раннехрысціянскіх (у тым ліку грэка-візантыйскіх, рымска-лацінскіх, старажытнарускіх) і рэнесансных культурных традыцый. М. А. Алексютовіч, які ўпершыню грунтоўна прааналізаваў ідэйна-літаратурную спадчыну Скарыны, справядліва падкрэс-

[35] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. С 70.

ліваў, што па сваіх грамадска-палітычных поглядах гуманіст быў ідэалагічным выразнікам сярэдніх слаёў гараджан Беларусі, «патрабаванні якіх у агульных рысах адпавядалі інтарэсам працоўных мас»[36]. Пры гэтым варта падкрэсліць, што рэнесансна-гуманістычная па свайму характару светапоглядная сістэма беларускага першадрукара і мысліцеля не ўмяшчалася ў рамкі сярэдневяковай, артадаксальна хрысціянскай, карпаратыўнай педагогікі, этыкі і эстэтыкі.

У цэнтры ўвагі Скарыны, як і ў многіх тагачасных гуманістаў, быў чалавек. Іменна выхаванне дзейнага, усебакова развітога, гарманічна і духоўна дасканалага чалавека, патрыёта і грамадзяніна з'яўлялася галоўнай задачай яго культурна-асветніцкай праграмы: «Да совѣршен будеть человѣк божий и на всяко дѣло добро уготован, яко святый апостол Павел пишеть»[37] (гл.: 2-е пасланне ап. Паўла Цімафею. 3 : 17). Скарына таксама ставіў перад чалавекам задачу самапазнання і пазнання свету. «Ест наивышшая мудрость,— пісаў ён, далучаючыся да антычных філосафаў,— розмышлѣние смерти и познание самого себе». У гэтай сувязі ён задумваўся над вечным і галоўным пытаннем чалавецтва ўсіх часоў: «Яко ся имамы справовати и жити на сем свете»[38]. І адказ гуманіст шукаў не толькі ў кніжнай і народнай мудрасці, але і ў праявах самога жыцця.

Беларускі мысліцель, для якога не было характэрна пачуццё элітарнасці, прапаведаваў ідэі народнага і хрысціянскага гуманізму і асветніцтва: патрыятызм, працавітасць, праўдзівасць, высакародства, «чистоту душевную и телесную». Ён настойліва сцвярджаў у «Сказании... в Книги втораго закону Моісеова»: «То чинити иным всем, что самому любо ест от иных всех, и того не чинити иным, чего сам не хощеши от иных имети» ці: «Возлюбиши ближнего своего, яко сам себе»[39] (гл.: Евангелле ад Мацфея. 22 : 39). «У этыцы, якая займае цэнтральнае месца ў комплексе яго філасофскіх поглядаў, Скарына імкнуўся сінтэзаваць сафістычна-сакратаўскую індывідуалістычную канцэпцыю чалавека з арыстоцелеўска-хрысціянскай канцэпцыяй залежнасці і падпарадкаванасці чалавека інтарэсам агульнага дабра, грамадскага абавязку»[40].

Зыходзячы з этычнай максімы, Скарына абгрунтоўваў асноўныя прынцыпы заканадаўства. І гэта не выпадкова, таму што пэўнае абнаўленне дзейнасці грамадскіх інстытутаў Вялікага княства Літоўскага XVI ст., якое адбывалася на вачах беларускага вучонага (запрыгоньванне сялян, рост прывілеяў шляхты, частковая эмансіпацыя гарадскога саслоўя і інш.), патрабавала

---

[36] Алексютовіч М. А. Скарына, яго дзейнасць і светапогляд. С. 121.
[37] Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. С. 9.
[38] Там жа. С. 15, 17.
[39] Там жа. С. 93, 94.
[40] Подокшин С. А. Скорина и Будный: Очерк философских взглядов. Мн., 1974. С. 46.

выпрацоўкі адпаведных з новымі гістарычнымі ўмовамі прававых норм. Паводле Скарыны, грамадства ў сваёй жыццядзейнасці кіруецца натуральным (звычаёвым) і пісаным правамі, якія абавязаны забяспечыць гармонію паміж асобай, грамадствам і дзяржавай. Пісанае права — гэта закон, які ствараецца ў адпаведнасці са звычаямі краіны і грамадска-гістарычнымі ўмовамі і павінен быць усеагульным: «не к пожитку одиного человѣка, но к посполитому доброму написаный» [41]. Толькі тады будзе забяспечана справядлівасць і раўнапраўе людзей. Юрыдычныя погляды Скарыны былі сугучнымі вядучым тэндэнцыям свайго часу. Як вядома, у Вялікім княстве Літоўскім у пачатку XVI ст. існаваў палітычна-грамадскі рух шляхты і гараджан за ўвядзенне ў дзяржаве універсальнага кодэксу законаў феадальнага грамадства, якія б абмяжоўвалі самавольствы магнатаў. У гэтым сэнсе скарынінскія кнігі адыгралі пэўную ролю ў фарміраванні грамадскай думкі, падрыхтоўцы глебы для складання і ўвядзення статутаў Вялікага княства Літоўскага (1529, 1566, 1588 гг.). Да таго ж Скарына мог быць адным са складальнікаў Статута 1529 г.

Прапаганда беларускім гуманістам асветы, яго імкненне к «размноженню мудрости, умения, опатренности, разуму и науки», пошукі справядлівасці і дабра, праслаўленне антычных і біблейскіх дзяржаўных дзеячаў сведчаць аб тым, што ён марыў аб ідэальным грамадстве і дзяржаве, грамадстве вечнага міру, справядлівасці, розуму і раўнапраўя людзей, у якім будзе панаваць «ровная свобода всем, общее имение всех». Скарына па характару дзейнасці з'яўляўся прадвеснікам Рэфармацыі ў Вялікім княстве Літоўскім; ён імкнуўся абгрунтаваць неабходнасць абнаўлення асветы, маралі і права. Аднак большасць гэтых ідэй пры жыцці гуманіста не знайшлі належнай падтрымкі на радзіме.

Гуманістычны грамадска-палітычны ідэал Скарыны быў абстрактны, ідэалістычны, супярэчлівы і утапічны, аднак у цэлым ён меў зямную накіраванасць і жыццесцвярджальны характар. Асветнік Скарына, як і большасць гуманістаў яго часу, з'яўляўся сацыяльна-культурным рэфарматарам. Для яго характэрна асветніцкая утопія. Таму, з аднаго боку, ён спачувае прыгнечаным: «богатии, обидяще убогих, приимут отмщение», а з другога — рэкамендуе ім «до часу терпети».

Эвалюцыя натурфіласофскіх, прыродазнаўчых поглядаў Скарыны, доктара медыцыны, вучонага батаніка, з-за адсутнасці адпаведных канкрэтных матэрыялаў да сённяшняга часу не раскрыта. Пэўнае ўяўленне аб яго астранамічных ведах, якія адпавядалі ўзроўню астранамічнай навукі XVI ст., дае асэнсаванне зместу заключнай часткі «Малой падарожнай кніжкі» — «Святцы краткія і пасхалія». Гэта свайго роду першы друкава-

---

[41] Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. С. 95.

ны астранамічны каляндар для шырокага ўсходнееўрапейскага чытача, у якім паведамляюцца даўжыня дня і ночы, даты вясенняга і асенняга раўнадзенства, летняга і зімняга сонцастаяння, прадказваюцца зацьменні сонца і месяца і г. д. Скарынінская традыцыя пазней была шырока падхоплена і развіта выдаўцамі Беларусі і Літвы ў XVI—XVIII стст. Каляндарныя звесткі і календары неаднойчы выдаваліся ў друкарнях Мамонічаў, Карцана, брацтваў, Віленскай акадэміі і інш.

Эстэтычныя погляды Скарыны ярка ўвасобіліся ў яго творчай дзейнасці як выдатнага перакладчыка, інтэрпрэтатара і каментатара біблейскіх тэкстаў, літаратурнага крытыка, пісьменніка, мастака, мовазнаўцы; больш таго, яны пранізваюць увесь светапогляд гуманіста. Па сутнасці, у Скарыны назіраецца агульная для ўсёй еўрапейскай гуманістычнай традыцыі XVI ст. тэндэнцыя — эстэтызацыя поглядаў, арыентацыя на мастацкаваобразны, рэнесансны ідэальна-цэласны тып культуры. Гэта з'ява характэрна іменна для рэнесанснага інтэлігента, які даволі паўнакроўна пачаў успрымаць з'явы жыцця. Адсюль заканамернае ўзмацненне індывідуальна-эмацыянальных, эстэтычных ацэнак і праблематыкі ў прадмовах і самім перакладзе Бібліі.

Скарынінскі пераклад Бібліі, на якім ляжыць адбітак яркай творчай індывідуальнасці, з'яўляецца выдатнай з'явай у культурна-літаратурным жыцці Усходняй Еўропы. Ён мае не толькі літаратурна-эстэтычнае, але і светапогляднае значэнне. Імкнучыся рэканструяваць Біблію ў «чыстым выглядзе», Скарына даследаваў і яе зямное, «чалавечае» паходжанне, называў многіх першатворцаў біблейскіх, «боганатхнёных» кніг. Ён пераклаў кнігі «Юдзіф», «Ісуса Сірахава», «Прамудрасці Саламона», якія не ўваходзяць у кананічны звод праваслаўнай Бібліі. Парадак выдання беларускім гуманістам кніг свяшчэннага пісання не адпавядае кананічнаму раду, прынятаму ў хрысціянскай царкве. Здымаючы з Бібліі арэол святасці і адрасуючы яе на роднай мове шырокаму чытачу, Скарына рупліва вывучыў і выкарыстаў не толькі адпаведныя крыніцы на царкоўнаславянскай, але і на чэшскай («Біблію чэшскую, у Венецыі друкаваную» ў 1506 г.), лацінскай (Вульгату), старажытнаяўрэйскай і грэчаскай (Сэптуагінту) мовах. Ён фактычна ішоў насуперак намаганням царквы (яна забараняла веруючым чытаць поўны тэкст Бібліі), вучыў людзей успрымаць біблейскія тэксты не толькі на веру, а свядома. Сучасны даследчык слушна зазначае: «Зварот да тэксту Бібліі ўжо першых прадстаўнікоў гуманістычнага руху не ўкладваўся ў рамкі царкоўнай традыцыі. Свяшчэнная кніга хрысціянскай рэлігіі стала ў іх руках перш за ўсё сродкам абароны новай адукаванасці ад нападкаў ахоўнікаў артадоксіі» [42]. Скарына разам з іншымі еўрапейскімі гумані-

---

[42] Черняк И. Х. Поджо и зарождение гуманистической критики Библии // Культура эпохи Возрождения. Л., 1986. С. 217.

стамі закладваў асновы для стварэння навуковай крытыкі Біблії, дэсакралізацыі помніка. У гэтай галіне асабліва плённай была дзейнасць выдатнага паслядоўніка Скарыны С. Буднага. Ідучы шляхам сінтэзу сусветнай філасофскай і перакладчыцкай культуры, Скарына абыходзіўся з тэкстам святога пісьма даволі свабодна, творча і смела. Ён імкнуўся захаваць арыгінальны дух тэксту і ў першую чаргу выдаў тыя кнігі Бібліі, якія адпавядалі асветніцка-выхаваўчым і пазнавальным мэтам.

Гуманістычныя ідэі Скарыны як філолага, мовазнаўцы і тэкстолага новага тыпу ўвасобіліся і ў мове яго выданняў. Погляд на мову Скарыны як на беларускую рэдакцыю царкоўнаславянскай мовы [43] мае сваё права на існаванне. Разам з тым неабходна падкрэсліць, што пры гэтым аргументавана не ўлічваецца функцыяльнае прызначэнне «Бібліі рускай» — для ўсіх усходніх славян, «людям посполитым рускаго языка» — і роля беларускіх элементаў у агульнай моўна-перакладчыцкай сістэме Скарыны. Бясспрэчна, яго слова адрозніваецца ад мовы статутаў, летапісаў — свецкай, дзелавой пісьменнасці таго часу. Але не выпадкова гуманіст-асветнік называў мову сваіх перакладаў, як ужо падкрэслівалася, «рускай», г. зн. тагачаснай беларускай — агульназразумелай для ўсіх усходніх славян (а не толькі для беларусаў!), і стварыў высокі кніжны стыль, у якім пераважаў сінтэз беларускай і царкоўнаславянскай моў з выкарыстаннем элементаў сусветнай моўнай культуры. Таму вялікі яго ўклад у распрацоўку, развіццё і замацаванне ў друку норм беларускай літаратурнай мовы. Нават у адаптаваных выданнях («Псалтыр», «Малая падарожная кніжка», «Апостал»), напісаных «рускыми словами а словенскым языком», г. зн. у асноўным на царкоўнаславянскай мове, Скарына аддаў вялікую даніну беларускай мове і фактычна выпрацаваў беларускі тып кніжна-славянскай мовы.

Абаронца роднай мовы, Скарына дае патрыятычны наказ: «Не многым учителем бывати, но более умети язык свой справовати; от него же все злые и добрые речи походять» [44] (скарочаны пераказ «Саборнага паслання ап. Якава». 3 : 1—18). Скарына разумеў важнасць роднай мовы як фактару, які спрыяе захаванню цэласнасці народа, яго адзінства і нацыянальнай самабытнасці. Таму ён замацаваў родную мову ў высокай літаратуры сусветнага значэння, выдатным помнікам якой з'яўляецца Біблія, як раўнапраўную, «боскую» побач з класічнымі агульнапрызнанымі кананічнымі (лацінскай, грэчаскай, старажытнаяўрэйскай) мовамі. Ён даказаў яе права на «свяшчэннасць». І ў гэтым яго велізарная заслуга перад сваім народам і ўсім славянскім светам. Біблія Скарыны была першай друкаванай

---

[43] Журавский А. И. Важнейшие особенности изданий Франциска Скорины // Knygotyra (7) 14. Vilnius, 1979. С. 51.
[44] Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. С. 121.

Бібліяй ва ўсходніх славян і другой пасля чэшскай у славянскім свеце, разлічанай, падкрэсліваем, на простага, масавага ўсходнеславянскага чытача. Таму неацэнны ўклад беларускага гуманіста-асветніка ў фарміраванне нацыянальнай свядомасці беларусаў і ўсіх усходніх славян.

Заснавальнік ва Усходняй Еўропе новага тыпу аўтарскага перакладу Францыск Скарына зрабіў вялікі ўплыў на станаўленне перакладчыцкай, літаратурнай справы ў славянскіх народаў. Значнай заслугай яго як пісьменніка, літаратурнага крытыка, філолага і першадрукара з'яўляецца тое, што ён давёў да дасканаласці і ўвёў у шырокую практыку кірыліцкага славянскага кнігадрукавання жанр прадмоў, вядомых і пісаных да Бібліі яшчэ ў часы ранняга сярэдневякоўя. У Скарыны «яны не толькі энцыклапедычныя па зместу, але і сінкрэтычныя па свайму жанраваму характару. Большасць з іх фактычна сумяшчае ў сабе рысы навукова-папулярнага літаратуразнаўчага артыкула, гісторыка-філалагічнага каментарыя і пашыранай анатацыі да твора» [45]. Стыль іх сціслы, дзелавы, афарыстычны і разважлівы, як слова мудрага настаўніка. Гэта сапраўдны ўзор навуковай прапаганды ведаў і кнігі. Скарына, такім чынам, заснаваў у беларускай літаратуры навукова-асветніцкую, філасофскую, маральна-дыдактычную публіцыстыку.

Крыніцазнаўчы аналіз творчай спадчыны Скарыны паказвае, што асветнік валодаў класічнымі і многімі еўрапейскімі мовамі, добра ведаў багаслоўе, творча выкарыстоўваў ідэі сярэдневяковай, раннехрысціянскай патрыстыкі, антычнай літаратуры, найноўшыя дасягненні Рэнесанса — можна сказаць, лепшыя духоўныя набыткі чалавецтва — і ў той жа час заставаўся самім сабою, быў арыгінальным мысліцелем.

Скарына разам з Міколам Гусоўскім з'яўляецца адным з першых заснавальнікаў эстэтычнай навукі, літаратурнай крытыкі і бібліяграфіі ў Беларусі. У ідэйна-публіцыстычнай спадчыне Скарыны праглядваюцца зародкі літаратурна-мастацкай крытыкі, тут імпліцытна існуе аналіз сутнасці мастацтва і яго функцый, «здагадка аб змястоўнай шматзначнасці мастацтва ў адрозненне ад тэрміналагічнай адназначнасці навукі, аб разнастайным выхаваўчым уздзеянні музыкі і паэзіі, нарэшце, аб багацці эстэтычнага ўспрыняцця і перажывання» [46]. Скарына выдатна разумеў, што ў адрозненне ад навукі мастацтва звяртаецца «ко всему собору людей», яно ўсенароднае і шматзначнае. У «Предсловии в Притчи премудраго Саломона, царя Израилева» ён пісаў: «Пожиточьны же суть сие книги чести всякому человѣку, мудрому и безумному, богатому и вбогому,

---

[45] Чемерицкий В. А. Скорина и становление белорусской литературы // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 74.

[46] Конон В. М. Эстетические взгляды Скорины // Там жа. С. 83.

младому и старому, наболѣи тым, они же хотять имети добрые обычае и познати мудрость и науку».

У Скарыны, які рашуча адкідаў сярэдневяковую ананімнасць, надзвычай развітая аўтарская самасвядомасць вучонага і пісьменніка, што адпавядае літаратурнаму этыкету і стылю эпохі Рэнесанса. Да «собора людей» ён звяртаўся не толькі з натхнёным публіцыстычным словам, але і з вершамі, акравершамі. У першых друкаваных вопытах кніжнага ўсходнеславянскага вершаскладання на роднай мове, дадзеных у прадмовах да пражскіх выданняў, вялікі палачанін геніяльна ўгадаў будучы рух беларускай і шырэй — усёй усходнеславянскай паэзіі ад інтанацыйна-сказавай, рытміка-інтанацыйнай і «сілабічнай сістэмы вершаскладання, якая тады толькі зараджалася ў Беларусі, да сілаба-танічнай» [47].

У сваіх віленскіх выданнях, у прыватнасці ў «Малой падарожнай кніжцы», «Акафістах», Скарына выступіў у новай пісьменніцкай якасці — як вопытны гімнограф. Намаганні гуманіста ў гэтым плане ішлі па лініі перакладу ўзораў візантыйскай, грэчаскай, сярэдневяковай гімнаграфічнай спадчыны і стварэння нацыянальнай. Аб гэтым і сведчаць акравершы ў акафісце Іаану Хрысціцелю («Писал доктор Скоринич Францискус»), акафісце імю Ісуса Хрыста («Делал доктор Скоринич Францискус») [48]. У гэтай сувязі цікавай з'яўляецца адна характэрная дэталь.

Пасля канона «пречистой богородици» Скарына зазначыў, што канон — «молитва велми набожная», што ён ёсць «творение Іосифова», «выложенное из гречаского на руски язык доктором Франциском с Полоцька», г. зн. ім перакладзенае. Пра акафіст імю Ісуса Хрыста Скарына паведамляе, што гэта «творение Феоктиста», «інока Студийское обители», і адзначае ў акравершы, што ён яго «делал...», г. зн. пераклаў ці адрэдагаваў. Акравершам «Писал доктор Скоринич Францискус» ён аўтарытэтна заявіў аб сваім аўтарстве акафіста Іаану Хрысціцелю. Можна заўважыць, што акравершную форму ва ўсходнеславянскую літаратуру ўвялі ў XV ст. Грыгорый Цамблак і Пахомій Лагафет, дзеячы паўднёваславянскага паходжання, і, такім чынам, Скарына — першы айчынны пісьменнік, які выкарыстаў акраверш і ў гэтай галіне паэзіі працягваў еўрапейскія традыцыі.

Шматгранная прагрэсіўная дзейнасць Францыска Скарыны, нягледзячы на гістарычную абмежаванасць, абумоўленую сваім часам, увабрала ў сябе лепшыя агульнаеўрапейскія і славянскія культурныя дасягненні, склала цэлую эпоху ў станаўленні бела-

---

[47] Чемерицкий В. А. Скорина и становление белорусской литературы // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белорусии и Литве. С. 76.

[48] Турилов А. А. Гимнографическое наследие Франциска Скорины в рукописной традиции // Проблемы научного описания рукописей и факсимильного издания памятников письменности. Л., 1981. С. 241—247.

рускай і ўсіх усходнеславянскіх культур і шмат у чым прадвызначыла характар іх будучага развіцця. Яна адыграла выдатную ролю ва ўмацаванні сувязей паміж Усходам і Захадам, брацкімі славянскімі і іншымі народамі Еўропы, зрабіла значны ўплыў на абуджэнне і фарміраванне нацыянальнай свядомасці славянскіх народаў. Кнігамі Скарыны ўпершыню так магутна і адкрыта быў заяўлены ва ўсходнеславянскай літаратуры і культуры дэмакратычны зварот да ўсяго народа, а не да нейкага асобнага саслоўя ці касты. Іменна Скарына зрабіў прарыў у новую па свайму характару грамадска-літаратурную свядомасць сярод беларусаў і, прыўзняўшыся над сярэдневяковым, «кастовым» мысленнем, паклаў дабратворны пачатак дэмакратызацыі ўсходнеславянскіх нацыянальных культур. Багатыя скарынінскія традыцыі былі шырока падхоплены і развіты друкарамі, пісьменнікамі, вучонымі, культурнымі дзеячамі Усходняй і Заходняй Еўропы (М. Гусоўскі, М. Літвін, С. Будны, В. Цяпінскі, І. Фёдараў, П. Мсціславец, П. Трубер, браты Мамонічы, А. Волан, М. Чаховіц, Б. Будны, Л. Зізаній, М. Сматрыцкі, М. Мажвідас, Сімяон Полацкі і інш.). Кнігадрукарская дзейнасць Скарыны ўплывала і на ўзнікненне кнігадрукавання ў Расіі і на Украіне[49]. Кнігі беларускага гуманіста на працягу стагоддзяў карысталіся вялікай папулярнасцю і аўтарытэтам на славянскіх і іншых еўрапейскіх землях, служылі зброяй у барацьбе за нацыянальную культуру і мову. Яны беражліва захоўваліся, перадаваліся з пакалення ў пакаленне, пра што таксама сведчыць значная рукапісная традыцыя «Біблії рускай», і здзейснілі вялікую культурную місію ва Усходняй Еўропе.

Імя Францыска Скарыны, якое свята шануе прагрэсіўнае чалавецтва, стала сімвалам славянскай, агульначалавечай культуры.

* * *

Зборнік дакументаў і матэрыялаў падрыхтаваны ў адпаведнасці з планам рэспубліканскай комплекснай праграмы ў галіне грамадскіх навук «Францыск Скарына — вялікі беларускі асветнік-гуманіст, выдатны дзеяч славянскай культуры», распрацаванай у 1980 г. Камісіяй АН БССР па вывучэнню культурнагістарычнай спадчыны Ф. Скарыны да 500-годдзя з дня яго нараджэння. Патрэба ў такім выданні даўно наспела. З кожным годам узрастае цікавасць сусветнай грамадскасці да Скарыны. Таму падвядзенне грунтоўнай крыніцазнаўчай базы пад вывучэнне яго жыцця і дзейнасці (у першую чаргу гэтаму павінна служыць выданне дакументаў аб ім) з'яўляецца першачарговай задачай савецкага скарыназнаўства на сучасным этапе. Частка дакументаў пра Скарыну, яго родзічаў надрукавана ў дарэвалюцыйных, надзвычай рэдкіх сёння выданнях; некаторыя

[49] Иван Федоров и восточнославянское книгопечатание. Мн., 1984.

захоўваюцца ў рукапісах у замежных архівах, доступ да якіх навукоўцам, не кажучы ўжо пра шырокага чытача, вельмі ўскладнены. Недастаткова высокі ўзровень некаторых публікацый дакументаў, іх перакладаў і інтэрпрэтацыі нас сёння не можа задаволіць.

У каментарыях мы называем, як правіла, адкрывальніка дакумента, першавыданне і перавыданні, адзначаем навуковы ўзровень публікацый тэксту і ў некаторых выпадках — архіўнае месцазахаванне. Падрабязна не спыняючыся на адзначаных аспектах, закранём гісторыю адкрыцця скарынінскіх дакументаў у сувязі з праблемай іх засваення ў навуковай літаратуры, каб паказаць, як складвалася аб'ектыўная карціна гісторыі жыцця беларускага гуманіста. Прычым некаторыя з іх друкаваліся разам з іншымі матэрыяламі і не заўсёды ўсведамляліся эдытарамі як дакументы пра Скарыну.

Пачатак навуковай зацікаўленасці кнігамі і асобай Скарыны сягае ў XVI ст. (Амбражэй Тэзей Альбанеза, 1539 г.; П. Вергерый, 1559 г.; С. Будны, 1574, 1576 гг. і інш.). Аднак веды вучоных пра беларускага гуманіста з той старажытнай пары аж да сярэдзіны XIX ст., па сутнасці, не падмацоўваліся дакументальнымі сведчаннямі, а вычэрпваліся данымі яго кніг. Нават высвятленне заснавальнікам славянскай філалогіі Ё. Добраўскім таго факта, што Скарына распачаў сваю кнігадрукарскую дзейнасць у чэшскай Празе [50], а не польскай, было зроблена ў XVIII ст. не на пэўных дакументах, а на грунце зноў жа ўважлівага прачытання скарынінскага Пяцікніжжа з указаннем пра «славное старое место Празское» як пра месца выдання і суаднясення гэтага сведчання са звесткамі аб падваршаўскай Празе, якая ў часы Скарыны была маленькім, малавядомым пасяленнем.

Так было да 1849 г., калі Ю. Мучкоўскі апублікаваў у Кракаве тэксты прамацыйных актаў Кракаўскага універсітэта. Польскія вучоныя зразумелі, што актавы запіс 1506 г. пра наданне «Францыску з Полацка, літвіну» годнасці бакалаўра адносіцца іменна да Скарыны. У правільнасці такога вываду ніхто з даследчыкаў не сумняваўся, хіба апрача А. Ясінскага, які ў 1926 г. выказаў думку, што гэта толькі «прыпушчэнне» [51]. У тым жа зборніку «Чатырохсотлецце беларускага друку», дзе з'явіўся артыкул названага даследчыка, М. Піятуховіч прывёў у арыгінале і ў перакладзе на беларускую мову невялікі фрагмент запісу 1506 г. з кнігі Мучкоўскага. Аднак лацінскі выраз «ad Quatuor tempora sancte Lucie» ён пераклаў недакладна:

---

[50] Dobrovsky J. Literarische Nachricten von einer auf Veranlassung der Böhmischen Gesellschaff der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland. Prag, 1796. S. 101—108.

[51] Ясінскі А. З культурнае гісторыі Чэхіі пачатку XVI сталецця // Чатырохсотлецце беларускага друку. Мн., 1926. С. 40.

«а чацвёртай гадзіне ў дзень св. Люцыі»[52], што спарадзіла памылкі ў пазнейшых працах беларускіх скарыназнаўцаў.

Тыпова памылковы погляд выказан і В. В. Чапко: «Для таго каб быць прынятым ва універсітэт, у які доступ для асоб праваслаўнага веравызнання быў закрыт, Скарына назваўся літоўцам»[53]. Па-першае, у Кракаўскім універсітэце мелі магчымасць вучыцца і людзі праваслаўнага веравызнання, а па-другое, пад літвінамі падразумяваліся выхадцы з Вялікага княства Літоўскага. Часта недакладна датуецца гэты дакумент. У зборніку дакладаў, прысвечаным Скарыну, выдадзеным у Маскве ў 1979 г., называецца дата 10 кастрычніка, такая ж недакладная дата ўказана і Я. Л. Неміроўскім[54]. На самай справе дакумент павінен датавацца 14 снежня. У дакуменце ёсць такія словы: «У тым жа годзе (1506.— *В. Д.*), у час дэканства таго ж магістра Леанарда і інш., у бліжэйшы дзень пасля свята святой Люцыі, на які прыпадае сухаядзенне...» А свята святой Люцыі, як вядома, адзначалася 13 снежня[55]. Значыць, падзея адбывалася 14 снежня.

Неабгрунтаваную думку выказаў А. С. Падокшын, які лічыць, што Скарына выйшаў са сцен Кракаўскага універсітэта «з вучонай ступенню магістра свабодных мастацтваў», таму што ён вучыўся там два гады[56]. У дакуменце сказана выразна, што Скарына стаў тут у 1506 г. бакалаўрам, а не магістрам. Іншая справа, што доктар «вызваленых навук» Скарына, відаць, быў у свой час і магістрам. Але дзе ён мог атрымаць гэту вучоную ступень, дакладна пакуль невядома, магчыма, у Кракаве ці Празе ці ў адным з нямецкіх універсітэтаў. Неабходна ўлічваць і тое, што для атрымання доктарскага звання ў тагачасных заходнееўрапейскіх універсітэтах магістарства не было абавязковай умовай. Для гэтага перш за ўсё трэба было прайсці стадыі бакалаўра і ліцэнцыята (мець права вучыць і выкладаць)[57].

У 1892 г. А. Хмель надрукаваў матрыкуляцыйны запіс пра паступленне Скарыны ў Кракаўскі універсітэт у 1504 г. на факультэт свабодных навук. Сярод шкаляраў ён значыцца як «Францыск, сын Лукі з Полацка». Аднак скарыназнаўцам гэты запіс стаў вядомы раней. Напрыклад, П. У. Уладзіміраў пры напісанні манаграфіі пра Скарыну (1888) карыстаўся тэкстам гэтага запісу, выпісаным С. Л. Пташыцкім з універсітэцкага рукапісу. Гісторык польскай літаратуры М. Вішнеўскі слушна адзначыў у 1851 г., што Скарына вучыўся ў Кракаўскім універ-

---

[52] Піятуховіч М. Францішак Скарына і яго літаратурная дзейнасць // Чатырохсотлеццe беларускага друку. С. 164.

[53] Чапко В. В. Беларускі першадрукар Георгій Скарына. Мн., 1956. С. 10.

[54] Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 10; Немировский Е. Л. Иван Федоров. М., 1985. С. 44.

[55] Chronologia Polska. Warszawa, 1957. S. 245, 253.

[56] Подокшин С. А. Франциск Скорина. М., 1981. С. 68.

[57] Суворов Н. Средневековые университеты. М., 1898. С. 164.

сітэце, але памылкова, без указання на гістарычныя крыніцы сцвярджаў, што ступень доктара медыцыны і свабодных навук ён атрымаў у гэтай жа ўстанове [58]. Пазней У. І. Пічэта таксама недакладна адзначаў, што «вышэйшую адукацыю Скарына атрымаў на багаслоўскім факультэце Кракаўскага універсітэта» [59].

Важныя архіўна-дакументальныя сведчанні аб тым, што ён атрымаў вышэйшую адукацыю ў Кракаве, канчаткова пацвердзіліся, калі ў 1882 г. у Пецярбургу Г. Ф. Карпаў апублікаваў копію інструкцыі, граматы і спісу скаргаў вялікага князя маскоўскага Івана Васільевіча ад 18 мая 1492 г., у якой прыгадваецца полацкі купец Лукіян Скарына, бацька Скарыны (гэта выданне было невядомае П. У. Уладзіміраву), і калі былі адкрыты ў 1892 г. падуанскія дакументы, у якіх таксама называецца тое ж імя бацькі гуманіста.

У 1858 г. пад рэдакцыяй вучонага сакратара Віленскай археалагічнай камісіі М. Круповіча былі надрукаваны ў Вільні копіі дзвюх прывілейных кракаўскіх грамат караля і вялікага князя Жыгімонта І, выдадзеных на лацінскай мове Скарыну 21 і 25 лістапада 1532 г. Імі Скарына вызваляўся ад праследавання крэдытораў за даўгі брата Івана, а таксама з-пад звычайнай судовай юрысдыкцыі і браўся пад каралеўскую апеку і ахову. Гістарычна дакладнае асэнсаванне значэння гэтых грамат для Скарыны, прычын іх з'яўлення ў сувязі з яго пазнанскай эпапеяй стала магчымым толькі ў XX ст., пасля адкрыцця М. Вайцяхоўскай у 1926 г. архіўных матэрыялаў у Познані.

Трэба адзначыць, што няўважлівае прачытанне гэтых грамат дало падставы П. У. Уладзіміраву памылкова гаварыць аб канфіскацыі маёмасці Скарыны, што нібыта ў сваю чаргу паслужыла адной з галоўных прычын спынення яго друкарскай дзейнасці ў Вільні [60]. Гэта неабгрунтаваная думка «вандруе» па скарыназнаўчых працах з XIX па XX ст. Але Скарына, як вынікае са зместу грамат, быў узяты Жыгімонтам І пад асабістую ахову і апеку, і таму, зразумела, ніякай канчатковай канфіскацыі маёмасці першадрукара быць не магло. Аб канфіскацыі яго маёмасці нічога не гаворыцца і ў «Каралеўскім указе пра вызваленне, прад'яўленым доктарам Скарынам» [61]. Некаторыя даследчыкі абміналі ўвагай выданне Круповіча, як, напрыклад, У. І. Пічэта ў сваёй «Scoriniane» [62], іншыя з празмерным даверам адносяцца да яго. Справа ў тым, што Круповіч дапусціў некаторыя тэксталагічныя памылкі і недакладна датаваў граматы 1532 г.: «5 января» і «21 ноября». Адсюль і шматлікія пазней-

---

[58] Wiszniewski M. Historija literatury polskiej. Kraków, 1851. T. 8. S. 466.
[59] Пічэта У. Беларускае Адраджэнне ў XVI сталецці // Чатырохсотлецце беларускага друку. С. 140.
[60] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина. С. 67.
[61] Гл. дадзены зборнік. С. 145.
[62] Пічэта У. Scoriniana // Чатырохсотлецце беларускага друку. С. 284—327.

шыя недакладнасці, якія паўтараюцца дасюль. Напрыклад, у адной сучаснай працы гаворыцца: «Толькі ў адзіным дакуменце — прывілеі ад 21 лістапада 1532 г.— першадрукар названы «Георгіем Францыскам» [63]. Аднак так ён названы не ў прывілеі (арыгінал яго пакуль не адшуканы), а ў копіі і не ад 21, а ад 25 лістапада 1532 г.

У 1862 г. Е. Фідлер надрукаваў у Вене копію інструкцыі Жыгімонта Аўгуста 1552 г. свайму пасланцу пры папе, у якой упамінаюцца кнігі Бібліі «на рускай мове», прывезеныя выдаўцом у Маскву і спаленыя па загаду вялікага маскоўскага князя. Упершыню гэтыя падзеі з асобай Скарыны і яго выданнямі слушна звязваў у 1888 г. І. І. Первольф [64], а значна пазней А. В. Флароўскі [65] і інш. Сёння задача скарыназнаўцаў заключаецца ў тым, каб высветліць сапраўдную мэту, час і перыпетыі паездкі Скарыны ў Маскву — гістарычнага факта, надзвычай важнага для разумення ўсёй культурна-асветніцкай дзейнасці і светапогляду беларускага гуманіста. М. А. Алексютовіч абмяжоўвае яе храналагічнымі рамкамі пасля 1527 г. і не пазней 1535 г.[66], аднак хутчэй за ўсё гэта паездка адбылася не пазней 1533 г.: у гэты год памёр маскоўскі князь Васіль, па загаду якога спальваліся скарынінскія кнігі.

У 1880 г. І. Шуйскі апублікаваў рэвізію Полацкага ваяводства ад 1552 г. паводле спісу бібліятэкі графаў Браніцкіх, дзе ёсць сведчанні аб маёмасці Скарынаў і зяця Івана Скарыны Ескі Сцяпанавіча. У 1905 г. І. І. Лапо ажыццявіў публікацыю гэтай жа рэвізіі паводле спісу ваенна-вучонага архіва Галоўнага Штаба.

У 1888 г. П. У. Уладзіміравым былі надрукаваны ў «Дадатку» да манаграфіі пра Скарыну судовы дэкрэт ад 1529 г., паводле якога дом у Вільні і іншая маёмасць, што дасталіся Маргарыце ад першага мужа Юрыя Адверніка, прысуджаліся сям'і Скарыны, і два акты ад 18 чэрвеня і 4 кастрычніка 1535 г. судовых спрэчак паміж зяцямі Івана Скарыны Міхнай Аўсяннікам і Ескам Сцяпанавічам, са зместу якіх вынікала, што ў Полацку была маёмасць Францыска Скарыны. Апошнія два акты друкаваліся і ў 2-м томе «Беларускага архіва» ў 1928 г. Некаторыя даследчыкі не зусім правільна разумеюць сэнс судовага працэсу 1529 г. Напрыклад, С. А. Падокшын піша, што Скарына «пачаў судовы працэс з родзічамі сваёй жонкі Маргарыты» [67]. Аднак гэты працэс пачаў не Скарына, і не закончыўся ён, відаць,

---

[63] Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 9.

[64] Первольф И. И. Славяне, их взаимные отношения и связи. Варшава, 1888. Т. 2. С. 596—597.

[65] Флоровский А. В. Франциск Скорина и Москва //ТОДЛ ИРЛИ. 1969. Т. 24. С. 155—158.

[66] Алексютович М. А. Скарына, яго дзейнасць і светапогляд. С. 50.

[67] Подокшин С. А. Франциск Скорина. М., 1981. С. 75.

нават пасля станоўчага вырашэння справы ў карысць Маргарыты і Францыска ў 1529 г.

У 1892 г. С. Віндакевіч выявіў, а І. Шляпкін апублікаваў вельмі каштоўныя лацінскія акты Падуанскага універсітэта пра наданне Скарыну ў 1512 г. годнасці доктара медыцынскіх навук. У сувязі з гэтым выказваліся самыя розныя, супярэчлівыя і неабгрунтаваныя думкі. Цікава, што П. У. Уладзіміраў не ведаў публікацыі Шляпкіна і ў энцыклапедычным артыкуле пра Скарыну памылкова даводзіў, што гуманіст «працягваў адукацыю ў Балонні» [68]. А. Анушкін, напрыклад, сцвярджаў, што экзамены ў Падуі адбыліся 6 і 9 кастрычніка 1512 г.[69], хоць яны былі ў лістападзе. У. М. Свяжынскі беспадстаўна падкрэслівае, што Скарына паступіў у Падуанскі універсітэт і скончыў яго [70]. Дарэчы, у невялічкай брашуры Свяжынскага, адрасаванай школьнікам, вельмі шмат фактычных недакладнасцей [71]. М. Б. Батвіннік, не знаёмячыся з першакрыніцамі, пісаў у 1979 г., што «пераклад дакументаў архіва Падуанскага універсітэта быў... ажыццёўлен І. А. Шляпкіным», а «ўдакладнены пераклад лацінскага арыгінала дыплома Ф. Скарыны, дакументаў аб папярэднім выпрабаванні і асобым экзамене па медыцыне ... зрабіў Я. І. Парэцкі» [72]. У сапраўднасці ж Шляпкін не перакладаў падуанскія дакументы, а толькі падаў лацінскія тэксты, і, такім чынам, Парэцкі не рабіў «удакладнены», а свой пераклад. Лацінскі ж арыгінал дыплома Скарыны невядомы даследчыкам, і таму яго ніхто не перакладаў.

Паводле Л. Баразны, Скарына вучыўся выяўленчаму мастацтву, таму што, прыйшоўшы ў Падуанскі універсітэт «трымаць экзамены на доктара медыцыны», ён меў вучоную ступень «доктара мастацтваў»[73]. Аднак для таго часу гэта нічога агульнага не мела з выяўленчым мастацтвам.

Нягледзячы на некаторыя недахопы, публікацыя Шляпкіна раскрывала надзвычай важны біяграфічны факт у жыцці Скарыны і дакументальна засведчыла яго сувязь і духоўную еднасць з навукай і культурай італьянскага Рэнесанса.

У 1912 г. Т. Вяржбоўскі занатаваў факт існавання лацінскага дэкрэта Жыгімонта І ад 1518 г., на аснове якога брат Скарыны Іван і некалькі купцоў вызваляліся ад грашовых прэтэнзій Андрэя з Львова, але недакладна інтэрпрэтаваў змест дакумента (пісаў аб справе заключэння ў турму купцоў—«ratione deten-

---

[68] Энциклопедический словарь. СПб., 1900. Т. XXX. С. 228.
[69] Анушкин А. На заре книгопечатания в Литве. Вильнюс, 1970. С. 22.
[70] Свяжынскі У. М. Слова Скарыны. Мн., 1984. С. 10, 12.
[71] Дарашкевіч В. І. Больш павагі да факта // История книги, книжного дела и библиографии в Белоруссии. Мн., 1986. С. 181—187.
[72] Ботвинник М. Б. Изучение жизни и деятельности Скорины в БССР // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 132.
[73] Гравюра Францыска Скарыны. Мн., 1972. С. 10.

tionis in carcere»). У дадзеным зборніку дэкрэт ад 1518 г. друкуецца і перакладаецца ўпершыню.

У 1918 г. А. Мілавідаў надрукаваў копіі чатырох дакументаў на лацінскай мове, звязаных са знаходжаннем Скарыны пры двары прускага герцага Альбрэхта ў Кёнігсбергу вясной 1530 г. Так была ўпісана новая яркая старонка ў жыццяпіс Скарыны. К. Фарстрэйтар у 1938 г. указаў, што ў публікацыі Мілавідава прапушчана «et»[74] (у рукапісу «ас») і, такім чынам, лекар-яўрэй і друкар не адна асоба, а дзве; з імі выехаў беларускі гуманіст назад у Вільню. Даследчык памылкова лічыў, што са Скарынам выехаў друкар Г. Вайнрайх[75], таму што яго друкарня дзейнічала ў Кёнігсбергу безупынна на працягу 1524—1553 гг. Былі спробы звязаць асобу друкара і з імем аднаго «з братоў Галічаў (Галіцараў), падарожных друкароў, якія ў 1533 г. у Кракаве выдалі першую ў Польшчы яўрэйскую друкаваную кнігу». Версія гэта, высунутая М. Гембаровічам, падрабязна разгледжана і адхілена Я. Д. Ісаевічам[76]. Дарэчы, Гембаровіч спрабаваў атаясамліваць урача, які ўцёк са Скарынам, з крамянецкім рабінам доктарам Аўраамам. Мілавідаў няправільна пераказаў сэнс першага дакумента ад 16 мая 1530 г., у якім Альбрэхт не просіць ваяводу Гаштольда адпусціць да яго Скарыну, а толькі канстатуе факт пераезду Скарыны ў Кёнігсберг, паведамляе аб яго ад'ездзе ў Вільню ў сувязі з «неадкладнымі абставінамі, [што] да ягоных асабістых спраў і маёмасці», і просіць заступіцца за яго. Такім чынам, са зместу дакументаў не вынікае, што Скарына ездзіў у Прусію па запрашэнню герцага Альбрэхта. Гэта недакладнае сцвярджэнне Мілавідава паўтараецца ў навуковых працах і энцыклапедычных даведніках[77]. Высвятленне сапраўдных прычын прыезду Скарыны ў Кёнігсберг патрабуе дакументальнага пацвярджэння, хоць гіпотэз, меркаванняў, версій на гэты конт выказана шмат. Недакладна быў перададзены Мілавідавым і сэнс другога дакумента: як пашпарт для бесперашкоднага праезду ў Кёнігсберг, а фактычна — гэта падарожная грамата на праезд Скарыны з Кёнігсберга ў Вільню.

Адкрыццё М. Вайцяхоўскай у архівах г. Познані вялікай колькасці актаў, якія датычыліся брата Івана і самога Францыска, значна пашырыла ўяўленні пра жыццё Скарыны ў 1529—1532 гг. Змест гэтых актаў даследчыца пераказала ў 1926 г.[78]

---

[74] Forstreuter K. Preussen und Russland im Mittelalter. Die Entwicklung ihrer Beziehungen von 13 bis 17 Jahrhundert. Königsberg—Berlin, 1938. S. 222.

[75] Forstreuter K. Preussen und Russland von den Anfängen des Deutschen Ordens bis zu Peter dem Grossen. Berlin — Frankfurt, 1955. S. 216—217.

[76] Исаевич Я. Д. Наследие Скорины на Украине // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. С. 172; Яго ж: Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. Львів, 1983. С. 24—25.

[77] Пічэта У. Scoriniana // Чатырохсотлецце беларускага друку. С. 313; БелСЭ. Мн., 1973. Т. 9. С. 548.

[78] Гл. дадзены зборнік. С. 327.

Значэнне пазнанскіх матэрыялаў у тым, што яны праліваюць святло на эканамічна- і камерцыйна-фінансавае становішча, асяроддзе і акружэнне Івана і Францыска, тую складаную ідэалагічную барацьбу, якая вялася ўжо ў XVI ст. вакол Скарыны, развіцця беларускай культуры. Скарына не выпадкова быў пасаджаны ў пазнанскую турму. За гэтым актам глумлення над гуманістам стаялі ўплывовыя сілы, якія былі варожа настроены да культурнай дзейнасці Скарыны. У гэтым святле набываюць новы сэнс і ахоўныя каралеўскія граматы ад 21 і 25 лістапада 1532 г.

Некаторым даследчыкам з пераказу М. Вайцяхоўскай пазнанскіх актаў падалося, што захавалася перапіска братоў. Напрыклад, А. В. Флароўскі пісаў: «З перапіскі братоў можна зрабіць вывад, што Іван быў у даўгу ў Францыска, а гэта значыць Францыск нейкім чынам прымаў удзел у гандлёвых аперацыях брата» [79]. Такі вывад, аднак, вынікае не з перапіскі братоў, якая, бясспрэчна, існавала, але да сённяшняга дня не адшукана, і польская даследчыца пра яе не ўпаміналa, а са зместу актавых запісаў у кнігу Познані пра даўгі Івана (гл. дадзены зборнік, с. 111, 117, дак. № 3, 5, 6). У нашым зборніку пазнанскія актавыя матэрыялы ўпершыню падаюцца ў арыгінале і перакладзе. Сярод копій матэрыялаў судовай справы, атрыманай у 1984 г. Інстытутам літаратуры імя Я. Купалы АН БССР з Познані, былі таксама выяўлены дакументы, пра якія М. Вайцяхоўская не пісала (гл. раздзел «Пазнанская справа», дакументы № 2, 3, 5, 7, 8, 9, 13, 15). Знойдзеныя дакументы дазваляюць удакладніць сцвярджэнні польскай даследчыцы, якая пісала, што Скарына прасядзеў у турме каля 10 тыдняў, а на самай справе — больш за 17 тыдняў.

Значны ўклад у стварэнне навуковай біяграфіі Скарыны ўнёс А. В. Флароўскі. У верасні 1934 г. у Варшаве на II Міжнародным з'ездзе славістаў ён паведаміў аб дакументальна пацверджаных фактах паўторнага знаходжання Скарыны ў Празе ў другой палавіне 1530-х гадоў, аб яго працы на пасадзе садоўніка ў караля Фердынанда I. А. В. Флароўскі апублікаваў у 1936 г. выпраўлены ім тэкст ліста Фердынанда I, дадзенага сыну Скарыны Сімяону на права адшукання і валодання спадчынай бацькі. Гэты ліст быў надрукаваны Ф. Дворскім у 1885 г., але з недакладна прачытаным прозвішчам Скарыны. Вучоны выкарыстаў і малавядомыя гістарычныя крыніцы: паведамленні храніста Гаека аб пажары ў Празе 2 чэрвеня 1541 г., калі згарэў «хлопчык Францішак, сын колішняга доктара Руса», паведамленне храніста Бжэзана пра «Сімяона па прозвішчы Рус з Полацка», лісты Багемскай каморы да Фердынанда I, надрукаваныя К. Кёплем у 1889 г. у Вене, і некаторыя іншыя матэрыялы—

[79] Флароўскі А. В. Scoriniana // 450 год беларускага кнігадрукавання. Мн., 1968. С. 396—397.

і звязаў іх са Скарынам. На падставе сваіх знаходак ён выказаў меркаванне, што «другі эпізод жыцця Скарыны ў Празе» можна «абмежаваць рамкамі 1534 і 1541 гг.» і «дату смерці Скарыны адсунуць на час перад 1541 г.» У 1968 г. А. В. Фляроўскі рабіў агаворку: «Выказваючы гэтыя меркаванні, я не быў схільны і не схільны зараз настойваць на іх у гэтай апошняй частцы, аднак нельга ўсё ж не ўлічваць і гэту акалічнасць» [80]. Тое, што для Фляроўскага было яшчэ гіпотэзай, меркаваннем, здагадкай, многія даследчыкі і папулярызатары Скарыны прынялі як дакладна абгрунтаваны факт і вызначылі дату смерці гуманіста 1540 ці 1541 г.[81] Аднак трэба падкрэсліць, што пытанне пра час смерці і нараджэння Скарыны застаецца пакуль што канчаткова не высветленым.

У 1960 г. Я. Садоўскі адшукаў новы пратакольны запіс пра экзамен Скарыны на атрыманне ступені доктара медыцыны, у якім ён называецца «сакратаром караля Дацыі», хутчэй за ўсё Даніі. У сувязі з гэтым былі спробы звязаць дзейнасць Скарыны як з Даніяй, так і з румына-малдаўскімі землямі [82].

У 1974 г. Г. Я. Галенчанка паведаміў аб сваёй знаходцы акта Літоўскай метрыкі за 1526 г., паводле якога Скарына выступаў у якасці сведкі пры падпісанні фундуша, дадзенага слуцкім князем Георгіем Сямёнавічам віленскаму біскупу Яну на заснаванне парафіі, касцёла і школы ў мястэчку Вясейі Гродзенскага павета. У зборніку фрагменты акта падаюцца і перакладаюцца ўпершыню.

У 1984 г. з Польшчы былі атрыманы невядомыя скарынінскія дакументы, якія захоўваюцца ў Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве: дзве копіі судовых дэкрэтаў караля Жыгімонта Аўгуста ад 17 жніўня і 15 снежня 1552 г., дадзеных у Гданску і Вільні, адносна апеляцыі па справе Анковіча (Ганковіча?) і Тоўсціка з-за «дабра нябожчыка доктара Францыска Скарыны». У зборніку гэтыя дэкрэты публікуюцца ўпершыню. Яны паказваюць, што з-за маёмасці нябожчыка Ф. Скарыны ішла зацятая барацьба. У копіі дэкрэта пад назвай «Ганковіч, Тоўсцік», дадзенага ў Гданску 17 жніўня 1552 г., маёмасць Скарыны ацэнена «на сто пяцьдзесят коп у літоўскай манеце».

Каштоўнасць знойдзеных каралеўскіх дэкрэтаў 1552 г. у тым, што яны разам з граматай чэшскага караля Фердынанда I ад 29 студзеня 1552 г. праліваюць дадатковае святло на час смерці Скарыны. Не выпадкова, што ў трох гістарычных дакументах 1552 г. гаворка ідзе пра Скарыну як нябожчыка і пра

---

[80] Фляроўскі А. В. Scoriniana // 450 год беларускага кнігадрукавання. С. 402—403.

[81] Алексютовіч М. А. Скарына, яго дзейнасць і светапогляд. С. 59; БСЭ. М., 1976. Т. 23. С. 518; Майхровіч С. Георгій Скарына. Мн., 1966. С. 85; Парэцкі Я. І. Сымон Будны. Мн., 1975. С. 167; Клышка А. Францыск Скарына, альбо як да нас прыйшла кніга. Мн., 1983. С. 120.

[82] Фляроўскі А. В. Scoriniana //450 год беларускага кнігадрукавання. С. 428—431.

юрыдычныя клопаты асоб, зацікаўленых у атрыманні часткі спадчыны Скарыны. Яны пачалі клапаціцца пра гэта неўзабаве пасля яго смерці. Таму, на наш погляд, ёсць падстава сцвярджаць, што Скарына памёр у канцы 1551 г. ці ў студзені 1552 г.

Такім чынам, гісторыя адкрыцця дакументаў пра Скарыну налічвае амаль паўтара стагоддзя. Вучонымі розных краін няммала было зроблена па ўвядзенню іх у навуковы ўжытак. Напластаванні фактычных памылак у скарыназнаўчых працах абумоўлены перш за ўсё тым, што некаторыя даследчыкі рабілі вывады без непасрэднага знаёмства з дакументамі і ішлі не ад першакрыніцы, а ад інтэрпрэтацый папярэднікаў. Яркім прыкладам гэтага з'яўляецца вывад В. В. Чапко: «З дакумента 1541 г. аб увядзенні ў правы на спадчыну яго сына відаць, што Скарыны ўжо не было ў жывых. Значыць, памёр ён прыблізна паміж 1536—1540 гг.»[83] Аднак адзначаны дакумент датуецца 29 студзеня 1552 г.

Крыніцазнаўчы аналіз фактаў, што датычаць жыццяпісу Скарыны, яскрава даказвае, наколькі сёння наспела патрэба ў асобным навукова-каменціраваным выданні дакументаў і матэрыялаў пра беларускага гуманіста.

У зборнік уключаны дакументы пра жыццё і дзейнасць Скарыны, яго родзічаў і матэрыялы, праблематычна звязаныя з яго імем. Большасць дакументаў і матэрыялаў здабыта з рэдкіх і унікальных выданняў, частка — з айчынных і замежных архіваў. Структура зборніка абумоўлена характарам і зместам пададзеных матэрыялаў, імкненнем на гістарычна-дакументальных фактах паказаць асноўныя этапы жыццёвага шляху Скарыны, даць неабходныя звесткі аб яго кнігах. Прыведзеныя дакументы, іх пераклады і іншыя матэрыялы, сабраныя ў адной кніжцы і размешчаныя ў пэўным тэматычным і храналагічным парадку, даюць цэласнае і больш шырокае і багатае ўяўленне пра жыццё і дзейнасць выдатнага беларускага першадрукара, яго асяроддзе і сувязі. Але даводзіцца канстатаваць, што многія старонкі ў біяграфіі Скарыны яшчэ застаюцца не раскрытымі. Дакументальна не поўнасцю высветлены яго знаходжанне ў Кракаве, Капенгагене, Падуі, Празе, Вільні, Вітэнбергу, Познані, Маскве, арганізацыя друкарань, дзелавыя і асабістыя сувязі, род Скарынаў — тое, што складала шматгранны і непаўторны свет жыцця вялікага дзеяча славянскай культуры, чалавека і грамадзяніна. Яго дзейнасць мела еўрапейскі характар і значэнне. Неабходны далейшыя настойлівыя пошукі даследчыкаў у розных архівах СССР, Польшчы, Чэхаславакіі, Румыніі, Малдавіі, Даніі, Ватыкана і інш.

У раздзеле «Выданні Францыска Скарыны», падрыхтаваным па просьбе Інстытута літаратуры імя Я. Купалы доктарам гістарычных навук Я. Л. Неміроўскім, змешчаны апісанне выданняў

---

[83] Чапко В. В. Беларускі першадрукар Георгій Скарына. С. 15.

гуманіста і каталог захаваных экземпляраў. Гэта апісанне скарынінскіх кніг найбольш шырокае на сённяшні дзень, але яшчэ не поўнае. Таму ў галіне скарыназнаўства і славянскага кнігазнаўства наперадзе нямала работы.

Пры падрыхтоўцы да друку дакументаў была праведзена зверка з архіўнымі першакрыніцамі (дзе была магчымасць), адпаведная, прынятая ў сучаснай археаграфіі адаптацыя кірылічных і лацінскіх тэкстаў.

У кірылічных тэкстах злітныя словы падаюцца асобна, скарачэнні пад цітламі, прапушчаныя літары і склады раскрываюцца ў квадратных дужках [ ]; літары «ѣ», «і» захоўваюцца; «ъ» у канцы слоў апускаецца; замяняюцца Ѵ (іжыца) на «и» або «в»; ѯ (ксі) — на «кс»; ѱ (псі) — на «пс»; θ (фіта) — на «ф»; ѥ — на «е»; ω (амега) — на «о»; ѧ (юс малы), ѩ — на «я»; ѫ (юс вялікі), оу, ук, ȣ — на «у»; «и» пры неабходнасці — на «й».

Большасць лацінскіх тэкстаў дакументаў пра Скарыну напісана познім гатычным канцылярскім курсівам. Характэрная рыса — вялікая колькасць скарачэнняў, суспенсій, кантракцый, вынасных знакаў. Сустракаюцца маргінальныя надпісы, месцамі тэкст закрэслены. Пры перадачы тэкстаў скарачэнні (звычайныя і пад вынаснымі знакамі) раскрываюцца ў квадратных дужках[84], не расчытаныя поўнасцю ці часткова месцы ўзяты ў дужкі ( ) ці падаюцца пад пытальнікам або шматкроп'ем. Замяняюцца літары: «S» на «s», «j» у канцы слоў на «і», літара «u», якая чытаецца як «u» і «v», захоўваецца.

У старапольскіх і чэшскіх тэкстах літара «S» заменена на «s», лігатура «β» перадаецца як «sz» і «s».

Тэксты падаюцца ў арыгінале з захаваннем яго моўных асаблівасцей і ў перакладзе на беларускую і рускую мовы, старабеларускія і рускія тэксты — толькі на мове арыгінала. Знакі прыпынку і напісанне вялікіх літар прыведзены ў адпаведнасць з сучасным сінтаксісам і правапісам. У перакладах, калі існуе неабходнасць, даюцца тлумачальныя словы ў квадратных дужках. Скарачэнні тэкстаў, зробленыя ўкладальнікам, падаюцца ў касяках /.../.

Абазначэнні гадоў літарамі захоўваюцца, якія ў квадратных дужках раскрываюцца арабскімі эквівалентамі. У некаторых дакументах даты вызначаюцца паводле ўказанняў на царкоўныя святы. Такія тэксталагічныя прынцыпы ў асноўным вытрыманы і ў апісанні скарынінскіх выданняў.

Віктар Дарашкевіч

---

[84] Люблинская А. Д. Латинская палеография. М., 1969. С. 43.

ДАКУМЕНТЫ І МАТЭРЫЯЛЫ

[illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] de omnibus et singulis
in [illegible] [illegible]. Harum testimonio literarum quibus sigillum
nostrum est appensum. Datum Cracoviae feria [illegible] post [illegible]
[illegible] Anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo
secundo, regni vero nostri anno vicesimo sexto.

[illegible]

Litterae pro doctore Francisco Skorzina de Polozko

Sigismundus etc. Significamus etc. quia nos attendentes
supplicationibus quorundam Consiliariorum nostrorum, ac nonnullorum
etiam [illegible] et [illegible] nobis dilectorum [illegible]
intelligentes peritiam et dexteritatem egregii Francisci Skorina
de Polozko artium et medicine doctoris, cuius singularem
eruditionem atque peritiam prospicere volentes, illi hanc immunitatem
et prerogativam dandam et conferendam duximus, damusque et con-
ferimus tenore presentium: quod volumus ut nemo [illegible]
[illegible] in magnum ducatum nostrum Lithuaniae et [illegible]
[illegible] [illegible] in quacumque causa magna
vel parva [illegible] [illegible] [illegible] etc. In[illegible]

НА РАДЗІМЕ

Рудъ прабаба царѧ Двдва побираѥ класы зажнци :~

ПОЧИНАЕТЪСЯ КНИГА РУѲЕ ЕЖЕ БЫЛА БАБА ІОСЕОВА ѾЦА ЦАРЯ ДАВЫДОВА • ЗНЕЯЖЕ ИЗЫДОША ВСИ ЦАРИ ІЮДИНЫ • ЗОПОЛНЕ ВЫЛОЖЕНА ДОКТОРОМЪ ФРАНЪЦИСКОМЪ СКОРИНОЮ ИЗЪСЛАВНАГО ГРАДА ПОЛОЦЬКА :~

1

З КОПІІ ІНСТРУКЦЫІ, ГРАМАТЫ І СПІСУ СКАРГАЎ АД 18 МАЯ 1492 г.[1], ДАДЗЕНЫХ ВЯЛІКІМ МАСКОЎСКІМ КНЯЗЕМ ІВАНАМ III ВАСІЛЬЕВІЧАМ[2] СВАЙМУ ПАСЛУ ІВАНУ БЕКЛЕМІШАВУ[3] 15 МАЯ Ў МАСКВЕ, ЯКІ НАКІРОЎВАЎСЯ ДА ПОЛЬСКАГА КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА КАЗІМІРА[4]

/.../ А се жалобы великог[о] князя людем Новогородскіе земли на королевых людей. Наѣхав на Луцкую волость, на Хрянской стан, на Селивана на Влас[ь]ева, да на Зенка на Ил[ь]ина, да Ивана на Жукова, да на Михаила на Оксентіева пана Яновы люди, Яман да Посывня да Станко Волосатой да Голяш с товарищи, д[е]ревни выграбили, шестьнатцать[5] голов свели, а восмь ч[е]л[ове]к повѣсили а грабежу взяли на двѣсте рублев на рижскую. Да тот же Посывня с товарищи пограбил лучан, Степанка Сметанина да Якуша Попа Иванова с[ы]на, а взяли грабежу на пя[т]натца[ть] рублев на рижску[ю]. Да Ортемко лучанин ѣхал ис Полотьску: ино его ограбил[6] Данило Богъданов ч[е]л[ове]к, а взял грабежу на пя[ть] рублев на рижскую. Да Глѣб Остаф[ь]ев, наѣхав Хрянской стан, да убил до смерти лучшего ч[е]л[ове]ка Олексѣя Родишина, самого четверта, а дом ег[о] пограбил, а грабежу взял на тры[т]ца[ть] рублев на рижскую. Да Федко Мартынов сын, лучанин, ѣхал изо Пскова: ино его пограбил остреянин Фалко Гудков с товарищи, а грабежу взяли на два рубля. Да того ж Федка ограбили Б[о]гъдановы люд[и] Остаф[ь]ева, а взяли два мерина, а цена им два рубля рижскіе. Да Онисимка лучанина пограбили остреяне Б[о]гъданко Есков, с[ы]н Бордовског[о], да Еремка Глухой, а взяли грабежу на пя[ть] рублев на р[иж]скую. Да Глѣбовы люди Бутянко Еремѣев с[ы]н с товарищи ограбили[7] на дорозе лучанина Ока[т]ка Иванова, а взяли грабежу на полшеста рубля ризских. Да бежали шесть голов Сенкиных людей Носковых лучаниновых в Пуповичи, а взяли у нег[о] мерин в рубль в рижской и в три[т]цать грошей; и Сенка тѣх своих людей наѣхал у Глѣбова Остаф[ь]ева ч[е]л[ове]ка у проселка, и бил челом Глѣбу, чтобы ему его людей велѣл выдати, и он их ему не выдал, а свел

их в Лит[ву] за Поло[т]ско, а мерин его себѣ взял. Да в Поло[т]-ску [8] пограбили лучанина [9] Дороню Иванова купци полотцкіе Лукіан Скорина [10] да Прокофьев, а взяли грабеж[у] на сорок рублев [11] на рижскую и на два рубля. /.../.

Падрыхтоўка старарус. тэксту
В. І. Дарашкевіча

2

ДЭКРЭТ КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ЖЫГІМОНТА І, ДАДЗЕНЫ Ў СНЕЖНІ 1518 Г. У БЯРЭСЦІ [1]

DECRETUM PRO DASCHKONE ALIISQ[UE] CIUIBUS WILNEN[SIBUS], OCCASIONE DETENCIONIS ANDREAE DE LEOPOLI

Sigismundus e[t] c[etera]. Significamus e[t] c[etera], quia licet, Andreas de Leopoli ad nos citauerat pro feria tercia, proxima post festum Sancti Nicolai, proxime p[re]teritum, famatos Michaelem Mathwyeyewycz Czyschone[m], Smolnyanyn, Ioanne[m] Skorynycz, Poloczanyn, et Seucone[m] Andriywycz, ciues n[ost]ros Wylnen[ses] ad perhibendu[m] testimoniu[m] ueritati in causa contra famatu[m] Daschkone[m], ciuem etia[m] Wylnen[sem], per eundem Andrea[m] mota, pro detencione sua, que fuit Wilne facta. Quia tame[n] dictus Andreas, testibus predictis cora[m] nobis in prefato illis prefinito comparentibus, ip[s]e no[n] comparuit nec comparere curauit, ideo nos eosdem ciues Wylnen[ses] ab hui[usm]o[d]i termino perhibendi testimonii contra dictum Daschkone[m], que[m] alioquin captionis et detencionis eiusdem Andreae de Leopoli minime esse obnoxiu[m] reperimus et per alias l[itte]ras n[ost]ras declaraui[mus], absoluendos esse duximus, et perpetuo absolui[mus], et pro absolut[is] haberi uolumus, quod ad uniuersor[um] et singulor[um] dignitarior[um] et officialium, ac proconsulu[m] et consulum ciuitatu[m], et oppidor[um] et quor[um]uis locor[um] p[re]fector[um], et iudicum ceteror[um]q[ue] subditor[um] n[ost]ror[um] in Regno et dominiis n[ost]ris, ubilibet ex[iste]ncium noticia[m] deducimus et deduci uolumus p[rese]ntibus. Mandan[tes], ut prenominatos et alios quoscu[m]q[ue] ciues Wylnen[ses] ex causa p[re]missa ad iudicium u[est]r[u]m trahi aut arestari no[n] faciat[is] nec permittat[is], sed dictum Andrea[m] et actione[m] eius, si qua[m] alia[m] preter illia[m] pro dete[n]cione sua contra p[re]fatos ciues Wylnen[ses] haberit, a qua p[ro]inde atq[ue] ip[s]e Daschko im[m]unes existunt, ad nos, qui sufficientes sumus unicuiq[ue] conquerenti iusticia[m] debitam ministrare, pro illa reportanda remittat[is] et nichil ad instancia[m] dicti Andree contra eosdem ciues Wylnen[ses] attentet[is], sic et no[n] aliter factur[i] pro gratia n[ost]ra (. . .) quibus e[t] c[etera] . . . Ad mandat[um] e[t] c[etera] . . .

2

ДЭКРЭТ [НА КАРЫСЦЬ] ДАШКІ І ІНШЫХ ВІЛЕНСКІХ ГРАМАДЗЯН З ВЫПАДКУ КАНФІСКАЦЫІ АНДРЭЕМ З ЛЬВОВА[2]

Жыгімонт[3] і інш. Паведамляем і інш., што, як дазволена, Андрэй з Львова выклікаў да нас на аўторак[4], найбліжэйшы пасля свята святога Мікалая, нядаўна мінулага, шаноўных Міхаіла Мацвеевіча Цішы, смальяніна[5], Івана Скарыніча, палачаніна[6], і Сеўкі Андрыевіча, грамадзян нашых віленскіх, каб яны далі сведчанне для справядлівага вырашэння справы супраць шаноўнага Дашкі, таксама віленскага грамадзяніна, узбуджанай тым жа Андрэем адносна канфіскацыі, якая была зроблена [ім] у Вільні[7]. І таму што, у той час калі раней названыя сведкі па згаданаму распараджэнню з'явіліся перад намі, сам названы Андрэй не з'явіўся і не патурбаваўся з'явіцца, дык мы лічым, што гэтыя грамадзяне віленскія павінны быць вызвалены ад гэтага тэрміну для дачы сведчання супраць названага Дашкі, якога, зрэшты, мы знаходзім менш за ўсё падлягаючым адшукванню і канфіскацыі таго ж Андрэя з Львова, як і заявілі ў іншых нашых пастановах, і вызваляем [іх] назаўжды і жадаем, каб лічыліся вызваленымі, што даводзім і давесці жадаем гэтым дэкрэтам да ведама ўсіх разам і кожнага паасобку саноўнікаў, [ніжэйшых земскіх] ураднікаў[8], бурмістраў[9] і радцаў[10] гарадоў і мястэчак, упраўляючых і суддзяў усякіх месцаў і іншых падданых нашых у каралеўстве і панствах нашых, дзе б [яны ні знаходзіліся]. Загадваем не допускаць і не дазваляць, каб раней названыя і іншыя віленскія грамадзяне былі прыцягнуты да вашага суда або арыштаваны па раней прыведзенай справе. А прыгаданага Андрэя і яго іск, калі такі іншы, акрамя гэтага [узбуджанага], дзеля яго канфіскацыі супраць [вышэй] згаданых віленскіх грамадзян, будзе мець і ад якога [іску] яны і сам Дашка з'яўляюцца незалежнымі, накіроўвайце да нас, які ў стане здзейсніць неабходнае правасуддзе адносна кожнага, хто паскардзіцца, для перадачы яго [іску] суду. І нічога па намаганню названага Андрэя супраць гэтых жа віленскіх грамадзян не распачынайце. Так, рабіце, а не інакш, па міласці нашай (...) і інш. Да ўказа і інш.

2

ДЕКРЕТ [В ПОЛЬЗУ] ДАШКИ И ДРУГИХ ВИЛЕНСКИХ ГРАЖДАН ПО СЛУЧАЮ КОНФИСКАЦИИ АНДРЕЕМ ИЗ ЛЬВОВА

Сигизмунд и пр. Сообщаем и пр., что, как позволено, Андрей из Львова вызвал к нам на вторник, ближайший после праздника святого Николая, недавно прошедшего, уважаемых Михаила Матвеевича Тиши, смольнянина, Ивана Скоринича, полочанина, и Севки Андриевича, граждан наших виленских, чтобы они дали показания для справедливого решения дела против уважаемого Дашки, также виленского гражданина, [дела] возбужденного тем же Андреем относительно конфискации, которая была сделана [им] в Вильне. И потому что, в то время когда ранее названные свидетели по упомянутому распоряжению появились перед нами, сам названный Андрей не появился и не позаботился появиться, то мы считаем, что эти граждане виленские должны быть освобождены от этого срока для дачи показаний против названного Дашки, которого, кстати, мы находим менее за все подлежащим сыскиванию и конфискации того же Андрея из Львова, как и заявили в других наших постановлениях, и освобождаем [их] навсегда и желаем, чтобы считались освобожденными, что доводим и довести желаем этим декретом к сведению всех вместе и каждого в отдельности сановников, [низших земских] урядников, бургомистров и радцев городов и местечек, управляющих и судей всяких мест и прочих подданных наших в королевстве и панствах наших, где б [они ни находились]. Приказываем не допускать и не позволять, чтобы ранее названные и другие виленские граждане были привлечены к вашему суду или арестованы по ранее приведенному делу. А упомянутого Андрея и его иск, если такой другой, кроме этого [возбужденного], для его конфискации против [выше] названых виленских граждан, будет иметь и от которого [иска] они и сам Дашка являются независимыми, направляйте к нам, который в состоянии осуществить необходимое правосудие относительно каждого, кто пожалуется, для передачи его [иска] суду. И ничего по настоянию упомянутого Андрея против этих же виленских граждан не начинайте. Так делайте, а не иначе, по милости нашей (...) и пр. К указу и пр.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
А. А. Жлутко і В. І. Дарашкевіча

3

АКТ СУДОВАЙ СПРЭЧКІ АД 18 ЧЭРВЕНЯ 1535 Г. ПАМІЖ ЗЯЦЯМІ ІВАНА СКАРЫНЫ МІХНАЙ АУСЯННІКАМ І ЕСКАМ СЦЯПАНАВІЧАМ[1]

SPRAWA MIESZCZANINA POLOCKONO MICHNA OWSIANIKA NA MIESZCZANINA Ż POLOCKONO, SWOIEHOZ SWOJAKA, O ZAPLACENIE ZA NIEHOZ 40 KOP Y PULTORY KOPY GRO[SZEY] MIESZCZANINU WILEN[SKOMU]

Про память пан его м[и]л[о]сть казал записати.

Што жаловал перед его м[и]л[о]стью мещанин[2] господаръский полоцъкий Михно Овсяников на мещанина полоцъкого ж, свояка своего ж, Еска Степановича о том: штож есми ручил по ц[ес]тю своем Ивану Скориничу, мещанину места Виленъског[о] Петру Соколовъскому сорок коп[3] и полъторы копы грошей, и, будучы в той паруце, заплатилом за него тому Петру тые п[е]н[е]зи[4] а над то и две копе грошей за шкоды его. Якож и лист на то вызнаный от места Рызъского[5] перед нами указывал и поведил, иж тот тесть его умер, а Еско, свояк его, имен[ь]е того цъстя своего Ивана Скорынинича држить и его вживаеть, а ему тых п[е]н[е]зей с того именья платити не хочеть. И тот Есько напротив того поведил: иж тое именье ц[е]стя нашого Ивана Скорынинича, ач ест у моей опеце, вшакож я не повинен в том отказу чинити без шурына своего Романа[6], которого ж поведил иж в Немъцах служить.

И мы, убачывши то, кгдыж тот Есько именье его у своей опеце маеть, иж Михно не повинен теж в тых п[е]н[е]зех шкоды приймовати, положили есмо ему, водле Статут прав писаных, тры роки по чотыры недели, абы того шурына своего перед нами поставил, и ему в том в отказе был. А естли его на остаточный рок, то ест в пятницу по нароженьи пречыстое богородицы, опошнее перед нами не поставить, тогды мы маем Михну в тое именье его в тых п[е]н[е]зех веръху писаных увязанье дати, до заплаты ему тых п[е]н[е]зей.

А при том были: пан Дмитрей Богданович, пан Яцъко Быстрейский, пан Иван Глебович[7], городничий[8] полоцъкий, пан Глеб Иванович Зенов[ь]евича, пан Тиша Быковъский.

Писан у Полоцъку, июн[ь] ИI [18] д[е]нь, инъдикт[9] И [8].

4

АКТ СУДОВАЙ СПРЭЧКІ АД 4 КАСТРЫЧНІКА 1535 Г. ПАМІЖ ЗЯЦЯМІ ІВАНА СКАРЫНЫ МІХНАЙ АЎСЯННІКАМ І ЕСКАМ СЦЯПАНАВІЧАМ

In eadem materia [10].

А кгдыж тот останочъный рок пришол, и мы над звыш того року ждали еще Еску тры недели, абы был того шурына своего перед нами поставил. Он его и на тот час перед нами не поставил.

А так мы, за тым его на тые роки перед нами непоставленьем, дали есмо Михну в тых его сороку копах и в полъчетверъту копах грошей увязанье во все именье того ц[ес]тя их Ивана Скорыны и в дворыща, што в замъку Полоцъком суть, которыи тот Иван Скорына держал. Маеть он именье и дворыща в тых п[е]н[е]зех держати и того вживати, поки от того Романа, шурына их, будуть ему тые п[е]н[е]зи заплачоны. А естли бы ся божья воля над тым Романом, шурыном их, стала, а хотел ли бы, по его животе, тот Еська половицу того именья и дворыщ к сво[и]м рукам от Михна взяти, тогды маеть перъвей Михну половицу тых п[е]н[е]зей его, то ест двадцат[ь] коп и две копе без пятинадцати грошей, заплатити, тож половицу того именья и дворыщ Скорининых к своим рукам мети.

А што поведил тот Еско, иж бы в том именьи ц[е]сця его была часть доктора Франъцышка Скорыны и поведил, иж бы доктор тую часть свою ему у вопеку полецил, мы его пытали: естли бы от доктора на то який лист мел. Он на то жадного листу его перед нами мети не поведил.

И мы за таковым способом во все именье того Ивана Скорыны Михну увязанье дали, а будеть ли Франъцышку доктору, або кому кольвек, до того именья о якие части их которое дело, тогды тые з Михном мають о том мовити.

А при том были: пан Ян Хръсчонович, пан Дмитрей Богданович, пан Яцъко Быстрейский, пан Иван Глебович, городничий полоцъкий.

Писан у Полоцъку, ок[тябрь] д҃ [4] д[е]нь, инъдикт ѳ҃ [9].

Падрыхтоўка старабел. тэкстаў
В. І. Дарашкевіча

5

З ПОЛАЦКАЙ РЭВІЗІІ АД 9 САКАВІКА 1552 Г.[1]

WIDIMUS WYPISANIA REWIZIJ POŁOCKOIE CZEREZ PANA JANA KMITU MARSZAŁKA A MARTINA PODCEWSKOHO KONIUSZOHO TROCKOHO W ROKU TYSIECZA PIATSOT PIATDIESIAT WTOROM ODPRAWOWANOIE

/. . ./ Podle toje try horodni Oswieyskij pana Stanisława Szyszki. Podle tych horodnia Iwana Mitropoleho z Neszczerda a Iwana Nikinonowicza Troydewicz, Waska Skaryny yhumena Piatnickoho; Łukiana Hołowienczynicza.

Podle toje try horodni Waska Owsianikowa, Iwana Stanowskoho, Martina Szczytowa ne wse miesto nametnaia.

ВЫНІКІ АПІСАННЯ РЭВІЗІІ ПОЛАЦКАЙ, АЖЫЦЦЯЎЛЕНАЙ У 1552 ГОДЗЕ ПАНАМ ІВАНАМ КМІТАМ, МАРШАЛКАМ[2], І МАРЦІНАМ ПАДЦЭЎСКІМ, КАНЮШЫМ[3] ТРОКСКІМ

/.../ Каля яе тры гародні[4] асвейскія пана Станіслава Шышкі. Каля іх гародня Івана Мітраполега з Няшчэрды і Івана Нікінонавіча Трайдзевіча, Ваські Скарыны, ігумена[5] Пятніцкага, Лукіяна Галавенчыніча.

Каля яе тры гародні Ваські Аўсянікава, Івана Станоўскага, Марціна Шчытова...

ИТОГИ ОПИСАНИЯ РЕВИЗИИ ПОЛОЦКОЙ, ОСУЩЕСТВЛЕННОЙ В 1552 ГОДУ ГОСПОДИНОМ ИВАНОМ КМИТОЙ, МАРШАЛКОМ, И МАРТИНОМ ПОДЦЕВСКИМ, КОНЮШИМ ТРОКСКИМ

/.../ Около ее три городни освейские господина Станислава Шишки. Около их городня Ивана Митрополега из Нещерды и Ивана Никиноновича Тройдевича, Васьки Скорины, игумена Пятницкого, Лукиана Головенчинича.

Около ее три городни Васьки Овсянникова, Ивана Становского, Мартина Щитова...

Пераклад з польск. В. І. Дарашкевіча

* * *

Место Полоцькое.

На первей посад Великий отца Воскресенского и Офанасовского.

/.../ Еска Скорына; на его земли мещан ка҃ [21], с которых ему поз[е]ма[6] прыходит две копы и семнадцать грошей.

* * *

А то суть мещане под тым же прысудом права майдыборского [7], которые имене свои мають.

/.../ Еско Степанович, Марко Михънович мають именье село Тройдевичы, тому Марку и жоне Степанове отчызна, дворец с пашнею. К тому дворцу людей волных дымов тры; с тых людей прыходеть им со всякого збожа четьвертая часть. В том же имeню мають дерево бортное и ловы.

Ку службе земской коня ставять.

6

ГРАМАТА БУРМІСТРАЎ І РАДЦАЎ ПОЛАЦКА АД 19 ЛЮТАГА 1553 Г. [1]

Вельможным и врожоным и добродѣем нашим паном бурмистром и рядцем их милости словутного места Рызского здоровье со всим добрым щастье и размноженье вашей милости зычим. Ознаймуем вашеи милости, яко суседом и приятелем нашим, иж тых недавно прошлых часов князь кунтор невгинский до нас, бурмистров и рядец, и до всего поспольства места государьского Полоцкого лист свои писати рачил з великою отповедью и обтежливостью своею, абыхмо товары его властные мимо замок наш государьский Полоцкий до Смоленска до Москвы через служебника его Симона Кгижу пропустили, чого быхмо над привилеи свои вчинити николи не смели, што нам государь наш милостивый король Жикгимонт Август [2] описати рачил, што не маем з Риги купцов мимо Полтеск с товары и со всякими речми до Смоленска и везде за границу до Москвы пускати, кром тут, в Полоцку, з мещаны полоцкими торговати, и которую отповедь нам его милость князь невгинский рачил через лист свои дати, и люди государьскии полоцкии безвинне у Невгини [3] становити, або их гамовати мял; о таковом нашом жали великом и в таковых отповедях мусели есмо государю нашему, милостивому королю, жаловати и оповедати; на которую нашу жалобу и на отповедь князя кунтора невгинского государь наш, милостивый король Жикгимонт, лист свои государьский до князя меистера его милости в тых кривдах и отповедях казати писати рачил, с которым листом государя нашего милостивого послали есмо братью свою Еска Скорину [4] а Гаврила Олексеевича, двух рядцей, до князя меистера его милости, и вашей милости за то жедаем, яко то приятелеи и суседов наших, абы ваша милость нам и тым посланцом нашим помоцни были, иж быхмо до вас до Риги доброволную дорогу мели, а затым мы также хочем напротив вас чинити, в чом можемысь придати.

Писана в Полоцку лета божьяго нароженья ≠ АФNГ [1553] мѣсяца февраля ѳі [19] дня, индикта аі [11].

Бурмистры и рядцы места Полоцкого.

In dorso[5]: Вельможным и мудрым опатреным и добродѣем нашим паном бурмистром и рядцем их милости славутного места Ризского.

7

РЭКАМЕНДАЦЫЯ АД 25 КРАСАВІКА 1558 Г., ДАДЗЕНАЯ ІААНУ ХРЫЗАСТОМУ СКАРЫНУ[1]

Perillu[strissimu]s et r[everendissi]mus uti fr[ater] Iohannes Chrysostomus Skorina ad Ampl[itudinem] Tuam has meas lit[t]eras perferet. Is in hoc Urbano Collegio et bonis moribus studiisque imbutus est et ad sacerdotalem dignitatem evectus. Nunc in tuam dioecesim revertitur suam operam in istius gregis utilitatem insum[p]turus et vehementer confidit hac mea epistula se apud te gratiosum fore. Quamobrem cum propter eius ingenium, tum propter singularem pietatem tibi eum summopere commendo, et si quando contigerit, ut ipse intelligat, hanc commendationem aliquod pondus habuisse, huic S[anctae] Cong[regatio]ni et mihi rem pergratam feceris. Interea D[ominum] O[ptimum] M[aximum] precor, ut Ampl[itudinem] Tuam diu incolumem tueatur.

Ampl[itudinae] Tuae. Perillu[strissimo] et r[everendissi]mo d[omi]no archiep[iscop]o (. . .) D[omino] archiep[iscop]o Polocensi [Polocium].

Romae, 25 Aprilis 1558. Uti frater studiosissimus Iosaph, (S[anctae] C[ongregationis]?) cardinalis catholicus. Steph[anus] Borgia (...).

7

Святлейшы і шаноўнейшы брат Іаан Хрызастом Скарына ўручыць дадзенае маё пасланне тваёй Правялебнасці. Ён у гэтым гарадскім калегіуме быў абучаны добрым звычаям і навукам і ўзведзены ў сан свяшчэнніка. Цяпер ён вяртаецца ў тваю дыяцэзію[2], каб выконваць свой доўг на карысць яе паствы, і на падставе гэтага майго паслання ён шчыра спадзяецца, што будзе ў цябе карыстацца тваёй прыхільнасцю. Таму, улічваючы як яго здольнасці, так і асаблівае благачэсце, я рэкамендую яго табе. Калі ж так здарыцца, што ён усвядоміць, што гэта рэкамендацыя мела нейкае значэнне, дык зробіш ты вельмі добрую справу Святой Кангрэгацыі[3] і мне. Тым часам малюся ўсявыш-

няму і ўсядобраму госпаду, каб ён клапаціўся пра тваю поўную зберажонасць.

Тваёй Правялебнасці. Святлейшаму і шаноўнейшаму пану архіепіскапу[4] (...). Пану архіепіскапу полацкаму [Полацк]

Рым, 25 красавіка 1558 [года.]
Адданейшы брат Іасаф, (С[вятой] К[ангрэгацыі]?) кардынал[5] каталіцкі.
Стэфан Борджыя[6] (...)

7

Светлейший и почтеннейший брат Иоанн Хризостом Скорина доставит настоящее мое послание твоему Преосвященству. Он в этом городском коллегиуме был обучен хорошим нравам и наукам и произведен в сан священника. Теперь он возвращается в твою диоцезию, чтобы выполнять свой долг на пользу ее паствы, и на основании данного моего послания он убедительно надеется, что будет у тебя пользоваться твоим расположением. Поэтому, учитывая как его способности, так и особое благочестие, я рекомендую его тебе. Если же так случится, что он осознает, что настоящая рекомендация имела какое-то значение, то ты сделаешь прекрасное дело Святой Конгрегации и мне. Тем временем молюсь величайшему и всеблагому господу, чтобы он заботился о твоей полной сохранности.

Твоему Преосвященству. Светлейшему и почтеннейшему господину архиепископу (...). Господину архиепископу полоцкому [Полоцк]

Рим, 25 апреля 1558 [года.]
Преданнейший брат Иосаф,
(С[вятой] К[онгрегации]?) кардинал
католический. Стефан Борджиа (...)

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. П. Маслюка і В. І. Дарашкевіча

У КРАКАЎСКІМ УНІВЕРСІТЭЦЕ

К

Книга Иисуса Сирахова рекомая панаретосъ еклесиастыкусъ или церъковникъ. Зуполне выложена на рускый язык. Доктором Франциском Скориною с Полоцка :-

А то стало накладом Богдана Онкова сына радци места виленьского :

1

ЗАПІС ПАСТУПЛЕННЯ Ф. СКАРЫНЫ Ў КРАКАЎСКІ УНІВЕРСІТЭТ У 1504 Г. [1]

In Rectoratu reuerendi p[at]ris dom[in]i Johan[n]is Amicini de Cracouia arciu[m] et iuriscanonici doctor[i]s, dei et ap[os]t[ol]ice sedis gra[cia] episcop[i] Laodicien[sis] et suffraganei Cracouien[sis], necno[n] sancti Nicolai extra muros Cracouien[ses] plebani, com[m]utacione hyemali anno d[omi]ni 1504 hy su[n]t i[n]titulati. /.../.
Franciscus Luce de Ploczko 2 gr.

1

У [перыяд] рэктарства шаноўнага айца, пана Яна Аміцына [2] з Кракава [3], доктара мастацтваў і кананічнага права, міласцю бога і апостальскага прастола епіскапа [4] лаадзіцэнскага і суфрагана [5] кракаўскага, а таксама плябана [6] [касцёла] святога Мікалая па-за сценамі Кракава, у зімні семестр у лета господне 1504 [7] наступныя [асобы] упісаны. /.../.
Францыск, сын Лукі з П[о]лацка [8], 2 грошы [9].

1

В [период] ректорства почтенного отца, господина Яна Амицина из Кракова, доктора искусств и канонического права, милостию бога и апостольского престола епископа лаодиценского и суфрагана краковского, а также плебана [костела] святого Николая вне стен Кракова, в зимний семестр в лето господне 1504 следующие [лица] вписаны. /.../.
Франциск, сын Луки из П[о]лоцка, 2 гроша.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. І. Дарашкевіча

2

АКТАВЫ ЗАПІС КРАКАЎСКАГА УНІВЕРСІТЭТА АД 14.12.1506 Г. ПРА НАДАННЕ Ф. СКАРЫНУ ГОДНАСЦІ БАКАЛАЎРА СВАБОДНЫХ НАВУК [1]

Decanatus Mgri Leonardi de Dopschycze.

Anno domini 1506, in decanatu Mgri Leonardi de Dopschycze, sacrorum canonum baccalarii, hyemali commutatione, statim circa principium, pro loco respondit Johannes de Freystat, baccalarius vniuersitatis Coloniensis, et sufficienti exhibito testimonio sue promocionis, admissus et incorporatus est, et, ante baccalarios ad Quatuor tempora sancte Lucie promotos, locum habet.

Anno eodem, sub decanatu eiusdem Mgri Leonardi, etc., ad Quatuor tempora sancte Lucie, ad gradum baccalauriatus promoti, hunc ordinem locorum sortiti sunt: Matheus de Semnijklosz, Andr[eas] de Zynta, Joh[annes] de Goraw, Thom[as] de Podlyeszye, Fran[ciscus] de Poloczko, Litphanus, Paulus de Marienborg [prefectus ibidem et capitaneus], Joh[annes] de Szkoki, Andr[eas] de Strzelno, Jac[obus] de Elbyng, Joh[annes] de Marienborg, Joh[annes] de Frawstat, Conr[adus] de Monte regio, Andr[eas[de Monte regio, Joh[annes] de Wratislauia, Valent[inus] de Noua uilla, Andr[eas] de Pakost [vicarius Gnesnensis et procurator]. /. . ./.

2

Дэканства магістра [2] Леанарда з Добшыч [3].

У лета господне 1506, у [перыяд] дэканства магістра Леанарда з Добшыч, бакалаўра кананічнага права, адразу ў пачатку зімняга семестра быў правераны адносна свайго звання Іаан з Фрэйштата, бакалаўр Кёльнскага універсітэта [4], і, даўшы дастатковае пацвярджэнне свайго ўзвядзення, ён быў дапушчаны і ўключаны ў лік бакалаўраў [Кракаўскага універсітэта] і займае месца перад узведзенымі ў бакалаўры ў бліжэйшы дзень [5] пасля свята святой Люцыі [6], на які прыпадае сухаядзенне.

У тым жа годзе, у час дэканства таго ж магістра Леанарда і інш., у бліжэйшы дзень [7] пасля свята святой Люцыі, на які прыпадае сухаядзенне, узведзеныя ў ступень бакалаўра [былі] размеркаваны ў наступным парадку месц: Мацей з Семнійклош, Андр[эй] з Зінты, Іа[ан] з Гараў, Том[аш] з Падляшша, Фран[цыск] з Полацка, літвін [8], Павел з Марыенборга [прэфект, ён жа староста], Іа[ан] з Шкокі, Андр[эй] з Стжэльна, Як[аб] з Эльбінг[а], Іа[ан] з Марыенборга, Іа[ан] з Фраўштата, Конр[ад] з Мон-

тэ-Рэгіі, Андр[эй] з Монтэ-Рэгіі, Іа[ан] з Врацiславы, Валянц[ін] з Нова-Вілы, Андр[эй] з Пакост[9] [Гнёзненскі вікарый[10] і пракуратар[11]]. /.../.

2

Деканат магистра Леонарда из Добшич.

В лето господне 1506, в [период] деканства магистра Леонарда из Добшич, бакалавра канонического права, тотчас в начале зимнего семестра был проверен относительно своего звания Иоанн из Фрейштата, бакалавр Кёльнского университета, и, представив достаточное подтверждение своего возведения, он был допущен и включен в число бакалавров [Краковского университета] и занимает место перед произведенными в бакалавры в ближайший день после праздника святой Люции, на который приходится сухоядение.

В том же году, в бытность деканом того же магистра Леонарда и проч., в ближайший день после праздника святой Люции, на который приходится сухоядение, возведенные в степень бакалавра [были] распределены в следующем порядке мест: Матей из Семнийклош, Андр[ей] из Зинты, Ио[анн] из Горав, Том[аш] из Подляшья, Фран[циск] из Полоцка, литвин, Павел из Мариенборга [префект, он же староста], Ио[анн] из Шкоки, Андр[ей] из Стжельна, Як[об] из Эльбинг[а], Ио[анн] из Мариенборга, Ио[анн] из Фрауштата, Конр[ад] из Монте-Регио, Андр[ей] из Монте-Регио, Ио[анн] из Вратиславы, Валент[ин] из Нова-Виллы, Андр[ей] из Пакост [Гнезненский викарий и прокуратор]. /.../.

Пераклад з лац.
Л. П. Ляхавай і В. І. Дарашкевіча

3

ДАКУМЕНТ АД 17 САКАВІКА 1523 Г.[1]

IN RECTORATU VENERABILIS DNI MGRI MARTINI DE ILKUSZ, S. THEOLOGIE PROFESSORIS, CANONICI ECCLESIE COLLEGIATE S. FLORIANI IN CLEPARSZ, ACTA ACTICATA SEQUNTUR 1522 [—1523] COMMUTACIONE HYEMALJ /.../

Martis XVij Marcy. Augustinus de Volborz, studens Vniuersitatis nostre, legittime cittatus ad instanciam Discretj Franciscj de Ploczko occasione trium librorum, sibj furto sublatorum, quos apud eundem preuenit. Qui quidem fassus est, se habere libros et eosdem emisse apud quandam mulierem, et nicholominus addidit, quod prefatus Franciscus promitteret et fidem iuberet, quod non esset indemnis in

peccunia, et obtullit se prefatus Augustinus ad probandum pro prima iuris. Ibidem dominus decreuit, ut prefatus Augustinus secum attuleret dictos libros et realiter cum effectu in presencia dominj reponeret. /.../.

3

У [ПЕРЫЯД] РЭКТАРСТВА ПАВАЖАНАГА ПАНА МАГІСТРА МАРЦІНА З ІЛЬКУША, ПРАФЕСАРА ТЭАЛОГІІ, КАНОНІКА ЦАРКВЫ БРАЦТВА СВЯТОГА ФЛАРЫЯНА Ў КЛЕПАРШЫ, ПАДАЮЦЦА АКТЫ, СКЛАДЗЕНЫЯ Ў ЗІМНІ СЕМЕСТР 1522 [—1523] гг. /.../

У аўторак 17 сакавіка па патрабаванню паважанага Францыска з П[о]лацка на законнай аснове быў выкліканы на суд Аўгусцін з Вальборжа, навучэнец нашага універсітэта, з нагоды трох кніг, якія ён тайна забраў і якія ў яго выявіў [Францыск]. Хоць [Аўгусцін] прызнаўся, што кнігі ў яго, і ён іх пакінуў у нейкай жанчыны, ён тым не менш папрасіў вышэйпрыгаданага Францыска пацвердзіць і паручыцца, што ён зрабіў шкоду [яго] уласнасці.

Вышэйназваны Аўгусцін з'явіўся для разгляду на першае патрабаванне ўлады, і тут жа пан пастанавіў, каб вышэйназваны Аўгусцін прынёс прыгаданыя кнігі і вярнуў іх у прысутнасці пана.

3

В [ПЕРИОД] РЕКТОРСТВА УВАЖАЕМОГО ГОСПОДИНА МАГИСТРА МАРТИНА ИЗ ИЛЬКУША, ПРОФЕССОРА ТЕОЛОГИИ, КАНОНИКА ЦЕРКВИ БРАТСТВА СВЯТОГО ФЛОРИАНА В КЛЕПАРШЕ, СЛЕДУЮТ АКТЫ, СОСТАВЛЕННЫЕ В ЗИМНИЙ СЕМЕСТР 1522 [—1523] гг. /.../

Во вторник 17 марта по требованию уважаемого Франциска из П[о]лоцка на законном основании был вызван на суд Августин из Вольборжа, учащийся нашего университета, по поводу трех книг, которые он втайне унес и которые у него обнаружил [Франциск]. Хотя [Августин] признался, что книги у него, и он их оставил у какой-то женщины, он тем не менее попросил вышеупомянутого Франциска подтвердить и поручиться, что нанесен урон [его] собственности.

Вышеупомянутый Августин явился для рассмотрения по первому требованию власти, и тут же господин постановил, чтобы вышеупомянутый Августин принес указанные книги и возвратил их в присутствии господина.

Пераклад з лац.
Л. П. Ляхавай і В. І. Дарашкевіча

У ПАДУІ

П

M. D. xij. die sabbati sexto Novbr. padue in ecclesia sancti
Urbani hora xvij.

[Ad]unatis et Congregatis Ex.mis Doctoribus sacri collegii dominorum
Artium et medicine Doctorum Pad. in loco solito. Ex.mo
et Egregij artium et medicine doctoris domini magistri Chadrij
militari viceprioris. Examinatus fuit Eximius artium
Doctor D. M. Francisc. quondam domini Luce Scorina dicto
polaczko Ruthenus in Medicinis. Super punctis hoc
mane sibi assignatis. Et quoniam ipsa puncta
memoriter recitando ac Argumenta contra se facta
reassumendo et optime resolvendo. Elegantissime
se habuit. Ideo ab omnibus doctoribus Collegii predicti
ibi existentibus nemine discrepante fuit idoneus
in medicinis. Et Admittendus ad Examen suum privatum in
Medicinis. Et sic Merito admissus.

Sub promotoribus D. domino magistro Francisco de Noalis domino magistro
Francisco de Este. D. M. hier. amulio. D. M. Thomeo brixien.
et D. M. hier. de Urbino.

Sui qdem D. [illegible] [illegible] in forma
D. M. Chadrius militarius viceprior
D. M. Petrus arcolan.
D. M. Francisc. de noali
D. M. Francisc. de Este
D. M. hier. amulio
D. M. Nicolaus de noali
D. M. Aurelius bonicro
D. M. hier. rubeus
R. D. Petrus de sancto vito
D. M. Hier. maripetro
D. M. Petrus paulomio
D. M. Hier. de urbino
D. M. Ant. de Gonzino ...
D. M. Marculinus d Janua.

АКТАВЫЯ ЗАПІСЫ ПАДУАНСКАГА УНІВЕРСІТЭТА АД 1512 Г. ПРА НАДАННЕ Ф. СКАРЫНУ ГОДНАСЦІ ДОКТАРА МЕДЫЦЫНСКІХ НАВУК[1]

1

J[ESU]S MARIA
GRATIE IN MEDIC[INI]S AMORE DEI M[AGISTRI]
FRA[NCIS]CI, RUTHENI, Q[UONDAM] D[OMINI] LUCE[2]

In Christi no[m]i[n]e ame[n]. Anno eiusde[m] nativit[atis] mill[es]i[m]o q[ui]ng[entesi]mo duodecimo, ind[ictione] XV, die Veneris, quinto No[uem]br[is], Padue, in ecc[lesi]a Sancti Urbani, hora XVII[a]. Conuocato et more solito [con]gregato, sacratissimo Collegio famosissimor[um] artium et medicine doctor[um] Pad[uanorum], de man[da]to excelle[n]tis[simi] artiu[m] et medicine doctoris, d[omi]ni Thadei Mussati, vicepriori's dicti Collegii, cum consensu d[omi]nor[um] consiliaror[um] dicti Collegii. Quo q[ui]dem Collegio, sic convocato, p[re]fat[us] dominus prior dixit: «Ex[cellentissi]mi d[omi]ni doctores, cau[s]a conuocationis ex[cellen]tiar[um] v[est]rar[um] est ista: Est quidam doctissimus juvenis, artiu[m] doctor, pauper, qui a longinq[ui]ssimis partib[us] forsan per quatuor millia milliaria et ultra ab hac p[re]clara ciuitate, pro augumentando fama[m] et honorem illius huiusq[ue] florentissimi Gi[m]nasii et sacri Collegii n[ost]ri ad illam se [con]tulit: et uellet sibi [con]cedi de dono et gratia speciali ac amore Dei p[er] hoc sacru[m] Collegiu[m] in medicinis. Si placet ex[cellen]tiis v[est]ris ip[su]m introduci faciam. Qui q[ui]dem juvenis et doctor p[re]fatus nominat[ur] d[ominus] Franc[iscu]s q[uon]d[am] d[omi]ni Luce Scorina de Poloczko, Ruthenus». Quib[us] sic p[er]actis, fuit introduct[us] dictus m[agiste]r Franc[iscu]s et petiit humilit[er] ac reverent[er] sibi [con]cedi gratie in medicinis amore dei, ut s[upra] expositu[m] est p[er] p[re]fatu[m] d[ominum] vicepriorem. Offerensq[ue] se p[re]dicare ubilib[et] fama[m], honorem et utilitatem dicti Collegii et cuiuslib[et] doctor[um] in particulari. Quib[us] sic dictis, ex[am]i[na]uit artiu[m] Collegiu[m]. Et p[re]libat[us] d[ominus] vicepriordix[it]: «D[omini] doctores, vos

audiuistis istum paup[er]em et doctum juuene[m], si est aliq[ui]s qui vellit aliq[ui]d dicere, surgat et dicat apponere suu[m]». Et tande[m] factis multis s[er]monib[us] et arengationibus int[er] dictos, d[ominos] doct[ores]. Dictus d[ominus] viceprior posuit p[ar]titu[m] personis infras[criptis], v[idelicet]: quib[us] placet q[uod] dictus d[ominus] Franc[iscus] habeat gratias in medicinis amore Dei, cum dispensat[is] stat[utis] in reliq[ui]s, ponant ball[otam] sua[m] in piside rubea affirmante, quib[us] v[er]o no[n] placet, ponant in viridi negante. Et sic ductis ballotis fuit obtentu[m] dictu[m] partitu[m], nemine discrepante.

1

ЕЗУС МАРЫЯ[3]

ПРЫСВАЕННЕ ЗВАННЯ Ў ГАЛІНЕ МЕДЫЦЫНЫ, З ЛАСКІ БОЖАЙ, МАГІСТРУ ФРАНЦЫСКУ, РУСІНУ[4], СЫНУ НЯБОЖЧЫКА ПАНА ЛУКІ

У імя Хрыста, амін. У год ад яго нараджэння тысяча пяцьсот дванаццаты, індыкта XV, у пятніцу пятага лістапада ў Падуі[5] ў храме святога Урбана а гадзіне 17-й на скліканай і ў звычайным парадку сабранай святой Калегіі слаўнейшых падуанскіх дактароў мастацтваў і медыцыны па даручэнню найдастойнейшага доктара мастацтваў і медыцыны пана Тадэя Мусаці, віцэ-прыёра вышэйназванай Калегіі, са згоды райцаў указанай Калегіі, ва ўводным слове прыёр[6] сказаў: «Найдастойнейшыя паны дактары! Прычына склікання Вашых дастойнасцей наступная: прыбыў нейкі вельмі вучоны малады чалавек, доктар мастацтваў[7], бедны, родам з надзвычай далёкіх краёў, магчыма, на чатыры тысячы міляў і больш ад гэтага слаўнага горада, для таго, каб узвялічыць славу і бляск Падуі, а таксама красуючай супольнасці філосафаў гімназіі і святой нашай Калегіі. Ён звярнуўся да Калегіі з просьбай дазволіць яму ў якасці дару і асобай міласці падвергнуцца з ласкі божай выпрабаванням у галіне медыцыны пры гэтай святой Калегіі. Калі, Вашы дастойнасці, дазволіце, прадстаўляю яго самога. Малады чалавек і вышэйзгаданы доктар носіць імя пана Францыска, сына нябожчыка Лукі Скарыны з Полацка, русін».

Пасля гэтага запрасілі магістра Францыска, і ён пакорліва і ветліва прасіў з ласкі божай дапусціць яго да выпрабаванняў па медыцыне, як было вышэй сказана выступаўшым раней панам віцэ-прыёрам. Ён абяцаў шырыць усюды славу, гонар і карысць гэтай Калегіі і кожнага з дактароў паасобку.

Пасля гэтых слоў Калегія прыступіла да абмеркавання і апытвання яго. Вышэйзгаданы пан віцэ-прыёр сказаў: «Паны дактары, Вы выслухалі гэтага беднага і вучонага юнака. Калі хто-небудзь хацеў бы што-небудзь сказаць, няхай устане і ска-

жа, дапоўніць яго». І нарэшце, пасля шматлікіх прамоў і выказванняў гэтых паноў дактароў, пан віцэ-прыёр сказаў асобам ніжэй названым[8] галасаваць такім спосабам, а іменна: «Хто згаджаецца, каб гэтаму пану Францыску надаць з ласкі божай медыцынскую годнасць пры захаванні ўсіх патрабаванняў, хай кіне свой голас у урну пацвярджальную, чырвоную; хто не згаджаецца, хай кіне ў адмоўную, зялёную». І праведзенае такім чынам галасаванне не дало ніводнага голасу супраць.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. І. Дарашкевіча

1

ЕЗУС МАРИЯ[9]

ПРИСВОЕНИЕ ЗВАНИЯ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ, ИМЕНЕМ ЛЮБВИ К БОГУ, МАГИСТРУ ФРАЦИСКУ, РУСИНУ[10], СЫНУ ПОКОЙНОГО ГОСПОДИНА ЛУКИ

Именем Христа. Аминь. В году от рождения его 1512, индикция 15, в пятницу пятого ноября в Падуе в церкви святого Урбана в 17 часов на созванной и в обычном порядке собранной священнейшей Коллегии славнейших падуанских докторов искусств и медицины, по поручению его превосходительства доктора искусств и медицины господина Фаддея Муссати, вице-приора вышеназванной Коллегии, с согласия советников указанной Коллегии, во вводном слове приор сказал: «Ваши превосходительства, господа ученые! Причина созыва Ваших превосходительств такова: прибыл некий весьма ученый бедный молодой человек, доктор искусств, родом из очень отдаленных стран, возможно, на четыре тысячи миль и больше от этого славного города, для того чтобы увеличить славу и блеск Падуи, а также процветающего собрания философов гимназии и священной нашей Коллегии. Он обратился к Коллегии с просьбой разрешить ему в качестве дара и особой милости подвергнуться испытаниям в области медицины при этой священной Коллегии именем любви к богу. Если угодно Вашим превосходительствам, то представлю его самого, именно, молодой человек и вышеупомянутый доктор носит имя Франциска, сына покойного Луки Скорины из Полоцка, русин»[11].

После этого пригласили магистра Франциска, и он покорно и почтительно просил допустить его к испытаниям по медицине, именем любви к богу, как выше было изложено выступавшим ранее господином вице-приором. Он обещал повсюду провозглашать славу, блеск и полезность данной Коллегии и каждого из докторов в отдельности.

После произнесения этих слов Коллегия приступила к обсуж-

дению. И открывая прения, господин вице-приор заявил: «Господа ученые. Вы выслушали этого бедного и образованного молодого человека. Если кто-либо хотел бы что-нибудь сказать, пусть встанет и скажет, дополнит его слова». И наконец, вслед за многочисленными выступлениями и обменом мнениями господин вице-приор предложил, чтобы указанные ученые изъявили свою волю как знамение высшей власти. Именно: «Кто не возражает против того, чтобы упомянутый господин Франциск получил звание в области медицины со всеми вытекающими отсюда преимуществами, пусть положат свои шары в красную вазу в знак утвердительного мнения, кто так не считает, пусть положит шар в зеленую вазу в знак отрицания». И так после отдачи шаров было получено мнение каждого в отдельности, причем все высказали свое согласие.

Пераклад з лац. Я. І. Парэцкага

2

J[ESU]S MARIA
TENTATIUU[M] IN MEDICINIS, D[OMINI] MAGISTRI FRANC[ISCI], RUTHENI [12]

M. D. XII, Die Sabbati sexto No[uem]br[is], Padue, in eccl[es]ia Sancti Urbani, hora XXII^{a}.

Conuocatis et congregatis ex[cellentissi]mis doctorib[us] Sacri Collegii d[omi]nor[um] artiu[m] et medicine doctor[um] Pad[uanorum] in loco solito. Ex m[anda]to egregii artiu[m] et medicine doctoris d[omi]ni m[agist]ri Thadei Mussati viceprioris, tentatus fuit eximius artiu[m] doctor d[ominus] m[agiste]r Franc[iscus] q[uon]dam d[omi]ni Luce Scorina de Poloczko, Ruthenus, in medicinis sup[er] punctis hoc mane sibi assignatis. Et quoniam ip[s]a puncta memoriter recitando, ac argumenta [con]tra se facta reassumendo et optime resolvendo, elegantissime se habuit. Ideo ab omnib[us] doctorib[us] Collegii p[re]dicti ibi existentib[us], nemine discrepante fuit idoneus iudicatus, et admitendus ad exame[n] suu[m] priuatu[m] in medicinis. Et ita merito admissus.

Sub promotorib[us][13] v[idelice]t, d[omi]no m[agist]ro Franc[isc]o de Noalis, d[omi]no m[agist]ro Franc[isc]o de Este, d[omino] m[agistro] Hier[onym]o a Mullo, d[omino] m[agistro] Barth[olom]eo Barisono, et d[omino] m[agistro] Hier[onym]o de Urbino. Qui q[ui]dem d[ominus] Franc[iscus] iurauit ite[m] in forma.

No[m]i[n]a doctor[um] q[ui] int[er]fuerunt: D. M. Thodeus Mussatus Viceprior, D. M. Barth[olome]us a Volta, D. M. Franc[iscus] de Noali, D. M. Franc[iscus] de Este, D. M. Hier[onymu]s a Mullo, D. M. Nicolaus de Noali, D. M. Aurelius Boneto, D. M. Hier[onymu]s

Rubeus, R. D. Barth[olome]us de Sancto Vito, D. M. Hier[onymu]s Maripetro, D. M. Barth[olome]us Barisonus, D. M. Hier[onymu]s de Urbino, D. M. Ant[onius] de Soncino et D. M. Marcus Ant[onius] de Janua.

2

ЕЗУС МАРЫЯ
ПРОБНЫ [ЭКЗАМЕН] ПА МЕДЫЦЫНЕ ПАНА МАГІСТРА ФРАНЦЫСКА, РУСІНА

У 1512 [годзе], у суботу, шостага лістапада, у Падуі ў храме святога Урбана ў 22 гадзіны па даручэнню выдатнага доктара мастацтваў і медыцыны магістра Тадэя Мусаці, віцэ-прыёра і доктара мастацтваў, былі скліканы і сабраліся ва ўстаноўленым месцы найдастойнейшыя вучоныя святой Калегіі падуанскіх дактароў мастацтваў і медыцыны. Пан магістр Францыск, сын нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русін, на прапанаваныя яму раніцай гэтага дня пытанні па медыцыне бліскуча адказаў па памяці і адхіліў выказаныя яму пярэчанні: выдатна аргументуючы, ён праявіў сябе найлепшым чынам. У сувязі з гэтым усімі там прысутнымі вучонымі, з агульнай згоды ён быў ацэнены як падрыхтаваны і варты быць дапушчаным да асобага экзамену па медыцыне. Такім чынам, ён быў заслужана дапушчаны да гэтага экзамену. Прамотарамі [14] былі пан магістр Францыск дэ Наалі, пан магістр Францыск дэ Эстэ, пан магістр Геранім а Мулло, пан магістр Барталамей Барызон і пан магістр Геранім дэ Урбіна.

Гэты пан Францыск даў таксама, паводле ўстаноўленай формы, прысягу.

Імёны прысутных вучоных: пан магістр Тадэй Мусаці, віцэ-прыёр, пан магістр Барталамей а Вольта, пан магістр Францыск дэ Наалі, пан магістр Францыск дэ Эстэ, пан магістр Геранім а Мулло, пан магістр Мікола дэ Наалі, пан магістр Аўрэлі Банета, пан магістр Геранім Рубеус, яснавяльможны пан Барталамей дэ Санкта Віта, пан магістр Геранім Марыпетра, пан магістр Барталамей Барызон, пан магістр Геранім дэ Урбіна, пан магістр Антоні дэ Санціна і пан магістр Марк Антоні дэ Януа.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. І. Дарашкевіча

2

ЕЗУС МАРИЯ [15]
ИСПЫТАНИЕ ПО МЕДИЦИНЕ ГОСПОДИНА МАГИСТРА ФРАНЦИСКА, РУСИНА [16]

В 1512 году, в субботу, 6 ноября, в Падуе в церкви св. Урбана в 22 часа [17] по поручению выдающегося доктора искусств и медицины магистра Фаддея Муссати, вице-приора и доктора изящных искусств, были созваны и собрались в установленном месте превосходительнейшие ученые священной Коллегии падуанских докторов искусств и медицины. Господин магистр Франциск, сын покойного господина Луки Скорины из Полоцка, русин [18], на предложенные ему утром этого дня вопросы по медицине блестяще ответил по памяти и отверг предъявленные ему возражения: отлично аргументируя, он проявил себя наилучшим образом. В связи с этим всеми учеными, там присутствующими, с общего согласия он был оценен как подготовленный и достойный быть допущенным к особому экзамену по медицине. Итак, он был заслуженно допущен к этому экзамену под попечительством господина магистра Франциска де Ноали, господина магистра Франциска де Эсте, господина магистра Иеронима а Мулло [19], господина магистра Варфоломея Баризона и господина магистра Иеронима де Урбино.

Этот господин Франциск дал также по установленной форме присягу [20]. Имена участвовавших в этом ученых: господин магистр Фаддей Муссати, вице-приор [21], господин магистр Варфоломей а Вольта, господин магистр Франциск де Ноали, господин магистр Франциск де Эсте, господин магистр Иероним а Мулло [22], господин магистр Николай де Ноали, господин магистр Аурелий Бонетто, господин магистр Иероним Рубеус, достопочтенный отец Варфоломей де Санкто Вито, господин магистр Иероним Марипетро [23], господин магистр Варфоломей Баризон, господин магистр Иероним де Урбино, господин магистр Антоний де Сонтино и господин магистр Марк Антоний де Януа.

Пераклад з лац. Я. І. Парэцкага

3

J[ESUS] MARIA
PRIVATU[M] EXAME[N] IN MEDICINIS D[OMINI] M[AGISTRI] FRANC[ISCI], RUTHENI [24]

M. D. XII, die Martis nono No[uem]br[is], Padue in E[pisco]pali palatio in loco solito ex[a]m[en].

Conuocatis, et, ut moris est, solemnit[er] [con]gregatis celeber[ri]-

mis doctorib[us] Sacri Collegii, d[omi]nor[um] artistar[um] et medicor[um], tam in artib[us] et medicina, q[uam] in artib[us] tantu[m], de man[da]to egregii artium et medicine doctoris domini Thadei Mussati viceprioris et consiliarior[um]. Coram r[euerendissi]mo in Chr[ist]o patre et d[omino] d[omino] Paulo Zabarella, dei et ap[osto]lice sedis gratia e[pisco]po Argelisen[si]. R[euerendissi]mi in Christo patris et d[omini] d[omi]ni Sixti, miseratione diuina et Sancti Petri ad vincula p[resbyteri] car[dinalis], s[acre] r[omane] e[cclesie] vice cancellarii et ecc[lesie] Pad[ua]n[e] perpetui administratoris dignissimi, comitisq[ue] Saccen[tini], ac huius studii celeber[ri]mi Paduani cancellarii apostolici suffraganeo, locum tenente ac vicario in spiritualib[us] generali: Sub Vicep[re]positura p[re]clari art[ium] et medicine doctoris d[omi]ni Thadei Mussati; et in assistentia, egregii, artium et medicine doctoris d[omi]ni Franc[isci] Fulmanelli de V[er]ona, vice rectoris d[ominorum] artistar[um] Pad[ue]. Necnon coram omnib[us] doctorib[us] dicti Collegii ibi astantib[us]: Eximius artiu[m] doctor, d[ominus] Franc[iscus], q[uon]dam d[omi]ni Luce Scorina de Poloczko, Ruthenus, fuit examinat[us] priuati[m] et rigorose sup[er] punctis hoc mane assignatis. Qui ita laudabiliter, et ellegantissime se h[ab]uit in hoc suo rigoroso examine, in recitando, dicta eius puncta, et argumentis [con]tra se factis optime respondendo, q[uod] ab omnib[us] doctorib[us] ibi existentib[us] nemine penitus dissentie[n]te, fuit app[ro]batus ac sufficientiens in medicinis iudicat[us], et p[er] supras[criptum] r[euerendissi]mu[m] d[ominum] vic[eariu]m doctor in medicinis p[ro]nuntiatus in forma solita.

Quo facto excellens artiu[m] et medicine doctor, d[ominus] m[agister] Bart[holo]m[eu]s Barisonus promotor p[ro] se et collegis ultra notatis et tribuit insignia in facultate medicine.

No[m]i[n]a aut[em] doct[orum] q[ui] int[er]fuerunt sunt[25]: D. M. Thadeus Mussatius Viceprior, D. M. B[ar]th[olome]us a Volta, D. P[re]sbit[er] Jacob[us] d[e] Curte, D. M. Hier[onymu]s d[e]Cathaneis, D. M. Nicolaus de Janua, D. M. Bap[tis]ta a Galta, D. M. Franc[iscus] d[e] Noali, D. M. Franc[iscus] d[e] Este, D. M. Hier[onymus] a Mullo, D. M. Nicolaus d[e] Noali, D. Aurelius Boneto, D. M. Hier[onymu]s Rubeus, Reu. D. B[ar]th[olome]us d[e] S[an]to Vito, D. M. Hier[onymu]s Maripetro, D. M. B[ar]th[olome]us Barisonus, D. M. Hier[onymu]s d[e] Urbino, D. M. Franc[iscus] Porretinus, D. M. Carolus d[e] Janua, D. M. Ant[onius] d[e] Soncino, D. M. Paulus a Sole, D. M. Petrus d[e] Noali, D. M. Andreas d[e] Aliotis, D.M. Marcus Ant[onius] d[e] Janua et D. M. Cristophorus a Ligoran[t]e.

3

ЕЗУС МАРЫЯ

АСОБЫ ЭКЗАМЕН ПА МЕДЫЦЫНЕ ПАНА МАГІСТРА ФРАНЦЫСКА, РУСІНА, 1512 [ГОД], У АЎТОРАК, ДЗЕВЯТАГА ЛІСТАПАДА, ВА ЎСТАНОЎЛЕНЫМ МЕСЦЫ ЕПІСКАПСКАГА ПАЛАЦА Ў ПАДУІ, ЭКЗАМЕН

Былі скліканы і па звычаю ўрачыста сабраліся найдастойнейшыя і славутыя дактары святой Калегіі паны майстры мастацтваў і медыцыны, дактары мастацтваў і медыцыны, а таксама дактары мастацтваў па даручэнню пана Тадэя Мусаці, выдатнага вучонага ў галіне мастацтваў і медыцыны, віцэ-прыёра, і райцаў. У прысутнасці яснавяльможнага ў Хрысце айца і і пана Паула Забарэлла і епіскапа Аргеліскага па міласці апостальскай сталіцы, яснавяльможнага ў Хрысце айца і пана ўладара Сікста пры царкве Божай міласэрнасці і св. Пятра ў аковах міласці кардынала прэсвітара [26] святой царквы рымскай, віцэ-канцлера і нязменнага пачэснейшага адміністратара Падуанскай царквы ды райцы сацентынскага, а таксама адданага слаўнай Падуанскай апостальскай канцылярыі суфрагана і галоўнага вікарыя ў духоўных справах. Пад старшынствам славутага доктара мастацтваў і медыцыны пана Тадэя Мусаці і пры ўдзеле выдатнага доктара мастацтваў і медыцыны пана Францыска Фульманэлі з Вероны [27], віцэ-рэктара, паноў падуанскіх [майстроў] мастацтваў, а таксама перад усімі прысутнымі дактарамі гэтай Калегіі знакаміты доктар мастацтваў пан Францыск, сын нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русін, быў экзаменаваны ў асобым і строгім парадку па пытаннях, прапанаваных яму раніцай гэтага дня. Ён праявіў сябе настолькі слаўна і дастойна ў час гэтага свайго строгага экзамену, калі выкладаў адказы на зададзеныя яму пытанні і калі абвяргаў прапанаваныя яму доказы, што атрымаў адзінадушнае ўхваленне ўсіх прысутных вучоных без выключэння, і было прызнана, што ён мае дастатковыя веды ў галіне медыцыны.

Вышэйназваны яснавяльможны пан віцэ-прыёр абвясціў яго ва ўстаноўленым парадку доктарам медыцынскіх навук. Пасля гэтага выдатны доктар мастацтваў і медыцыны пан магістр Барталамей Барызон, прамотар, ад свайго імя і калег, ніжэй падпісаўшыхся, уручыў яму знакі [28] медыцынскай годнасці.

Імёны прысутных дактароў: пан магістр Тадэй Мусаці, віцэ-прыёр, пан магістр Барталамей а Вольта, пан магістр прэсвітар Якаб дэ Курта, пан магістр Геранім дэ Катанеіс, пан магістр Мікола дэ Януа, пан магістр Бапціста а Гальта, пан магістр Францыск дэ Наалі [29], пан магістр Францыск дэ Эстэ, пан магістр Геранім а Мулло, пан магістр Мікола дэ Наалі, пан Аўрэлі Банета, пан магістр Геранім Рубеус, пан яснавяльможны Барта-

ламей дэ Санкта Віта, пан магістр Геранім Марыпетра, пан магістр Барталамей Барызон, пан магістр Геранім дэ Урбіна, пан магістр Францыск Парэцінус, пан магістр Караль дэ Януа, пан магістр Антоні дэ Санціна, пан магістр Павел а Соле, пан магістр Пётр дэ Наалі, пан магістр Андрэй дэ Аліёціс, пан магістр Марк Антоні дэ Януа і пан магістр Хрыстафор а Лігарантэ.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. І. Дарашкевіча

3

ЕЗУС МАРИЯ [30]

ОСОБЫЙ ЭКЗАМЕН ПО МЕДИЦИНЕ Г[ОСПОДИНА] МАГИСТРА ФРАНЦИСКА, РУСИНА [31], 1512 [ГОД]

Во вторник 9 ноября в Падуе в епископском дворце в установленном месте были созваны и по обычаю торжественно собрались превосходительнейшие и знаменитые доктора священной Коллегии господа-мастера искусств и медицины, доктора искусств и медицины, а также доктора искусств по поручению г. Фаддея Муссати, выдающегося ученого в области искусств и медицины, вице-приора, и советников. В присутствии достопочтеннейшего во Христе отца и господина Пауло Забарелла и епископа Аргелисского по милости апостольской столицы, достопочтеннейшего во Христе отца и господина доктора Сикста при церкви Божественного милосердия и св. Петра в оковах прокардинала св. римской церкви, вице-канцлера и Падуанской церкви постоянного правителя, достойнейшего воспитателя Фавентини и знаменитого падуанского канцлера апостольского суфрагана, заместителя и главного викария в духовных делах. Под председательством знатного доктора искусств и медицины г. Фаддея Муссати и в присутствии замечательного ученого в области искусств и медицины г. Франциска Фульманелли из Вероны, вице-ректора, господ падуанских мастеров искусств, а также перед лицом всех докторов указанной Коллегии, находящихся там, выдающийся доктор искусств господин Франциск, сын покойного господина Луки Скорины из Полоцка, русин [32], подвергся экзамену в особо строгом порядке по вопросам, предложенным ему утром этого дня. Он проявил себя столь похвально и превосходно во время этого своего строгого испытания, излагая ответы на заданные ему вопросы и опровергая выдвинутые против него доказательства, что получил единодушное одобрение всех присутствующих ученых без исключения и был признан обладающим достаточными знаниями в области медицины.

Вышеназванный достопочтеннейший господин вице-приор провозгласил его в установленном порядке доктором в области медицинских наук. После этого известный доктор искусств и

медицины господин магистр попечитель Варфоломей Баризон от своего имени и коллег, ниже подписавшихся, вручил ему знаки достоинства в искусстве медицины.

Имена присутствующих докторов[33]: господин магистр Фаддей Муссати, вице-приор, господин магистр Варфоломей а Вольта, господин магистр пресвитер Якоб де Курта, господин магистр Иероним де Катанеис, господин магистр Николай де Януа, господин магистр Баптиста а Гальта, господин магистр Франциск де Ноали, господин магистр Франциск де Эсте, господин магистр Иероним а Мулло, господин магистр Николай де Ноали, господин Аврелий Бонетто, господин магистр Иероним Рубеус, досточтенный господин Варфоломей де Санкто Вито, господин магистр Иероним Марипетро, господин магистр Варфоломей Баризон, господин магистр Иероним де Урбино, господин магистр Франциск Порретинус, господин магистр Кароль де Януа, господин магистр Антоний де Сонтино, господин магистр Павел а Соле, господин магистр Петр де Ноали, господин магистр Андрей де Алиотис, господин магистр Марк Антоний де Януа и господин магистр Христофор а Лигоранте.

Пераклад з лац. Я. І. Парэцкага

4

ПРАТАКОЛ ПАДУАНСКАЙ ЕПІСКАПСКАЙ КУРЫІ АД 9.11.1512 Г.[1]

IC XP

M. D. XII. Ind[ictione] XV. Die Martis, VIIII m[ensi]s Noue[m]bris. Privatu[m] examen in medicinis eximii viri d[omi]ni mag[ist]ri Franc[isci], q[uondam] d[omini] Lucae Scorina d[e] Poloczko, Rutheni, secretarii regis Datiae. Cora[m] archiepiscopo r[euerendissi]mo d[omino] suffraganeo et vic[ari]o, p[er] ven[era]tu[m] Coll[egiu]m d[omi]nor[um] artistaru[m] Pad[uanorum], in assistentia sp[ectabilis] ar[tium] et me[dicinae] doc[toris] d[omin]i mag[ist]ri Franc[isci] Fumanelii, almae Univ[ersi]tatis artistar[um] vicerectoris, examinati: Qui fuit unanimit[er], co[n]cordit[er], ac concorditer, et eoru[m] nemine penit[us] dissentiente, in medicinis app[ro]bat[us]. Sub p[ro]matorib[us] suis ar[tium] et me[dicinae] doctorib[us], d[omi]nis mag[ist]ris B[ar]tholomeo Barisono, q[ui] d[e]dit insignia, Franc[isc]o d[e] Nouali, Franc[isc]o Esten[si], Hier[onym]o a Mulo et Hier[onym]o d[e] Urbino. T[este]s sp[ectabi]les, artiu[m] doctores, d[omi]ni mag[ist]ri Alouisius Zuchat[us] Huisin[us] et Daniel d[e] Foroiulio, patauus. Egregii artiu[m] scholares, d[omi]ni Michael Zartibon[us], q[uondam] d[omini] Jac[obi], civis (...) venet[us] et Gasp[ar] d[e] Gabrielis, fi[lius] d[omini] Petri, civis pad[uanus], d[omi]nus Valeri[us] de Largis, clir[i]cus paduan[us].

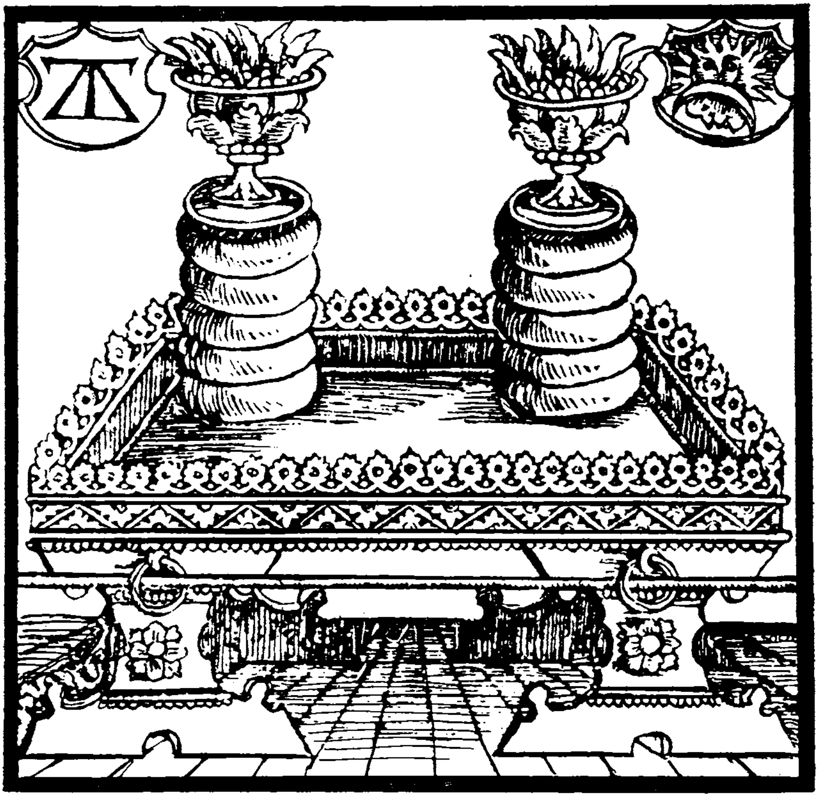

4

ІСУС ХРЫСТОС[2]

1512 [год], індыкта XV. У аўторак, 9 лістапада месяца. Асобы экзамен у галіне медыцыны знакамітага мужа пана магістра Францыска, сына нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русіна, сакратара караля[3] Дацыі[4]. У прысутнасці архіепіскапа яснавяльможнага пана суфрагана і вікарыя славутая Калегія паноў [майстроў] мастацтваў Падуі пры ўдзеле дастойнага мастацтваў і медыцыны доктара пана магістра Францыска Фуманэлі, віцэ-рэктара універсітэта [майстроў] мастацтваў, экзаменавала. Усе былі адзінадушныя і згодныя, без ніводнага голасу супраць, каб годнасць [Скарыны] у галіне медыцыны прызнаць. Пад апекаю сваіх прамотараў дактароў мастацтваў і медыцыны паноў магістраў Барталамея Барызона, які ўручыў знакі [доктара медыцыны], Францыска дэ Наалі, Францыска Эстэнзі, Ге-

раніма а Мулло і Гераніма дэ Урбіна. Дастойныя сведкі, дактары мастацтваў, паны магістры Алаізі Зухатус Гуісінус і Даніэль дэ Фараюліа, падуанін. Выдатныя студэнты мастацтваў, паны Міхаіл Зарцібонус, сын нябожчыка пана Якаба, грамадзянін (...) венецыянскі, і Гаспар дэ Габрыэліс, сын пана Петра, грамадзянін падуанскі, пан Валеры дэ Ларгіс, клірык падуанскі.

4

ИИСУС ХРИСТОС

1512 [год], индикта XV. Во вторник, 9 ноября месяца. Особый экзамен в области медицины именитого мужа господина магистра Франциска, сына покойного господина Луки Скорины из Полоцка, русина, секретаря короля Дации. В присутствии архиепископа почтеннейшего господина суфрагана и викария преславная Коллегия господ [мастеров] искусств Падуи при участии достойного искусств и медицины доктора господина магистра Франциска Фуманелли, вице-ректора университета [мастеров] искусств, экзаменовала. Все были единодушны и согласны, без единого голоса против, чтобы достоинство [Скорины] в области медицины признать. Под опекою своих промоторов докторов искусств и медицины господ магистров Варфоломея Баризона, который вручил знаки [доктора медицины], Франциска де Ноали, Франциска Эстензи, Иеронима а Мулло и Иеронима де Урбино. Достойные свидетели, доктора искусств, господа магистры Алоизий Зухатус Гуисинус и Даниель де Фороюлио, падуанин. Выдающиеся студенты искусств, господа Михаил Зарцибонус, сын покойного господина Якоба, гражданин (...) венецианский, и Гаспар де Габриелис, сын господина Петра, гражданин падуанский, господин Валерий де Ларгис, клирик падуанский.

Падрыхтоўка лац. тэксту і пераклад
В. І. Дарашкевіча

У ВІТЭНБЕРГУ

Мойсей навчае людей Израилевых втораго закону ÷

Книги пятый Моисеѡвы зовемыи · ѿ евреи гельгадворимъ, погрече ский девтерономюсъ, полятине секунда лексъ, а порускии вто рыи законъ · з полне выложены докто ромъ Франъциского Скориною сполоцька ÷

«ГІСТАРЫЧНАЕ ПЫТАННЕ» АБ СУСТРЭЧЫ Ф. СКАРЫНЫ З ЛЮТЭРАМ І МЕЛАНХТОНАМ [1]

DE FACULTATIS PRAGENAE MEDICINAE DOCTORE FRANCISCO SKORINA LITHUANO, DOCTORIS MARTINI LUTHERI INSIDIATORE QUAESTIO HISTORICA

Notum est Lutheri Vitis omnibus, a. 1525 eum feliciter evitasse insidias doctoris Francisci poloni, qui Witebergam advectus adeo se et vultu et moribus et omnigena doctrina insinuarat Melanchtoni, ut hic ei sponte apud se hospitium offeret. Invitatur ad coenam tertius ipse Lutherus, nec ipse minus fratre Melanchtone captus peregrini doctoris dotibus adeo, ut eum ad proximum jentaculum invitaret et latrunculorum lusum. At quum coenatus rediret domum Lutherus media fere nocte, subito ei redisse in mentem amicorum ante quadriennium admonitionem, caveret quemdam doctorem Franciscum polonum, vaferrimum veteratorem subornatum ab Episcopis bis mille auereorum pretio ad tollendum Lutherum. Qua repentina suspicionis refricatione adeo turbatum fuisse virum diaboli iusidias non semel expertum ideoque minime contemnentem, ut summo proximae lucis mane Witeberga fugeret Torgaviam, relicto ad famulum mandato, ut advenienti Polono non solum domini inexspectatum abitum nunciaret, sed et interdiceret cubiculi accessum, ne forte illud ipsum fascinaret; famulum tamen, fortasse minus hero δεισιδαιμονα, non ausum esse peregrino tam comi et egregio negare aspectum cubiculi magni viri. Quod cum comperisset Torgaviae Lutherus, non solum acerrime increpuisse servum, sed etiam exegisse a magistraru Witebergensi, ut illum diabolicum praestigiatorem Franciscum traderet ad tormenta. Sed eadem, qua apud Melanchthonem et Lutheri famulum fortuna esse usum Polonum etiam apud magistratum, dimissumque doctum et elegantem hospitem cum simplici consilio abeundi.

Jam si quis consideret, Pragae in Bohemia a. 1517 — 1519 illius Universitatis Med. Doct. Franciscum Skorinam, Lithuanum Polocensem edidisse eleganter impressa biblia russica, et 1525 seqq. Vilnae alia ecclesiastica lithuano—russica permulta, nonne sat naturalis hinc ei subnascetur suspicio potuisse hac suspicione notari eundem Skori-

nam, hominem graecocatholicum, quique in bibliis e Vulgata vertendis rivalem habuerit Lutherum e fontibus interpretem, hacque ipsa de causa magis etiam a novatore, hieromonacho praeterea uxorato, alienatum. Nil fere deest, ad convertendam hanc hypothesin in factum historicum, ni i ut aliquis in archivis Witebergensibus inveniat ad reliqua ad ammussim conspirantia nomen etiam Skorinae. Factum tamen non erit, Skorinam vere esse insidiatum vitae Lutheri, sed tantum, eum hujus criminis suspectum fuisse amicis Lutheri et ipsi Luthero; at non et Melanchthoni nec magistratui Witebergensi, qui certe, si vel tantillum justae causae subfuisset suspicioni, non defuisset summi Lutheri voluntati. Nec nos ignoramus, haec paulo aliter narrari a Seckendorfio; sed secuti sumus novissimos hac de re Lutheranos auctores; nec aliud quaerimus quam elucidari ex archivis nostram de hoc doctore Francisko Polono suspicionem.

ГІСТАРЫЧНАЕ ПЫТАННЕ ПРА ДОКТАРА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНУ З ЛІТВЫ — МЕДЫЦЫНСКАГА ФАКУЛЬТЭТА [УНІВЕРСІТЭТА] ПРАГІ [2], ЯКІ РАБІЎ ПАДКОПЫ СУПРАЦЬ ДОКТАРА МАРЦІНА ЛЮТЭРА [3]

Усім вядомы жыццяпіс Лютэра і тое, што ён у 1525 г. шчасліва пазбегнуў падкопаў доктара Францыска-паляка [4], які пасля прыезду ў Вітэнберг [5] і знешнасцю і манерамі і рознабаковай вучонасцю настолькі заваяваў давер Меланхтона [6], што той ахвотна запрасіў яго да сябе. Трэцім на вячэру запрашаецца сам Лютэр, які не менш за брата Меланхтона і настолькі быў захоплены талентамі чужаземнага доктара, што запрасіў яго на снеданне і для гульні ў шахматы. Аднак, калі Лютэр павячэраў і амаль у поўнач вярнуўся дадому, яму раптам прыйшла на думку зробленая сябрамі чатыры гады назад перасцярога, каб ён асцерагаўся нейкага доктара Францыска-паляка, найхітрэйшага прайдзісвета, падбухторанага епіскапамі за дзве тысячы залатых зжыць Лютэра са свету. Муж, які не раз ужо зведаў падкопы д'ябла і пагэтаму не мог ставіцца да іх абыякава, да таго быў усхваляваны, што раніцай на золку збег з Вітэнберга ў Таргау [7], пакінуўшы распараджэнне слузе, каб ён не толькі паведаміў [доктару] паляку пра яго [Лютэра] нечаканы ад'езд, але каб забараніў яму [доктару] падыходзіць да спачывальні, каб часам ён не зачараваў яе. Аднак слуга, які, безумоўна, не быў героем..., не асмеліўся забараніць такому далікатнаму і важнаму чужаземцу зірнуць на спачывальню вялікага мужа. Калі пра гэта даведаўся ў Таргау Лютэр, ён не толькі як след прабраў слугу, але запатрабаваў ад магістрата Вітэнберга, каб гэтага інтрыгана ад д'ябла Францыска падверглі катаванню. Але з магістратам здарылася тое ж, што з Меланхтонам і слугой Лютэра: вучоны і далікатны чужаземец быў адпушчаны з простай парадай пакінуць [Вітэнберг].

Ужо калі б хто-небудзь [уважліва] разгледзеў тое, што ў

1517—1519 гг. у багемскай Празе доктар медыцыны універсітэта Францыск Скарына выдаў з густам Біблію рускую і следам за гэтым у 1525 г. у Вільні іншыя шматлікія евангельскія [ecclesiastica] літоўска-рускія кнігі, то ці не зарадзілася б у яго цалкам натуральнае дапушчэнне, што падазрэнне тое адносілася да гэтага доктара Скарыны, грэка-католіка, які, перакладаючы з Вульгаты[8], быў праціўнікам Лютэра, які перакладаў з арыгінала. І па гэтай прычыне ён [Скарына] больш за ўсё мог быць непрыемным гэтаму рэфарматару, пратэстанту [hieromonacho], да таго ж жанатаму. Для ператварэння гэтай гіпотэзы ў гістарычны факт не хапае самага малога: каб хто-небудзь натрапіў у архіве Вітэнберга на рэшткі [дакументаў], якія дакладна падавалі б хоць імя Скарыны. Аднак не з'яўляецца фактам тое, што Скарына сапраўды рабіў падкопы супраць жыцця Лютэра, а толькі тое, што ён падазраваўся ў такім злачынстве супраць сяброў Лютэра і самога Лютэра. Але ні Меланхтон, ні магістрат Вітэнберга, сапраўды, калі ў гэтым падазрэнні ёсць хоць доля праўды, не змаглі б не выканаць высокай волі Лютэра. Мы не пярэчым, што гэта трохі інакш трактуецца Сэкендорфам[9], аднак мы прытрымліваемся [меркавання] пра гэту справу найноўшых даследчыкаў Лютэра. Мы імкнёмся да таго, каб высветліць з архіваў наша дапушчэнне пра гэтага доктара Францыска-паляка.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ВОПРОС О ДОКТОРЕ ФРАНЦИСКЕ СКОРИНЕ ИЗ ЛИТВЫ — МЕДИЦИНСКОГО ФАКУЛЬТЕТА [УНИВЕРСИТЕТА] ПРАГИ, КОТОРЫЙ СТРОИЛ КОЗНИ ПРОТИВ ДОКТОРА МАРТИНА ЛЮТЕРА

Всем известно жизнеописане Лютера и то, что он в 1525 г. счастливо избежал козней доктора Франциска-поляка, который после приезда в Виттенберг и внешностью и манерами и разносторонней ученостью настолько завладел доверием Меланхтона, что тот охотно пригласил его к себе. Третьим на ужин приглашается сам Лютер, который не меньше брата Меланхтона и настолько был удивлен талантом чужеземного доктора, что пригласил его на завтрак и для игры в шахматы. Однако, когда Лютер поужинал и почти в полночь возвратился домой, ему вдруг пришла в голову мысль, высказанная друзьями четыре года назад, о предостережении, чтобы он опасался какого-то доктора Франциска-поляка, хитрейшего пройдохи, подговоренного епископами за две тысячи золотых изжить Лютера со света. Муж, который не раз уже изведал козни дьявола и поэтому не мог ставиться к ним безразлично, до того был взволнован, что утром чуть свет сбежал из Виттенберга в Торгау, оставив распоряжение слуге, чтобы он не только сообщил [доктору] поляку о его [Лютере] неожиданном отъезде, но и чтобы запретил ему [доктору] подходить к опочивальне, чтобы случайно он не

зачаровал ее. Однако слуга, который, безусловно, не был героем..., не осмелился запретить такому деликатному и важному чужеземцу взглянуть на почивальню великого мужа. Когда об этом узнал в Торгау Лютер, он не только как следует пробрал слугу, но потребовал от магистрата Виттенберга, чтобы этого интригана от дьявола Франциска подвергли истязанию. Но с магистратом случилось то же, что с Меланхтоном и слугой Лютера: ученый и деликатный чужеземец был отпущен с простым пожеланием оставить [Виттенберг].

Уже если бы кто-нибудь [внимательно] рассмотрел то, что в 1517—1519 гг. в богемской Праге доктор медицины университета Франциск Скорина издал со вкусом Библию русскую и вслед за этим в 1525 г. в Вильне другие многочисленные евангельские [ecclesiastica] литовско-русские книги, то не родилось бы у него полностью естественное допущение, что то подозрение относилось к этому доктору Скорине, греко-католику, который, переводя с Вульгаты, был противником Лютера, переводящего с оригинала. И по этой причине он [Скорина] более всего мог быть неприятным этому реформатору, протестанту [hieromonacho], к тому же женатому. Для превращения этой гипотезы в исторический факт не хватает самого малого: чтобы кто-нибудь открыл в архивах Виттенберга остатки [документов], которые бы точно подавали хотя бы имя Скорины. Однако не является фактом то, что Скорина действительно строил козни против жизни Лютера, а только то, что он подозревался в таком преступлении против друзей Лютера и самого Лютера. Но ни Меланхтон, ни магистрат Виттенберга, действительно, если в этом подозрении есть хотя бы капля правды, не смогли бы не выполнить высокой воли Лютера. Мы не возражаем, что это немного иначе трактуется Секендорфом, однако мы придерживаемся [суждения] об этом деле новейших исследователей Лютера. Мы стремимся к тому, чтобы выяснить из архивов наше допущение об этом докторе Франциске-поляке.

Пераклад з лац. А. А. Жлутко і
В. І. Дарашкевіча

У ВІЛЬНІ

В

Царь Саломонъ ставитъ храмъ гдꙋ богꙋ въ Ерꙋсалиме:

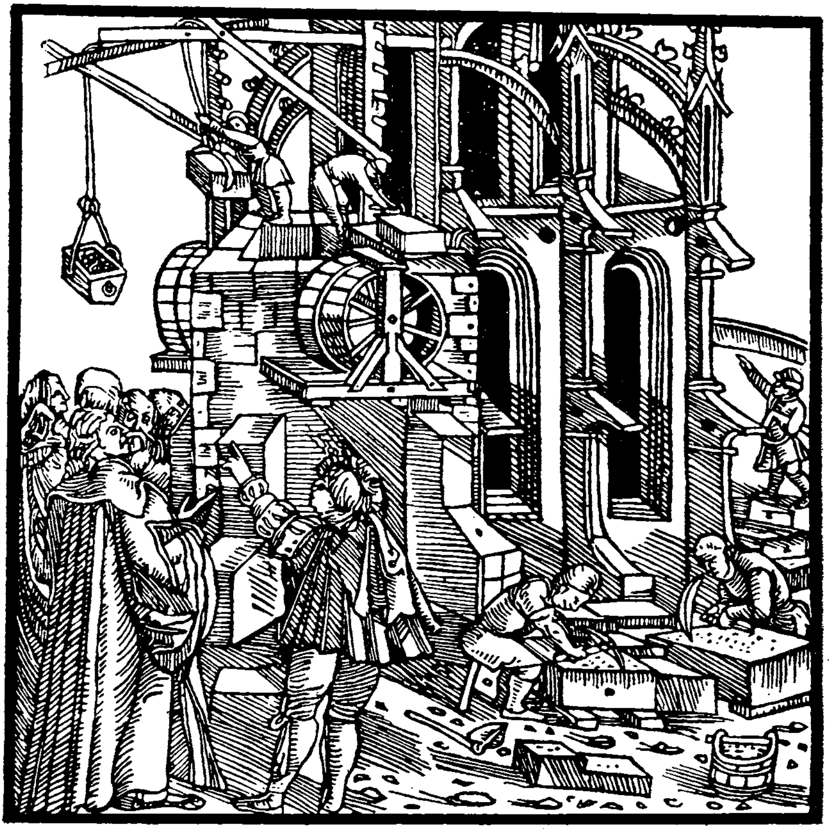

ТРЕТИИ КНИГИ ЦАРЬСТВЪ ПОЧИНАЮТЬ
СЯ • ЗЪПОЛНЕ ВЫЛОЖЕНЫ НАРꙊСЬ
КИИ ЯЗЫКЪ, ДОКТОРОМЪ ФРАНЪЦИ
СКОМЪ СКОРИНИНЫМЪ СЫНОМЪ СПОЛОЦЬКА:~

1

ПАЦВЯРДЖАЛЬНАЯ ГРАМАТА ВІЛЕНСКАГА ЕПІСКАПА ЯНА НА ФУНДАЦЫЮ СЛУЦКАГА КНЯЗЯ ГЕОРГІЯ 1526 г.[1]

FUNDATIO ET ERECTIO ECCL[ESI]AE PAROCHIALIS NOUAE IN BONIS WIESIEIE PER ILL[USTRISSIMUM] GEORGIU[M], DUCEM SLUCEN[SEM] FACTAE, INSTITUTAE ET DOTATAE EIUSDEMQ[UE] CONFIRMATIO

/. . ./ In no[m]i[n]e d[omi]ni amen! Ad perpetuam rei memoriam! Pertinet ad o[mn]es orthodoxos praesules sedulo uigilare quomodo semper praefouerentur ac conduplicent talentum sibi, diuinit[us] concreditum, utq[ue] in uinea d[omi]ni quotidie desudent. Q[uod] si cui huius ordinis haec necessitas incumbit, nos certe etiam urget cogitq[ue], quibus fortuito obtigit uinea non ita pridem coli capta atq[ue] in hunc usq[ue] diem impeditissima, obsitaq[ue] serpentibus coruis, uepribus et id genus rubis infelicibus ac nocentissimis, qualis est diocesis n[ost]ra, quam imo plus uariis alienisq[ue] a sacrosancta catholica fide ritibus constat e[ss]e refertissimam et, quod multo est perniciosius ac nec minus etia[m] exitiabile, quam abominandum, q[uo]d diocesanorum n[ost]rorum magna pars durum exitum bestiarum reptilium ac rerum (. . .) quarundam inanimatarum nondum penitus ex intimo pertinacissime in adorandis iisdem perstat, non ob aliud magis nisi ob templorum infrequentiam ac rarum ho[m]i[nu]m congressum cum suis plebanis, ab quos illorum catherisatio et institutioq[ue] ad legem diuinam maxime pertinet. His itaq[ue] et huiusmodi aliis multis noxiis negligentiis occurren[tes] sed et maxime, ut illustrissimi d[omi]ni Georgii Sie[me]nowicz, ducis Slucen[sis], heredis in Wiessicie tam optimo facto collaudato, sanctum pariter ipsius studium ac desiderium confirmemus, qui in eande[m] Wieszicie ecclesiam a se denuo funditusq[ue] extructam a nobis exigendam sedulo sollicitauit. Nos ig[itu]r Ioannes, ex ducibus Lithaniae dei gratia electus confirmatus Uilnen[sis], notificamus uniuersis et singulis, tam p[rae]sentibus quam futuris, harum noticiam habituris: Qomodo ad n[ost]ram accedens p[rae]sentiam p[rae]nominatus illustrissimus d[omi]nus Georgius, dux Slucen[sis], heres bonorum hereditariorum in noua radice

locatorum, uulgo Wyeszicye nuncupatorum e[t] c[etera] dioces[sis] n[ost]rae exposuit, q[uo]d ho[m]i[n]es utriusq[ue] sexus districtus et territorii illius, aliiq[ue] circum circa adiacedegen[tes], tam denuo, quam antiquitus locati et qui de sua sponte ecclesiis parochialibus in Ossza et Maiori Merecz, tanquam propinquioribus addixerant propter longam et remotam locorum distantiam quinq[ue] uidelicet magnorum miliarium qua distant ab eisdem hinc inde tanq[am] nunc propinquioribus eccl[es]iis et ipsas sine incommodis et dispendiis magnis fatigisq[ue] accedere non possunt, maxime autem ecclesiam parochialem in maiori Merecz prorter nimiam et saepissimam latissimamq[ue] et altissimam fluuii Niemien[sis] inundationem, propter q[uod] frequentius in sacramentis ecclesiasticis percipien[do] erigendoq[ue] se in his, quae ad cultum diuinum et salutem animaru[m] ipsarum pertinent, negleguntur. Ita, quod pleriq[ue] incolae loci illius et territorii sine confessione et sacramentorum ecclesiae perceptione, infantuliq[ue] eorum absq[ue] baptismate de hac luce decedunt. Et qui uel confitendi causa, uel ad alia sacramenta percipienda quandoq[ue] ibant in fluuio p[rae]dicto Niemen[si] multoties submerguntur. Supplicauit itaq[ue] nobis debita cum instantia et honore idem d[omi]nus dux Slucen[sis], quatenus huiusmodi defectibus, periculis et incommodis eorundem incolarum loci illius oportunis remediis prouidere, ecclesiamq[ue] parochialem in p[rae]dicto oppido Wiessicie erigere in dote et fundo, per ipsum illustrissimum d[omi]num Georgium, ducem Slucen[sem] eidem ecclesiae et eius rectoribus, pro tempore existentibus, liberaliter gratuitoq[ue] assignato, dato et donato ac literis suis perpetuo et in aeuum inscripto ac reformato dignaremur, accedente etiam ad id Regiae Maiestatis consensu speciali.

/. . ./ Quae o[mn]ia et singula authoritate n[ost]ra ordinaria confirmamus, ratificamus et approbamus et donata, largita, data, appropriata ac inscripta, eidem ecclesiae in Uissicie in libertatem ecclesiasticam suscipiendo, ecclesiastica fore decernimus, quodq[ue] pro repetitione ipsorum quotiescunq[ue] oportunum fuerit, ad forum spiritualis iudicis deiceps habeatur recursus. Ius patronatus uero et praesentandi praedictae ecclesiae quotiens eam quocunq[ue] modo uacare contigerit memorato illustri d[omi]no Georgio, duce Slucen[si], heredi bonorum in dicta Uissicie et suis legitimis successoribus, qui heredes in p[rae]dictis bonis Uissicie pro tunc extiterint perpetuo reseruamus. In quorum o[mn]i[u]m et singulorum fidem et testimonium praemissorum p[rae]sentes l[ite]ras n[ost]ras per notarium publicum actorumq[ue] coram nobis scribam infrascriptum subscribi et publicari mandauim[us], sigilliq[ue] maioris n[ost]ri appensione iussimus et fecimus communiri. Actum et datum Uilnae, anno domini millesimo quingentesimo uigesimo sexto, indictione tredecima pontificatus sanctissimi in Chr[ist]o, patris et d[omi]ni nostri, d[omi]ni Clementis diuina prouidentia papae septimi, anno ipsius tertio, die uero Martis uigesima, mensis Martii. Praesentibus uenerabilibus, honorabili et nobilibus d[omi]nis Iacobo Staszkowsky,

scholastico Uilnen[si] nec non Crac[ouiensi], Sandomirien[si] ecclesiarum canonico, cancellario n[ost]ro Ioanne Syluio Amato, iuris utriusq[ue] doctore, canonico n[ost]ro Uilnen[si] et officiali generali, Georgio Chwalkowsky, in Ozie(ro)sdy et Lintupie plebano, uicethesaurario n[ost]ro, nec non Petro Goznisky, curiae n[ost]rae marschalco et egregio uiro domino Francisco, medicinae doctore, testibus ad praemissa uocatis et rogatis. Subscriptio notarii et me Andrea Nicolai de Nadborow, clerico dioces[is] Gnesnen[sis], sacra apostolica authoritate notario publico et coram memorato illustrissimo principe ac r[euere]n[dissi]mo in Chr[ist]o patre d[omi]no d[omi]no Ioanne, ex ducibus Lithuaniae dei gr[ati]a electo et confirmato Uilnen[si], actorum factiq[ue] praesentis scriba, quia p[rae]dictis omnibus et singulis dum sicut p[rae]mittitur, agerentur et fierent una cum p[rae]nominatis testibus p[raese]ns interfui, eaq[ue] o[mn]ia sic fieri uidi et audiui ideo p[rae]sentes l[ite]ras manu alterius, me tunc aliis occupato negotiis, fideliter scriptas subscripsi signoq[ue] et no[m]i[n]e meis solitis et consuetis consignaui, sigilloq[ue] maiori ipsius d[omi]ni episcopi Uilnen[sis] communiui, in fidem et testimonium omnium et singulorum p[rae]missorum rogatus et requisitus. /. . ./.

1

ФУНДАЦЫЯ, ЗАЦВЕРДЖАННЕ І ЗАЛАЖЭННЕ НОВАГА ПАРАФІЯЛЬНАГА КАСЦЕЛА ВА ЎЛАДАННІ ВЯСЕЙ[2], ПАБУДАВАНАГА, УСТАНОЎЛЕНАГА І НАДЗЕЛЕНАГА НАЙЯСНЕЙШЫМ ГЕОРГІЕМ, КНЯЗЕМ СЛУЦКІМ[3]

/.../ У імя госпада, амін! На вечную памяць аб справе! Трэба ўсім прававерным епіскапам рупліва дбаць, каб заўжды яны былі палымянымі і падвойвалі свой талент, боскім натхненнем ім дадзены і каб штодзённа шчыравалі ў вінаградніку гасподнім. І калі каго-небудзь з іх стану такая патрэба толькі закранае, то нас яна турбуе і гняце. Бо нам дастаўся вінаграднік, не так даўно ўзяты для дагляду, які аж да гэтага дня застаецца непраходным і парослым ліянамі, цярноўнікам і гэткімі ж няплоднымі і шкоднымі хмызнякамі. Вось такая дыяцэзія наша, якая, як вядома, яшчэ больш запоўнена далёкімі і чужымі святой каталіцкай веры рытуаламі. І што яшчэ больш небяспечна і не менш згубна і агідна, дык гэта тое, што вялікая частка людзей нашых епархіяльных пакідае яшчэ свет падобна паўзунам або іншым бяздушным жывым істотам, не будучы шчыра і глыбока перакананымі ў сваёй веры. А гэта — не ад чаго іншага, як ад ненаведання храмаў і рэдкіх сустрэч людзей са сваімі плябанамі, ад якіх залежыць іх ачышчэнне і настаўленне да закону божага.

Такім чынам, каб папярэдзіць гэтыя і іншыя шкодныя праявы нядбайнасці і больш за ўсё таму, каб, пахваліўшы найлепшы

ўчынак найяснейшага пана Георгія Сямёнавіча, князя слуцкага, дзедзіча ў Весічах, ухваліць таксама святы клопат і жаданне таго, хто прасіў нас настойліва вырашыць справу з нядаўна цалкам пабудаваным ім касцёлам, мы, Ян з князёў літоўскіх, з божай ласкі выбраны і зацверджаны [епіскап] віленскі [4], паведамляем усім і кожнаму, як цяперашнім, так і будучым [жыхарам], каму будзе патрэба тое ведаць:

Прыйшоўшы да нас, памянёны найяснейшы пан Георгій, князь слуцкі, дзедзіч спадчыннага ўладання, нядаўна адданага ў арэнду і па-народнаму званага Весічы і інш. у нашай дыяцэзіі, выклаў, што людзі абодвух полаў з павета і тэрыторыі той і іншай, што прылягае да яе, як нядаўна, так і раней адданай у арэнду, якія па сваёй волі падпарадкаваліся парафіяльным касцёлам у Осшы і Вялікай Мерачы як больш блізкім, з-за вялікай адлегласці [тых] месц — пяць вялікіх міляў [5], на якой яны знаходзяцца і ад таго і ад другога з гэтых бліжэйшых цяпер касцёлаў, не могуць наведваць іх без цяжкасцей, стомы і страт, і пайбольш парафіяльны касцёл у Вялікай Мерачы з-за вялікага, вельмі частага, шырокага і глыбокага разводдзя ракі Нёман. Таму тут часцей не ўспрымаюць царкоўных таінстваў і не клапоцяцца, каб узняць сябе да ўшанавання божага і выратавання душы. Вось чаму многія з жыхароў гэтага месца і тэрыторыі без споведзі і ўспрыняцця царкоўных таінстваў, а іх дзеці без хрышчэння адыходзяць з гэтага свету, а тыя, якія выпраўляліся для споведзі або ўспрыняцця іншых таінстваў, шмат разоў тапіліся ў вышэйназванай рацэ Нёман.

Такім чынам, прасіў нас з адпаведнай настойлівасцю і пачцівасцю той жа пан, князь слуцкі, каб мы далі згоду пэўнымі захадамі зменшыць шкоду, небяспеку і цяжкасці для жыхароў гэтага месца і паставіць парафіяльны касцёл у раней згаданым мястэчку Весічы, згодна з надзяленнем і фундушам, прызначаным, даным і падараваным вольна і бясплатна самім найяснейшым панам Георгіем, князем слуцкім, гэтаму касцёлу і яго цяперашнім рэктарам і ў граматах яго назаўсёды і навечна ўпісаным і перапісаным, з далучэннем да гэтага асаблівай згоды каралеўскай Вялікасці [6].

/.../ Усё гэта разам і паасобку мы зацвярджаем, ратыфікуем і ўхваляем нашай звычайнай уладай і вырашаем, каб усё падараванае, дадзенае ў дар, адданае і ўзятае, а таксама адпісанае гэтаму ж касцёлу ў Весічах для прыняцця, далучэння да касцельнай прывілеі стала касцельным, а калі што-небудзь трэба было б запатрабаваць назад, то хай гэта вырашаецца праз духоўнага суддзю. Права ж патранату і прадстаўніцтва вышэйназванага касцёла, колькі б разоў і якім бы чынам ён ні быў бы пазбаўлены яго, мы захоўваем за памянёным найяснейшым панам Георгіем, князем слуцкім, дзедзічам уладання ў прыгаданых Весічах і яго законным наступнікам, якія будуць з'яўляцца на той час дзедзічамі ў раней сказаным уладанні Весічы.

На веру і сведчанне ўсяго папярэдняга разам і паасобку [узятага] мы загадалі падпісаць і абнародаваць гэтыя нашы граматы, ніжэйпазначанаму публічнаму натарыю і пісцу ўчынкаў нашых, а таксама загадалі і прымусілі змацаваць падвешваннем нашай вялікай пячаці.

Дзеялася і дадзена ў Вільні, у лета гасподне тысяча пяцьсот дваццаць шостае, у трынаццаты індыкт, пры пантыфікаце найсвяцейшага айца ў Хрысце і ўладара нашага пана Клемента, воляю боскай папы сёмага [7], у год яго [папства] трэці, у аўторак, у дваццаты дзень месяца сакавіка, у прысутнасці вялебных, правялебнага і вяльможных паноў: Якаба Сташкоўскага [8], схаластыка [9] віленскага, каноніка кракаўскага і сандамірскага касцёлаў, канцлера [10] нашага; Яна Сільвія Амата [11], доктара абодвух правоў, каноніка нашага віленскага і афіцыяла генеральнага; Георгія Хвалькоўскага [12], у Азяросдах і Лынтупе плябана, падскарбія [13] нашага, а таксама Пятра Газніскага, маршалка нашай курыі, і выдатнага мужа пана Францыска [14], доктара медыцыны,— пакліканых і запатрабаваных сведкамі да папярэдняга. Подпіс натарыя і мой, Андрэя Мікалая з Надбораў, клірыка Гнёзненскай дыяцэзіі, святой апостальскай воляй публічнага натарыя і пісца ўчынкаў і справы гэтай у прысутнасці згаданага найяснейшага князя і найдастойнейшага айца ў Хрысце, пана Яна з князёў літоўскіх, з божай ласкі выбранага і зацверджанага [епіскапа] віленскага. І паколькі я пры ўсім сказаным прысутнічаў з вышэйназванымі сведкамі, у той час, калі ўсё гэта адбывалася, і ўсё, як яно рабілася, бачыў і чуў, то і падпісаў гэтыя граматы, пісаныя рукой іншага, бо я тады быў заняты іншымі справамі. Я таксама, закліканы і запрошаны для зацвярджэння і засведчання ўсіх і кожнай са спраў раней названых, заверыў іх [граматы] знакам і імем сваімі звычайнымі і ўжыванымі і змацаваў вялікай пячаццю самога пана епіскапа віленскага. /.../.

1

ФУНДАЦИЯ, УТВЕРЖДЕНИЕ И ЗАЛОЖЕНИЕ НОВОГО ПРИХОДСКОГО КОСТЕЛА ВО ВЛАДЕНИИ ВЕСЕЙИ, СООРУЖЕННОГО, УСТАНОВЛЕННОГО И ОДАРЕННОГО НАИСВЕТЛЕЙШИМ ГЕОРГИЕМ, КНЯЗЕМ СЛУЦКИМ

/.../ Во имя господа, аминь! На вечную память о деле! Следует всем правоверным епископам особо стремиться, чтобы всегда они были пламенными и умножали свой талант, божьим вдохновением им данный, и чтобы ежедневно усердствовали в винограднике господнем. И если кого-нибудь из их звания такая потребность только затрагивает, то нас она волнует и угнетает.

ПОЧИНАЮТЬСЯ ПЕСНИ ДАВЫ
ДА ПРОРОКА ЦАРЯ ИЗРА
ИЛЕВА КАДІСМА а҃

Псаломъ дв҃дв҃ а҃

Блаженъ мѹжъ иже
нейде насовѣтъ нече
стивыхъ, инапѹти
грешныхъ нестал, ина
сѣдалищи гѹбитель
несѣде. Но възаконѣ
г҃дни воля его, ивъ
законѣ его поѹчитсѧ
день инощь. И бѹдеть яко древо саженно
приисходищихъ водъ, иже плодъ свой да

Ибо нам достался виноградник, не так давно взятый для досмотра, который почти до этого дня покрыт непроходимыми и поросшими лианами, терновником и такими же неплодоносными и вредными кустарниками. Такова диоцезия наша, которая, как известно, еще больше заполнена далекими и чуждыми святой католической вере ритуалами. И что еще более опасно и не менее пагубно и отвратительно, так это то, что большая часть людей наших епархиальных оставляет еще мир подобно пресмыкающимся или прочим бездушным живым существам, не будучи искренне и глубоко убежденными в своей вере. А это — ни от чего иного, как от непосещения храмов и редких встреч людей со своими плебанами, от которых зависит их очищение и наставление к закону божьему.

Таким образом, чтобы предупредить такие и другие вредные проявления нерадивости и более всего потому, чтобы, оценив как наилучший поступок наисветлейшего господина Георгия Семеновича, князя слуцкого, дедича в Весичах, одобрить также святую заботу и желание того, кто просил настоятельно нас завершить дело с недавно полностью возведенным им костелом, мы, Ян из князей литовских, божьей милостью избранный и утвержденный [епископ] виленский, сообщаем всем и каждому, как настоящим, так и будущим [жителям], кому нужда будет то знать:

Прийдя к нам, упомянутый наисветлейший господин Георгий, князь слуцкий, дедич наследственного владения, недавно отданного в аренду и по-народному называемого Весичи и проч. в нашей диоцезии, изложил, что люди обоих полов из повета и территории той и другой, прилегающей к ней, как недавно, так и ранее отданной в аренду, которые по своей воле подчинялись приходским костелам в Осше и Великой Меречи как более близким, из-за большого расстояния [тех] мест — пять больших милей, на котором они находятся и от того и от другого из этих ближайших теперь костелов, не могут посещать их без трудностей, утомленности и потерь, и наиболее приходской костел в Великой Меречи из-за большого, очень частого, широкого и глубокого половодья реки Неман. Поэтому здесь чаще не воспринимают церковных таинств и не заботятся о том, чтобы возвысить себя до почитания господнего и спасения души. Вот почему многие из жителей этого места и территории без исповеди и восприятия церковных таинств, а дети их без крещения уходят из этого мира, а те, которые отправлялись для исповеди или принятия иных таинств, неоднократно тонули в вышеназванной реке Неман.

Таким образом, просил нас с соответствующей настойчивостью и учтивостью тот же господин, князь слуцкий, чтобы мы дали согласие необходимыми мерами уменьшить вред, опасность и трудности жителей этого места и возвести приходской костел в ранее упомянутом местечке Весичи в соответствии с наделени-

ем и фундушем, предназначенным, данным и подаренным свободно и бесплатно самим наисветлейшим господином Георгием, князем слуцким, этому костелу и его нынешним ректорам и в грамотах его навсегда и навечно вписанным и переписанным, с присоединением к этому особого согласия королевского Величества.

/.../ Все это вместе и в отдельности мы утверждаем, ратифицируем и одобряем нашей обычной властью и решаем, чтобы все подаренное, данное в дар, отданное и взятое, а также описанное этому костелу в Весичах для принятия, присоединения к костельной привилегии стало костельным, а если что-нибудь нужно было бы затребовать обратно, то пусть это решается через духовного судью. Право же патроната и представительства вышеназванного костела, сколько бы раз и каким бы образом он не был лишен его, мы сохраняем за упомянутым наисветлейшим господином Георгием, князем слуцким, дедичем владения в упомянутых Весичах и его законным наследникам, которые будут являться в то время дедичами в ранее упомянутом владении Весичи.

Для веры и свидетельства всего предыдущего вместе и в отдельности [взятого] мы приказали подписать и обнародовать эти наши грамоты нижеотмеченному публичному нотарию и писцу деяний наших, а также приказали и обязали скрепить подвешиванием нашей большой печати.

Деялось и дано в Вильно, в лето господне тысяча пятьсот двадцать шестое, в тринадцатый индикт, при понтификате наисветейшего отца во Христе и властителя нашего господина Клемента, божьей волей папы седьмого, в год его [папства] третий, во вторник, в двадцатый день месяца марта, в присутствии почтенных, преосвященного и сиятельных панов: Якоба Сташковского, схоластика виленского, каноника краковского и сандомирского костелов, канцлера нашего; Яна Сильвия Амата, доктора обоих прав, каноника нашего виленского и официала генерального; Георгия Хвальковского, в Озеросдах и Линтупе плебана, подскарбия нашего, а также Петра Гозниского, маршалка нашей курии, и выдающегося мужа господина Франциска, доктора медицины, — позванных и затребованных свидетелями к предыдущему. Подпись нотария и моя, Андрея Николая из Надборов, клирика Гнезненской диоцезии, святой апостольской волей публичного нотария и писца деяний и дела этого в присутствии наисветлейшего князя и наипочтеннейшего отца во Христе, господина Яна из князей литовских, божьей милостью избранного и утвержденного [епископа] виленского. И поскольку я при всем сказанном присутствовал с вышеназванными свидетелями в то время, когда все это свершалось, и все, как оно деялось, видел и слышал, то и подписал эти грамоты, писанные рукой другого, ибо я тогда был занят иными делами. Я также призван и приглашен для утверждения и засвидетельствования

всех и каждого из дел ранее названных, заверил их [грамоты] знаком и именем своими обычными и употребляемыми и скрепил великой печатью самого господина епископа виленского /.../.

Падрыхтоўка лац. тэксту
і пераклад А. А. Жлутко і В. І. Дарашкевіча

2

СУДОВЫ ДЭКРЭТ КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ЖЫГІМОНТА І І ПАНОЎ РАДЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА АД 1529 Г. [1]

ВЫРОК [2] МЕЩАНИНУ ВИЛЕНСКОМУ МАРТИНУ СУБОЧОВИЧУ И ЖОНЕ ЕГО И МИКОЛАЮ ЧУПРИНУ З ЖОНОЮ ДОКТОРА ФРАНЦЫШКА СКОРИНЫ О ДОМ В МЕСТЕ ВИЛЕНСКОМ И О ИНЫЕ РЕЧИ

Жикгимонт [3].

Смотрели есмо тог[о] дела с п[а]ны радами [4] нашыми. Стояли перед нами очивисто, жаловал нам мещанин виленски[й] Мартин Субочович от жоны своее Ганны, дочки Станиславовое Дороты, и сын Одверного нашог[о] Богданов Чуприн Микола[й] на Малкгорету [5], жону доктора Францышъка Скоринину, которая перед тым была за рядцою виленьским [6] Юрем Одверником, о том, што ж жона держыть дом в месте Виленьском, который лежыт на рынку подле дому Иванова Плешывцова и Василева Воропанева и иншое имене и статъки, которые бы пришли по близкости на того то Мартина и на его жону Анну по смеръти тещы его Дороты, матки жоны его, и по Зофеи Зеновъевое, сестры рожоное Доротиное и Богдановое Чуприное, а им того поступитися не хочять, яко ж деи и первее сего жаловали они о том на них перед правом гайным [7] виленьским и отозвалися в том до нас менячы, иж бы им в том праве кривъда ся деяла. И покладал перед нами тот Мартин лист без печати, менячи его тастаментом тещы своее Станиславовое Дороты, который был зламал судом своим княз[ь] Ян, бискуп виленьский [8], в котором жо тая Дорота тот вышеи писаный дом и инъшое именье и статки по смеръти своее отдала дочце своее, жене его Анне, и ему, зятю своему. И доктор Францышко от жоны своее мовил и покладал перед нами выпис с книг права гайного под печатю места нашого Виленского и теж другии лист судовыи, сказане князя Яна, бискупа виленьског[о], в котором жо выписе местском и в листе судовом князя бискупа его м[и]лости сказано: тот дом и иншое именье и въси рухомые речы держати и въжывати тое Маркгорете, жоне доктора Франъцышка Скорининое, и детем ее, а тот Мартин з жоною своею Анною и сын Богданов Чуприн Миколаи к тому ничого не мают мети. А так мы с п[а]ны радами

нашими о том досмотревъшы и выслухавъшы того выпису с права гайного виленьского и листу судового князя бискупа его милости и зърозумели есмо, кгды ж войт[9] с буръмистры и радъцы водле права своего майтборского тую Маръкгорету и ее дети при том дому и въсих статках водле права майтборского зоставили, и княз[ь] бискуп его милости виленьский так жо то знашол. Мы теж тот дом, вышеи писаный, и иные речы и въси статъки, вышеи писаные, присудили жоне доктора Францышъка Скорины Маркгорете держати и въжывати супокойне на вечные часы подле суда и сказа[н]я первого места нашого Виленьского и подле теж суда и листу судового князя Яна, бискупа виленьского, а тому Марътину и его жоне Анне и тому Миколаю Чуприну и их потомъком казали есмо в том вечное молчане мети, и на то есмо доктору Францышъку и его жоне Малкгорете дали сес[ь][10] наш лист з нашою печатю. При том были панове рада: княз[ь] Ян, бискуп виленъский, княз[ь] Микола[й], бискуп киевскеи[11]; воевода[12] троцкий, гетман[13] наш, староста бряс[лавский] и вениц[кий], княз[ь] Констянтин Иванович Острозский[14]; пан виленьский, стар[оста] гор[оденский], мар[шалок] двор[ный] пан Юри[й] Миколаевич Радивиловича[15] и иные панове рады Великого князства Литовъского. Копоть писар[16].

Падрыхтоўка старабел. тэксту
В. І. Дарашкевіча

У ПРУСІІ

Навхоносор Царь Вавилонский добызае Ерусалима:

Книги четвертыи црⷭ҇твъ починаюⷮ
ся : зуполне выложены нарусь
кий языкъ, докторомъ франъци
скомъ скорининымъ сыномъ сполоцька:~

ЛІСТЫ АД МАЯ 1530 Г. ПРУСКАГА ГЕРЦАГА АЛЬБРЭХТА [1]

1

PRO D[OMINO] FRANCISCO SCORINA DE POLOTZKO, MEDECINAE DOCTORI

Ad d[omi]n[u]m Gastoldu[m], 16 Maii[2].

Salutem et om[n]em beneuolentiam, cu[m] ani[mi] n[ost]ri quaeq[ue] gratissima praestandi obuia promptitudine. Magnifice ac generose, singulariu[m] amicoru[m] longe nobis gratissimus. Co[m]migrauit n[ost]rae dicioni non ita pridem egregius ac multifariae experientiae uir, Franciscus Scorina de Polotzko, arciu[m] bonaru[m] atq[ue] medicinae doctor faelixq[ue] professor, Amplissimae Mag[nificentiae] V[est]rae subditus atq[ue] ex laudatissimae ciuitatis Vuilnae municipibus. Cuius a[n]imaduerso cu[m] ingenio prompto mirabiliq[ue], tu[m] artis praeclarissimae, quam profitetur, mira foelicitate atq[ue] experientia, quam annis demu[m] ac uigiliis suis multarumq[ue] reru[m] cognoscendaru[m] peregrinationibus collegisse uidetur, subditoru[m] ac aulicoru[m] n[ost]roru[m] fideliu[m] albo nu[m]eroq[ue] benigne scripsimus atq[ue] in eoru[m] locu[m], quibus ubiq[ue] bene uolumus ips[u]m reposuimus. Et q[uia] urgentia uiri negotia, quantu[m[intelleximus, priuataeq[ue] suae res ac bona, quae in ciuitate Vuilnen[si] cu[m] uxore ac liberis reliquerat, ip[su]m hinc isthuc adigebant. Exorabat facile n[ost]ras ad Mag[nificentiam] V[est]ram l[itte]ras comendatitias, praecamur Mag[nificentiam] V[est]ram, si eandem iuuandaru[m] reru[m] iustitiaru[m]q[ue] suaru[m] caussaru[m] supplex his n[ost]ris patentibus l[itte]ris. Atq[ue] Mag[nificentiae] V[est]rae intercessorias l[itte]ras ad Senatu[m] Vuilnen[sem], quas unice efflagitat, ac deinde consiliu[m], auxiliu[m] et opem in adflictis iniuste rebus suis humillime implorarit, ne praedictu[m] doctore[m] Franciscu[m], subditu[m] ac seruitorem n[ost]r[u]m, destitutu[m] relinquat[ur]; sed n[ost]ro intuitu n[ost]raeq[ue] arctae necessitudinis uinculi gra[tia], pro causae suae aequitate et iusticia consulat, iuuet[3] ac commendatu[m] habeat Mag[nificentiae] V[estrae] Amplitudo. Quod nos erga eam ip[s]am, ut amicu[m] longe gratissimu[m] suosq[ue] om[n]es om[n]i studio et diligentia, olim promerebimur. In cuius testimoniu[m] p[rese]ntibus tergotenus sigillu[m] appressu[m] est. Dat[um] Konigsbergk 16 Maii [M. D.] XXX[4].

1

У АБАРОНУ ПАНА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ З ПОЛАЦКА, ДОКТАРА МЕДЫЦЫНЫ

Да пана Гаштольда [5], 16 мая.

Паклон [шлём] і ўсякае зычанне са шчырай гатоўнасцю нашай да ўчынення рознага роду міласцей. Знакаміты і высакародны, з выдатных сяброў найдаражэйшы.

Не так даўно прыбыў пад нашу ўладу выдатны і шматвопытны муж Францыск Скарына з Полацка, доктар прыгожых мастацтваў і медыцыны, даравіты выкладчык, падданы Вашай высокай Міласці і найслаўнейшага горада Вільні грамадзянін. Звярнуўшы ўвагу як на яго сапраўдны і дзівосны талент, так і найвышэйшае майстэрства, якое ён дэманструе са здзіўляючым бляскам і вопытнасцю, якую набыў, відаць, не інакш, як толькі праз сваю шматгадовую працу і падарожжы дзеля пазнання мноства ведаў, мы міласціва прыпісалі яго да ліку і кола нашых падданых і верных мужоў і паставілі яго ў рад тых, да каго прыхільна адносімся.

А паколькі, мы зразумелі, неадкладныя абставіны, [што], да ягоных асабістых спраў і маёмасці, пакінутай у горадзе Вільні разам з жонкай і дзецьмі, вымусілі яго падацца адсюль туды, ён пераканаўча прасіў нас даць яму рэкамендацыйны ліст да Вашай Вялікасці.

Настойліва просім Вашу Вялікасць, калі гэта дапаможа яго справядлівай справе, гэтым нашым адкрытым лістом жаданы [ім дакумент], а таксама лісты пасрэдніцтва Вашай Вялікасці падаць Віленскаму сенату, якіх ён перш за ўсё дамагаецца. І нарэшце, ён пакорліва просіць аб дапамозе, парадзе і спрыянні ў яго справах, несправядліва заблытаных. Просім, каб вышэйназваны доктар Францыск, наш падданы і слуга, не быў пакінуты на волю лёсу, але, згодна з нашым пажаданнем і дзеля неабходнасці і нашага цеснага сяброўства няхай, Ваша слаўная Вялікасць, будзе добры да яго, параіць і дапаможа ў яго справе з бесстароннасцю і справядлівасцю як чалавеку дастойнаму, рэкамендаванаму. За гэта мы Вам як сябру вельмі прыязнаму і ўсім Вашым з усякай рупнасцю і дбайнасцю аддзякуем.

У пацвярджэнне чаго на адвароце [ліста] прыціснута пячаць.

Дадзена ў Кёнігсбергу [6] 16 мая 1530.

1

В ЗАЩИТУ ГОСПОДИНА ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ ИЗ ПОЛОЦКА, ДОКТОРА МЕДИЦИНЫ

К господину Гоштольду, 16 мая.

Поклон и всяческое благоволение с любезной готовностью нашей к оказанию разного рода милостей. Знакомитый и благородный, самый дорогой из всех друзей.

Не так давно прибыл под нашу власть выдающийся и всесведущий муж Франциск Скорина из Полоцка, доктор изящных искусств и медицины, даровитый преподаватель, подданный Вашей высочайшей Светлости и славнейшего града Вильни гражданин. Обратив внимание как на его настоящий и удивительный талант, так и превосходнейшее искусство, которое он демонстрирует с удивительным блеском и опытностью, которую приобрел, по-видимому, не иначе, как только благодаря многолетним трудам своим и путешествиям с целью познания множества знаний, мы милостиво вписали его в число и круг наших подданных и верных мужей и относим его к ряду тех, кому всегда благоволим.

А поскольку его вынудили отправиться отсюда туда, насколько мы поняли, жгучие обстоятельства, [касающиеся] его личных дел и имущества, оставленного в граде Виленском вместе с женой и детьми, он убедительно просил нас дать ему рекомендательный лист к Вашей Светлости.

Настоятельно просим Ваше Величество, если это поможет его справедливому делу, этим нашим открытым листом ожидаемый [им документ], а также посреднические листы Вашего Величества представить в Виленский сенат, которых он прежде всего добивается. И наконец, он нижайше умоляет о помощи, совете и содействии в его делах, несправедливо доведенных до крайности. Просим, чтобы вышеупомянутый доктор Франциск, наш подданный и слуга, не был оставлен на произвол судьбы. Но, согласно нашему пожеланию, ввиду необходимости и ради уз нашей тесной дружбы пусть, Ваше славное Величество, будет добр к нему, посоветует и поможет в его деле с беспристрастием и справедливостью как человеку достойному, рекомендованному. За это мы Вам как самому дорогому другу и всем Вашим со всяческим старанием и усердием окажем услугу.

В подтверждение чего на обороте [листа] притиснута печать. Дано в Кёнигсберге 16 мая 1530.

2

LI[T]TERAE PASSUUM

Albertus, Dei gratia etc.[7] Omnibus et singulis cuiuscu[n]q[ue] status, conditionis et dignitatis extiterint, ad quos praesentes n[ost]rae l[itte]rae peruenerint, salutem, beneuolentiam, gratiam et quicquid grati praestare possumus, prout id ip[su]m pro cuiuscu[n]q[ue] status, condicionis dignitatisq[ue] decoro atq[ue] eminentia licitu[m] est et fieri debet. Atq[ue] uos om[n]es et singulos scire uolumus simulatq[ue] significamus p[raese]ntibus. Nos egregiu[m] et multiiugae eruditionis uirum Franciscu[m] Scorinam de Polotzko, arciu[m] bonaru[m] atq[ue] medicinae doctorem, in subditoru[m] et seruitoru]m] n[ost]rorum fideliu[m] numeru[m] adsciuisse et suscepisse. Porro qu[ia] nu[n]c ipsu[m] sua negocia, bona ac res suae hinc atq[ue] alio uocant a uobis omnibus et singulis amice petimus et gratiose cupimus, quo praedictu[m] doctorem Franciscu[m] a ministeriis n[ost]ris fidelem et in iustis suis causis, si ita res, casus atq[ue] occasio tulerit (ut sunt res humanae plus q[uam] incertae, uariabiles, debiles ac inconstantes) n[ost]ro intuitu iuuare, et ne quid illi iniuriaru[m] usq[uam] fiat, respectu aequitatis et iustitiae tueri ac commendatu[m] habere. Atq[ue] in hac sua peregrinatione tuto secure, libere et sine[8] om[n]i impedimento per terras, ditiones, districtus ac dominia v[est]ra peragrare atq[ue] iter facere concedatis. Cu[m] propter egregii uiri incomparabilis ingenii artisq[ue] praeclare medicae dotes atq[ue] experientiam laudabilem, tu[m] n[ost]ri honoris gratia om[n]i b[e]n[e]uolentia, fauore atq[ue] iuuamine prosequi. Quod ip[su]m nos erga uos om[n]es et unu[m] quemq[ue], secundu[m] cuiusq[ue] et status et conditionis dignitatem atq[ue] reuerentiam, pari diligentia, studio ac uoluntate beneuola promerebimur, et ne quid desit haru[m] reru[m] roboris, testimonii ac fidei, p[raese]ntibus fecimus sigillu[m] n[ost]r[u]m appendi. Datae e Regiomonte decimo sexto die mensis Maii anno a uindicato orbe per Chr[istu]m M. D. XXX.

2

ПАДАРОЖНАЯ ГРАМАТА

Альберт[9], з божай ласкі і г. д.

Усім і кожнаму паасобку, усякага стану, становішча і годнасці, да каго толькі дайшла б гэта наша грамата,— пашана, добразычлівасць, міласць і ўсё, чым мы можам выказаць удзячнасць, як гэта дазволена і павінна быць, адпаведнае стану, становішчу, годнасці, прыстойнасці і славутасці. Таксама жадаем, каб усім і кожнаму было вядома і абвяшчаем гэтым.

Мы прынялі і прыпісалі да ліку падданых і верных нам слуг выдатнага, шырокай эрудыцыі мужа Францыска Скарыну з Полацка, доктара прыгожых мастацтваў і медыцыны. Далей, паколькі ў цяперашні момант абставіны, маёмасныя і асабістыя [справы] адклікаюць яго адсюль у іншае месца, мы па-прыяцельску прапануем і ветліва просім вас усіх і кожнага, згодна з нашым пажаданнем, каб дапамаглі вышэйназванаму доктару Францыску, вернаму слузе нашаму, у яго судовых справах і, калі таго запатрабуюць абставіны, нечаканыя падзеі і выпадак (бо справы людскія больш чым няпэўныя, зменлівыя, слабыя і непастаянныя), каб не ўчынілі яму ў чым-небудзь крыўды якой, але апекаю ахінулі. Прыміце яго як чалавека вартага належным чынам, з непрадузятасцю і справядлівасцю. І дазвольце яму падарожнічаць і пераходзіць праз землі, уладанні, акругі і ўласнасці вашы ў гэтай яго вандроўцы бяспечна, свабодна і без ўсякіх перашкод. Як з увагі да выдатнага мужа непараўнальнага розуму і мастацкага дару, светлага лекарскага таленту і слаўнага вопыту, так і дзеля ўвагі на наш гонар, удзел і спагаду ўсякую прыхільнасць, апякунства і дапамогу чыніць яму. За гэта мы зробім паслугу вам усім і кожнаму паасобку паводле яго стану, становішча і годнасці з аднолькавым стараннем, рупнасцю і прыхільнасцю. А на лепшую цвёрдасць [гэтага] сведчання і веры пячаць нашу мы загадалі прывесіць.

Дадзена ў Кёнігсбергу, дня шаснаццатага мая, года ад збавення свету праз Хрыста [10] 1530.

2

ПОДОРОЖНАЯ ГРАМОТА

Альберт, божьей милостью и проч.

Всем и каждому в отдельности, всякого звания, положения и достоинства, до кого только дошла бы эта наша грамота, — почтение, благоволение, милость и все, чем мы можем выразить признательность, как это дозволено и должно быть, соответствующее званию, положению, достоинству, пристойности и знаменитости. Также желаем, чтобы всем и каждому было известно и объявляем этим.

Мы приняли и приписали к числу подданных и верных нам слуг выдающегося, большой учености мужа Франциска Скорину из Полоцка, доктора изящных искусств и медицины. Далее, поскольку в настоящий момент обстоятельства, имущественные и личные [дела] отзывают его отсюда в другое место, мы дружески предлагаем и любезно просим вас всех и каждого, согласно нашему пожеланию, чтобы помогли вышеназванному доктору Франциску, верному слуге нашему, в его судебных делах и, если того потребуют обстоятельства, неожиданные события и случай

(ведь дела человеческие более чем неопределенны, изменчивы, слабы и непостоянны), чтобы не причинили ему в чем-нибудь обиды какой, но окружали заботой. Примите его как человека достойного подобающим образом, с беспристрастием и справедливостью. И дозвольте ему путешествовать и проследовать по землям, владениям, округам и собственностям вашим в этом его путешествии безопасно, свободно и без всяких препятствий. Как из внимания к выдающемуся мужу несравненного разума и художественного дарования, светлого лекарского таланта и славного опыта, так и ради нашей чести и участия всяческую благосклонность, покровительство и помощь оказывать ему. За это мы окажем услугу вам всем и каждому в отдельности согласно его званию, положению и достоинству с равным старанием, усердием и благорасположением. А на лучшую твердость [этого] свидетельства и веры печать нашу привесить к сему мы велели.

Дано в Кёнигсберге, дня шестнадцатого мая, года от искупления мира через Христа 1530.

3

AD SENATU[M] VUILNEN[SEM], XVIII MAII [11]

Albertus, Dei gratia etc.

Honestis, prouidis ac spectabilibus senatoribus, proconsulibus, consulibus, ciuibus ac incolis florentiss[imae] ciuitatis Vuilnae in Lithuania salutem, beneuolentia[m] et gratiam n[ost]ram.

Honesti, prouidi ac spectabiles senatores, proconsules, consules, ciues et incolae ciuitatis Vuilnen[sis], ad quos spectant ac peruenient hae n[ost]rae literae. Significamus uobis omnib[us] et singulis praedictis his n[ost]ris patentibus l[itte]ris. Non ita diu commigrantem in n[ost]ram dicionem et Ducatu[m] Prussiae, insignem uiru[m] Franciscu[m] Scorinam de Polotzko artiu[m] ac medicinae doctorem honestatu[m] v[est]raru[m] a municipiis, in n[ost]r[u]m subditu[m], aulicu[m] ac seruitorem fidelem nobis dilectu[m] suscepisse. Porro qu[ia] res suae, bona coniux, liberi, quos apud uos reliquerat, hinc ipsu[m] uoca[n]t, petiit nos profecturus iam hinc humillime, ut per n[ost]ras l[itte]ras commendari v[est]rae prouidentiae possit, quod illi ut n[ost]ro subdito ac seruitori fideli denegare non potuimus. Quamobrem uiri ornatissimi, hunc ip[su]m doctorem Franciscu[m], quam maxi[m]e commendatu[m] habere, uos om[n]es et singulos benigne cupimus ac amice petimus. Atq[ue] n[ost]ri no[min]is gratia, n[ost]roq[ue] intuitu, prout caussae iustitia et aequitas postulat, iuri suo aequo suisq[ue] rebus honestis et iustis non deesse, neq[ue] quicq[uam] detrahere velitis, sed iustitiam, aequitatem, bono viro subministrare. Et si quid ipso absente illi bonoru[m] iniuria aliqua ademptum benigne restituatur atq[ue] ip[su]m eiusq[ue] uxorem,

liberos et cu[m] corporis, tum caetera bona tueri, fouere ac ab omni iniuria uindicare. Hoc nos uicissim erga spectabilitatem, honestatem ac prouidentia[m] v[est]ram et erga uos om[n]es et singulos pari benignitate, propensa uoluntate[12] et gra[tia] promereri non negligemus. In cuius rei testimoniu[m] p[raese]ntibus n[ost]r[u]m sigillu[m] tergotenus adpressu[m] est. Dat[um] e Regiomonte XVIII Mensis Maii anno ab incarnatione Chri[sti] M. D. XXX.

3

ДА ВІЛЕНСКАГА СЕНАТА[13], 18 МАЯ

Альберт, з божай ласкі і г. д.

Паважаным, мудрым і дастойным сенатарам, бурмістрам, радцам, грамадзянам і жыхарам слаўнага горада Вільні ў Літве шанаванне, зычлівасць і міласць наша.

Паважаныя, мудрыя і дастойныя сенатары, бурмістры, радцы, грамадзяне і жыхары горада Вільні, каго датычыць і да каго дойдзе гэта наша пасланне. Паведамляем вам усім і кожнаму вышэйназванаму гэтым нашым адкрытым лістом. Не вельмі даўно прынялі мы прыбыўшага ў наша ўладанне і Прускае княства слаўнага мужа Францыска Скарыну з Полацка, доктара мастацтваў і медыцыны, высокашаноўнага вашага [грамадзяніна], як нашага падданага, дваранiна і любімага намі вернага слугу. Далей, паколькі справы, маёмасць, жонка, дзеці, якіх у вас пакінуў, адсюль яго клічуць, то, ад'язджаючы туды, пакорліва прасіў нас, каб лістом нашым паручылі Вашай апецы, у чым яму як нашаму вернападданаму слузе мы не маглі адмовіць.

Вось чаму, высокашаноўныя мужы, мы шчыра жадаем і пасяброўску просім вас усіх і кожнага прыняць гэтага доктара Францыска як чалавека асабліва рэкамендаванага. І дзеля нашага імя і згодна з нашым пажаданнем, як [гэтага] вымагае правасуддзе і непрадузятасць, каб яго права і справядлівая справа не панеслі страту і ніхто не адважыўся прычыніць шкоду, але слаўнаму мужу справядлівасць і непрадузятасць учынілі. А калі ў яго адсутнасць што з яго маёмасці якім-небудзь беззаконнем было аднята, дык няхай міласціва будзе вернута. І аб ім, яго жонцы, дзецях, а як аб іх, так і аб іншым дабры паклапаціцеся і правам ад усякай крыўды абараніце.

Мы з нашага боку гэту дастойнасць, сумленнасць і ваша апякунства і вас усіх і кожнага падобнымі спагадаю, удзелам і міласцю не забудзем аддзякаваць.

У пацвярджэнне чаго на адвароце [ліста] прыціснута наша пячаць.

Дадзена ў Кёнігсбергу 18 [дня], месяца мая, года ад увасаблення Хрыста[14] 1530.

3

К ВИЛЕНСКОМУ СЕНАТУ, 18 МАЯ

Альберт, божьей милостью и проч.

Уважаемым, мудрым и достойным сенаторам, бургомистрам, радцам, гражданам и жителям процветающего града Вильни в Литве почтение, благоволение и милость наша.

Уважаемые, мудрые и достойные сенаторы, бургомистры, радцы, граждане и жители града Вильни, кого касается и до кого дойдет это наше послание. Объявляем вам всем и каждому вышеназванному этим нашим открытым листом. Не так давно приняли мы прибывшего в наше владение и Прусское княжество славного мужа Франциска Скорину из Полоцка, доктора искусств и медицины, почтеннейшего вашего [гражданина], как нашего подданного, дворянина и любимого нами верного слугу. Далее, поскольку дела, имущество, жена, дети, которых у вас оставил, отсюда его зовут, то, отъезжая туда, покорнейше просил нас, чтобы листом нашим поручили Вашей опеке, в чем ему как нашему верноподданному слуге мы не могли отказать.

Вот почему, почтеннейшие мужи, мы любезно желаем и дружески просим вас всех и каждого принять этого доктора Франциска как человека особо рекомендованного. Учитывая наше право и уважая наше внимание к нему, как [этого] требует справедливость и беспристрастие, пусть бы вы соизволили не ущемлять надлежащие ему привилегии и честные и справедливые его начинания, не притесняли его в чем-либо, а справедливо и беспристрастно поддержали славного мужа. А если в его отсутствие что из его имущества каким-либо беззаконием было отнято, то милостиво пусть будет вернуто. И о нем, его жене, детях, а как о них, так и о прочем добре позаботьтесь и правом от всякой обиды защитите.

Мы со своей стороны это достоинство, честность и ваше опекунство и вас всех и каждого подобными участием, благосклонностью и милостью не забудем отблагодарить.

В подтверждение чего на обороте [листа] притиснута наша печать.

Дано в Кёнигсберге 18 [дня], месяца мая, года от воплощения Христа 1530.

4

AD GASTOLDU[M], 26 MAII [15]

/. . ./ Dum eramus Cracouiae non ita pridem, detulit se nobis iudeus aliquis, medicam artem se profiteri asserens multisq[ue] precibus nobiscu[m] contendens, quo in n[ost]ra ditione, in n[ost]roru[m]

subditoru[m] morbis adflictoru[m] salutem, n[ost]ro consensu atq[ue] uoluntate salutiferam artem suam medicam, exercere, passim sibi liceret. Cuius petitionibus n[ost]ris subditis non infrugiferis existimatis benigne subscripsimus atq[ue] concessimus: et ad ciuitatem n[ost]ram Regiomontanam se una contulit, accepit conditionem, multos sub sua curatione et caecos et alios uarieq[ue] affectos[16] aegrotantes ibidem suscepit. Interim quoq[ue] aderat doctor aliquis Franciscus Scorina, quem et in familiam n[ost]ram aulicam accepimus. Is ob sua negocia, quae Vilnae habere et ibi se com[m]orari asserebat, datis quoq[ue] ad Mag[nificentiam] V[est]ram n[ost]ris cu[m] illo l[itte]ris hinc proficiscens, verboru[m] forte suoru[m] lenociniis ho[m]i[n]em istu[m] iudeum ac n[ost]r[u]m typographu[m] secu[m] clam abduxit, relictis interim hic a iudeo magnis infirmatoru[m] incuratoru[m] ab ip[s]o cateruis, quos curare ceperat, non sine istoru[m] miserrimorum aegrotantiu[m] et damno et ualetudinis iactura. Deinde non minori n[ost]raru[m] reru[m] dispendio, quas typis excudi facere animus erat. Quod hominis proteruu[m] factu[m] non nihil nos male habet tum ob n[ost]ram, tum n[ost]roru[m] iniuriam. Quamobre[m] amice precamur Mag[nificentiam] V[est]ram Inclytam, quo huiusmo[d]i doctorem Franciscu[m] Scorinam edoceat, in ea n[ost]roru[m] ho[mi]nu[m] clandestina abductione atq[ue] indicet nos[17] nihil bene placiti et beneuolae uoluntatis habere atq[ue] nil minus q[uam] hoc factu[m] ab eo immeritos sperasse. Et ut q[uam] primu[m] praedictu[m] iudeu[m] ad suos, quos hic semicuratos reliquit, ac nostru[m] typographu[m] huc a se abigat nobisq[ue] restituat. Hoc nos benemerendi n[ost]ra propensa uoluntate erga Mag[nificentiam] V[est]ram Inclytam referemus. Quam optime beneq[ue] cu[m] uxore ac liberis charissimis ualere cupimus. Datae e Regiomonte 26 Maii.

4

ДА ГАШТОЛЬДА, 26 МАЯ

/.../Не вельмі даўно, калі мы былі ў Кракаве, звярнуўся да нас нейкі іудзей, заяўляючы, што займаецца медыцынай, і дакучлівымі просьбамі прыставаў, каб з нашай згоды і волі дазволілі яму паўсюдна ў нашым уладанні практыкаваць яго гаючае лекарскае мастацтва для карысці нашых падданых, прыгнечаных хваробаю. Палічыўшы яго просьбы небескарыснымі для нашых падданых, мы міласціва падпісалі [іх] і дазволілі, і ён разам [з намі] прыехаў у наш горад Кёнігсберг, уладкаваўся і шмат хворых і іншых занядужалых узяў там жа пад свой дагляд. Між тым прыбывае таксама доктар нейкі Францыск Скарына, якога мы прынялі ў наша прыдворнае акружэнне. Ён, адпраўляючыся адсюль з нашымі лістамі да

Починаетьсѧ книга Есѳеръ царици, онаже выбавила есть сыны Їзраилевы ѿ руки Амановы. Иже былъ выпросилъ ихъ оу царѧ Асвера. А имать главъ ѕі

Глава а

О Пирований Царя Асвера, егоже Царица Вастъ ха нехотела ити къ царю на пиръ. И протожъ оттогнал ее, и оустановил абы жены послухали мужей свои.

В Однехъ Асвера Царя, онже Царствовал есть ѿ Индии даже до Еѳиопии, надъ стомъ и двадцетми и седми странами, Егда сяде на престолѣ Царства своего. Зѹза гра было есть початокъ Царства

Вашай Вялікасці па сваіх справах, якія меў у Вільні, дзе ён спадзяваўся затрымацца, зводніцкім сваім нагаворам гэтага чалавека, іудзея і нашага друкара тайна забраў з сабою, пакінуўшы тым часам тут без дапамогі мноства знясіленых і нелечаных іудзеем, якіх той пачаў лячыць, не без шкоды і ўпадку для здароўя гэтых няшчасных хворых. Нарэшце, з не меншай стратай і для нашых спраў, якія ён меў намер здзейсніць і надрукаваць у друкарні. Гэты дзёрзкі ўчынак чалавека выклікае ў нас прыкрасць з-за крыўды, [нанесенай] як нам, так і нашым [падданым].

Таму мы ветліва просім Вашу слаўную Вялікасць, няхай гэтага доктара Францыска Скарыну павучыць аб недарэчнасці тайнага вываду нашых людзей і асудзіць і зазначыць, што мы адносімся да яго з незадавальненнем і непрыхільнасцю і што мы ад яго не чакалі такога незаслужанага ўчынку, як гэты. І няхай чым хутчэй адашле ад сябе вышэйназванага іудзея да сваіх, тут пакінутых і недалечаных [хворых] і верне нам сюды нашага друкара. Гэтага, лічым, мы заслугоўваем за нашу прыхільнасць да Вашай слаўнай Вялікасці, каму найлепш з жонкай і мілымі дзецьмі жадаем жыць у здароўі.

Дадзена ў Кёнігсбергу 26 мая.

4

К ГАШТОЛЬДУ, 26 МАЯ

/.../ Не так давно, когда мы были в Кракове, обратился к нам какой-то иудей, заявляя, что занимается медициной, и, назойливыми просьбами добиваясь у нас, просил, чтобы с нашего согласия и воли разрешили ему повсюду в нашем владении практиковать его целительное лекарское искусство для блага наших подданных, страдающих недугами. Посчитав его просьбы небесполезными для наших подданных, мы милостиво подписали [их] и разрешили, и он вместе [с нами] приехал в наш город Кёнигсберг, устроился и много больных и других, подверженных разным недугам, взял там же под свою опеку. Между тем прибывает также доктор какой-то Франциск Скорина, которого мы приняли в наше придворное окружение. Он, отправляясь отсюда с нашими листами к Вашему Величеству по своим делам, которые имел в Вильно, где он надеялся задержаться, своими, по-видимому, соблазнительными речами этого человека, иудея и нашего печатника, тайно увел с собою, оставив тем временем здесь, без помощи множество обессиленных и недолеченных иудеем, которых тот начал лечить, не без вреда и потери для здоровья этих несчастных больных. Наконец, не с меньшим убытком и для наших дел, которые он имел намерение

совершить и изготовить в типографии. Этот дерзкий поступок человека вызывает у нас досаду из-за обиды, [нанесенной] как нам, так и нашим [подданным].

Поэтому мы дружески просим Ваше славное Величество, пусть этого доктора Франциска Скорину поучит о несообразности тайного увода наших людей и осудит и укажет, что мы относимся к нему с недовольством и нерасположением и что мы от него не ожидали такого незаслуженного поступка, как этот. И пусть поскорее отошлет от себя вышеназванного иудея к своим здесь брошенным и недолеченным [больным] и вернет нам сюда нашего печатника. Этого, считаем, мы достойны за наше расположение к Вашему славному Величеству, кому наилучше с женой и милыми детьми желаем здравствовать.

Дано в Кёнигсберге 26 мая.

Падрыхтоўка лац. тэкстаў дакументаў № 1—4
і пераклад В. І. Дарашкевіча

ПАЗНАНСКАЯ СПРАВА

ихже было есть три тысещи итриста, они толико указывали делателем истояли приних. Тогда повелелъ есть Царь Саломон, ябы взяли камение великое икамение драгое, Назаложение храму божия ида бы отесали четверо грановато, И выгладили е мурали Саломонови имурали Гирамови. Бивлиане же зготовили суть древо икамение къделанию храму божия.

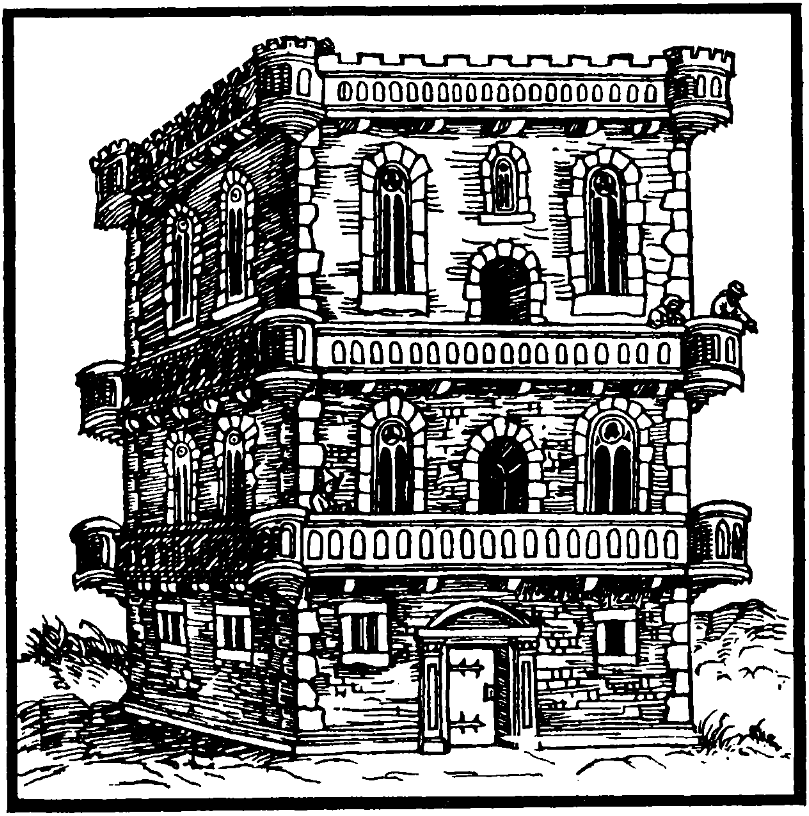

ВЗОРЪ ХРАМУ ГОСПОДНЯ ОТСАЛОМОНА ДЕЛАНОГО

ПАЗНАНСКІЯ АКТЫ[1]

ЗАПІСЫ КРЭДЫТОРАЎ ІВАНА СКАРЫНЫ Ў АКТАВАЙ КНІЗЕ

1

Claus Haberland, per procur[ator]em suum Bart[olomeum] G[linficzki], stetit prim[u]m termi[num] iuris, in iudicio forensi, super (. . .) et merces seu bona in (uasis) sub domo Iacobi Corb, Gywano Skarina ciuis wilnen[sis], in debito suo 500 flor[enorum] magis uel minus. Act[um] f[eri]a sabatho, die Sancti Allexii 1529.

Secund[um] termi[num] super ead[em] bona, sexta f[eri]a post est[um] sancte Mariae Magdalenae 1529.

1

Клаус Габерланд цераз свайго паверанага Барт[аламея] Г[лінфіцкага] вызначыў першы тэрмін суда на выязным пасяджэнні па справе (...) тавараў або маёмасці ў (тары) пад домам Якаба Корбы, [якія належалі] Івану Скарыну, віленскаму грамадзяніну, [на належных] яму [Габерланду] прыблізна 500 фларэнаў[1] доўгу. Дзеялася ў суботу, у дзень святога Аляксея[2] 1529 [года].

Другі тэрмін па справе аб той жа маёмасці ў пятніцу пасля свята святой Марыі Магдалены[3] 1529 [года].

1

Клаус Габерланд через своего поверенного Барт[оломея] Г[линфицкого] определил первый срок суда на выездном заседании по делу (...) товаров или имущества в (таре) под домом Якоба Корбы, [которые принадлежали] Ивану Скорине, вилен-

скому гражданину, [на принадлежащих] ему [Габерланду] приблизительно 500 флоренов долга. Деялось в субботу, в день святого Алексея 1529 [года].

Второй срок по делу о том же имуществе в пятницу после праздника святой Марии Магдалены 1529 [года].

2

Iaczko Folkowicz stetit primu[m] termi[num] iuris super bona, arestata in celario sub domo Iacobi Corb, Gywan Skarzina (p[er]tinen[tia]), in ducen[torum] flor[enorum]. Actum f[eri]a [secund]a post Petri ad uincula.

2

Яцка Фальковіч вызначыў першы тэрмін суда па справе аб маёмасці, канфіскаванай у падвале пад домам Якаба Корбы, якая раней належала Івану Скарыну, на суму дзвесце фларэнаў. Дзеялася ў панядзелак пасля Petri ad uincula [1].

2

Яцко Фолькович определил первый срок суда по делу об имуществе, конфискованном в подвале под домом Якоба Корбы, которое ранее принадлежало Ивану Скорине, на сумму двести флоренов. Деялось в понедельник после Petri ad uincula.

3

Doktor Franciscus de Wylna stetit prim[u]m termi[num] iuris super bona arestata in celario sub domo Iacobi Corb in 400 flor[enorum] (. . .). Die ut s[upra].

3

Доктар Францыск [Скарына] з Вільні вызначыў першы тэрмін суда па справе аб маёмасці, канфіскаванай у падвале пад домам Якаба Корбы, на суму ў 400 фларэнаў (...). У дзень, як вышэй [1].

3

Доктор Франциск [Скорина] из Вильни определил первый срок суда по делу об имуществе, конфискованном в подвале под домом Якоба Корбы, на сумму в 400 флоренов (...). В день, как выше.

4

Corbowa stetit primu[m] termi[num] iuris super bona seu (. . .) olim Gywan Skarzina (p[er]tinen[tia]) in debito suo 30 flor[enorum]. Die ut s[upra].

4

Корбава [жонка Корба] вызначыла першы тэрмін суда па справе аб маёмасці або [таварах?], якія некалі належалі Івану Скарыну, на [належных ёй] 30 фларэнаў доўгу. У дзень, як вышэй [1].

4

Корбова [жена Корба] определила первый срок суда по делу об имуществе или [товарах?], которые некогда принадлежали Ивану Скорине, на [принадлежащих ей] 30 флоренов долга. В день, как выше.

5

Iaczko Folkowicz, simil[ite]r doktor Franciscus de Wylna, quilibet eoru[m] stetit [secundu]m termi[num] iuris super bona arestata olim Gywan Sk(an)sch(in)a (p[er]tinen[tia]) in celario sub domo Iacobi Corb; simil[ite]r Corbowa [secundu]m termi[num] super eadem bona.

5

Яцка Фалькoвіч, а таксама доктар Францыск [Скарына] з Вільні, кожны з іх вызначыў другі тэрмін суда па справе аб канфіскаванай у падвале пад домам Якаба Корбы маёмасці, якая некалі належала Івану Скарыну. Таксама Корбава [вызначыла] другі тэрмін па справе аб той жа маёмасці [1].

5

Яцко Фолькович, а также доктор Франциск [Скорина] из Вильни, каждый из них определил другой срок суда по делу о конфискованном в подвале под домом Якоба Корбы имуществе, которое некогда принадлежало Ивану Скорине. Также Корбова [определила] другой срок по делу о том же имуществе.

6

ПАДЗЕЛ МАЁМАСЦІ ІВАНА СКАРЫНЫ Ў ПОЗНАНІ

Actum feria tertia ante festum Sanctoru[m] Si[m]onis et Jude Ap-p[osto]lorum, anno 1529.

Constitutus personal[ite]r coram iu[di]cio ban[n]ito necessario, honestus Roman Iwanowicz Skorynin, de Uilna ciuis, recognoscendo: Quia prout ad instancia[m] famatoru[m] Claus Haberlandtt, ciuis et merkatoris consulisq[ue] Posnanien[sis], et Margarethe, consort[is] egregii uiri Francisci doctoris Skorynyn dicti, et Ieszko Steffanowycz de ead[em] Uilna, arestator[um] super bona et merces olim Iuan Skorynyn, patr[is] sui legettimi; morte ip[s]ius hic Posnanie, in celario sub Iacobi Corb domo siue lapidea derelicta, fuit et est cittatus, ta[n]-q[uam] successor in bona patris sui, cittac[i]one l[itte]rali, sub titulo et sigillo ciuitat[is] Posn[aniensis] officii emanata, ex tercio iur[is] termino, iud[icia]liter obtento, ad q[ua]rt[um] iur[is] ter[m]i[nu]m, uic[em] ad intercedend[um] per eum bona et merces hui[u]smo[d]i suas paternas, arestatas al[ia]s aut ad uidend[um] et audiend[um] ex obseruantia ciuli, bona ipsa et merces distrahi et taxatores ex iudicio decerni e[t] c[etera]. Timennsq[ue], se ex ipso aresto, iurisq]ue] per-ductione in futuru[m] tum impensis et su[m]ptibus lit[is], tu[m] annichilac[i]one, et ex mora ulteriori destructione merciu[m] huius-[mo]di, que durabiles non sunt, plus posse ledi et grauari; et ne q[ui]d in contumaciam sui in p[re]fat[is] mercibus ex p[ro]gressu perduct[i]oneq[ue] iuris iacture paciatur, petiuit, debita cu[m] instan-cia intercedendo, bona huiusmodi sua paterna, in p[re]sencia p[re]fa-tor[um] arestator[um], taxatores, homines p[ro]bos et rei negociatorie compertes uic[em] famatos Sebastianium Schlusselfelder et Nicolau[m] Syelienski, ciues et mercatores Posnanien[ses], ad taxandum p[re]fatas huiusmo[d]i merces, fidel[ite]r et media eoru[m] co[n]sciencia, tum deniq[ue] et duos scabinos cu[m] notario ex iudicio iureq[ue] sibi cum ip[s]is arestatoribus decerni et dari. Domini uero iudi[cia]l[ite]r p[re]si-den[tes] atteden[tes] rem iustam, eamq[ue] ex iuris p[ro]gressu depe[n]dere, de consensu ip[s]ar[um] p[re]fataru[m] parciu[m], p[re]fatos Sebastianu[m] et Nicolaum mercatores ad taxa[n]d[um] p[re]fata bona ip[s]is parti-bus, de iure et iudic[i]o decernen[tes], deputauerunt et dederunt, una

et duos scabinos uic[em] Albertu[m] Ioseph et Leonard[um] Budhyk cum notario.

Postmod[um] tand[em] ex aliquo tempor[is] interuallo uenien[tes] p[re]fati famati Sebastianus Schlusselfelder et Nicolaus Syelyenski, taxatores, de consensu ip[s]ar[um] parciu[m] decreti et dati, et in presencia ip[s]ar[um] p[ar]ciu[m] et cora[m] iudic[i]o recognoueru[n]t: quia fideliter et sub eoru[m] co[n]sciencia partibus ip[s]is annuen[ti]bus et presentibus ip[s]is scabinis cu[m] notario, matura deliberac[i]one intra se p[re]habita, et co[n]silio taxauerunt merces ip[s]as, in ip[s]a testudine siue celario sub Iacobo Corb depositas et arestatas m[od]o p[re]misso. Uic[em], cuttes magnas, iuchti dictas, q[ue] erant in numero ducente quinquaginta et octo per unu[m] flor[enum] quil[ibe]t seorsum uic[em] p[er] triginta g[rossos] P[o]lonicales. Item alias cuttes minores, czymcze dictas, que erant quingente quodl[ibe]t ce[n]tu[m] per decem flor[enos] per triginta g[rossos] Polonicales. It[em] cuttes, ryssye dictas, decem per tres cu[m] medio flor[enos] per triginta g[rossos] Polonicales. Item cuttes scismarum simpliciu[m] comuniu[m], que erant q[ua]draginta sex millia et septigente q[uo]dl[ibe]t mille p[er] uiginti flor[enos] per triginta g[rossos] Polonicales. Ibid[em]q[ue] et ante omnia p[re]fatus Claus Haberlandtt, tanqua[m] primus arestator, accepit a p[re]fato Roman iuxta aresti sui et apodixe sue in uulgari Ruthenico scripte, quam id[em] Roman recognouit esse ueram contine[n]cia[m], uic[em] pro qui[n]gent[is] flor[enis] minus qu[attu]or flor[enis] per triginta g[rossos] Polonicales co[m]putat[os], totas cuttes maiores, iuchti dictas, ducentas qui[n]quaginta et octo; et totas cuttes minores, czymcze dictas, quingentas; it[em] decem cuttes, ryssie dictas; it[em] cuttes scismaru[m] septem cu[m] medio millia et centu[m] quinquaginta.

Item egregius uir Franciscus Skorynyn, doctor de Uilna, tanq[am] tutor sup[re]mus honeste Margarethe, consort[is] sue, et uigore sufficient[is] m[an]dati et plenipote[n]cie, in p[rese]ntiarum sub titulo et sigillo ciuitat[is] Uilnen[sis] exhibite, et ab ead[em] sufficienter habite in forma iur[is] ciuilis pro ducent[is] et quatt[u]or sexagenis debiti p[re]fate Margarethe, consorti ip[s]ius legittime, iuxta apodixa[m], in uulgari ip[s]ius Ruthenico scripta[m], quam Roman acceptauit per olim Iuan, patre[m] ip[s]ius obligati, et iuxta arestum iurisq[ue] p[ro]gressus disposic[i]o[nem] monete Lithuanice; que in Polonicali facto additamento nouem grossoru[m] ad queml[ibe]t sexage[n]a[m], facit ducentas triginta et qu[attu]or sexagenas grossos triginta qu[attu]or accepit et affectualiter leuauit ab eod[em] Roman pro tota ipsa summa peccunie uiginti tria cu[m] medio millia scismar[um] comuniu[m] simpliciu[m], q[uo]dl[ibe]t mille p[er] uiginti flor[enos] in Polonicali moneta per triginta g[rossos] computat[os].

Item id[em] egregius uir Franciscus Skorynyn, doctor de Uilna, ab eod[em] Roman pro uiginti flor[enis] Ungaricalibus per quadragi[n]ta et qu[attu]or grossos computat[os] rac[i]one expensarum, in lite factaru[m], et pro quodam stamine panni Lunen[sis] undece[m]

sexagenaru[m], per olim Iuan, p[at]rem ip[s]ius retenti, que[m] ip[s]e Roman recognouit simil[ite]r monete Lithua[n]ice; accepit duo millia et quinge[n]tas cuttes scismaru[m] comuniu[m], q[uo]dl[ibe]t mille p[er] uiginti flor[enos] p[re]fatos.

Item famatus Ieszko Steffanowycz de Uilna iuxta aresti sui dispo[sicio]nem pro centu[m] sexagenis peccuniarum Lithuanice monete salarii deseruiti, et per olim Iuan Skorynyn per decem an[n]os, singulis annis per decem sexagenas, sibi rete[n]t[is], quas Roman p[re]fatus tanq[uam] legitt[i]m[us] succesor recognouit; accepit ab eod[em] Roman, sucessore legittimo, facto additamento nouem grossoru[m] ad q[uem]l[ibe]t sexagena[m] in Polonicalem moneta[m], undece[m] millia et quingentas cuttes scismaru[m] comuniu[m] p[re]fatarum, quodl[ibet] mille per uiginti flor[enos] Polonicales co[m]putando ut p[re]fertur.

Item honesta Barbara Corbowa racione ce[n]sus retenti quindecem flor[enorum] et alioru[m] quindece[m], ut asserebat, rac[i]one mutui, per triginta g[rossos] co[m]putat[os]; recepit ab eod[em] Roman residuu[m] scismaru[m], uic[em] mille et quingentas.

Ibid[em] constitutus personal[ite]r, egregius uir Ualentinus de Staragarda, doctor et ciuis Posnanien[sis], cu[m] sufficie[n]ti m[an]dato et plenipotencia famati Claus Haberlandtt, ciuis et consul[is] Posnanien[sis] ad tollendu[m] et quittand[um] de percept[is] nomine ip[s]ius, quam in presencia sub titulo et sigillo officii Posnanien[sis] com[m]onstrauit; recognouit et fassus est, quia sibi Claus sufficienter et effectiue satisf[a]ct[u]m est in mercibus p[re]fat[is], iuxta recognic[i]o[ne]m d[u]oru[m] taxatorum, de iure et de consensu parciu[m] decretor[um] et datoru[m], et hoc pro quingent[is] flor[enis] min[us] qu[attu]or flor[enis] Polonicalibus, per triginta g[rossos] co[m]putat[os], ab honesto Roman, ciue Uilnen[si], iuxta apodixa[m], olim Iuan, patris ip[s]ius, sibi Claus factam, et arestum iur[is]q[ue] progressum; de quibus quinge[n]t[is] flor[enis] ip[s]e Ualentinus doctor uigore ip[s]ius mandati et plenipotencie eund[em] Roman quittauit, appodixam ip[s]am et iur[is] progressum uigore p[rese]nciu[m] mortificauit et in nichilu[m] redegit, mittitq[ue] eu[n]d[em] liberum de p[re]missis perpetue et in euum.

Ibid[em] constitutus personal[ite]r, egregius uir doctor Franciscus Skorynyn de Uilna, exhibens l[itte]ral[ite]r in p[rese]ncia sufficiens mandatu[m] et plenipote[n]cia[m] ad tollend[am] peccunia[m] et de percept[is] quittand[um], sufficie[n]t[e]r sub titulo et sigillo ciuitat[is] Uilnen[sis], honeste Margarethe, consort[is] sue legitt[i]me et eiusd[em] tanq[uam] tutor supremus recognouit et fassus est, quia sibi Margarethe in manus eius integral[ite]r et plenarie sat[is]f[a]ct[u]m est in mercibus p[re]fat[is] iuxta recognicionem duor[um] taxatorum prefatoru[m] et hoc pro summa ducentaru[m] et quattuor sexagenar[um] peccuniaru[m] Lithanicar[um], per sexaginta g[rossos] co[m]putaru[m], ab honesto Roman Skorynyn de Uilna, in uulgari Ruthenico scriptam, per olim Iuan Skorynyn, p[at]re[m] eiusd[em] Roman, du[m] uixisset facta[m], et arestum iurisq[ue] perduct[i]o[ne]m; de quibus

quce[n]t[is] et quattuor sexagenis peccuniaru[m] p[re]fataru[m] ip[s]e doctor Fra[n]ciscus uigore m[an]dati et plenipotencie sue et tanq[uam] tutor supremus consort[is] sue, eund[em] Roman quittauit, appodixam ip[s]am et iuris perduct[i]o[ne]m uigore p[rese]nciu[m] mortificauit et in nichil[u]m redegit mittitq[ue] eund[em] de premissis liberu[m] perpetue et in euum.

Ibid[em] constitutus personal[ite]r, egregius uir Franciscus Skorynyn, doctor de Uilna libere et per exp[re]sum recognouit, quia se sat[is]f[a]ct[u]m est ab honesto Roman Skorynyn, ciue Uilnen[si], iuxta recognic[i]o[ne]m duoru[m] taxatorum prefatorum pro uiginti flor[enis] Ungaricalibus racione expensaru[m], in lite factaru[m], et pro uno stamine panni Lunen[sis] undecem sexagenarum, sibi per olim Iuan, p[at]rem ip[s]ius Roman, debiti et retenti; de quibus eund[em] quittauit et p[rese]ntibus quittat et liberu[m] dimittit perpetue et in euum.

Ibid[em] constitutus personal[ite]r, famatus Ieszko Steffanowycz de Uilna, seruitor olim Iuan Skorynyn de ead[em] Uilna, sponte et libere recognouit et fassus est, quia sibi sat[is]fact[u]m est iuxta recognic[i]o[ne]m duoru[m] taxatorum prefatoru[m] ab honesto Roman Skorynyn, ciue Uilnen[si], pro centu[m] sexagenis peccuniaru[m] Lithuanicarum iuxta arestu[m] iur[is]q[ue] progressum, per eum fact[u]m racione salarii deseruiti, per decem annos singulis annis p[er] dece[m] sexagenas per olim Iuan Skorynyn, p[at]rem ip[s]ius Roman, sibi retenti; de quibus centu[m] sexagenis eu[n]d[em] Roman tanq[uam] successorem post morte[m] patris sui quittat, absoluit et liberu[m] mittit perpetue et in euum.

Ibid[em] constituta personal[iter], honesta Barbara Corbowa, consors famati Iacobi Corb, ciuis Posn[aniensis], libere et p[er] exp[re]s[su]m recognouit et fassa est, quia sibi sat[is]f[a]ct[u]m est iuxta recognic[i]o[ne]m duor[um] taxatorum p[re]fatorum ab honesto Roman de Uilna pro quindecem flor[enis] r[aci]on[e] census a celario, et pro aliis quindecem flor[enis] p[er] triginta g[rossos] computat[os] rac[i]one mutui uectori certo ad uectigal, p[er] olim Iuan Skorynyn, p[a]r[ent]em eiusd[em] Roman, prefato Iacobo, marito suo, rettenti, dum uixisset; de quibus eund[em] quittauit et liberu[m] ta[n]q[uam] successorem dimisit et perpetue et in euum.

6

Дзеялася ў аўторак перад святам святых апосталаў Сімона і Іуды [1] ў год 1529.

З'явіўшыся асабіста перад неабходным гайным судом слаўны Раман Іванавіч Скарынін, грамадзянін з Вільні, заявіў: што паколькі па патрабаванню шаноўных Клауса Габерланда, грамадзяніна, купца і радцы пазнанскага, Маргарыты [2], саўладальніцы выдатнага мужа Францыска, званага доктар Скарынін, і

Ешкі Стэфановіча, з той жа Вільні, прэтэндэнтаў на маёмасць і тавары нябожчыка Івана Скарыніна, свайго законнага бацькі, пакінутыя пасля яго смерці тут, у Познані [3], у падвале пад домам або камяніцаю Якаба Корбы, ён быў і ёсць выкліканы ў суд як наследнік маёмасці свайго бацькі па пісьмовай позве, выдадзенай пад надпісам і пячаццю рады горада Познані, з трэцяга тэрміну суда, зацверджанага ў судовым парадку, на чацвёрты тэрмін для свайго паручыцельства за канфіскаваныя маёмасць і тавары свайго бацькі, або інакш, для таго, каб бачыць і чуць па [свайму] грамадзянскаму абавязку, як размяркоўваюцца маёмасць і тавары і як ад суда прызначаюцца ацэншчыкі і інш.

І баючыся, што з-за самой канфіскацыі і правядзення ў будучым суда ці ад расходаў і выдаткаў цяжбы, ці ад яе спынення, а таксама з-за пашкоджання ад часу такога роду тавараў, якія не трывалыя, яму можа быць прычынена шкода і ўбытак і каб што-небудзь у згаданых таварах з-за яго няяўкі ў суд пад час правядзення суда не панесла страты, ён запатрабаваў з належнай для паручыцельства за такога роду маёмасць свайго бацькі настойлівасцю, каб у прысутнасці згаданых прэтэндэнтаў для дакладнай і згодна з іхняй дамоўленасцю ацэнкі названых тавараў такога роду яму і самім прэтэндэнтам былі прызначаны і дадзены ацэншчыкі — людзі сумленныя і дасведчаныя ў гандлярскай справе, а іменна: шаноўныя Себасцьян Шлюсельфельдар і Мікалай Сяленскі, грамадзяне і купцы пазнанскія, а таксама ад суда — два лаўнікі з пісарам.

Паны ж, якія засядаюць у судовым парадку, уважліва выслухаўшы, што гэта справядлівая справа залежыць ад ходу суда, па згодзе згаданых бакоў, па суду і праву прызначылі і далі для ацэнкі згаданай маёмасці згаданых Себасцьяна і Мікалая, купцоў, і разам з імі двух лаўнікаў: Альберта Ёзафа і Леанарда Будніка з пісарам.

Ацэншчыкі, якія прыйшлі нарэшце праз нейкі прамежак часу, згаданыя шаноўныя Себасцьян Шлюсельфельдар і Мікалаі Сяленскі, прызначаныя і дадзеныя па згодзе саміх бакоў, у прысутнасці гэтых бакоў і перад судом заявілі: што дакладна па іхняй дамоўленасці і пры згодзе бакоў, у прысутнасці лаўнікаў і пісара пасля папярэдняга ўважлівага абдумвання і [наступнага] абмеркавання яны ацанілі тавары ў самім [склепе?] або падвале пад [домам] Якаба Корбы, пакладзеныя [там] на захаванне і канфіскаваныя раней адзначаным чынам, а іменна: скуры большыя, [так] званыя юхтовыя [4], якія былі ў колькасці дзвесце пяцьдзесят восем, па аднаму фларэну кожная паасобку або па трыццаць грошаў польскіх. Таксама іншыя скуры, меншыя, [так] званыя чымшавыя, якія былі у колькасці пяцьсот, кожная сотня па дзесяць фларэнаў, [падлічаных] па трыццаць грошаў польскіх. Таксама дзесяць скур, [так] званых рысіных, па тры з паловаю фларэны, [або] па трыццаць

грошаў польскіх. Таксама скуры звычайныя, якіх было сорак шэсць тысяч семсот, кожная тысяча па дваццаць фларэнаў, [або] па трыццаць грошаў польскіх. Там жа перш за ўсё згаданы Клаус Габерланд як першы прэтэндэнт атрымаў ад згаданага Рамана згодна са сваёй прэтэнзіяй і распіскай, напісанай на простай рускай мове[5], якую той жа Раман прызнаў сапраўднай па зместу, на [суму] пяцьсот мінус чатыры фларэнаў, палічаных па трыццаць грошаў польскіх; усе скуры большыя, [так] званыя юхтовыя,— дзвесце пяцьдзесят восем і ўсе скуры меншыя, [так] званыя чымшавыя,— пяцьсот; таксама дзесяць шкур, [так] званых рысіных; таксама звычайных скур — сем з паловаю тысяч і сто пяцьдзесят.

Таксама выдатны муж Францыск Скарынін, доктар з Вільні, як галоўны апякун паважанай Маргарыты, сваёй сауладальніцы, і ў сілу сапраўднага ўказа і паўнамоцтва, прадстаўленага ў [гэтых паперах] пад надпісам і пячаццю горада Вільні і сапраўды атрыманага ад гэтага ж [горада] па форме грамадзянскага права на дзвесце чатыры капы доўгу, [нявыплачанага] згаданай Маргарыце, сваёй законнай сауладальніцы; згодна з [абавязацельствам], напісаным на рускай мове, якое Раман атрымаў ад Івана, нябожчыка, бацькі свайго, які быў вінен, і згодна з канфіскацыяй і размеркаваннем ходу суда — у літоўскай манеце, што пасля [пераліку] на польскія з дадаткам дзевяць грошаў да кожнай капы склала дзвесце трыццаць чатыры капы трыццаць чатыры грошы; спагнаў і атрымаў спаўна ад таго ж Рамана на ўсю гэту суму грошай дваццаць тры з паловаю тысячы скур звычайных, кожная тысяча па дваццаць фларэнаў у польскай манеце, палічаных па трыццаць грошаў.

Таксама той жа выдатны муж Францыск Скарына, доктар з Вільні, ад таго ж Рамана на дваццаць венгерскіх фларэнаў, палічаных па сорак чатыры грошы на падставе зробленых у цяжбе расходаў, і на адзінаццаць коп за нейкі адрэз лівонскай тканіны, не аддадзены нябожчыкам Іванам, яго бацькам, [за] які Раман таксама згадзіўся [заплаціць] у польскай манеце, атрымаў дзве тысячы пяцьсот скур звычайных, кожная тысяча па дваццаць раней згаданых фларэнаў.

Таксама шаноўны Ешка Стэфановіч з Вільні, згодна са сваёй прэтэнзіяй на сто коп грошай у літоўскай манеце за жалаванне па службе, затрыманае яму Іванам Скарынінам, нябожчыкам, за дзесяць гадоў, за кожны год па дзесяць коп, якія згаданы Раман як законны наследнік прызнаў, атрымаў ад таго ж Рамана, законнага наследніка, пасля [пераліку], зробленага на польскую манету з дадаткам дзевяць грошаў да кожнай капы, адзінаццаць тысяч пяцьсот скур звычайных, раней згаданых, кожная тысяча па дваццаць фларэнаў польскіх, палічаных, як раней.

Таксама паважаная Барбара Корбава на падставе ацэнкі не аддадзенага [доўгу] — пятнаццаці фларэнаў і іншых пятнацца-

ці, на падставе пазыкі, як яна заявіла, і палічаных па трыццаць грошаў, атрымала ад таго ж Рамана рэшту скур, а іменна тысячу пяцьсот.

Там жа, з'явіўшыся асабіста, выдатны муж Валянцін са Старагарды, доктар і грамадзянін пазнанскі, з сапраўдным указам і як упаўнаважаны шаноўнага Клауса Габерланда, грамадзяніна і радцы пазнанскага, на спыненне і скасаванне [іску] па даручэнню ад яго імя, якое [паўнамоцтва] ён прад'явіў у прысутнасці [і] пад надпісам і пячаццю рады горада Пазнані; прызнаў і згадзіўся, што Клаусу Габерланду сапраўды і спаўна выплачана ў згаданых таварах, згодна з абследаваннем двух ацэншчыкаў, прызначаных і дадзеных па праву і згодзе бакоў, пяцьсот мінус чатыры фларэнаў польскіх, палічаных па трыццаць грошаў, ад паважанага Рамана, грамадзяніна віленскага, згодна з абавязацельствам, зробленым яму, Клаусу, нябожчыкам Іванам, бацькам самога [Рамана], і канфіскацыяй і пастановай суда. Ад гэтых пяцісот фларэнаў сам доктар Валянцін у сілу таго ж указа і паўнамоцтва гэтага ж Рамана вызваліў, а само абавязацельства і пастанову суда ў сілу гэтых [дакументаў] знішчыў і ліквідаваў і гэтага ж [Рамана] адпусціў свабодным ад гэтых даўгоў назаўсёды і навечна.

Там жа, з'явіўшыся асабіста, выдатны муж доктар Францыск Скарынін з Вільні, прадстаўляючы пісьмова ў прысутнасці [рады] указ і паўнамоцтва паважанай Маргарыты, сваёй законнай саўладальніцы, на спыненне грашовага [іску] і па [яе] даручэнню на скасаванне [яго], пад надпісам і пячаццю горада Вільні, і як яе галоўны апякун прызнаў і згадзіўся, што Маргарыце ў яе рукі цалкам і спаўна выплачана ў згаданых таварах, згодна з абследаваннем двух згаданых ацэншчыкаў, па суму дзвесце чатыры капы літоўскіх грошай, палічаных па шэсцьдзесят грошаў, ад паважанага Рамана Скарыніна з Вільні [згодна з абавязацельствам], напісаным на рускай мове і зробленым нябожчыкам Іванам Скарыніным, бацькам гэтага ж Рамана, пры жыцці і [згодна] з канфіскацыяй і правядзеннем суда. Ад гэтых двухсот чатырох коп згаданых грошай сам доктар Францыск у сілу ўказа і як упаўнаважаны і галоўны апякун сваёй саўладальніцы гэтага Рамана вызваліў, а само абавязацельства і [пастанову] суда ў сілу гэтых [дакументаў] знішчыў і ліквідаваў і вызваліў гэтага ж [Рамана] ад раней названых [даўгоў] назаўсёды і навечна.

Там жа, з'явіўшыся асабіста, выдатны муж Францыск Скарынін, доктар з Вільні, свабодна і выразна прызнаў, што яму выплачана паважаным Раманам Скарыніным, віленскім грамадзянінам, згодна з абследаваннем двух згаданых ацэншчыкаў, дваццаць венгерскіх фларэнаў на падставе расходаў, зробленых у цяжбе, і адзінаццаць коп за [адрэз лівонскай тканіны], якія быў вінен яму і затрымаў Іван Скарынін, нябожчык, бацька самога Рамана. Ад гэтых [даўгоў] гэтага ж [Рамана] ён вызва-

ліў і гэтымі [дакументамі] вызваляе і адпускае свабодным назаўсёды і навечна.

Там жа, з'явіўшыся асабіста, шаноўны Ешка Стэфановіч з Вільні, слуга памёршага Івана Скарыніна з той жа Вільні, па сваёй волі і свабодна прызнаў і згадзіўся, што яму выплачана, згодна з абследаваннем двух згаданых ацэншчыкаў, паважаным Раманам Скарыніным, грамадзянінам віленскім, сто коп літоўскіх грошаў, згодна з канфіскацыяй і пастановай суда, зробленай ім на падставе жалавання за службу па дзесяць коп за кожны год, затрыманага яму нябожчыкам Іванам Скарыніным, бацькам самога Рамана. Ад гэтых ста коп гэтага ж Рамана як наследніка пасля смерці яго бацькі ён вызваляе і адпускае свабодным назаўсёды і навечна.

Там жа, з'явіўшыся асабіста, паважаная Барбара Корбава, саўладальніца шаноўнага Якаба Корбы, грамадзяніна пазнанскага, свабодна і выразна заявіла і згадзілася, што ёй выплачана, згодна з абследаваннем двух згаданых ацэншчыкаў, паважаным Раманам з Вільні пятнаццаць фларэнаў на падставе ацэнкі [утрымання маёмасці] з падвала і іншых пятнаццаць фларэнаў, палічаных па трыццаць грошаў на падставе пазыкі на пэўнага возчыка для перавозкі, якая была ўзята нябожчыкам Іванам Скарыніным, бацькам гэтага ж Рамана, [і не аддадзена] згаданаму Якабу, яе мужу, пры жыцці. Ад гэтых [даўгоў] таго ж [Рамана] яна вызваляе і адпускае свабодным як наследніка і назаўсёды і навечна.

6

Деялось во вторник перед праздником святых апостолов Симона и Иуды в год 1529.

Явившись лично перед необходимым гайным судом славный Роман Иванович Скоринин, гражданин из Вильни, заявил: что поскольку по требованию уважаемых Клауса Габерланда, гражданина, купца и радцы познанского, Маргариты, совладетельницы выдающегося мужа Франциска, называемого доктор Скоринин, и Ешки Стефановича, из той же Вильни, претендентов на имущество и товары покойного Ивана Скоринина, своего законного отца, оставленные после его смерти здесь, в Познани, в подвале под домом или каменицею Якоба Корбы, он был и есть вызван в суд как наследник имущества своего отца по письменному вызову, выданному под надписью и печатью рады города Познани, с третьего срока суда, утвержденного в судебном порядке, на четвертый срок для своего поручительства за конфискованные имущество и товары своего отца, или иначе, для того, чтобы видеть и слышать по [своему] гражданскому долгу, как распределяются имущество и товары и как от суда назначаются оценщики и проч.

И опасаясь, что из-за самой конфискации и проведения в будущем суда, то от расходов и затрат тяжбы, то от ее окончания, а также из-за повреждения от времени такого рода товаров, которые не прочные, ему может быть причинен вред и убыток и чтобы что-нибудь в упомянутых товарах из-за его неявки в суд в ходе проведения суда не понесло урона, он потребовал с надлежащим для поручительства за такого рода имущество своего отца настоянием, чтобы в присутствии упомянутых претендентов для точной и согласно их договоренности оценки названных товаров такого рода ему и самим претендентам были назначены и даны оценщики — люди добросовестные и опытные в торговом деле, а именно: уважаемые Себастьян Шлюссельфельдер и Николай Селенский, граждане и купцы познанские, а также от суда — два лавника с писарем.

Господа ж, заседающие в судебном порядке, внимательно выслушав, что это справедливое дело зависит от хода суда, по согласию упомянутых сторон, по суду и праву назначили и дали для оценки упомянутого имущества упомянутых Себастьяна и Николая, купцов, и вместе с ними двух лавников: Альберта Йозефа и Леонарда Будника с писарем.

Оценщики, которые наконец пришли через некоторое время, упомянутые уважаемые Себастьян Шлюссельфельдер и Николай Селенский, назначенные и данные по согласию самих сторон, в присутствии этих сторон и перед судом заявили: что в соответствии с их договоренностью и при согласии сторон, в присутствии лавников и писаря после предварительного внимательного обдумывания и [последующего] обсуждения они оценили товары в самом [хранилище?] или подвале под [домом] Якоба Корбы, оставленные [там] на сохранение и конфискованные ранее отмеченным образом, а именно: кожи большие, [так] называемые юфтовые, которые были в количестве двести пятьдесят восемь, по одному флорену каждая в отдельности или по тридцать грошей польских. Также другие кожи, меньшие, [так] называемые чимшевые, которые были в количестве пятьсот, каждая сотня по десять флоренов, [посчитанных] по тридцать грошей польских. Также десять кож, [так] называемых рысьих, по три с половиною флорена, [посчитанных] по тридцать грошей польских. Также кожи обычные, которых было сорок шесть тысяч семьсот, каждая тысяча по двадцать флоренов, [посчитанных] по тридцать грошей польских. Там же прежде всего упомянутый Клаус Габерланд как первый претендент получил от упомянутого Романа в соответствии со своей претензией и распиской, написанной на простом русском языке, которую тот же Роман признал действительной по содержанию, на [сумму] в пятьсот минус четыре флорена, посчитанных по тридцать грошей польских; все кожи большие, [так] называемые юфтовые,— двести пятьсесят восемь и все кожи меньшие, [так] называемые чимшевые,— пятьсот; также десять кож, [так] называемых

рысьих; также обычных кож — семь с половиною тысяч и сто пятьдесят.

Также выдающийся муж Франциск Скоринин, доктор из Вильни, как главный опекун уважаемой Маргариты, своей совладетельницы, и в силу действительного указа и полномочия, представленного в [этих бумагах] под надписью и печатью города Вильни и действительно полученного от этого же [города] по форме гражданского права на двести четыре копы долга, [неоплаченного] упомянутой Маргарите, своей законной совладетельнице; согласно [обязательству], написанному на русском языке, которое Роман получил от умершего Ивана, отца своего, который был должен и в соответствии с конфискацией и распределением хода суда — в литовской монете, что после [пересчета] на польские с добавлением девяти грошей к каждой копе составило двести тридцать четыре копы тридцать четыре гроши; возместил и получил сполна от того же Романа на всю эту сумму грошей двадцать три с половиною тысячи кож обычных, каждая тысяча по двадцать флоренов в польской монете, посчитанных по тридцать грошей.

Также тот же выдающийся муж Франциск Скорина, доктор из Вильни, от того же Романа на двадцать венгерских флоренов, посчитанных по сорок четыре гроши на основании сделанных в тяжбе затрат, и на одиннадцать коп за какой-то отрез ливонской ткани, не отданный умершим Иваном, его отцом, [за] который Роман также согласился [уплатить] в польской монете, получил две тысячи пятьсот скур обычных, каждая тысяча по двадцать ранее упомянутых флоренов.

Также уважаемый Ешка Стефанович из Вильни в соответствии со своей претензией на сто коп денег в литовской монете за жалованье по службе, задержанное ему покойным Иваном Скорининым за десять лет, за каждый год по десять коп, которые упомянутый Роман как законный наследник признал, получил от того же Романа, законного наследника, после [пересчета], сделанного на польскую монету с добавлением девяти грошей к каждой копе, одиннадцать тысяч пятьсот кож обычных, ранее упомянутых, каждая тысяча по двадцать флоренов польских, посчитанных, как раньше.

Также уважаемая Барбара Корбова на основании оценки неотданного [долга] — пятнадцати флоренов и прочих пятнадцати, на основании заема, как она заявила, и посчитанных по тридцать грошей, получила от того же Романа остаток кож, а именно тысячу пятьсот.

Там же, явившись лично, выдающийся муж Валентин со Старогарды, доктор и гражданин познанский, с действительным указом и как уполномоченный уважаемого Клауса Габерланда, гражданина и радцы познанского, на прекращение и ликвидацию [иска] по поручению от его имени, которое [полномочие] он предъявил в присутствии [и] под надписью и печатью рады

города Познани; признал и согласился, что Клаусу Габерланду действительно и сполна уплачено в упомянутых товарах, согласно обследованию двух оценщиков, назначенных и, данных по праву и согласию сторон, пятьсот минус четыре флоренов польских, посчитанных по тридцать грошей, от уважаемого Романа, гражданина виленского, в соответствии с обязательством, сделанным ему, Клаусу, покойным Иваном, отцом самого [Романа], и конфискацией и постановлением суда. От этих пятисот флоренов сам доктор Валентин в силу того же указа и полномочия этого же Романа освободил, а само обязательство и постановление суда в силу этих [документов] уничтожил и ликвидировал и этого же [Романа] отпустил свободным от этих долгов навсегда и навечно.

Там же, явившись лично, выдающийся муж доктор Франциск Скоринин из Вильни, представляя письменно в присутствии [рады] указ и полномочие уважаемой Маргариты, своей законной совладетельницы, на прекращение денежного [иска] и по [ее] поручению на ликвидацию [его], под надписью и печатью города Вильни, и как ее главный опекун признал и согласился, что Маргарите в ее руки полностью и сполна уплачено в упомянутых товарах в соответствии с обследованием двух упомянутых оценщиков на сумму двести четыре копы литовских денег, посчитанных по шестьдесят грошей, от уважаемого Романа Скоринина из Вильни [в соответствии с обязательством], написанным на русском языке и сделанным покойным Иваном Скорининым, отцом этого же Романа, при жизни и [согласно] конфискации и проведению суда. От этих двухсот четырех коп упомянутых денег сам доктор Франциск в силу указа и как уполномоченный и главный опекун своей совладетельницы этого Романа освободил, а само обязательство и [постановление] суда в силу этих [документов] уничтожил и ликвидировал и освободил этого же [Романа] от ранее названных [долгов] навсегда и навечно.

Там же, явившись лично, выдающийся муж Франциск Скоринин, доктор из Вильни, свободно и убедительно признал, что ему уплачено уважаемым Романом Скорининым, виленским гражданином, в соответствии с обследованием двух упомянутых оценщиков двадцать венгерских флоренов на основании расходов, сделанных в тяжбе, и одиннадцать коп за [отрез ливонской ткани], который был должен ему и удержал покойный Иван Скоринин, отец самого Романа. От этих [долгов] этого же [Романа] он освободил и этими [документами] освобождает и отпускает свободным навсегда и навечно.

Там же, явившись лично, уважаемый Ешка Стефанович из Вильни, слуга умершего Ивана Скоринина с той же Вильни, по своей воле и свободно признал и согласился, что ему уплачено в соответствии с обследованием двух упомянутых оценщиков уважаемым Романом Скорининым, гражданином виленским,

сто коп литовских грошей, согласно конфискации и постановлению суда, сделанному им на основании жалованья за службу по десять коп за каждый год, удержанного ему покойным Иваном Скорининым, отцом самого Романа. От этих ста коп этого же Романа как наследника после смерти его отца он освобождает и отпускает свободным навсегда и навечно.

Там же, явившись лично, уважаемая Барбара Корбова, совладетельница уважаемого Якоба Корбы, гражданина познанского, свободно и убедительно заявила и согласилась, что ей уплачено в соответствии с обследованием двух упомянутых оценщиков уважаемым Романом из Вильни пятнадцать флоренов на основании оценки [удержания имущества] с подвала и прочих пятнадцать флоренов, посчитанных по тридцать грошей на основании заема на определенного возчика для перевозки, который был взят покойным Иваном Скорининым, отцом этого же Романа, [и не отдан] упомянутому Якобу, ее мужу, при жизни. От этих [долгов] того же [Романа] она освобождает и отпускает свободным как наследника и навсегда и навечно.

ВЫБАР УПАЎНАВАЖАНАГА

7

Ibid[em] coram iudicio bannito necessario, constitutus p[er]sonal[ite]r, Roman[us], olim Ioannus Skarzina, ciuis Uilnen[sis] natus l[egi]ttim[us], adolescens etat[is] debite, constituit et sollenniter ordinauit suu[m] ueru[m], l[egi]tti[mu]m ac indubitatu[m] tutore[m] et plenipotente[m] nobilem ac famatum Nicolaum Lamzski in om[n]ibus et singulis causis et negociis suis, quas habet, uel in futuru[m] habiturus est coram quocu[m]q[ue] iudice ac iudicio nomi[n]e suo pleno iure agend[um] contra quscunq[ue] p[erso]nas. Act[um] die ut s[upra].

7

Там жа, з'явіўшыся асабіста, перад неабходным гайным судом, Раман, законны сын нябожчыка Івана Скарыны, грамадзяніна віленскага, юнак у належным узросце, устанавіў і афіцыйна аб'явіў сваім сапраўдным законным і бясспрэчным апекуном і ўпаўнаважаным вяльможнага і шаноўнага Мікалая Лямскага ва ўсіх і асобных справах і захадах, якія ён мае або будзе мець у будучым. І хай вядзе [іх] перад любым суддзёй і судом ад яго імя і з поўным правам супраць любых асоб. Дзеялася ў дзень, як вышэй [1].

7

Там же, явившись лично перед необходимым гайным судом, Роман, законный сын умершего Ивана Скорины, гражданина виленского, юноша в надлежащем возрасте, установил и официально объявил своим действительным законным и бесспорным опекуном и уполномоченным вельможного и уважаемого Николая Лямского во всех и отдельных делах и заходах, которые он имеет или будет иметь в будущем. И пусть ведет [их] перед любым судьей и судом от его имени и с полным правом против всяких лиц. Деялось в день, как выше.

8

Act[um] feria s[e]c[un]da, die s[an]ctoru[m] Crispini et Crispiniani 1529. Ibid[em], Romanus, olim Ioanne Skaryna natus, ciuis wylnen[sis], adolescen[tis] etat[is], legittime constituit et sollenniter ordinauit suu[m] tutore[m] nobilem Nicolaum Lamzski in om[n]ibus causis suis, quas habet et habiturus est. Die ut s[upra].

8

Дзеялася ў панядзелак, у дзень святых Крыспіна і Крыспініяна [1], 1529 [года]. Там жа Раман, сын нябожчыка Івана Скарыны, віленскі грамадзянін, юнак па ўзросту, законна ўстанавіў і афіцыйна аб'явіў сваім паверапым ва ўсіх сваіх [судовых] справах, якія ён мае або будзе мець, вяльможнага Мікалая Лямскага. У дзень, як вышэй.

8

Деялось в понедельник, в день святых Криспина и Криспиниана, 1529 [года]. Там же Роман, сын умершего Ивана Скорины, виленский гражданин, юноша по возрасту, законно установил и официально объявил своим поверенным во всех своих [судебных] делах, какие он имеет или будет иметь, вельможного Николая Лямского. В день, как выше.

9

PRIMU[M] MANDATU[M] CONTRA DOCTORE[M] SKORINA

Sigismu[n]dus, dei gratia Rex Polonie, magnus dux Lithwanie, Russie, Prussie, Masouie et c[etera] do[mi]nus et heres.

Uniuersis et singulis palatinis, castellanis, dignitariis, officialibus, capitaneis (. . .) et (. . .) nobilibus, ciuitatu[m]q[ue] et oppidaru[m] proco[n]sulibus, consulibus, aduocatis, ceterisq[ue] subditis n[ost]ris, cuiuscu[n]q[ue] status dignitatis et preemine[n]tie existentibus in Regno, dominiis nostris nobilib[us] co[n]stitutis, ad quos hec n[ost]re deueneri[n]t l[itte]re sincere et fidelibus dilectis gratia[m] Reg[um]. Sinceri et fideles dilecti, cu[m] noui[ssi]m[e] essemus in ciuitate n[ost]ra uilnen[si] questiq[ue] fuisse[n]t nobis Lasarus, filius et Moises, gener Moisi antiqui, iudei n[ostr]ri warsouien[sis], q[uod] famatus oli[m] Iwan Skorina, ciuis, n[oste]r uilnen[sis], manserit ei obligatus in duce[n]tis et sex sexagenis g[rossorum] declarasse[n]tq[ue] et docuisse[n]t, q[uod] doctor Fra[n]ciscus, frater illius acceperit ad se bona o[m]n[i]a, morte ipsius derelicta. Nos mandauimus idem doctori Fra[n]cisco exsoluere illis su[m]man duce[n]tor[um] et sexaginta sex grossoru[m], predicta[m]. Quia uero hii ipsi Lasarus et Moises iudei questi sunt nuper cora[m] nobis, doctore[m] Franciscum predictu[m]e ciuitate uilnen[si] aufugisse passi[m]q[ue] discursare et uagari solut[i]o[nem]q[ue] dicte su[m]me facere eis nolle, mandamus uobis, ut ipsis Lasaro et Moisi iudeis uarsouien[sibus] de (p[re]no[m]i[n]ato) doctore Skorina Francisco ciue uilnen[si], ubicu[n]q[ue] locoru[m] illu[m] uel ipsi, uel p[ro]curatores et ministri eoru[m] reperirent, uosq[ue] presentibus per eos fueritis requisiti iustitia[m] debita[m] et indiluta[m], tanq[ue] de h[omi]ne uago et possessionato ministretis, nec illu[m] tam diu dimittatis, donec eis de dictis duce[n]tis et sex sexagenis grossor[um] satisfaciat in effectu. Et al[ite]r non faciatis pro gratia n[ost]ra. Dat[um] Crac[oui]e f[eri]a s[e]c[un]da post Do[min]icam sexage[sime], anno d[omi]ni millesimo qui[n]ge[n]tessimo, trigesimo secundo, Regni n[os]tri anno uigesimo sexto.

Ad mandatum Regie Maiestatis proprium.

9

ПЕРШЫ УКАЗ СУПРАЦЬ ДОКТАРА СКАРЫНЫ

Жыгімонт, з ласкі божай кароль польскі, вялікі князь літоўскі, рускі, прускі, мазавецкі і інш., гаспадар і дзедзіч.

Усім і кожнаму з ваяводаў, кашталянаў, саноўнікаў і ураднікаў, старостаў (...) і (...) вяльможным, гарадоў і мястэчак бурмістрам, радцам, войтам і іншым нашым падданым, у якім бы

стане, чыне і вартасці яны не былі ў каралеўстве, панам вяльможным, пастаўленых [намі], да якіх дойдзе гэта наша шчырая грамата, а таксама паважаным давераным — [наша] каралеўскае благаславенне! Шчыра паважаныя давераныя нашы, калі мы зусім нядаўна былі ў горадзе нашым Вільні, паскардзіліся нам Лазар, сын, і Майсей, зяць старога Майсея, іудзея нашага варшаўскага, што слаўны памёршы Іван Скарына, наш віленскі грамадзянін, застаўся вінен яму дзвесце шэсць коп грошаў, а таксама заявілі і давялі, што доктар Францыск, яго брат, узяў сабе ўсё дабро, якое засталося пасля смерці самога [Івана]. Загадваем гэтаму доктару Францыску заплаціць ім раней названую суму ў дзвесце шэсць коп грошаў. А таму, што гэтыя самыя іудзеі Лазар і Майсей скардзіліся нядаўна ў нашай прысутнасці, што названы доктар Францыск уцёк з горада Вільні, пераязджае з аднаго месца ў другое, бадзяецца і зрабіць ім выплату названай сумы не хоча, загадваем вам, каб для гэтых варшаўскіх іудзеяў Лазара і Майсея [у адносінах да] наконт раней названага доктара Францыска Скарыны, у якім бы месцы яны самі або іх паверанья або слугі не знайшлі яго, каб вы цераз іх адшукалі неабходнае і неадкладнае правасуддзе і скарысталі [яго да Скарыны] як да чалавека беглага і маёмаснага і каб не вызвалялі яго да таго часу, пакуль сапраўды не задаволіць іх [іудзеяў] на суму ў дзвесце шэсць коп грошаў. І, па нашай міласці, не рабіце па-іншаму. Дзеялася ў Кракаве, у панядзелак [1] пасля Dominicam sexagesime [2] ў год божы тысяча пяцьсот трыццаць другі, у год праўлення нашага дваццаць шосты.

Да ўласнага ўказа Каралеўскай Вялікасці.

9

ПЕРВЫЙ УКАЗ ПРОТИВ ДОКТОРА СКОРИНЫ

Сигизмунд, божьей милостью король польский, великий князь литовский, русский, прусский, мазовецкий и пр., властитель и наследник.

Всем и каждому из воеводов, каштелянов, сановников и урядников, старостов (...) и (...) вельможным, городов и местечек бургомистрам, радцам, войтам и другим нашим подданным, в каком бы положении, чине и достоинстве они не были в королевстве, панам нашим вельможным, поставленным [нами], до которых дойдет эта наша искренняя грамота, а также уважаемым доверенным — [наше] королевское благословение! Искренне уважаемые доверенные наши, когда мы совсем недавно были в городе нашем Вильно, пожаловались нам Лазарь, сын, и Моисей, зять старого Моисея, нашего варшавского иудея, что славный умерший Иван Скорина, наш виленский гражда-

нин, остался должен ему двести шесть коп грошей, а также заявили и доказали, что доктор Франциск, его брат, взял себе все имущество, которое осталось после смерти самого [Ивана]. Приказываем этому доктору Франциску заплатить им ранее названную сумму в двести шесть коп грошей. А потому, что эти самые иудеи Лазарь и Моисей жаловались недавно в нашем присутствии, что названный доктор Франциск убежал из города Вильно, переезжает из одного места в другое, волочится и сделать им выплату названной суммы не хочет, приказываем вам, чтобы для этих варшавских иудеев Лазаря и Моисея [по отношению к] насчет ранее названного доктора Франциска Скорины, в каком бы месте они сами или их доверенные или слуги не нашли его, чтобы вы через них отыскали необходимое и неотложное правосудие и использовали [его по отношению к Скорине] как к человеку беглому и имущественному и чтобы не освобождали его до того времени, пока действительно не удовлетворит их [иудеев] суммой в двести шесть коп грошей. И, по нашей милости, не делайте по-другому. Деялось в Кракове, в понедельник после Dominicam sexagesime в лето господне тысяча пятьсот тридцать второе, в год правления нашего двадцать шестой.

К собственному указу Королевского Величества.

10

Ibidem Moises, iudeus de Warschewia, fecit, constituit in suu[m] plenipotente[m] firmissimu[m] in forma iuris potissima Iacobu[m] B[r]zoska, iudeum in Posnania, ad causam, quam habet cum domi[n]o doctore Skorzina, medicine doctore, occasione quadringen[torum] flor[enorum] cum 12 flor[enis] iuxta laciore[m] S[acre] M[aiestatis] R[egie] mandati disposic[i]o[ne]m. Act[um] ut s[upra] 1532.

10

Там жа іудзей Майсей з Варшавы зрабіў і ўстанавіў сваім сапраўдным упаўнаважаным у найбольш правамоцнай форме Якаба Бжоску, іудзея з Познані, для справы, якую ён мае з панам доктарам Скарынам, доктарам медыцыны, з-за чатырохсот дванаццаці фларэнаў згодна з больш падрабязным выкладам указа святой Каралеўскай Вялікасці. Дзеялася, як вышэй, [у] 1532 [годзе] [1].

10

Там же иудей Моисей из Варшавы сделал и установил своим действительным уполномоченным в наиболее правомочной форме Якоба Бжоску, иудея из Познани, для дела, которое он имеет с господином доктором Скориною, доктором медицины, из-за четырехсот двенадцати флоренов в соответствии с более подробным изложением указа святого Королевского Величества. Деялось, как выше, [в] 1532 [году].

11

ROMANUS SKORINA INTERCEDIT PRO PATRU[O]

Ad residentia[m] consulatus, aduocatus et scabini personal[ite]r ueniens, Romanus Skorina, filius et heres naturalis olim Iwan Skorina ciuis wilnen[sis], adolescens, ephebus et maiorennis per Uale[n]tinu[m] introligatore[m], procuratore[m] suu[m] insinuauit: quia, pro ut egregius uir Fra[n]ciscus Skorina, medicine doctor, patruus ipsius de mandato M[aiestatis] S[acre] Regie, ad instantiam (. . .) iudei de Uarsouia, friuole et nulliter obtento occasione cuiusd[am] debiti pretensi per prefatu[m] suu[m] pare[n]te[m], ut ipse iudeus asserit, co[n]tracti; est carceribus ma[n]cipatus. Condolens sue innocentie atque co[m]mi-ertus eius miseri sorti, uenit huc Posn[aniam] ex Gdano, intercesserus pro eo. P[ro]pterea protestatus est sollenniter: se presto esse ad intercedendu[m] pro suo patruo atque ipsu[m] euincere et eliberare, iuxta iuris exigentia[m], erga predictu[m] iudeu[m], occasione pretensi debiti (du[m]modo iudeus adesset, qui tanq[ue] actor precipue in huiusmodi casu semper presens esse deberet uel per se uel per suu[m] procuratore[m]). Et, quia ipse iudeus per famulu[m] ciuitatis ad insta[n]tia[m] ipsius iuxta ciuile[m] consuetudine[m], est ad officiu[m] accersitus, ueru[m] nec p[er] se, nec per suu[m] plenipote[n]tem est uue[n]tus, qui, alioqui, iuxta iuris exige[n]tia[m], tanq[ue] actor in eo casu semper presto esse deberet uel p[er] se uel p[er] suu[m] procuratore[m], petiuit idem Romanus, ut, ob co[n]tumacia[m] et absentia[m] ipsius iudei, se in euictore[m] et intercessore[m] sui patrui suscipi eundemq[ue] patruu[m] suu[m], rat[i]on[e] euictionis (per. . .) actual[ite]r exibiti, liberu[m] ex carceribus p[ro]nu[n]ctiari et absolui. Uellet eteni[m] ipse adolescens, tanq[ue], heres sui p[at]ris et qui sufficie[n]ter sub iurisdic[ti]on[e] M[aiestatis] S[acre] R[egie] satis esset possessionatus, ipsi iudeo, occasione pretensi debiti respondere et se eid[em] iustificare atq[ue], si ius decreueret sibi (. . .) solut[i]o[nem] et satisfact[i]o[nem] prestare. Domini uero proconsul, consules, aducatus et scabini, postq[uam] a famulo ciuitat[is], qui ad hoc erat deputatus, didicissent: ipsius iudei uocat[i]on[em], iuxta ciuile[m] consuetudine[m], esse facta[m], ipsu[m]q[ue] iudeu[m]

nec per se, nec p[er] suu[m] plenipotentem esse inuentu[m]; dixeru[n]t: se desuper deliberaturos tandemq[ue] sibi responsuros. Quam protestat[i]o[nem] idem Romanus Skorina petiit li[br]o actoru[m] co[n]notari, quod obtinuit. Actu[m] feria sexta p[ro]xima ante domonicam (cantate), anno d[omi]ni 1532.

11

РАМАН СКАРЫНА ВЫСТУПАЕ ЯК ПАСРЭДНІК ДЗЯДЗЬКІ

Асабіста прыйшоўшы да рэзідэнцыі радцаў, войта і лаўнікаў, Раман Скарына, сын і прыродны наследнік нябожчыка Івана Скарыны, віленскага грамадзяніна, малады паўналетні юнак, цераз свайго паверанага Валянціна, пераплётчыка, паведаміў: так як выдатны муж Францыск Скарына, доктар медыцыны, яго дзядзька, згодна з указам святой Каралеўскай Вялікасці, па патрабаванню іудзея з Варшавы, на падставе неабгрунтаванай і нічым не падмацаванай даўгавой прэтэнзіі да яго, хоць доўг гэты, па сведчанню самога іудзея, быў зроблены яго раней згаданым бацькам, быў пасаджаны ў турму, то ён, шкадуючы яго [дзядзьку], бязвіннага, і спачуваючы долі няшчаснага, прыбыў сюды ў Познань з Гданска [1], каб быць яго пасрэднікам. Таму ён законна заяўляе, што знаходзіцца тут, каб быць пасрэднікам свайго дзядзькі, паручыцца за яго самога і вызваліць, згодна з патрабаваннямі права, [уступіўшы ў судовую справу] супраць раней названага іудзея. І таму што сам іудзей па патрабаванню яго самога [Рамана], згодна з грамадзянскім звычаем, цераз markup вознага [2] горада быў выкліканы да [судовай] установы, аднак ні ён сам, ні яго ўпаўнаважаны не былі знойдзены, хоць увогуле, згодна з патрабаваннямі права, ён як ісцец павінен у такім выпадку заўсёды прысутнічаць або сам, або яго паверany, то той жа Раман запатрабаваў, каб з-за няяўкі ў суд і адсутнасці самога іудзея ён быў прызнаны паручыцелем і пасрэднікам свайго дзядзькі, а гэты яго дзядзька на падставе сапраўды зробленага паручыцельства быў аб'яўлены свабодным і выпушчаны з турмы. Бо сам юнак хацеў бы, як наследнік свайго бацькі і сапраўды знаходзячыся пад юрысдыкцыяй святой Каралеўскай Вялікасці, досыць маёмасны, самому іудзею з выпадку даўгавой прэтэнзіі адказаць і апраўдаць сябе перад ім, а таксама, калі суд пастановіць, зрабіць выплату або задаволіць іншым чынам. Паны ж бурмістр, радцы, войт і лаўнікі пасля таго, як даведаліся ад прызначанага для гэтага гарадскога служкі, што ім быў зроблены выклік самога іудзея ў суд, згодна з грамадзянскім звычаем, і што ні сам іудзей, ні яго ўпаўнаважаны не былі знойдзены, заявілі, што яны абмяркуюць гэта і, нарэшце, адкажуць яму. Свае довады той жа Раман Скарына запатрабаваў занатаваць у кнігу актаў, што і было выканана. Дзеялася ў пятніцу перад Dominicam cantate [3] ў год божы 1532.

11

РОМАН СКОРИНА ВЫСТУПАЕТ КАК ПОСРЕДНИК ДЯДИ

Лично прийдя в резиденцию радцев, войта и лавников, Роман Скорина, сын и природный наследник умершего Ивана Скорины, виленского гражданина, молодой полнолетний юноша, через своего поверенного Валентина, переплетчика, сообщил: так как выдающийся муж Франциск Скорина, доктор медицины, его дядя, согласно указу святого Королевского Величества, по требованию иудея из Варшавы, на основании необоснованной и ничем не подкрепленной долговой претензии к нему, хотя долг этот, по свидетельству самого иудея, был сделан его ранее упомянутым отцом, был заключен в тюрьму, то он, жалея его [дядю], невиновного, и сочувствуя судьбе несчастного, прибыл сюда в Познань из Гданьска, чтобы быть его посредником. Поэтому он законно заявляет, что находится здесь, чтобы быть посредником своего дяди, поручиться за него и освободить в соответствии с требованиями права, [вступив в судебное дело] против ранее названного иудея. И потому что сам иудей по требованию его самого [Романа], согласно гражданскому обычаю, через возного города был вызван в [судебное] учреждение, однако ни он сам, ни его уполномоченный не были найдены, хотя вообще, согласно требованиям права, он как истец должен в таком случае всегда присутствовать или сам, или его поверенный, то тот же Роман потребовал, чтобы из-за неявки в суд и отсутствия самого иудея, он был признан поручителем и посредником своего дяди, а этот его дядя на основании действительно сделанного поручительства был объявлен свободным и освобожден из тюрьмы. Ибо сам юноша хотел бы, как наследник своего отца и действительно находясь под юрисдикцией святого Королевского Величества, достаточно имущественный, самому иудею по причине долговой претензии ответить и оправдать себя перед ним, а также, если суд постановит, сделать выплату или удовлетворить иным образом. Паны же бургомистр, радцы, войт и лавники после того, как узнали от назначенного для этого городского слуги, что им был сделан вызов самого иудея в суд, согласно гражданскому обычаю, и что ни сам иудей, ни его уполномоченный не были найдены, заявили, что они обсудят это и, наконец, ответят ему. Свои доводы тот же Роман Скорина потребовал записать в книгу актов, что и было выполнено. Делалось в пятницу перед Dominicam cantate в лето господне 1532.

12

INTERCESSIO SKORINA ERGA IUDEU[M]

Coram consulatu, aduocato et scabinis ciuitat[is] posn[aniensis], personal[ite]r constitutus, Romanus Skorina, filius et heres naturalis et legittimus, olim Iwan Skoryna ciuis wilnen[sis], adolescens epfebus et maiorennis atque annor[um] legittimor[um], sponte et per expressu[m] dixit: quia, postq[uam] intellexit, egregiu[m] uiru[m] Franciscu[m] Skorina, medicine doctore[m], patruu[m] suu[m] germanu[m] de mandato M[aiestatis] S[acre] R[egie] ad instantia[m] Moisis et Lasari, iudeoru[m] Uarsouien[sium], minus legittime, obte[n]to occasione duce[n]toru[m] et sex sexagenar[um] pec[uni]e eiusd[em] pretensi debiti, pretensi per dictu[m] eius pare[n]tem, ut ipsi prefati iudei offeru[n]t, co[n]tracti; carceribus esse mancipatu[m], quasi ipse patruus bona sui (patrui) p[re]fati p[at]ris accepisset, ipsiusque successor et heres (sui p[re]fati pare[n]tis, qui post mortem eiusd[em]) extitisset, co[m]misertus est, ut decet, sue infelici condit[i]o[n]i et sorti, ne itaque inso[len]ter et sine causa molestaret[ur], huc ex Gdano uenit, intercesserus p[ro] eo, tanq[ue] uerus et legittimus heres et successor sui p[re]fati p[ar]ent[is]. Qui, post morte[m] eiusd[em], bona ipsius derelicta in suam possesione[m] accepit et merces, hic Posn[ania] a certis creditoribus de[tent]as, ipse et no[n] suus patruus, pro ut liber iudicii ciuitatis posn[aniensis] atque eiusd[em] rescriptu[m], ibid[em] sub sigillo eiusd[em] officii reproductu[m], in se diffusius disponit; euicit et eliberauit. Ipsisq[ue] creditoribus et dicto suo patruo in eoru[m] debit[is] satisfecisset, referens se suaq[ue] dicta ad p[re]fatu[m] libru[m] eiusq[ue] rescriptu[m]. Et nu[n]c eius gratia ex Gdano huc Posn[aniam] uenisset, prestoq[ue] esset eiusmodi assertu[m] debitu[m], iuxta iuris exigentia[m], intercedere. Occasione eius quid[em] debiti, certu[m] pignus ad officiu[m] est impositurus, petens iudiciu[m] ad taxand[um] eiusmodi pignus deputari. Et, si quid ad su[m]ma[m] pretensi debiti deficeret, ipse, tanq[ue] heres sui patris et sub iurisdic[ti]on[e] S[acre] M[aiestatis] R[egie] satis possesionatus, uellet una cu[m] pignore taxato ipsis Moisi et Lasaro iudeis esse obnoxius usq[ue] ad cause cognitione[m] et decisione[m]. Proterea, instabat idem adolescens, Iacobu[m] iudeu[m] posn[aniensem], tanq[ue] plenipote[n]te[m] dictoru[m] iudeoru[m], ad hoc sufficienter constitutu[m], iuris decreto media[n]te, cogi et co[m]pelli ad standu[m] intercessioni et euictioni atq[ue] oblato pignori, ipsu[m]q[ue] suu[m] patruum ex uinculis liberu[m] p[ro]nu[n]ctiari.

Ex aduerso prefatus iudeus Iacob posn[aniensis] ad hoc, iuxta ciuilem consuetudine[m], uocatus ibid[em]q[ue] personal[ite]r co[n]stitutus, tanq[ue] plenipotens nomine ipsius Moisi et Lasari iudeoru[m], dixit: sibi satis co[n]stare (quominus) creditore[m] posse cogi ad acceptandu[m] pignus a dibitore suo, cu[m] ipse debitor no[n] est in

habendo. Tamen nollet pignus oblatu[m] per officium taxari sed per dandos hinc inde duos nomines.

Rursus dictus Romanus Skorina dixit, iudeu[m] no[n] posse subterfugere iuridica[m] taxa[m], qundoquid[em] et M[aiestas] S[acra] R[egia] suo mandato, co[n]tra dictu[m] eius patruu[m] oblato, dignat[ur]: mandare dictis pretensis creditoribus, occasione prefati debiti, iustitia[m] administrare, eius quid[em] iustitie administratio utiq[ue] absq[ue] iuridica pignoris taxat[i]on[e] fieri nequit, offerens se nihilominus iuxta eiusd[em] mandati dispo[sitionem], se uelle eisd[em] prete[n]sis creditoribus, occasione eiusd[em] debiti, (uelle) iustificare. P[ro]pterea petiuit ipsu[m] iudeu[m] plenipote[n]te[m], iuris decreto media[n]te, cogi et compelli ad standu[m] intercessioni, euictioni et oblato pignori usq[ue] ad cause cognit[i]o[nem].

Domini itaq[ue] proconsul, consules, aduocatus et scabini attendent[e]sq[ue]: quia ipse Romanus Skorina, adolescens legittime etatis allegat, se uerum esse sui parentis pretensi debitoris heredem et successore[m] atq[ue] derelicta bona et merces, hic Posn[ania] arrestatas, post morte[m] Iwan Skorina se et no[n] suu[m] patruu[m], pro ut oblatu[m] rescriptu[m] in se diffusius disponit, accepisse debitaq[ue] ipsis creditoribus et ipsi patruo (...) debiti su[m]ma[m] exoluisse. Et, quia idem heres se ponit pri[n]cipale[m] et euictore[m], occasione prete[n]si debiti duce[n]taru[m] sex sexagenaru[m] pec[unie], pro ipso patruo offertq[ue] pignus, in uim intercessionis, quod petit p[er] officiu[m] taxare. Et, si quid deficeret ad su[m]ma[m] eiusmodi debiti, uellet (ipse) una cu[m] taxato pignore ipsi iudeo Moiisi et Lasaro atq[ue] eor[um] plenipote[n]ti usq[ue] ad cause cognit[i]o[nem] et decisione[m] esse obnoxius. Decreuerunt: ipsa[m] intercessionem et euictione[m] ipsius pri[n]cipalis locu[m] honore atq[ue] eide[m] oblato pignori standu[m] esse, ipsu[m]q[ue], ut iuris est, taxari et ipsu[m] Iacobu[m] iudeu[m], tanq[ue] plenipote[n]tem p[re]tensi creditoris, nulla (...) posse eiusmodi euictione[m] et intercessione[m] pri[n]cipalis atq[ue] eiusmodi taxatione[m] pignoris impugnare neq[ue] impedire. Et, si quid ad su[m]ma[m] sepedicti debiti deficeret, pro eo ipse Romanus Skorina, tanq[ue] heres sui patris, una cu[m] dicto pignore taxato, erit ipsis creditoribus paternis obnoxius usq[ue] ad plenaria[m] ipsius cause cognit[i]o[nem] et decisione[m]. A quo decreto Iacob iudeus, plenipotens nomine Moisis et Lasari iudeoru[m], appellauit ad magnificu[m] dominu[m], dominium Luca[m] de Gorka, castellanu[m] posn[aniensem] et capitaneu[m] Maioris Polonie generale[m]. Cui appellat[i]o[n]i domini terminum peremptoriu[m] detuleru[n]t crastinu[m] die[m] in [tactu] decimiseptim[e] coram sua M[aiestate] perempta comparere. Actu[m] feria secunda p[ro]xima an[te] festu[m] s[anctorum] Phillippi et Iacobi apostolorum, anno d[omi]ni 1532.

12

ПАСРЭДНІЦТВА СКАРЫНЫ Ў СПРАВЕ З ІУДЗЕЕМ

У прысутнасці радцаў, войта і лаўнікаў[1] горада Познані, з'явіўшыся асабіста, Раман Скарына, сын, прыродны і законны наследнік нябожчыка віленскага грамадзяніна Івана Скарыны, малады юнак, паўналетні і ў законных гадах, па сваёй волі і ясна заявіў: пасля таго як ён зразумеў, што выдатны муж Францыск Скарына, доктар медыцыны, яго родны дзядзька, згодна з указам святой Каралеўскай Вялікасці, па патрабаванню варшаўскіх іудзеяў Майсея і Лазара незаконна на падставе даўгавой прэтэнзіі да яго ў дзвесце шэсць коп грошай быў пасаджаны ў турму, хоць доўг гэты, як сведчаць самі іудзеі, быў зроблены яго бацькам [Іванам], ён [Раман] пашкадаваў яго з выпадку напаткаўшага яго [дзядзьку] няшчаснага лёсу і, каб яго [дзядзьку] без прычыны занадта не ўціскалі, прыбыў сюды з Гданска, каб быць яго пасрэднікам як сапраўдны і законны наследнік і наступнік свайго раней згаданага бацькі, [наследнік], які пасля смерці яго самога пакінутае ім дабро ўзяў у сваю ўласнасць, а за тавары, утрыманыя тут, у Познані, пэўнымі крэдыторамі, ён сам, а не яго дзядзька, пра што больш падрабязна выкладае судовая кніга горада Познані і выпіска з яе, зробленая там жа, пад пячаццю той жа ўстановы, паручыўся і вызваліў іх, саміх жа крэдытораў і свайго [ужо] названага дзядзьку ён задаволіў, уносячы сваё імя і свае словы ў раней згаданую кнігу і выпіскі з яе.

І цяпер дзеля яго ён прыбыў сюды ў Познань з Гданска і знаходзіцца тут, каб быць пасрэднікам за аб'яўлены доўг, згодна з патрабаваннямі права, і з выпадку гэтага доўгу прад'явіць судовым уладам пэўны залог, патрабуючы назначыць суд для ацэнкі такога залогу. І калі б не хапала да сумы даўгавой прэтэнзіі як наследнік свайго бацькі ён сам, які знаходзіцца пад юрысдыкцыяй святой Каралеўскай Вялікасці і досыць маёмасны, хацеў бы сам разам з ацэненым залогам быць падуладным самім іудзеям Майсею і Лазару аж да расследавання справы і яе вырашэння. Таму настойваў гэты юнак, каб Якаб, пазнанскі іудзей, як упаўнаважаны названых іудзеяў, сапраўды прызначаны для гэтага, згодна з пастановай суда, быў прымушаны і абавязаны прысутнічаць на судзе па справе пасрэдніцтва, паручыцельства і прад'яўленага залогу, а таксама, каб сам яго дзядзька быў аб'яўлены вызваленым з турмы.

З супрацьлеглага боку, раней згаданы пазнанскі іудзей Якаб, выкліканы для гэтага, згодна з пазнанскім звычаем і з'явіўшыся асабіста, заявіў, што яму добра вядома, што любы крэдытор можа быць змушаны да прыняцця залогу ад свайго даўжніка, калі сам даўжнік не з'яўляецца правамоцным. Аднак ён не ха-

цеў бы, каб прад'яўлены залог ацэньваўся цераз суд, а двума чалавекамі, якіх патрэбна даць з таго і другога боку. З другога боку, [ужо] названы Раман Скарына заявіў, што іудзей не павінен унікаць судовай ацэнкі, паколькі і святая Каралеўская Вялікасць у сваім указе, прад'яўленым супраць [ужо] названага яго дзядзькі, лічыць належным загадаць названым патрабуючым крэдыторам з выпадку раней згаданага доўгу чыніць правасуддзе, а здзяйсненне гэтага правасуддзя ў любым выпадку не можа адбыцца без судовай ацэнкі залогу. Тым не менш ён заявіў, што, згодна з прадпісаннем таго ж указа, ён хацеў бы абысціся справядліва з самімі крэдыторамі з выпадку доўгу. Таму ён патрабуе самога іудзея, упаўнаважанага, згодна з пастановай суда, прымусіць і абавязаць прысутнічаць на судзе па справе пасрэдніцтва, паручыцельства і прад'яўленага залогу аж да расследавання справы.

Такім чынам, паны бурмістр, радцы, войт і лаўнікі, уважліва слухаючы, як сам Раман Скарына, юнак законнага ўзросту, заяўляе, што ён з'яўляецца сапраўдным наследнікам і наступнікам свайго бацькі, даўжніка, да якога прад'яўлены даўгавыя прэтэнзіі, і што пакінутыя маёмасць і тавары, канфіскаваныя тут, у Познані, пасля смерці Івана Скарыны, ён, а не яго дзядзька, як больш падрабязна выкладае прад'яўленая выпіска, узяў сабе і выплаціў даўгі гэтым крэдыторам і самому дзядзьку. І таму што гэты наследнік прадстаўляе сябе як першага [наследніка] і паручыцеля за дзядзьку з выпадку даўгавой прэтэнзіі на дзвесце шэсць коп грошай, ён у сілу пасрэдніцтва прад'яўляе залог, які патрабуе афіцыйна ацаніць у радзе. І калі б не хапала да сумы такога доўгу, ён хацеў бы сам разам з ацэненым залогам быць падуладным самім іудзеям Майсею і Лазару і іх упаўнаважанаму аж да расследавання і вырашэння справы. Пастанавілі: зацвердзіць само пасрэдніцтва і паручыцельства першага [наследніка] і прад'яўлены залог, які павінен быць па праву ацэнены, а сам іудзей Якаб як упаўнаважаны патрабуючага крэдытора ніякім чынам не павінен перашкаджаць або замінаць такому паручыцельству і пасрэдніцтву першага [наследніка] і ацэньванню залогу. І калі б не хапала да сумы часта называнага доўгу, то за гэта каб сам Раман Скарына як наследнік свайго бацькі разам з ацэненым залогам быў падуладны самім крэдыторам бацькі аж да поўнага расследавання і вырашэння справы. Зыходзячы з гэтай пастановы, іудзей Якаб, упаўнаважаны ад імя іудзеяў Майсея і Лазара, апеляваў да яснавяльможнага пана і ўладара Лукі з Горкі, кашталяна пазнанскага і генеральнага старосты Вялікай Польшчы. Канчатковы тэрмін для гэтай апеляцыі паны аднеслі на заўтрашні дзень, [каб] з'явіцца перад яго высокасцю а семнаццатай [гадзіне]. Дзеялася ў найбліжэйшы панядзелак перад святам святых Піліпа і Якава апосталаў [2] у год божы 1532.

12

ПОСРЕДНИЧЕСТВО СКОРИНЫ В ДЕЛЕ С ИУДЕЕМ

В присутствии радцев, войта и лавников города Познани, явившись лично, Роман Скорина, сын, природный и законный наследник умершего виленского гражданина Ивана Скорины, молодой юноша, полнолетний и в законных годах, по своей воле и ясно заявил: после того как он понял, что выдающийся муж Франциск Скорина, доктор медицины, его родной дядя, согласно указу святого Королевского Величества, по требованию варшавских иудеев Моисея и Лазаря незаконно на основании долговой претензии к нему в двести шесть коп денег был заключен в тюрьму, хотя долг этот, как свидетельствуют сами иудеи, был сделан его отцом [Иваном], он [Роман] пожалел его по причине несчастной его [дяди] судьбы и, чтобы его [дядю] без причины слишком не притесняли, прибыл сюда из Гданьска, чтобы быть его посредником как действительный и законный наследник и преемник своего ранее упомянутого отца, [наследник], который после смерти его самого оставленное им добро взял в свою собственность, а за товары, удержанные здесь, в Познани, определенными кредиторами, он сам, а не его дядя, о чем более подробно излагает судовая книга города Познани и выписка из нее, сделанная там же, под печатью того же учреждения, поручился и освободил их, самих же кредиторов и своего [уже] названного дядю он удовлетворил, внося свое имя и свои слова в ранее упомянутую книгу и выписки из нее.

И теперь ради него он прибыл сюда в Познань из Гданьска и находится здесь, чтобы быть посредником за объявленный долг, согласно требованиям права, и по причине этого долга предъявить судебным властям определенный залог, требуя назначить суд для оценки такого залога. И если бы не хватало к сумме долговой претензии как наследник своего отца он сам, который находится под юрисдикцией святого Королевского Величества и достаточно имущественный, хотел бы сам вместе с оцененным залогом быть подвластным самим иудеям Моисею и Лазарю вплоть до расследования дела и его решения. Поэтому, настаивал этот юноша, чтобы Якоб, познанский иудей, как уполномоченный названных иудеев, действительно назначенный для этого, согласно постановлению суда, был должен и обязан присутствовать на суде по делу посредничества, поручительства и предъявленного залога, а также, чтобы сам его дядя был объявлен освобожденным из тюрьмы.

С противоположной стороны, ранее упомянутый познанский иудей Якоб, вызванный для этого, согласно познанскому обычаю и явившись лично, заявил, что ему хорошо известно, что любой

кредитор может быть принужден к принятию залога от своего должника, если сам должник не является правомочным. Однако он не хотел бы, чтобы предъявленный залог оценивался через суд, а двумя человеками, которых следует дать с одной и с другой стороны. С другой стороны, [уже] названный Роман Скорина заявил, что иудей не должен избегать судебной оценки, поскольку и святое Королевское Величество в своем указе, предъявленном против [уже] названного его дяди, считает должным приказать названным требующим кредиторам по причине ранее упомянутого долга вершить правосудие, а осуществление этого правосудия в любом случае не может состояться без судебной оценки залога. Тем не менее он заявил, что, согласно предписанию того же указа, он хотел бы обойтись справедливо с самими кредиторами по причине долга. Поэтому он требует самого иудея, уполномоченного, согласно постановлению суда, вынудить и обязать присутствовать на суде по делу посредничества, поручительства и предъявленного залога вплоть до расследования дела.

Таким образом, паны бургомистр, радцы, войт и лавники, внимательно слушая, как сам Роман Скорина, юноша законного возраста, заявляет, что он является действительным наследником и преемником своего отца, должника, к которому предъявлены долговые претензии, и что оставленные имущество и товары, конфискованные здесь, в Познани, после смерти Ивана Скорины, он, а не его дядя, как более подробно излагается в предъявленной выписке, взял себе и оплатил долги этим кредиторам и самому дяде. И потому что этот наследник представляет себя как первого [наследника] и поручителя за дядю по причине долговой претензии на двести шесть коп грошей, он по праву посредничества предъявляет залог, который требует официально оценить в раде. И если бы не хватало до суммы такого долга, он хотел бы сам вместе с оцененным залогом быть подвластным самим иудеям Моисею и Лазарю и их уполномоченному вплоть до расследования и решения дела. Постановили: утвердить само посредничество и поручительство первого [наследника] и предъявленный залог, который должен быть по праву оценен, а сам иудей Якоб как уполномоченный требующего кредитора никоим образом не должен препятствовать или вредить такому поручительству и посредничеству первого [наследника] и оцениванию залога. И если бы не хватало до суммы часто называемого долга, то за это чтобы сам Роман Скорина как наследник своего отца вместе с оцененным залогом был подвластен самим кредиторам отца вплоть до полного расследования и решения дела. Исходя из этого постановления, иудей Якоб, уполномоченный от имени иудеев Моисея и Лазаря, апеллировал к сиятельному пану и властителю Луке из Горки, каштеляну познанскому и генеральному старосте Великой Польши. Окончательный срок для этой апелляции паны отнесли на завтрашний день, [чтобы] по-

явиться перед его величеством в семнадцатом [часу]. Деялось в ближайший понедельник перед праздником святых Филиппа и Якова апостолов в лето господне 1532.

13

CONSTITUTIO PLENIPOTE[N]TIS ROMANO SKORINA

Proconsul et consules ciuitatis posn[aniensis] significamus et recognoscimus tenore prese[n]tiu[m], quibus expedit uniuersis: quia nos, tanq[ue] miseroru[m] et derelictoru[m] tutores ad insta[n]tia[m] et diligente[m] petit[i]o[nem] Romani Skorina, ciuis uiln[ensis], asserentis, se homine[m] esse alienigena[m] et orphanu[m] atque persona[m] miserabile[m], ex auctoritate n[ost]ra ordinaria dedimus atq[ue] deputauimus Ioannem G[ysic...ky] de Ualsowo eidem Romano Skorina in ueru[m] et legittimu[m] eius plenipote[n]tem cum sufficie[n]ti facultate et potestate ipsu[m] erga Moisen et Lasaru[m] pri[n]cipales iudeos de Uarsauia et Jacobu[m] de Posn[aniae] eorum plenipotente[m] in causa intercessionis euictionisq[ue] et in se assu[m]mendi c[uius]d[am] pretensi debiti paterni occasione c[uius] egregius uir Fra[n]cisc[us] Skorina, medecine doctor eius impetit[us] atq[ue] carceri[s] est ma[n]cipatus tuendi et deffendendi et quicquid aliud faciendi iuxta iuris forma[m] et consuetudine[m] atq[ue] exigentia[m]. Actu[m] feria s[e]c[un]da p[ro]xima an[te] festu[m] S[ancti] Phillipi et Iacobi apostoloru[m], anno d[omi]ni 1532.

13

ПРЫЗНАЧЭННЕ УПАЎНАВАЖАНАГА РАМАНУ СКАРЫНУ

[Мы], бурмістр і радцы горада Познані, абвяшчаем і нагадваем зместам гэтага [указа], у якім ёсць важнае для ўсіх, што мы як абаронцы няшчасных і пакінутых, па хадайніцтву і настойлівай просьбе Рамана Скарыны, віленскага грамадзяніна, даводзячага, што ён з'яўляецца чалавекам чужаземным, сіратой і асобай, вартай спачування, даём і прызначаем данай нам уладай Іаана Г[ісіц...кага] з Вальсова гэтаму самаму Раману Скарыну сапраўдным і законным упаўнаважаным з дастатковымі паўнамоцтвамі і ўладаю ў справе пасрэдніцтва, паручыцельства і прыняцця на сябе нейкай даўгавой прэтэнзіі да бацькі, на падставе якой выдатны муж Францыск Скарына, доктар медыцыны, быў абвінавачаны і пасаджаны ў турму, супраць Майсея і Лазара, іудзеяў з Варшавы, і Якаба з Познані, іх упаўнаважанага [з правамі] апякаць, абараняць і рабіць усё ў адпаведнасці з формай, звычаем і патрабаваннем права. Дзеялася ў найбліжэйшы панядзелак [1] перад святам святых Піліпа і Якава, апосталаў, у лета господне 1532.

13

НАЗНАЧЕНИЕ УПОЛНОМОЧЕННОГО РОМАНУ СКОРИНЕ

[Мы], бургомистр и радцы города Познани, объявляем и напоминаем содержанием этого [указа], в котором есть важное для всех, что мы как защитники несчастных и оставленных, по ходатайству и настоятельной просьбе Романа Скорины, виленского гражданина, утверждающего, что он является чужестранцем, сиротой и личностью, достойной сожаления, даем и назначаем властью, данной нам, Иоана Г[исиц...кого] из Вальсова этому самому Роману Скорине действительным и законным уполномоченным с достаточными полномочиями и властью в деле посредничества, поручительства и принятия на себя какой-то долговой претензии к отцу, на основании которой выдающийся муж Франциск Скорина, доктор медицины, был обвинен и заключен в тюрьму, против Моисея и Лазаря, иудеев из Варшавы, и Якоба из Познани, их уполномоченного [с правами] опекать, защищать и делать все в соответствии с формой, обычаем и требованием права. Деялось в ближайший понедельник перед праздником святых Филиппа и Якова, апостолов, в лето господне 1532.

14

MANDATU[M] SECU[N]D[UM] CO[N]TRA SKORINA DOCTOREM, PER IUDEOS ACQUISITU[M] ATQ[UE] DOMINO PROCO[N]SULI SABBATO PRIDIE PE[N]T[EC]OSTES OBLATU[M]

Sigismundus dei gracia Rex Polonie, magnus dux Lithwanie, Russie, Prusieq[ue] et Masouie et c[etera] d[omi]nus et heres.

Famatis proconsuli et consulib[us] ciuitatis n[ost]re Posn[aniensis] fidelib[us] dilectis gracia[m] Regiam. Famati fideles dilecti, narrauit nobis, huc ueniens, Moises iude[us], gener Moisis antiqui de Uarschouia, q[uod] uos, requisiti l[itte]ris n[ost]ris, p[er] eu[m] uobis exhibitis, fecistis detineri isthic doctore[m] Fra[n]ciscu[m] de Uilna, Skorina dictu[m], co[n]tra que[m] querit[ur] ipse Moises cu[m] Lasario, filio prefati iudei antiqui de Uarsouia, q[uod] ille, acceptis bonis et se mercib[us], post morte[m] fratris sui olim Iwan Skorina ex Uilna derelictis, no[n] uelit soluere eis duce[n]tas et sex sexagenas grossoru[m], in quib[us] eis, uti referu[n]t et inscript[i]on[e] docent, prenominat[us] Iwan Skorina rema[n]sit obligatus. Nos probam[us] diligencia[m] uestra[m], qua[m] fecistis in exequendis l[itte]ris n[ost]ris, per prefatu[m] Moisen iudeu[m] uobis, uti p[re]fert[ur], exibitis, mandam[us] (...) uobis, ut eisd[em] Moisi et Lasaro iudeis de prefato doctore Fra[n]cisco, r[aci]on[e] sum[m]e duce[n]taru[m] et sex sexage-

naru[m] s[upra]dicte, iusticia[m] ministret[is] debita[m] et indilata[m], neq[ue] eunde[m] doctore[m] Franciscu[m] dimittatis donec de illo eam ipsa[m] iusticia[m] isthic in loco co[n]sequa[n]t[ur]. Et al[iter] non faciatis pro officio uestro et gracia n[ost]ra. Dat[um] Cracouie f[eri]a qui[n]ta post festu[m] Sanctor[um] Philipi et Iacobi ap[osto]lor[um], anno D[omi]ni millesimo qui[n]gentesimo trigesimo secundo, Regni n[ost]ri anno uigesimo sexto.

Ad mandatu[m] R[egie] M[aiestatis] (...) p[ro]priu[m].

14

ДРУГІ ЎКАЗ СУПРАЦЬ ДОКТАРА СКАРЫНЫ, ЯКОГА ДАМАГЛІСЯ ІУДЗЕІ, ПРАД'ЯЎЛЕНЫ ПАНУ БУРМІСТРУ Ў СУБОТУ НАПЯРЭДАДНІ PENTECOSTES[1]

Жыгімонт, з ласкі божай кароль Польшчы, вялікі князь Літвы, Русі, Прусіі і Мазовіі і інш. гаспадар і дзедзіч.

Шаноўным бурмістру і радцам горада нашага Познані, дарагім давераным — наша каралеўскае благаславенне. Дарагія давераныя, расказаў нам, прыйшоўшы сюды, іудзей Майсей, зяць старога Майсея з Варшавы, што вы, атрымаўшы наша пасланне, прад'яўленае вам ім [самім], зрабілі так, каб там [на месцы] быў затрыманы доктар Францыск з Вільні, [так] званы Скарына, на якога скардзяцца сам Майсей з Лазарам, сынам згаданага старога іудзея з Варшавы, што той [Скарына], забраўшы маёмасць і тавары, пакінутыя пасля смерці свайго брата, нябожчыка Івана Скарыны з Вільні, не хоча выплаціць ім дзвесце шэсць коп грошаў, якія, як яны даносяць і выкладаюць у скарзе, застаўся ім вінен раней названы Іван Скарына. Мы ўхваляем стараннасць вашу, якую вы праявілі пры выкананні нашага ўказа, прадстаўленага вам, як [ужо] сказана, згаданым іудзеем Майсеем. Даручаем вам, каб вы здзейснілі належнае і неадкладнае правасуддзе да згаданага Францыска на падставе сумы ў дзвесце шэсць коп на карысць гэтым жа Майсею і Лазару і не вызвалялі датуль гэтага доктара Францыска, пакуль над ім там жа на месцы не завяршыцца правасуддзе, і інакш не рабіце па абавязку вашаму і па міласці нашай. Дадзены ў Кракаве ў чацвер[2] пасля свята святых Піліпа і Якава, апосталаў, у год божы тысяча пяцьсот трыццаць другі, у год праўлення нашага дваццаць шосты.

Да ўласнага ўказа Каралеўскай Вялікасці.

14

ВТОРОЙ УКАЗ ПРОТИВ ДОКТОРА СКОРИНЫ, КОТОРОГО ДОБИЛИСЬ ИУДЕИ, ПРЕДЪЯВЛЕННЫЙ ГОСПОДИНУ БУРГОМИСТРУ В СУББОТУ НАКАНУНЕ PENTECOSTES

Сигизмунд, божьей милостью король Польши, великий князь Литвы, Руси, Пруссии и Мазовии и пр. властитель и наследник.

Уважаемым бургомистру и радцам города нашего Познани, дорогим доверенным — наше королевское благословение. Дорогие доверенные, поведал нам, прийдя сюда, иудей Моисей, зять старого Моисея из Варшавы, что вы, получив наше послание, предъявленное вам им [самим], сделали так, чтобы там [на месте] был задержан доктор Франциск из Вильни, называемый Скорина, на которого жалуются сам Моисей с Лазарем, сыном упомянутого старого иудея из Варшавы, что тот [Скорина], взяв добро и товары, оставленные после смерти своего брата, покойного Ивана Скорины из Вильни, не хочет уплатить им двести шесть коп грошей, которые, как они доносят и излагают в жалобе, остался им должен ранее названный Иван Скорина. Мы восхваляем старание ваше, которое вы проявили при исполнении нашего указа, представленного вам, как [уже] сказано, упомянутым иудеем Моисеем. Поручаем вам, чтобы вы осуществили надлежащее и неотложное правосудие к упомянутому Франциску на основании суммы в двести шесть коп на пользу этим же Моисею и Лазару и не освобождали до тех пор этого доктора Франциска, покуда над ним там же на месте не свершится правосудие, и иначе не делайте по долгу вашему и по милости нашей. Дан в Кракове в четверг после праздника святых Филиппа и Якова, апостолов, в лето господне тысяча пятьсот тридцать второе, в год правления нашего двадцать шестой.

К собственному указу Королевского Величества.

15

CONTROUERSIA IUDEI CU[M] SKORINA

Cora[m] consulatu, aduocato et scabinis ciuitat[is] posn[aniensis] p[er]sonal[ite]r co[n]stitutus, Moises, iudeus uarsouien[sis], petiit, quatenus (...) egregius doctor Fra[n]ciscus Skorina compelleret[ur] ad extradend[um] sibi residuu[m] pignoru[m], iam iuridice taxatoru[m].

In co[n]trariu[m] uero Ualentinus, procuratorio no[m]i[n]e Romani Skoryna, filii et heredis olim Iwan Skoryna de Uilna, obtulit decretu[m], pro eo delatu[m], sub sigillo ciuitatis posn[aniensis], dispone[n]s sup[er] intercessione et euict[i]on[e] atq[ue] pignoru[m] taxatione, nec

no[n] co[n]firmat[i]o[nem] magnifici do[min]i, do[min]i Luce de Gorka, castellani posn[aniensis], et capit[anei] Maioris Polonie generalis, qua disponit[ur], sua[m] M[aiestatem] co[n]firmasse, oblata pignora esse iuridice taxanda, responditq[ue], ipsu[m] Romanu[m] Skoryna, pro ut antea ita et nu[n]c pro prefato doctore Skorina, suo patruo, iuxta eiusd[em] decreti ciuilis tenore[m], intercedere. Et quia ipse iudeus secu[m] lite[m] co[n]testatus esset, taxataq[ue] pignora no[n] a doctore Skorina, ueru[m] ab adolescente acceperit, ea litis co[n]testat[i]on[e] atq[ue] pignoru[m] acceptat[i]on[e] ipse suus patruus factus est a iudeo liber. Petens ide[m] Ualentinus, no[m]i[n]e procuratorio dicti adolescentis, ipsu[m] doctore[m] liberu[m] pronu[n]ctiari ex carceribus.

Rursus Moises iudeus dixit, se iudicio ciuili ciuitat[is] posn[aniensis] protestatu[m] esse, ea pignora no[n] a Romano, ueru[m] a doctore se accepisse, petens ipsu[m] doctore[m] cogi ad extradend[um] sibi residuu[m] pignoru[m], iam taxatoru[m].

Iteru[m] Ualentinus, procuratorio nomine sepedicti Romani, dixit, ea[m] protestat[i]o[nem], si que facta est, nulla[m] atque nullius roboris esse. Eo, q[uod] ipsa no[n] ante lite[m] co[n]testata[m], neq[ue] (etiam) in co[n]tin[en]te mox post se[n]tentia[m] sup[er] intercessione et euict[i]on[e] latam, iudicialiter, pro ut de iure debuit, si (locum honori) mereret[ur], ueru[m] extra iudicial[ite]r, iam post accepta pignora, est facta.

Domini itaq[ue] proconsul, consules, aduocat[us] et scabini attendentes decreta[m] pignoru[m] taxa[m] iudicial[ite]r fiendam per prefatu[m] magnificu[m] dominu[m] dominu[m] Posn[aniensem] esse confirmata[m] demandaueru[n]t residuu[m] pignoru[m] p[ro] ut su[n]t taxata ipsi iudeo Moisi extradi. Et quia sup[er] euict[i]on[e] et intercessione per officiu[m] ciuitat[is] Posn[aniensis] decreta sua M[aiestas] in sua confirmat[i]on[e] nulla[m] memoria[m] facit, reuiseru[n]t uigore prioris appellat[i]o[n]is a prefato euictionis et intercessionis decreto facte, utrasq[ue] p[resen]tes prefatas ad sua[m] M[aiestatem], prefigentes eisd[em] terminu[m] feria[m] sexta[m], p[ro]xi[m]e futura[m] cora[m] sua M[aiestate] in tactu hore deci[m]e octaue comparendi. Actu[m] f[eri]a tertia infra octa[ua]s Corporis Christi, anno domini 1532.

15

СУДОВАЯ СПРЭЧКА ІУДЗЕЯ СА СКАРЫНАМ

У прысутнасці радцаў, войта і лаўнікаў горада Познані, з'явіўшыся асабіста, Майсей, іудзей варшаўскі, запатрабаваў, каб выдатны доктар Францыск Скарына быў змушаны да выдачы яму рэшты ўжо ацэненых у судовым парадку залогаў.

Супраць жа Валянцін як паверапы ад імя Рамана Скарыны, сына і наследніка нябожчыка Івана Скарыны з Вільні, прад'явіў пастанову [суда], якая адносіцца да яго, пад пячаццю го-

рада Познані, выкладаючы пра пасрэдніцтва, паручыцельства і ацэнку залогаў, а таксама [прад'явіў] зацвярджэнне яснавяльможнага пана і ўладара Лукі з Горкі, кашталяна пазнанскага і генеральнага старосты Вялікай Польшчы, дзе выкладаецца, што яго высокасць зацвярджае неабходнасць судовай ацэнкі залогаў. І [Валянцін] адказвае, што сам Раман Скарына як раней, так і зараз, згодна са зместам гэтай грамадзянскай пастановы, выступае як пасрэднік раней згаданага доктара Скарыны, свайго дзядзькі. І таму што сам іудзей уступіў з ім у судовую спрэчку і ацэненыя залогі ён прыняў не ад доктара Скарыны, а на самай справе ад юнака, то з уступленнем [іудзея] у судовую спрэчку і прыняццем залогаў сам яго дзядзька зрабіўся свабодным ад іудзея. Той жа Валянцін патрабаваў як паверааны ад імя названага юнака аб'явіць самога доктара вызваленым з турмы.

З другога боку, іудзей Майсей заявіў, што ён засведчыў перад грамадзянскім судом горада Познані, што гэтыя залогі ён атрымаў не ад Рамана, а ад доктара, і ён патрабуе, каб сам доктар быў прымушаны да выдачы яму рэшты ўжо ацэненых залогаў. Зноў Валянцін як паверааны ад імя часта называнага Рамана заявіў, што такое сведчанне, калі яно і было зроблена, не мае ніякай сілы. Бо само яно было зроблена не перад пачаткам судовай спрэчкі і нават не адразу пасля вынесенага судом рашэння па справе пасрэдніцтва і паручыцельства, а гэта ён [іудзей] абавязаны быў зрабіць па закону, калі заслугоўвае павагі, а не незаконным парадкам, ужо пасля таго, як былі прыняты залогі.

Такім чынам, паны бурмістр, радцы, войт і лаўнікі, беручы пад увагу тое, што ў судовым парадку адбылася неабходная і ўстаноўленая ацэнка залогаў, якая была зацверджана прыгаданым яснавяльможным панам, гаспадаром пазнанскім, даручылі перадаць рэшту залогаў, так як яны ацэнены, самому іудзею Майсею. І таму, што яго высокасць у сваім зацвярджэнні нічога не згадвае пра пасрэдніцтва і паручыцельства, устаноўленыя радай горада Познані, яны ў моц першай апеляцыі, зробленай ад прыгаданай пастановы аб пасрэдніцтве і паручыцельстве, адаслалі і той і другі з гэтых прыгаданых [бакоў] да яго высокасці, вызначаючы ім тэрмін для з'яўлення перад яго высокасцю на бліжэйшую пятніцу а васемнаццатай гадзіне. Дзеялася ў аўторак пасля актаў цела Хрыстова [1], у лета гасподне 1532.

15

СУДЕБНЫЙ СПОР ИУДЕЯ СО СКОРИНОЙ

В присутствии радцев, войта и лавников города Познани, явившись лично, Моисей, иудей варшавский, потребовал, чтобы выдающийся доктор Франциск Скорина был принужден к выдаче ему остатка уже оцененных в судебном порядке залогов.

Против же Валентин как поверенный от имени Романа Скорины, сына и наследника умершего Ивана Скорины из Вильни, предъявил постановление [суда], которое относится к нему, под печатью города Познани, излагая о посредничестве, поручительстве и оценке залогов, а также [предъявил] утверждение сиятельного пана и властителя Луки из Горки, каштеляна познанского и генерального старосты Великой Польши, где излагается, что его величество утверждает необходимость судебной оценки залогов. И [Валентин] отвечает, что сам Роман Скорина как раньше, так и сейчас в соответствии с содержанием этого гражданского постановления выступает как посредник ранее упомянутого доктора Скорины, своего дяди. И потому что сам иудей вступил с ним в судебный спор и оцененные залоги он принял не от доктора Скорины, а на самом деле от юноши, то с вступлением [иудея] в судебный спор и принятием залогов сам его дядя сделался свободным от иудея. Тот же Валентин потребовал как поверенный от имени названного юноши объявить самого доктора освобожденным из тюрьмы.

С другой стороны, иудей Моисей заявил, что он засвидетельствовал перед гражданским судом города Познани, что эти залоги он получил не от Романа, а от доктора, и он требует, чтобы сам доктор был принужден к выдаче ему остатка уже оцененных залогов. Снова Валентин как поверенный от имени часто называемого Романа заявил, что такое свидетельство, если оно и было сделано, не имеет никакой силы. Ибо само оно было сделано не перед началом судебного спора и даже не сразу после вынесенного судом решения по делу посредничества и поручительства, а это он [иудей] должен был сделать по закону, если заслуживает уважения, а не незаконным порядком, уже после того, как были приняты залоги.

Таким образом, паны бургомистр, радцы, войт и лавники, принимая во внимание то, что в судебном порядке состоялась необходимая и установленная оценка залогов, которая была утверждена упомянутым светлейшим господином, властителем познанским, поручили передать излишки залогов, так как они оценены, самому иудею Моисею. И потому, что его милость в своем утверждении ничего не упоминает о посредничестве и поручительстве, установленных радой города Познани, они в силу первой апелляции, сделанной от упомянутого постановления о

посредничестве и поручительстве, отослали и тот и другой из этих упомянутых [сторон] к его милости, определяя им срок для появления перед его милостью на ближайшую пятницу в восемнадцать часов. Деялось во вторник после октав тела Христова, в лето господне 1532.

16

MANDATU[M̄] REGIU[M] PER DOCTORE[M] SKORINA OBLATU[M] PRO ELIBERAT[I]ON[E]

Sigismu[n]dus, dei gratia Rex Polonie, magnus dux Lituanie, Russie Prussieq[ue] et Masouie et c[etera] do[mi]n[us] et heres.

Famatis proconsuli et consulibus ciuitatis n[ost]re posn[aniensis] fidelibus dilectis gratia[m] nostra[m] Regia[m]. Famati fideles n[ostr]i dilecti, impetraru[n]t hic a nobis sup[er]ioribus diebus quid[em] iudei nostri uarsouien[ses] (l[itte]ras) co[n]tra famatu[m] Franciscu[m] Skoryna ciue[m] nostru[m] uilnen[sem], afferentes, eu[m] bona o[mn]ia fratris sui, famati olim Iwan Skoryna, ciuis uilnen[sis], post morte[m] illius sustulisse, qui hiis diebus ipsis iudeis duce[n]tas sex sexagenas grossoru[m] debebat, ut co[n]tra dictu[m] Fra[n]ciscu[m], que[m] nullo iure prius quietum tumq[ue] uagu[m] et impossesionatu[m] dicebant, ubicu[n]q[ue] locoru[m] illu[m] reperissent, eis remidiis iuris, qui in uagos et nudos ho[m]i[n]es dari solent, uti illis liceret, que[m] et carceri isthic apud uos iniuste detradi feceru[n]t, nulla de illo antea in iure suo, in quo possesionatus est, requisita iustitia. Nos, qui ex relat[i]on[e] quoru[n]dem co[n]siliarioru[m] nostroru[m] tum et eiusdem actus iudicii u[est]ri, manifesto testimonio edocti su[m]mus, hunc ipsu[m] Fra[n]ciscu[m] Skoryna et bene co[n]seruatum homine[m] et possesionatu[m] esse, neq[ue], (qua[m] suu[m]), ex rebus fratris sui apud se habere, extrareq[ue] merces sufficie[n]tes et heredes dicti Iwan Skoryna, a quo su[m]mas suas repetere dicti iudei poteru[n]t. Proinde, ut cu[m] ita sit, mandamus uobis prese[n]tibus, ut dictu[m] Fra[n]ciscu[m] Skorina, que[m] apud uos in carcere detinet[is], liberu[m] illico dimittatis. Nolumus eni[m], subditos n[ost]ros, p[re]cipue possesionatos, ad simplice[s] aliquoru[m] insimulationes, ita turpiter carceribus mancipari. Supradicti uero iudei, si quid co[n]tra famatu[m] Fra[n]ciscu[m] habere, se pretenderi[n]t, iure cu[m] ipso experia[n]t[ur]. Pro gratia n[ost]ra no[n] al[ite]r facturi. Dat[um] Crac[oui]e feria sexta post festu[m] Pe[n]thecostes proxima, anno d[omi]ni millesimo qui[n]gentesimo tricesimo s[e]c[un]do, Regni uero n[ost]ri anno uigesimo sexto.

[Ad] mandatum M[aiestatis] S[acre] R[egie] p[ropriu]m.

16

КАРАЛЕЎСКІ ЎКАЗ ПРА ВЫЗВАЛЕННЕ, ПРАД'ЯЎЛЕНЫ ДОКТАРАМ СКАРЫНАМ

Жыгімонт, з ласкі божай кароль польскі, вялікі князь літоўскі, рускі і прускі, мазавецкі і інш. гаспадар і дзедзіч.

Шаноўным бурмістру і радцам горада нашага Познані, паважаным даверанным — наша каралеўскае благаславенне. Паважаныя давераныя нашы, дабіліся тут ад нас апошнімі днямі іудзеі нашы варшаўскія [указа] супраць шаноўнага Францыска Скарыны, грамадзяніна нашага віленскага, заяўляючы, што ён усю маёмасць свайго шаноўнага брата, нябожчыка, віленскага грамадзяніна Івана Скарыны, пасля яго смерці ўзяў сабе і як быццам у гэтыя дні ён заставаўся вінен гэтым жа іудзеям дзвесце шэсць коп грошаў, [і патрабуючы], каб супраць згаданага Францыска, якога яны без усякага права раней назвалі чалавекам без заняткаў, бадзягай і немаёмасным, у якім бы месцы яго ні знайшлі, ім было б дазволена карыстацца тымі сродкамі права, якія звычайна прымяняюць да людзей беглых і ўбогіх. [Таму] ён і быў несправядліва пасаджаны там у вас у турму і ў адносінах да яго раней не было знойдзена ніякага правасуддзя па яго праву, па якому ён з'яўляецца чалавекам маёмасным. Мы даведаліся з данясення некаторых нашых дарадчыкаў, з тагачаснай пастановы вашага суда і з адкрытага сведчання, што гэты самы Францыск Скарына з'яўляецца вельмі паважаным і маёмасным чалавекам, што нічога з рэчаў брата ў яго няма і што існуе дастатковая маёмасць і наследнікі згаданага Івана Скарыны, ад якога маглі патрабаваць свае даўгі згаданыя іудзеі. Пагэтаму пры такім стане спраў загадваем вам гэтым [указам] неадкладна адпусціць згаданага Францыска Скарыну, які ў вас пасаджаны ў турму. Мы не хочам, каб нашы падданыя, перш за ўсё маёмасныя, па простаму абвінавачванню кожнага так ганебна саджаліся ў турму. Названыя ж вышэй іудзеі калі б мелі якія-небудзь прэтэнзіі да шаноўнага Францыска, то хай па праву судзяцца з ім. Па міласці нашай інакш не рабіце. Дадзены ў Кракаве, у найбліжэйшую пятніцу [1] пасля свята Penthecostes у год божы тысяча пяцьсот трыццаць другі, у год праўлення нашага дваццаць шосты.

[Да] уласнага ўказа святой Каралеўскай Вялікасці.

16

КОРОЛЕВСКИЙ УКАЗ ОБ ОСВОБОЖДЕНИИ, ПРЕДЪЯВЛЕННЫЙ ДОКТОРОМ СКОРИНОЙ

Сигизмунд, божьей милостью король польский, великий князь литовский, русский и прусский, мазовецкий и пр. властитель и наследник.

Почтенным бургомистру и радцам города нашего Познани, уважаемым доверенным — наше королевское благословение. Уважаемые доверенные наши, добились здесь от нас последними днями иудеи наши варшавские [указа] против почтенного Франциска Скорины, гражданина нашего виленского, заявляя, что он все имущество своего почтенного умершего брата, виленского гражданина Ивана Скорины, после его смерти взял себе и что будто бы в эти дни он оставался должен этим же иудеям двести шесть коп грошей, [и требуя], чтобы против упомянутого Франциска, которого они без всякого права ранее назвали человеком без занятий, бродягой и неимущественным, в каком бы месте его не нашли, им было бы разрешено пользоваться теми средствами права, какие обычно применяют к людям беглым и убогим. [Поэтому] он и был несправедливо заключен там у вас в тюрьму и по отношению к нему ранее не было найдено никакого правосудия по его праву, по которому он является человеком имущественным. Мы узнали из донесения некоторых наших советников, из тогдашнего постановления вашего суда и открытого свидетельства, что этот самый Франциск Скорина является очень уважаемым и имущественным человеком, что ничего из вещей брата у него нет и что существует достаточное имущество и наследники упомянутого Ивана Скорины, от которого могли требовать свои долги упомянутые иудеи. Поэтому при таком положении дел приказываем вам этим [указом] неотложно освободить упомянутого Франциска Скорину, который у вас заключен в тюрьму. Мы не хотим, чтобы наши подданные, прежде всего имущественные, по простому обвинению каждого так постыдно бросались в тюрьму. Названные же выше иудеи если бы имели какие-нибудь претензии к почтенному Франциску, то пусть по праву судятся с ним. По милости нашей иначе не делайте. Дан в Кракове, в наиближайшую пятницу после праздника Penthecostes в лето господне тысяча пятьсот тридцать второе, в год правления нашего двадцать шестой.

[К] собственному указу святого Королевского Величества.

17

DOCTOR SKORINA MANDATU[M] REGIUM OFFERT SUP[ER] SE ELIBERANDO [1]

Cora[m] proconsule, consulibus, aduocato et scabinis ciuitat[is] posn[aniensis] personal[ite]r constitutus, egregius uir Fra[n]ciscus Skorina, artiu[m] et medicine doctor, de Uilna, per Mathea[m] Longiu[m], artiu[m] magistru[m], procuratore[m] suu[m], obtulit mandatu[m] M[aiestatis] S[acre] R[egie], disponens ipsu[m] prefatu[m] Franciscu[m] Skorina ex carceribus ciuilibus, quibus ad insta[n]tia[m] Moisi, iudei uarsouien[sis], de mandato M[aiestatis] S[acre] R[egie], mancipatus fuerat, illico liberum dimitti. Petiuitq[ue] ide[m] Fra[n]ciscus Skorina, se iuxta ma[n]dati oblati tenore[m], conseruari atq[ue] liberu[m] ex carceribus, executiue, per iuris decretu[m], pronu[n]ctiari. Allegans, se dominu[m] proconsulem debita insta[n]tia, ut iuris est, co[n]uenisse pro adcitando Moisi iudeo, uel eius procuratore. Propterea, instabat, ut dominus proconsul cora[m] officio ciuili nec no[n] cora[m] ministeriale terrestri districtus posn[aniensis], ibid[em] presente, ediceret de adcitat[i]on[e] iudei et termino ad petitionem iudei, in hodiernu[m] die[m] limitato.

Ubi spectabilis dominus Ualentinus Scargardianus, utriusq[ue] iuris et medicine doctor, proconsul posn[aniensis], satisfaciens suo officio, Ioanne[m] Krakow (. . .), famulu[m] ciuitatis aduocauit, que[m] co[n]signauerat ad cittand[um] et uocand[um], ut iuris est, ipsu[m] iudeu[m] Moisen. Qui q[ui]d[em] famulus per expressu[m] dixit, se a domino proconsule p[ro]ximo sabato die fuisse missu[m], ut, ad insta[n]tia[m] eiusd[em] doctoris, iudeu[m] Moisen warsouien[sem] uocaret et adcitaret, iuxta ciuile[m] consuetudine[m], ad presentia[m] ipsius consulatus, aduocati et scabinoru[m]. Ad qua[m] uocat[i]o[nem] et cittat[i]o[nem] ipse iudeus in (. . .) p[re]torium posnaniensem ueniens, cora[m] domino proconsule comparuit.

Dominus uero proconsul insinuauit, ipsu[m] iudeu[m] Moisen pro tu[n]c sabbato p[ro]ximo cora[m] se co[m]paruisse in p[re]torio posn[aniensi] allega[sse] sabbatismu[m], in quo no[n] liceret sibi quidq[ue] agere, uel attentare. Et quia crastinus dies esset dominicus, petiuit ipse iudeus terminu[m] tand[em], ex cittatione sibi prefixu[m], in feria[m] secundam continuari, offerens se pro tu[n]c eund[em] terminu[m] attendare, quid ipse iudeus Moises obtinuit.

Quam recognit[i]o[nem] domini proconsulis, nec no[n] famuli ciuilis idem doctor Skorina protestat[us] est ipso ministeriali terrestri prefato, ibid[em] presenti et id audienti, petens nihilominus hanc ipsi[us] do[min]i proconsulis et famuli ciuilis cognicione[m] libro actoru[m] co[n]notari, quod obtinuit.

Et quia ipse iudeus Moises neq[ue] per se, neq[ue] p[er] suu[m] plenipote[n]tem hodierno termino co[n]tumax satisfacit, protestat[us] est id[em] Skorina per prefatu[m] magistru[m] Mathia[m] Longiu[m],

p[ro]curatore[m] suu[m], uerbo et in script[is], ibide[m] oblatis, dicens.

Spectabiles domini, cora[m] u[est]ris d[ominis] uerbo et in script[is] per mod[um] et uia[m] reco[n]uencionis deducit procurator p[ro] parte egregii uiri do[min]i Fra[n]cisci, arciu[m] et medicine doctoris, illustrissimi et reuerendissimi do[min]i d[omi]ni[i] episcopi Wilnen[sis] secretarii et phisici, hic prese[n]cial[iter] assistentis contra et aduers[us] perfid[um] Moisen iudeu[m][2] et ei[us] no[m]i[n]e consorte[m], iudeos de Uarsouia, legitti[m]e et p[er]sonal[ite]r adcitatu[m]. Q[uod] ex quo ide[m] perfidus iude[us] una cu[m] litis co[n]sorte ex falsa narrac[i]on[e], cora[m] S[acra] M[aiestate] facta, maliciose asserendo, ipsu[m] fuisse et esse obligatu[m] duce[n]tas es sex sexagenas post morte[m], felicis recordac[i]o[n]is, germani sui ob ea[m]q[ue] obligac[i]o[ne]m, uel debitu[m] ex ciuitate Uiln[ensi] aufugisse et passim hinc inde uagari, mandatu[m]q[ue] decapiendo, quod no[n] nisi in malefactores et publicos grassatores uel in co[n]uictos debitores, qui in soluendo no[n] su[n]t extendi, solet, ad pri[n]cipalis mei maxima[m] iniuria[m] obtinuit, uigore ei[us] pretensi mandati ipsu[m] doctore[m] Skorina pri[n]cipale[m] meu[m] carcerib[us] ciuili[bus], ipsius grauissimu[m] da[m]nu[m] et leuitate[m] dece[m] septimanis tanq[uam] malefactore[m], nullo iure co[n]uictu[m] detinuit, co[n]tra o[mn]e[m] iusticiam, nulla desup[er] actione ciuili, antea, ut iuris est, inte[n]tata, in maximu[m] ipsi[us] do[min]i doctoris preiudiciu[m], grauame[n], leuitatem et iactura[m][3] nec no[n] in lenipendiu[m] illustrissimi et reuerendissimi d[omi]ni d[omi]n[i]i episcopi Uilnen[sis], do[min]i sui graciosissimi, in ei[us] seruicio et negocio tanq[ua]m adict[us] famul[us] ipse d[omi]n[us] doctor existit. Quas om[n]es iniurias: carceris detencione[m], leuitates et da[m]na pro sua persona erga dictu[m] iudeu[m] Moisen ei[us]q[ue] co[m]plice[m] estimat domin[us] doctor ad sum[m]a[m] sex miliu[m] flor[enorum] aureoru[m] Ung[aricalium], ueri et iusti ponderis. Quando uero perfidus iude[us], cittac[i]on[e] apprehensus et in termino limitate[4] per dominu[m] proconsule[m] ad petita ipsi[us] iudei in hodiernu[m] diem co[nt]umax est[5], pro ut domin[us] p[ro]consul hec cora[m] officio et ministeriali recognouit ad ei[us] recognic[i]o[nem] me meu[m]q[ue] pri[n]cipale[m] refero, friuole contumax est, neglegitq[ue] cora[m] uobis d[omi]ni co[m]parere, domin[us] doctor Skorina in co[n]tumacia[m] partis iudaice ex incontinenti, per uia[m] reco[n]uencionis secu[n]d[am] disp[osici]o[nem] iuris Saxonici, quod in hoc inclito Regno Polonie practicat[ur], petiit res actionis, pro quib[us] actio uertitur, iudicial[ite]r sibi decerni et ipsum iudeu[m] p[er]fidu[m] Moisen tanq[uam] uictu[m] — co[n]de[m]nari p[er] iura manifestissima petens se sui[6] circa illa iura co[n]seruari, et hoc ipsu[m] petit domin[us] doctor Skorina et procurator ei[us] no[m]i[n]e, ex debito officii uestri iudicial[ite]r decerni atq[ue] se liberu[m] ex carcerib[us] ciuilibus iuris decreto media[n]te p[ro]nu[n]ctiari implorando ad hoc humill[ite]r officiu[m], iudic[es] benignu[m].

Dominus itaq[ue] proconsul, consules, aduocatus et scabini manda-

tu[m] M[aiestatis] S[acre] R[egie], per ipsu[m] doctore[m] Skorina oblatum, su[m]ma cu[m] reuere[n]tia, ut decet, prelegentes, attendentesq[ue], ipsu[m] iudeu[m] Moisen personal[ite]r fuisse adcitatum et ipsu[m] cora[m] d[omi]no proconsule, ex cittat[i]on[e], in eu[m] facta, hic in pretorio posn[aniensi] compare[n]tem, petiisse terminu[m] continuari in hodiernu[m] die[m]. Pro quo ipse iudeus co[n]tumaciter abest et se absentat, occasione co[n]tumacie ipsius iudei, iuxta eiusdem mandati Regii tenore[m], eund[em] doctore[m] Skorina ex uinculis carceru[m] ciuiliu[m] liberu[m] esse decreuerunt et pronu[n]ctiaueru[n]t. Admiseru[n]tq[ue] om[n]es ipsius doctoris protestationes, modo premisso factas, libro actorum co[n]notari (actum feri). Quod ipse dominus doctor (per dictu[m] suu[m] procuratore[m]) pro rato grato et firmo suscepit. Actu[m] feria secunda p[ro]xima ante festum s[ancti] Ioannis, anno d[omi]ni 1532.

17

ДОКТАР СКАРЫНА ПРАД'ЯЎЛЯЕ КАРАЛЕЎСКІ ЎКАЗ АБ СВАІМ ВЫЗВАЛЕННІ

У прысутнасці бурмістра, радцаў, войта і лаўнікаў горада Познані, з'явіўшыся асабіста, выдатны муж Францыск Скарына, мастацтваў і медыцыны доктар, з Вільні, цераз Мацея Лонгія, магістра навук, свайго паверанага, прад'явіў указ святой Каралеўскай Вялікасці, у якім прадпісвалася неадкладна вызваліць самога вышэй згаданага Францыска Скарыну з гарадской турмы, куды ён быў пасаджаны па патрабаванню Майсея, варшаўскага іудзея, згодна з указам святой Каралеўскай Вялікасці. Той жа Францыск Скарына запатрабаваў, каб, згодна са зместам прад'яўленага ўказа, яму гарантавалі ранейшыя правы і законным парадкам, па пастанове суда, быў аб'яўлены вызваленым з турмы, заяўляючы, што ён, як патрабуе права, звярнуўся да пана бурмістра з настойлівым хадайніцтвам пра неабходнасць выкліку ў суд іудзея Майсея або яго паверанага. Таму ён [Францыск] настойваў, каб пан бурмістр перад гарадской радай, а таксама перад земскім возным пазнанскай зямлі тут жа аб'явіў прысутным пра выклік у суд іудзея і пра тэрмін для заявы іудзея [пра падставы свайго іску], вызначаны на сённяшні дзень.

Тады паважаны пан Валянцін Скаргардыян, абоіх праў і медыцыны доктар, бурмістр пазнанскі, выконваючы свой абавязак, выклікаў гарадскога служку Іаана Кракоў[скага], якога ён, як патрабуе права, прызначыў для выкліку ў суд самога іудзея Майсея. Той жа служка ясна заявіў, што ён у мінулую суботу быў пасланы, каб па патрабаванню гэтага доктара [Францыска] выклікаць у суд, згодна з грамадзянскім звычаем, варшаўскага іудзея Майсея да прысутных радцаў, войта і лаў-

нікаў. Прыйшоўшы па гэтаму выкліку ў пазнанскую раду, сам [гэты] іудзей з'явіўся да пана бурмістра.

Пан жа бурмістр паведаміў, што сам іудзей Майсей тады ў мінулую суботу з'явіўся да яго ў пазнанскую раду і спаслаўся на суботняе свята, у час якога яму не можна нічога рабіць або распачынаць. І паколькі заўтрашні дзень — нядзеля, папрасіў гэты самы іудзей, каб тэрмін, вызначаны яму ў позве, быў прадоўжаны да панядзелка, заяўляючы, што ён [зможа] займацца справамі ў гэты тэрмін, што сам іудзей Майсей пацвердзіў.

Гэта тлумачэнне пана бурмістра, а таксама гарадскога служкі гэты ж доктар Скарына абскардзіў перад самім згаданым земскім возным, там жа прысутнічаючым і слухаючым. Тым не менш ён патрабаваў запісаць гэта тлумачэнне пана бурмістра і гарадскога служкі ў кнігу актаў, чаго і дамогся.

І паколькі сам іудзей Майсей ні асабіста, ні цераз свайго ўпаўнаважанага ўпарта не падпарадкоўваецца [позве], гэты ж Скарына цераз згаданага магістра Мацея Лонгія, свайго паверанага, заяўляе вусна і ў прадстаўленых паперах пратэст.

Паважаныя паны, перад вамі, вусна і пісьмова, як прадугледжана ўмовай, заступнік выдатнага мужа пана Францыска Скарыны, мастацтваў і медыцыны доктара, сакратара і лекара найяснейшага і найдастойнейшага пана і гаспадара, епіскапа віленскага [7], які прысутнічае і дапамагае ў справе супраць хлуслівага іудзея Майсея, асабіста і законным парадкам выкліканага ў суд, і яго саўладальнікаў, іудзеяў з Варшавы, заяўляе, што гэты хлуслівы іудзей разам з саўдзельнікам цяжбы ілжывым расказам, зробленым перад святой Вялікасцю, у якім ён ілжыва заявіў, што ён [Скарына] пасля смерці свайго роднага, вечная яму памяць, брата быў і ёсць вінен яму [Майсею] дзвесце шэсць коп і што з-за гэтага доўгу [Скарына] уцёк з Вільні і блукае ўсюды і падманам дамогся ўказа, які звычайна пашырасцца толькі на злачынцаў і яўных бадзяг або на абвінавачаных даўжнікоў, якія не могуць выплаціць доўг, што з'явілася найбольшай несправядлівасцю для майго прынцыпала. У сілу патрабаванняў гэтага ўказа ён дамогся заключэння самога доктара Скарыны, майго прынцыпала, абвінавачанага як злачынца без усякага на тое права, насуперак усякай справядлівасці, без усякага на тое грамадзянскага іску і раней чым законным чынам зроблена гэта абвінавачванне, у гарадскую турму, а таксама сыскванпя вялікай пені і спагнання на дзесяць [septiniaris] з найвялікшай шкодай, цяжарам і стратамі для самога доктара, як сведчыць і змест указа святой Каралеўскай Вялікасці, а таксама са [стратамі] для найяснейшага і найдастойнейшага пана і гаспадара, епіскапа віленскага, свайго міласцівага гаспадара, у якога знаходзіўся на службе як прыбліжаны і слуга сам доктар. Усе гэтыя несправядлівасці і заключэнне ў турму, спагнанні і страты для яго асобы з-за названага іудзея Майсея і звязаных з ім [людзей] пан доктар ацаніў на суму ў шэсць тысяч

залатых венгерскіх фларэнаў сапраўднай і належнай вагі. І паколькі хлуслівы іудзей, выкліканы па позве ў тэрмін, перанесены панам бурмістрам па просьбе самога іудзея на сённяшні дзень, як заявіў тут перад радай і возным пан бурмістр, расследаванню якога я даручаю сябе і майго прынцыпала, беспадстаўна не з'яўляецца і не збіраецца з'яўляцца перад вамі, [дык] пан доктар Скарына з-за няяўкі іудзейскага боку і згодна з умовай другога распараджэння саксонскага права, якое прымяняецца ў гэтым слаўным Польскім каралеўстве, запатрабаваў, каб судовая справа, на якой грунтуецца іск, была вырашана на яго карысць, а сам хлуслівы іудзей Майсей як праіграўшы быў асуджаны згодна з найбольш відавочнымі палажэннямі права. Ён патрабуе таксама, каб ён і яго [паверaны] былі ахаваны згодна з гэтымі правамі. Таго ж самага патрабуе пан доктар Скарына і яго паверaны ад яго імені, і [іменна], каб па абавязку вашай рады справа была вырашана ў судовым парадку [на яго карысць] і каб ён быў вызвалены з турмы, згодна з пастановай суда, пра што нізка просіць міласцівую раду і суддзяў.

Такім чынам, пан бурмістр, радцы, войт і лаўнікі з найвялікшай павагай, як належыць, чытаючы ўказ святой Каралеўскай Вялікасці, прад'яўлены самім доктарам Скарынам, і ўважліва слухаючы, што сам іудзей Майсей быў асабіста выкліканы ў суд і што ён сам, з'явіўшыся паводле зробленага выкліку перад панам бурмістрам у пазнанскай радзе, папрасіў перанесці тэрмін на сённяшні дзень. І паколькі сам іудзей адсутнічае і не з'яўляецца, то з выпадку няяўкі самога іудзея ў суд і згодна са зместам гэтага каралеўскага ўказа пастанавілі і аб'явілі таго ж самага доктара Скарыну вызваленым з гарадской турмы. І дазволілі ўсе довады і сведчанні самога доктара, зробленыя прадугледжаным чынам, занатаваць у кнігу актаў, што сам доктар прыняў з удзячнасцю, як справу вырашаную і зацверджаную. Дзеялася ў найбліжэйшы панядзелак [8] перад святам святога Іаана ў год божы 1532.

17

ДОКТОР СКОРИНА ПРЕДЪЯВЛЯЕТ КОРОЛЕВСКИЙ УКАЗ О СВОЕМ ОСВОБОЖДЕНИИ

В присутствии бургомистра, радцев, войта и лавников города Познани, явившись лично, выдающийся муж Франциск Скорина, искусств и медицины доктор, из Вильни, через Матея Лонгия, магистра наук, своего поверенного, предъявил указ святого Королевского Величества, предписывающий неотложно освободить самого выше упомянутого Франциска Скорину из городской тюрьмы, куда он был заключен по требованию Моисея, варшавского иудея, согласно указу святого Королевского Величества.

Тот же Франциск Скорина потребовал, чтобы в соответствии с содержанием предъявленного указа ему гарантировали ранее существовавшие права и законным образом, по постановлению суда, был объявлен освобожденным из тюрьмы, заявляя, что он, как требует право, обратился к господину бургомистру с настоятельным ходатайством о необходимости вызова в суд иудея Моисея или его поверенного. Поэтому он [Франциск] настаивал, чтобы господин бургомистр перед городской радой, а также перед земским возным познанской земли тут же объявил присутствующим о вызове в суд иудея и о сроке для заявления иудея [об основаниях своего иска], определенном сегодняшним днем.

Тогда уважаемый господин Валентин Скаргардиан, обоих прав и медицины доктор, бургомистр познанский, исполняя свои обязанности, вызвал городского слугу Иоанна Краков[ского], которого он, как требует право, назначил для вызова в суд самого иудея Моисея. Тот же слуга ясно заявил, что он в прошлую субботу был послан, чтобы по требованию этого доктора [Франциска] вызвать в суд в соответствии с гражданским обычаем варшавского иудея Моисея к присутствующим радцам, войту, лавникам. Прийдя по этому вызову в познанскую раду, сам [этот] иудей явился к пану бургомистру.

Пан же бургомистр сообщил, что сам иудей Моисей тогда в прошлую субботу явился к нему в познанскую раду и сослался на субботний праздник, во время которого ему нельзя ничего делать или начинать. И поскольку завтрашний день — неделя, попросил этот самый иудей, чтобы срок, определенный ему для вызова, был продлен до понедельника, заявляя, что он [сможет] заниматься делами в этот срок, что сам иудей Моисей утвердил.

Это пояснение господина бургомистра, а также городского слуги этот же доктор Скорина обжаловал перед самим упомянутым земским возным, там же присутствующим и слушающим. Тем не менее он потребовал записать это объяснение господина бургомистра и городского слуги в книгу актов, чего и добился.

И поскольку сам иудей Моисей ни лично, ни через своего уполномоченного настойчиво не подчиняется [вызову], этот же Скорина через упомянутого магистра Матея Лонгия, своего поверенного, заявляет устно и в представленных бумагах протест.

Уважаемые господа, перед вами, устно и письменно, как предусмотрено условием, заступник выдающегося мужа господина Франциска Скорины, искусств и медицины доктора, секретаря и лекаря наисветлейшего и уважаемого господина и владыки, епископа виленского, который присутствует и помогает в деле против лживого иудея Моисея, лично и в законном порядке вызванного в суд, и его совладетелей, иудеев из Варшавы, заявляет, что этот лживый иудей вместе с соучастником тяжбы лживым рассказом, сделанным перед святым Величеством, в котором он лживо заявил, что он [Скорина] после смерти своего родного,

вечная ему память, брата был и есть должен ему [Моисею] двести шесть коп и что из-за этого долга [Скорина] убежал из Вильни и блуждает повсюду и обманом добился указа, который обычно распространяется только на преступников и явных бродяг или на обвиненных должников, которые не могут выплатить долг, что явилось наибольшей несправедливостью для моего принципала. В силу требований этого указа он добился заключения самого доктора Скорины, моего принципала, обвиненного как преступника безо всякого на то право, против всякой справедливости, безо всякого на то гражданского иска и ранее чем законным образом сделано это обвинение, в городскую тюрьму, а также сыскивания большой пени и взыскания на десять [septiniaris] с величайшим вредом, уроном и тяжестью и потерями для самого доктора, как свидетельствует и содержание указа святого Королевского Величества, а также с [уроном] для наисветлейшего и уважаемого господина и владыки, епископа виленского, своего милостивого владыки, у которого находился на службе как приближенный и слуга сам доктор. Все эти несправедливости и заключение в тюрьму, взыскания и потери для его личности из-за названного иудея Моисея и связанных с ним [людей] господин доктор оценил на сумму в шесть тысяч золотых венгерских флоренов действительного и надлежащего веса. И поскольку лживый иудей, вызванный по требованию в срок, перенесенный господином бургомистром по просьбе самого иудея на сегодняшний день, как заявил здесь перед радой и возным господин бургомистр, расследованию которого я поручаю себя и моего принципала, безосновательно не является и не собирается являться перед вами, [то] господин доктор Скорина из-за неявки иудейской стороны и в соответствии с условием иного распоряжения саксонского права, которое применяется в этом славном Польском королевстве, потребовал, чтобы судебное дело, на котором основывается иск, было решено в его пользу, а сам лживый иудей Моисей как проигравший был осужден согласно наиболее очевидным положениям права. Он требует также, чтобы он и его [поверенный] был охранен в соответствии с этими правами. Того же самого требует господин доктор Скорина и его поверенный от его имени, и [именно], чтобы по обязанности вашей рады дело было решено в судебном порядке [в его пользу] и чтобы он был освобожден из тюрьмы, согласно постановлению суда, о чем низко просит милостивую раду и судей.

Таким образом, господин бургомистр, радцы, войт и лавники с величайшим уважением, как следует, читая указ святого Королевского Величества, предъявленный самим доктором Скориной, и внимательно слушая, что сам иудей Моисей был лично вызван в суд и что он сам, явившись по сделанному вызову перед господином бургомистром в познанской раде, попросил перенести срок на сегодняшний день. И поскольку сам иудей отсутствует и не является, то по причине неявки самого иудея в

суд и в соответствии с содержанием этого королевского указа постановили и объявили того же самого доктора Скорину освобожденным из городской тюрьмы. И разрешили все аргументы и свидетельства самого доктора, сделанные предусмотренным образом, записать в книгу актов, что сам доктор принял с благодарностью, как дело решенное и утвержденное. Деялось в наиближайший понедельник перед праздником святого Иоанна в лето господне 1532.

КРАКАЎСКІЯ КАРАЛЕЎСКІЯ ГРАМАТЫ [1]

18

ALIE LITTERE PRO EODEM DOCTORE FRANCISCO SKORINA

Sigismundus et c[etera]. Significamus et c[etera], quia constitutus personal[ite]r coram nobis prouidus Romanus Skorina adolescens in etate l[egi]ttima, constitutus ciuis Uilnen[sis], exposuit, quod ipse intelligens, egregiu[m] et famatu[m] Franciscum Skorina de Poloczko, medicine doctore[m], patruum suu[m], per non[nu]llos iudeos et alios creditores patr[is] sui famati olim Ioa[n]nis Skorina, ciuis Uilnen[sis] racione debitorum paternoru[m] trahi, tanq[uam] ipse om[n]ia et singula bona mobilia et im[m]obilia, morte ip[s]ius olim Ioa[n]nis, ciuis Uilnen[sis], derelicta, recepisset et debita illius soluere nollet. Recognouit publice cora[m] nobis, q[uod] ipse doctor Franciscus predictus nulla bona, post morte[m] dicti olim Ioa[n]nis Skorina, p[at]ris sui Romani, derelicta receperit, sed ipsemet Romanus ad om[n]ia et singula eiusdem Ioa[n]nis Skorina bona tanq[uam] uerus et legittimus filius et heres ip[s]ius successerit, nonnullaq[ue] debita p[ate]rna, legittime probata, iam exoluerit et, que soluta nondu[m] essent, illoru[m] soluc[i]o[ne]m prestare paratus sit. Quod nos om[n]ibus, quoru[m] interest, testatum esse uolumus, p[rese]ntibus mandan[tes], ut prefatum doctore[m] Franciscu[m] Skorina r[aci]on[e] quoru[m]cumque debitor[um] et bonoru[m] fratris sui germani Ioannis Skorina, ciuis Wilnen[sis] predicti, ad cuiuscumq[ue] instancia[m] ad iudicia u[est]ra non euocetis, nec iudicetis, sed illum ab om[n]i impeticione et instancia quoru[m]cu[m]q[ue] creditor[um], cuiuscu[m]q[ue] ritus r[aci]on[e] predictor[um] bonoru[m] et debitor[um], per ipsum olim Ioanne[m] Skorina, fratrem eius, contractor[um], absoluat[is], non obstantibus quibuscu[m]q[ue] l[itte]ris n[ost]ris, sub quouis uerborum tenore et sub quacu[m]q[ue] data de cancellaria n[ost]ra contra illum editis, quem et nos absoluimus ac absolutum esse ab eorum soluc[i]on[e] declaramus et dec[er]nimus per p[rese]ntes, quibus in testim sigillum n[ost]r[u]m est imp[re]ssum. Dat[um] Crac[ouie] feria qui[n]ta festi Presentacionis Sancte Marie, anno MDXXX2, Regni n[ost]ri XXVI[1] (. . .).

18

ГРАМАТА Ў АБАРОНУ ДОКТАРА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ[2]

Жыгімонт[3] і г. д. Абвяшчаем і г. д. З'явіўшыся асабіста перад намі, прадбачлівы юнак у правамоцным узросце Раман Скарына, віленскі грамадзянін, растлумачыў, што ён даведаўся, як выдатны і слаўны Францыск Скарына з Полацка, доктар медыцыны, яго дзядзька, праз некаторых іудзеяў і іншых крэдытораў яго бацькі, некалі слаўнага Івана Скарыны, віленскага грамадзяніна, прыцягнут да суда за бацькавы даўгі, якіх нібыта не хоча сплачваць з быццам бы забранай цалкам і па частках маёмасці рухомай і нерухомай, што засталася пасля смерці таго ж Івана, віленскага грамадзяніна; і зазначыў [Раман] публічна перад намі, што вышэйназваны доктар Францыск ніякага дабра, якое засталося пасля смерці згаданага Івана Скарыны, яго бацькі, не атрымліваў, бо ён сам, Раман, атрымаў у спадчыну цалкам і па частках маёмасць таго ж Івана як праўдзівы і законны сын і спадчыннік, і некаторыя бацькавы даўгі, прызнаныя законнымі, ён ужо сплаціў, а яшчэ нясплачаныя гатоў сплаціць.

Мы [кароль] жадаем засведчыць гэта ўсім, каго датычыць, і загадваем гэтай граматай: каб вышэйназванага доктара Францыска Скарыну не выклікалі ні ў якія вашы судовыя інстанцыі і не судзілі за якія б ні было даўгі і маёмасць яго роднага брата, названага Івана Скарыны, віленскага грамадзяніна, і каб пазбавілі яго ад нападаў і дамаганняў з боку ўсякіх крэдытораў якога б там ні былі абраду, і каб вызвалілі яго ад даўгоў, зробленых самім яго братам, нябожчыкам Іванам Скарынам. І няхай не з'явяцца таму перашкодай якія б ні было лісты, любога зместу і даты, выдадзеныя нашай канцылярыяй супраць таго, каго мы вызваляем і аб'яўляем свабодным ад іх выплаты гэтай граматай. У пацвярджэнне чаго прыціснута наша пячаць. Дадзена ў Кракаве, у чацвер, на свята Ахвяравання святой Марыі[4], у год 1532 праўлення нашага 26-ы. (...).

18

ГРАМОТА В ЗАЩИТУ ДОКТОРА ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ

Сигизмунд и т. д. Объявляем и т. д. Представ лично перед нами, предусмотрительный юноша в правомочном возрасте Роман Скорина, виленский гражданин, объяснил, что он узнал, как выдающийся и славный Франциск Скорина из Полоцка, доктор медицины, его дядя, через некоторых иудеев и других кредиторов его отца, некогда славного Ивана Скорины, виленского

гражданина, привлечен к суду за отцовские долги, которых якобы не хочет уплатить с будто бы взятого целостно и по частям имущества движимого и недвижимого, оставшегося после смерти этого же Ивана, виленского гражданина; и отметил [Роман] публично перед нами, что вышеназванный доктор Франциск никакого имущества, оставшегося после смерти упомянутого Ивана Скорины, его отца, не получал, однако он сам, Роман, унаследовал целостно и по частям имущество того же Ивана как истинный и законный сын и наследник, и некоторые отцовские долги, признанные законными, он уже оплатил, а еще не уплаченные он готов оплатить.

Мы [король] желаем засвидетельствовать это всем тем, кого это касается, и повелеваем сей грамотой: чтобы не вызывали ни в какие ваши судебные инстанции и не судили вышеупомянутого доктора Франциска Скорину за какие бы то ни было долги и имущество его родного брата, вышеназванного Ивана Скорины, виленского гражданина, и чтобы избавили его от нападок и домогательств со стороны всяких заимодавцев какого б то ни были обряда, и чтобы освободили его от долгов, сделанных самим его братом, покойным Иваном Скориной. И пусть не являются тому помехой какие бы то ни было бумаги, любого содержания и от любого числа, выпущенные нашей канцелярией против того, кого мы освобождаем и объявляем свободным от их уплаты настоящей грамотой. В свидетельство чего приложена наша печать. Дана в Кракове, в четверг, на праздник Пожертвования святой Марии, в лето 1532 нашего правления 26-е. (...).

19

LITTERE PRO DOCTORE FRANCISCO SKORZINA DE POLOCZKO

Sigismundus et c[etera]. Significamus et c[etera], quia nos annuen[tes] supplicacionibus quoru[n]dam consiliarior[um] n[ost]rorum ac co[m]mendatam haben[tes] uirtutem et doctrinam in arte medica, non uulgarem pericia[m] et dexteritate[m] Georgii Francisci Skorina de Poloczko, artium et medicine doctoris, eumq[ue] singulari gratia n[ost]ra propterea prosequi uolentes, illi hanc i[m]munitate[m] et prerogatiua[m] danda[m] et conceden[dum] duximus, damusq[ue] et conferimus tenore p[rese]ncium sic uidelicet, ut nemo tam in Regno q[uam] in Magno Ducatu n[ost]ro Lithuanie et t[er]ris Prussie, Samogithieq[ue] aliisq[ue] dominiis n[ost]ris in quacu[m]que causa magna uel parua illum citandi ad iudicia trahendi et iudicandi p[otes]tatem habeat preter nos ip[s]os, suc[cesso]resq[ue] n[ost]ros. Cui quidem doctori Francisco maiore[m] gratiam facientes, plena[m] securitatem prestamus et concedimus, ac illum in tuic[i]o[ne]m, in protectionem n[ost]ram accipimus, ut sub ea sit in om[n]ibus locis Regni n[ost]ri ac

Magni Ducatus n[ost]ri Lithuanie predicti et alioru[m] dominior[um] n[ost]rorum securus ab om[n]i uiolencia quaru[m]cumq[ue] personar[um], nemoq[ue] illum aut eius bona detinere aut arestare possit sub graui pena, pro arbitrio n[ost]ro impone[n]da, eunde[m]q[ue] doctorem Franciscum in ea ciuitate et loco, in quo sibi ma[n]sionem delegerit, esse exemptu[m] et liberum, uolumus, ab om[n]i onere et seruicio ciuili, ipsumq[ue] et liberu[m] facimus ab eo ipso onere ciuili quocu[m]q[ue], eximimusq[ue] etia[m] illum a iurisdic[ti]on[e] et p[otes]tate o[mn]i[u]m et singulor[um] palatinor[um], castellanor[um], capitaneoru[m], alioru[m]q[ue] dignitarioru[m] officialiu[m] et iudicu[m] quoru[m]cumq[ue]. Ut autem idem i[p]se doctor Franciscus Skorina h[uius]m[o]di prerogatiuis et im[m]unitatibus, per nos illi g[rat]iose concessis, securius et com[m]odius frui possit, uniuersis et singulis, cuiuscumq[ue] status et condicionis dignitariis, officialibus, ac Regni et Magni Ducatus Lithuanie, Samogithieq[ue], aliorumq[ue] dominior[um] n[ost]rorum iudicibus, quibuscu[m]q[ue] ac ciuitatu[m] et oppidorum proconsulibus et consilibus, aduocatis, scabinis et com[m]unitalibus et g[e]n[er]al[ite]r uniuersis subditis n[ost]ris in Regno et Magno Ducatu Lithuanie, aliisq[ue] dominiis n[ost]ris firmiter presentibus, com[m]ittimus et ma[n]damus q[ua]t[e]n[u]s dictum doctorem Franciscum, quem in protect[i]o[ne]m nostram suscepimus, predictis libertatibus, im[m]unitatibus et prerogatiuis uti, frui, potiri et gaudetre permittat[is], in illisq[ue] eum conseruetis et de causis eius prefais g[e]n[er]al[ite]r, quibuscumq[ue] magnis siue paruis se intromittere et aliquam uim illi inferre, uel bona eius arestare, seu detinere aut eunde[m] Franciscum doctorem ad aliqua onera et seruicia ciuilia more aliorum ciuiu[m] illius ciuitat[is], in qua domicilium sibi delegerit, obeunda compellere non audeat[is], nec aliquis uestrum audeat sub pena n[ost]ra, pro arbitrio n[ost]ro, ut p[re]missum est, impone[n]da, quod ad omn[i]u[m] et singulor[um], quoru[m] interest, noticia[m] deducimus et deduci uolumus, harum testimonio l[itte]rarum, quibus sigillum n[ost]r[u]m est appensum. Dat[um] Cracouie feria secunda festi Sancte Katherine Uirginis, anno Dom[in]i millesimo quingentesimo tricesimo secu[n]do, Regni n[ost]ri XXVI. RS (. . .) ut supra[1].

19

ГРАМАТА У АБАРОНУ ДОКТАРА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ З ПОЛАЦКА

Жыгімонт[2] і г. д. Абвяшчаем і г. д. Далучаючыся да шчырых просьбаў некаторых нашых дарадчыкаў і лічачы вартай даверу дабрачыннасць, незвычайную вучонасць у мастацтве медыцыны, вопытнасць і ўменне Георгія[3] Францыска Скарыны з Полацка, доктара мастацтваў і медыцыны, ды жадаючы дзеля

гэтага адарыць яго асаблівай нашай ласкай, мы знайшлі патрэбным даць яму гэтыя льготы і прывілей. Яму мы іх даём і пастанаўляем гэтай граматай наступнае:

Няхай ніхто, апрача нас саміх альбо спадчыннікаў нашых, як у Каралеўстве, так і ў Вялікім княстве Літоўскім, на землях Прусіі і Жамойці[4] і ў іншых уладаннях нашых не мае права прыцягваць яго да суда і судзіць, якой бы ні была важнай ці нязначнай прычына яго выкліку ў суд.

Зразумела, аказваючы доктару Францыску такую ласку, мы [гэтым самым] адказваем за яго поўную бяспеку і бярэм яго пад нашу ахову і апеку з тым, каб з іх дапамогай ва ўсіх месцах нашага Каралеўства, раней згаданага Вялікага княства Літоўскага нашага, і ў іншых уладаннях нашых ён быў абаронены ад усякага насілля з боку розных асоб. І няхай ніхто не адважыцца затрымліваць альбо арыштоўваць яго самога ці яго маёмасць пад страхам цяжкай кары паводле нашага асуджэння.

І няхай прыгаданы доктар Францыск у тым горадзе і ў тым месцы, якія ён сабе выбера для жыхарства, будзе вызвалены і свабодны ад усякіх павіннасцей і гарадскіх службаў. Мы вызваляем яго ад [саміх] грамадскіх павіннасцей, а таксама з-пад юрысдыкцыі і ўлады ўсіх і кожнага паасобку — ваяводаў, кашталянаў, старостаў і іншых саноўнікаў, [ніжэйшых земскіх]ураднікаў і ўсякіх суддзяў.

Аднак, каб названы доктар Францыск Скарына мог свабодней і паўней карыстацца тымі прывілеямі ды льготамі, якія мы яму міласціва ўчынілі, мы даручаем і настойліва загадваем гэтай граматай усім і кожнаму, усякага звання і стану саноўнікам і ніжэйшым земскім ураднікам, а таксама ўсякім суддзям Каралеўства і Вялікага княства Літоўскага, Жамойці і іншых уладанняў нашых, а таксама бурмістрам і радцам гарадоў і мястэчак, войтам, лаўнікам, усім грамадзянам і наогул усім нашым падданым у Каралеўстве і Вялікім княстве Літоўскім ды іншых уладанняў нашых.

Дайце названаму доктару Францыску, якога мы прынялі пад сваю апеку, [магчымасць] карыстацца і валодаць вышэйпрыгаданымі правамі, ільготамі і прывілеямі і абыходзьцеся з ім з захаваннем іх.

Не смейце наогул умешвацца ў яго справы, якія б ні былі яны важныя ці нязначныя, учыняць яму якое-небудзь насілле ці арыштоўваць альбо затрымоўваць яго маёмасць, альбо прымушаць прыгаданага доктара Францыска да выканання якіх-небудзь павіннасцей ці гарадскіх службаў роўна з другімі жыхарамі таго горада, які ён сабе выбера для пражывання.

І няхай ніхто з вас не адважыцца [на гэта] пад страхам кары адпаведна нашаму меркаванню, як сказана вышэй.

Гэта мы жадаем давесці і даводзім да ведама ўсіх і кожнага, каго гэта датычыць.

У пацвярджэнне граматы прыціснута наша пячаць.

Дадзена ў Кракаве ў панядзелак, на свята святой дзевы Кацярыны [5], у год божы тысяча пяцьсот трыццаць другі нашага праўлення 26-ы. Ж[ыгімонт] К[ароль], як вышэй.

19

ГРАМОТА В ЗАЩИТУ ДОКТОРА ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ ИЗ ПОЛОЦКА

Сигизмунд и проч. Объявляем и проч. Милостиво внимая просьбам некоторых наших советников и считая достойной доверия добродетель, необычную ученость в искусстве медицины, опытность и умение Георгия Франциска Скорины из Полоцка, доктора искусств и медицины, и посему, желая удостоить его особой нашей милости, мы сочли необходимым предоставить ему данные льготы и преимущества. Мы их ему предоставляем и постановляем настоящей грамотой следующее:

Пусть никто, кроме нас самих и наследников наших, как в Королевстве, так и в Великом княжестве Литовском, в землях Пруссии и Жемайтии и прочих владениях наших не смеет привлекать его к суду и судить, как бы ни была важна или незначительна причина его вызова в суд.

Разумеется, оказывая доктору Франциску великое благодеяние, мы [тем самым] отвечаем за его полную безопасность и берем его под свое попечение и покровительство с тем, чтобы с их помощью во всех местах нашего Королевства, ранее упомянутого Великого княжества Литовского нашего, и в прочих владениях наших он был огражден от всякого насилия со стороны разных лиц. И пусть никто не посмеет задерживать или арестовывать его самого или его имущество под страхом тяжкого наказания по нашему усмотрению.

И пусть означенный доктор Франциск в том городе и том месте, которые он себе выберет для жительства, будет избавлен и свободен от всяких повинностей и городских служб. Мы освобождаем его от [самих] общественных повинностей, а также от юрисдикции и власти всех и каждого в отдельности — воевод, каштелянов, старост и прочих сановников, [низших земских] урядников и всяких судей.

Однако, чтобы названный доктор Франциск Скорина мог свободнее и полнее пользоваться теми преимуществами и льготами, которые мы ему милостиво даровали, мы поручаем и настоятельно повелеваем настоящей грамотой всем и каждому, всякого звания и состояния сановникам и низшим земским урядникам, а также всяким судьям Королевства и Великого княжества Литовского, Жемайтии и прочих владений наших, а также бургомистрам и радцам городов и местечек, войтам, лав-

никам, всем гражданам и вообще всем нашим подданным в Королевстве и Великом княжестве Литовском и прочих владениях наших.

Предоставьте указанному доктору Франциску, которого мы приняли под свое покровительство, [возможность] пользоваться и владеть вышеупомянутыми правами, льготами и преимуществами и обходитесь с ним с соблюдением их.

Не смейте вообще вмешиваться в его дела, сколь бы ни были они важны или незначительны, причинять ему какое-либо насилие или арестовывать или удерживать его имущество, или привлекать означенного доктора Франциска к исполнению какихлибо повинностей или городских служб наподобие других жителей того города, который он себе выберет в качестве местожительства.

И пусть никто из вас не осмелится [на это] под страхом наказания по нашему усмотрению, как сказано выше.

Это мы желаем довести и доводим до сведения всех и каждого, кого это касается.

Для подтверждения настоящей грамоты оттиснута наша печать.

Дана в Кракове в понедельник, в праздник святой девы Катерины, в лето господне тысяча пятьсот тридцать второе нашего правления 26-е. С[игизмунд] К[ороль], как выше.

Падрыхтоўка лац. тэкстаў дакументаў № 1—19
і пераклад дакументаў № 1—17 А. А. Жлутко
і В. І. Дарашкевіча, пераклад дакументаў № 18—19
Л. П. Ляхавай і В. І. Дарашкевіча

У ЧЭХІІ

Саломонъ хвалитъ пожитокъ деля того еже послухати мудрости • Заказываетъ абы есмо згрѣшными неходили • И мудрость книмъ вопнетъ :~

Глава а̃ :~

Притчи Саломона сына Давыда Царя Израилева • Къпознанию мудрости и наказания, и кпорозумению словъ разумности, и коприятию научения оумения суду и справедливости и истины:

З ПЕРАПІСКІ БАГЕМСКАЙ КАМОРЫ З КАРАЛЁМ ФЕРДЫНАНДАМ I ЗА 1535—1539 ГГ.[1]

1

1535 ГОДА, МАЯ 22 ДНЯ,
ФЕРДЫНАНД I[1] ГРЫСПЕКУ[2]

/. . ./ Getreuer lieber. Als du uns zu mermaln geschrieben hast. Das wir dir zum furderlichsten ainen Gartner zu vorgen Prag verorden sollen, demnach so schicken wir dir hie mit zaiger des briefs, den willest also der gelegenhait nach auf zuerichtung des neuen garte[ns] wie du züthuen wol waist gebraüchen, so haben wir im alhie auf seine zerung und underhaltung 20 fl. geben lassen, haben wir dir mit willen verhalten das du im die vbrig underhaltung ob er lasset des bleybs würde wyssest zugeben. /. . ./.

Archiv Pražskeho hradu — archiv dvorské komory, č. 17. koncept.

1

/.../ Дарагі верны сябра. Паколькі ты не раз пісаў нам, што мы павінны накіраваць табе садоўніка для работы ў Празе[3], дык мы пасылаем табе з прад'яўніком ліста; ты зможаш выкарыстаць яго пры неабходнасці для арганізацыі новага сада. Мы далі яму на харч і ўтрыманне 20 фларэнаў, а цябе просім паклапаціцца аб астатнім утрыманні на час яго знаходжання. /.../.

Архіў Пражскага града — архіў каморы, ч. 17, чарнавік.

1

/.../ Дорогой верный друг. Так как ты не раз писал нам, что мы должны отправить тебе садовника для работы в Праге, то мы посылаем тебе с предъявителем письма; ты сможешь исполь-

зовать его при необходимости для устройства нового сада. Мы дали ему на питание и содержание 20 флоренов, а тебя просим распорядиться об остальном содержании для него на время его пребывания. /.../.

Архив Пражского града — архив палаты, ч. 17, черновик.

2

1538 JUNI 27, PRAG, SCHLOSS

Die böhmische Kammer berichtet unter Anderem an König Ferdinand I:

/. . ./ Sofil dann, allergnedigister kunig und herr, eur maj. gartenpau hie belanget, darauf eur maj. ain merkhlicher grosser costen, wie eur maj. aus den auszügen, so eur maj. zum thail hievor zuegeschigkht und hinfüran monetlich tuegeschigkht werden sollen, gnedigist vernemben mügen, laufet, khunnen wir nit umbgeen, eur maj. unser bedenkhen und waz wir bei der arbait fur mengl underthenigist anzuzaigen, gehorsambist pittend, eur maj. gerueche dasselb auch im pösten, wie wirs dann mainen, zu versteen.

Erstlich so arbaiten di Wällischen stainmeczen, welhe maister Paul de la Stella de Mileto mit im gepracht, unsers ansehens gar unsleinig, faul, langsamb und geen dabei zum thail gern muessig; und wo si dergestalt ir belonung nach dem tag, wochen oder monat und nit nach dem stugkh oder aufs geding emphahen sollen, würden si furwar ain grossen sold mit irer arbait, sofil wir der noch zumal sehen, verdienen. Dieweil wir aber ir bestallungen, wie si lauten, nit versteen oder wissen, haben wir auch bischer mit inen daraus nichts handeln mugen sonder noch also zuegesehen. Aber nachdem dieselben ire bestallungen und verglaichungen irer besoldung, lons und arbait halben eur maj. hiervor durch mich, eur maj. chamer-secretari, zuegeschigkht sein, gewarten wir eur maj. berichts drüber und auch verteutsche exemplar derselben. Alsdann muesste nach inhalt der bestallung denselben stainmeczen unsers bedunkhens anders zuegesprochen und si pasz zu der arbait vermont und getriben werden. Derhalben unser underthenigiste vermonung, eur maj. gerueche uns dieselben bestallungen transferiert und umb sofil dest furderlicher hieherzueschigkhen und daneben auch eur maj. gemuet und willen gnedigist zu verstendigen.

Maister Hanns de Spatio der arbait auf die [mainung, waz nach volprachten gepeu pauverstendig leut erkhennen und wie si sein arbait schaczen, daran wölle er zufriden sein. Aber gleichwol fordert und nimbt er vil gelts hinaus und hat allain daz, so ime disen somber auf ine und sein gesindt vor beschehner beschau oder erkhantnus der arbait am gepeu hinausgegeben werden sollen, auf dreizehenhundert gulden angeslagen, welhes uns nach gelegenhait der arbait fur vil ansihet. Und tragen dapei dise fürsorg, er maister

Hannss werde hienach, so er so fil gelts voran hinausnimbt, ob es gleich nit wol verdient wäre, dannocht nichts herwider geben, es werde hinach geschaczt, wie es wölle, nur mer hinaus haben wollen. Dieweil dann disz gepeu, wie der Tscherte und er selbst anfenkhlich angezaigt, nit lenden wöllen, mit ime auf den werchschuech oder khlaufter ain geding und vergleichung zu machen, und dergestalt in tag zu arbaiten und so fil gelts darauf zu nemben auch ain ungewisz plind ding ist auch wir nit wissen, ob ime ain jede erkhantnus hinach leidlich sein wirdet, so sein wir schier zu verfarn, wie wir uns mit hinausgebung des gelts halten sollen, damit wir nit zuvil oder zu wenig theten.

Dann ob maister Hanss sprechen will, er hab vil gesindts und personen, die er all underhalten muesz, darauf ime ain grosser costen laufe, darauf ist ime leicht zu antwurten, daz er sein gesindt nicht alles bei diser arbait erhalt sonder hin und wider in Beheim, da drei, da vier, da zwo personen ausschigkht, daselbst auch ir prot und gelt für si unde ine zu verdienen; und hat schier so fil jungen pueben als gewachsner gesellen bei der hieigen arbait.

Und unsers ainfeltigen bedunkhens so ist es dergestalt auf geding zu arbaiten, da khain ausmessung der clafter oder werchschuechs stat haben mag, weder für eur maj. noch ime dem maister Hansen, sonder wir wollten ehe raten, eur maj. liesse ine mit seinem gesindt auf daz taglon arbaiten. In solher arbait mochten di puben von den gueten arbaitern mit höherung und ringerung des lons underschiden und gesondert und ainem mer, dem andern weniger nach gelegenhait seines verdienens und schigkhlichait gegeben auch darin ain glaichait gemacht und alain auf die, so arbaiten und gelt verdienen, bezalung gathan werden. Dann dergestalt di arbait in pusch anzuslahen und so fil gelts voran hinauszugeben, khan mit eur maj. nucz nit sein. So befleisst sich maister Hanns sonderlich, daz er nit zu wenig gelts hinausnemb, und maint doch dannocht, man werde ime darüber allweg mer zu geben schuldig sein, also daz wir allerding sorgen, es gee welhen weg es wöll, so werde eur maj. ehe zu vil als zu wenig ausgeben muessen. Wir haben eur maj. zuvor und ehe wir derhalben ainicher handlung mit im gephlegen, solh unser bedenkhen wahflich khainer andèrn als underthenigister mainung anzaigt und darüber eur maj. gnedigisten willens und gemuets halben beschaids erwarten, dem wir nachmals gehorsambe volziehung thuen wöllen.

Dem gartner, maister Francisco, wirdet in seiner bestallung, welhe lateinisch ist und wir versteen, aufgelegt, er soll im garten arbaiten und allerlei gartlarbait verrichten, wie dann eur maj. aus abschrift derselben bestallung hieneben gnedigist zu vernemben haben; der arbait auch wenig. So sehen wir auch noch nocht vil zierlicher zuerichtung, die er am garten machet, und ausserhalb der Wällischen frucht, als lemoni, pomeranzen, cidroni und dergleichen, so dannocht aufgeen, wissen wir eur maj. noch zumal nit sonderlichen zu

vertrösten. Daz zaigen wir eur maj. alain von underricht und pöstens wegen underthenigist an, damit eur maj. dannocht des ain wissen hab. Von früchten ist noch nichts vorhanden, daz eur maj. zuezuschigkhen wäre; sorgen auch, es werden derselben bei disem gesindl wenig sicher beleiben. /. . ./.

Copialbuch Nr. 15, Fol. 156—160.

2

1538 ГОДА, ЧЭРВЕНЯ 27 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМАК

Багемская камора паведамляе каралю Фердынанду I таксама наступнае:

/.../ Адносна садаводства тут, усеміласцівейшы кароль і пан, Ваша Вялікасць, дык расходы на яго даволі вялікія, як Ваша Вялікасць усеміласціва маглі заўважыць па той долі, якая адпраўляецца Вашай Вялікасці і будзе адпраўляцца штомесячна за яго; мы не можам не данесці пакорліва Вашай Вялікасці нашы меркаванні і тое, якія нястачы ёсць у нас у гэтай працы; з вельмі пакорлівай просьбай да Вашай Вялікасці зразумець гэта так, як мы думаем.

Першае — гэта тое, што італьянскія каменячосы, якіх прывёз з сабой майстар Паола дэ ла Стэла дэ Мілета, працуюць, на наша разуменне, няспешна, гультаявата і непаваротліва і любяць часам лодарнічаць. І паколькі яны павінны атрымліваць сваю аплату за дзень, тыдзень ці месяц, а не паводле ліку зробленага ці па дагавору, дык яны заробяць сапраўды вялікую плату за сваю працу, калі мы будзем проста глядзець на гэта. Але таму што мы не разумеем ці не ведаем іх запросаў, дык да сённяшняга часу мы не маглі весці з імі перагаворы, а толькі глядзелі. Але пасля таго, як такія іх патрабаванні і пажаданні адносна іх аплаты, разлікаў і работы былі пасланы адсюль Вашай Вялікасці мною, камер-сакратаром Вашай Вялікасці, мы чакаем настаўлення Вашай Вялікасці аб гэтым, а таксама экземпляр іх у перакладзе на нямецкую мову. Затым варта было б паводле зместу іх вызначыць ім другую аплату і прымушаць іх лепш працаваць. Пагэтаму наша пакорлівая просьба да Вашай Вялікасці зрабіць ласку прыслаць нам гэтыя распараджэнні ў перакладзе і побач з гэтым усеміласціва апавясціць нас аб волі і жаданні Вашай Вялікасці.

Майстар Ганс дэ Спацiа ў адказ на думку, якую вопытныя ў будаўніцтве людзі аб завершанай частцы будоўлі выкажуць і як яны ацэняць яго работу, сказаў, што ён гэтым задаволены. Але, аднак, ён патрабуе і бярэ шмат грошай і патрабаваў, каб гэтым летам яму і яго людзям яшчэ да агляду і прызнання яго працы па будаўніцтву выдалі трынаццаць сотняў гульдэнаў [1], што нам здаецца, паводле стану работы, надзвычай многа. І мы баімся,

што ён, майстар Ганс, пасля таго як ён атрымаў так многа грошай загадзя, хоць ён іх не зарабіў, потым нічога не верне, з ім потым разлічацца, як ён таго пажадае, ён толькі захоча атрымаць больш. Таму далей гэта пабудова, як спачатку дакладвалі Чарце і ён сам, не можа быць прыпынена, каб можна было вызначыць плату, вымяраючы работу футам ці клафтарам, і такім чынам працаваць падзённа і браць за гэта столькі грошай — гэта таксама ўсё няпэўна, і мы не ведаем, ці палічыць ён прымальным потым любую ацэнку, дык мы вельмі хочам даведацца, як быць з выдачай грошай, каб не выдаць вельмі многа ці вельмі мала.

Затым, калі майстар Ганс скажа, што ў яго шмат памочнікаў і людзей, якіх ён усіх павінен утрымліваць, з-за чаго ў яго атрымліваюцца вялікія расходы, дык на гэта яму лёгка адказаць, што ён не ўсіх сваіх людзей трымае на гэтай рабоце, а час ад часу пасылае ў Багемію ці тры, ці чатыры, ці два чалавекі, дзе яны і зарабляюць свой хлеб і грошы для сябе і для яго; і ў яго амаль столькі ж маладых юнакоў, як і дарослых памочнікаў, на гэтай рабоце.

Паводле нашых нікчэмных меркаванняў, працаваць неабходна па дамоўленасці, таму што [зробленае] не можа быць вымерана клафтарам ці футам, [што непрыгодна] ні для Вашай Вялікасці, ні яму, майстру Гансу, а мы хацелі б параіць, каб Ваша Вялікасць загадалі яму з яго людзьмі працаваць па норме. Няхай у такой працы падмайстры і сапраўдныя работнікі адрозніваюцца па меншай ці большай аплаце і няхай адным даецца больш, другім менш па іх працы і ўменню і няхай плацяць толькі тым, якія працуюць і зарабляюць грошы. І нікуды не варта так расцягваць працу і браць так шмат грошай загадзя, што нявыгадна Вашай Вялікасці, бо майстар Ганс стараецца асабліва, каб не ўзяць вельмі мала грошай, і думае да таго ж, што апрача гэтых грошай яму павінны яшчэ будуць даць; г. зн. што ён можа рабіць тое, што захоча, а Ваша Вялікасць павінны будуць выплаціць яму хутчэй вельмі многа, чым вельмі мала. Мы паведамілі пакорліва Вашай Вялікасці нашы меркаванні, перш чым хоць што-небудзь абмяркоўваць па гэтаму пытанню з ім, і чакаем Вашага загаду, які мы пакорліва выканаем.

На садоўніка, майстра Францыска [2] у яго настаўленні, а яно напісана па-лацінску і мы яго разумеем, ускладзен абавязак працаваць у садзе і выконваць любую працу садоўніка, як Ваша Вялікасць усеміласціва даведаліся з копіі гэтага настаўлення; ён працуе таксама мала. Мы бачым яшчэ мала вытанчаных учыненняў, чым ён займаецца ў садзе; і апрача італьянскіх дрэў — цытрын, памяранцаў і ім падобных, якія толькі ўзыходзяць, мы нічым асабліва не можам пацешыць Вашу Вялікасць. Гэта мы пішам толькі, каб пакорліва паведаміць Вашай Вялікасці, каб Ваша Вялікасць ведалі пра гэта. З фруктаў няма

яшчэ нічога, што можна было б паслаць Вашай Вялікасці; мы непакоімся, што ў гэтага зброду мала іх застанецца. /.../.

Кніга копій № 15, т. 156—160.

2

1538 ГОДА, ИЮНЯ 27 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМОК

Богемская палата сообщает королю Фердинанду I также следующее:

/.../ Касательно садоводства здесь, всемилостивейший король и господин, Ваше величество, то расходы на него довольно большие, как Ваше Величество всемилостивейше могли заметить по той доле, которая отправляется Вашему Величеству и будет отправляться ежемесячно за него; мы не можем не донести покорнейше Вашему Величеству наши соображения и то, какие нехватки есть у нас в этой работе, с покорнейшей просьбой к Вашему Величеству соблаговолить понять это так, как мы думаем.

Первое — это то, что итальянские камнетесы, которых привез с собой мастер Паоло де ла Стелла де Милето, работают, по нашему разумению, неспешно, лениво и неповоротливо и любят иногда бездельничать. И поскольку они должны получать свою оплату за день, неделю или месяц, а не по числу сделанного или по договору, то они заработают поистине большое жалованье за свои труды, если мы будем просто смотреть на это. Но поскольку мы не понимаем или не знаем их запросов, то до сих пор мы не могли вести с ними переговоры, а только смотрели. Но после того, как таковые их требования и пожелания относительно их оплаты, расчетов и работы были посланы отсюда Вашему Величеству мною, камер-секретарем Вашего Величества, мы ждем наставления Вашего Величества об этом, а также экземпляр таковых в переводе на немецкий язык. Затем следовало бы по содержанию их назначить им другую оплату и заставлять их лучше работать. Поэтому наша покорнейшая просьба к Вашему Величеству соблаговолить прислать нам оные распоряжения в переводе и наряду с этим всемилостивейше оповестить нас о воле и желании Вашего Величества.

Мастер Ганс де Спатио в ответ на мнение, которое понимающие в строительстве люди о завершенной части стройки выразят и как они оценят его работу, сказал, что он этим доволен. Но, однако, он требует и берет много денег и потребовал, чтобы этим летом ему и его людям еще до осмотра и признания его работы по строительству выдали тринадцать сотен гульденов, что кажется нам по состоянию работы слишком много. И мы опасаемся, что он, мастер Ганс, после того как он получил так

много денег заранее, хотя он их не заработал, потом ничего не вернет, с ним потом расплатятся, как он того захочет, он только захочет получить больше. Поэтому далее эта постройка, как вначале докладывали Черте и он сам, не может быть оставлена, чтобы можно было определить оплату, измеряя работу футом или клафтером, и таким образом работать поденно и брать за это столько денег — это тоже все неопределенно, и мы не знаем, посчитает ли он приемлемой потом любую оценку, то мы очень хотим узнать, как быть с выдачей денег, чтобы не выдать слишком много или слишком мало.

Потом если мастер Ганс скажет, что у него много помощников и людей, которых он всех должен содержать, из-за чего у него получаются большие расходы, то на это ему легко ответить, что он не всех своих людей держит на этой работе, а время от времени посылает в Богемию то три, то четыре, то два человека, где они и зарабатывают свой хлеб и деньги для себя и для него; и у него почти столько же молодых юношей, как и взрослых помощников на здешней работе.

По нашим же ничтожнейшим соображениям, работать следует по договоренности, поскольку [сделанному] не может быть измерения клафтером или футом, [что непригодно] ни для Вашего Величества, ни ему, мастеру Гансу, а мы хотели бы посоветовать, чтобы Ваше Величество велели ему с его людьми работать по норме. Пусть в такой работе подмастерья и настоящие работники различаются по меньшей или большей оплате и пусть одним дается больше, другим меньше по их труду и умению и пусть платят только тем, которые работают и зарабатывают деньги. И не годится так растягивать работу и брать так много денег заранее, что невыгодно Вашему Величеству, ибо мастер Ганс старается особенно, чтобы не взять слишком мало денег, и думает к тому же, что кроме этих денег ему должны будут еще дать; т. е. что он может делать все, что хочет, а Ваше Величество должны будут выплатить ему скорее слишком много, чем слишком мало. Мы сообщили покорнейше Вашему Величеству наши соображения, прежде чем хоть что-нибудь обсуждать по этому поводу с ним, и ждем Вашего повеления, которому мы почтительнейше последуем.

На садовника, мастера Франциска, в его наставлении, а оное написано по-латински и мы его понимаем, возложена обязанность работать в саду и выполнять любую работу садовника, как Ваше Величество всемилостивейше узнали из копии оного наставления; он работает тоже мало. Мы видим еще мало изящного устройства, коим он занимается в саду, и кроме итальянских насаждений — цитрин, померанцев и им подобных, которые только всходят, мы ничем особенно не можем утешить Ваше Величество. Это мы пишем только, чтобы покорнейше известить Ваше Величество, чтобы Ваше Величество знали об этом. Из фруктов нет еще ничего, что можно было бы послать

Вашему Величеству; мы беспокоимся, что у этого сброда мало их останется. /.../.

Книга копий № 15, т. 156—160.

3

1538 JULI 4, KREMS

König Ferdinand I schreibt an die böhmische Kammer in Beantwortung eines Berichtes derselben vom 22. Juni unter Anderem, so fil diczmals in der eil auf unserer rais beschehen mugen und vonnöten:

/.../ Daz di Wällischen steinmeczen, so maister Paul de la Stella herauspracht, unsleinig arbaiten, daz haben wir ain misfallen. Und dieweil wir deshalben maister Pauln an usern hof erfordert haben, wöllen wir der und anderer sachen halben mit im handlen und, wie wir mit aller ding handlen und sliessen werden, des wöllen wir euch mit ubersendung gemelts maister Paulusen bestallung, wie ir begert, berichten.

Waz betrifft maister Hannsen de Spacio, daz er vermaint zu arbaiten auf ain beschau und erkhantnus pauverstendiger leut, dabei ir aber die fursorg tragt, dieweil im vil gelts, als nemblich auf die dreizehenhundert gulden reinisch seinem begern nach disen summer auf ine und sein gesingt vor beschehner schaczung hinausgegeben werden solle, er würde, so di besichtigung und schaczung beschähe und gleich nicht auf so fil gelt beteurt würde, nicht herausgeben etc., damit wir dann hierinn vor nachthail verhuet werden, so ist unser mainung, daz ir von unsern wegen mit gemeltem Spatio aines gedings halben, es wäre nach der clafter, werchschuech, tagwerch oder in ander weeg, wie euch am pösten und uns am nuczisten ze sein ansehen wirdet, handlet und versuechet, dasselb geding auf daz negst und unbeschwerlichist zu stellen und zu sliessen, doch daz die arbait slenig, aufrichtig und guet, wie sich gebuert, gathan und verricht werde, darob ir mit pöstem vleisz halten sollet und, wazgestalt ir angezaigts geding bei gemeltem maister Hannsen Spatio erhalten mugt und besliessen werdet, uns desselben berichtet.

Vonwegen maister Francisco, unsers gartners zu Prag, daz er der gartenarbait, wie er des vermug seiner bestallung zu thuen schuldig wär, etwaz unfleissig auswart, ist unser bevelh, daz ir von unsern wegen bei ime mit vleisz und ernst darob seiet, daz er solher gartenarbait, dieweil wir uns auf ine verlassen, vleissiger dann bisheer sonderlich mit zuerichtung und pflanzung allerlei gartengewechs und zierlichait auswarte und denselben oblige und seiner bestallung ain genuegen thue, wo er aber verrer dadaruber unfleissig befunden wirdet, uns desselben berichtet, ime auch, daz ir uns zu berichten bevelh habt, anzaigt. /.../.

Copialbuch Nr. 19, Fol. 31—33.

3

1538 ГОДА, ЛІПЕНЯ 4 ДНЯ, КРЭМС [1]

Кароль Фердынанд I піша Багемскай каморы ў адказ на яе данос ад 22 чэрвеня таксама столькі, колькі на гэты раз у спешцы ў нашым падарожжы можна і неабходна:

/.../ Тое, што італьянскія каменячосы, якіх прывёз майстар Паола дэ ла Стэла, працуюць марудна, нам не падабаецца. Паколькі мы паклікалі майстра Паола да нашага двара, мы і абмяркуем з ім гэту справу і іншыя справы, і пасля таго, як мы ўсе справы абмяркуем і што вырашым, мы паведамім вам з перасылкай заяўкі гэтага майстра Паола, як вы таго хацелі.

Што датычыцца майстра Ганса дэ Спацііа, што ён лічыць магчымым працаваць з аглядам і ацэнкай працы вопытнымі ў будаўніцтве людзьмі, але вы пры гэтым непакоіцеся, што ён — паколькі гэтым летам яму і яго людзям па яго жаданню павінна быць выдадзена шмат грошай, а іменна да трынаццаці сацень гульдэнаў рэйнскіх да ацэнкі яго работы — не аддасць лішняе пасля агляду і ацэнкі работы на меншую суму і г. д., хочаце зберагчы нас ад убытку; на гэта наша думка такая: вы павінны перагаварыць дзеля нас з гэтым Спацііа і выпрацаваць умовы, каб працавалі пафутна, паклафтэрна па дзённай норме ці іншым чынам, як вы палічыце лепшым, а для нас найбольш выгадным, і паспрабаваць выпрацаваць і заключыць гэтыя ўмовы як мага хутчэй і без ускладненняў, аднак каб праца выконвалася хутка, добрасумленна і добра, як належыць, гэта вы павінны зрабіць з вялікім стараннем, а якія ўмовы працы вы агаворыце з названым майстрам Спацііа, паведаміце нам.

А што да майстра Францыска, нашага садоўніка ў Празе, што ён з малым стараннем выконвае працу ў садзе, якую ён павінен выконваць на сваёй пасадзе, дык наш загад, каб вы ад нашага імя з дбайнасцю і сур'ёзнасцю прасачылі за ім, каб ён, паколькі мы спадзяёмся на яго, такую працу ў садзе выконваў больш старанна, чым дагэтуль, асабліва па добраўпарадкаванню і па вырошчванню ўсялякіх садовых раслін, і гэтым самым адпавядаў сваім абавязкам і сваёй пасадзе. Калі ж ён і далей не будзе руплівым, дык паведаміце нам аб гэтым і яму скажыце, што ў вас ёсць загад паведаміць нам. /.../.

Кніга копій № 19, т. 31—33.

3

1538 ГОДА, ИЮЛЯ 4 ДНЯ, КРЕМС

Король Фердинанд I пишет Богемской палате в ответ на ее донесение от 22 июня также столько, сколько на сей раз в спешке в нашем путешествии можно и нужно:

/.../ То, что итальянские камнетесы, которых привез мастер Паоло де ля Стелла, работают медленно, нам не нравится. И так как мы призвали мастера Паоло к нашему двору, мы обсудим с ним это дело и другие дела, и о том, как мы все дела обсудим и что решим, мы сообщим вам с пересылкой заявки оного мастера Паоло, как вы того желали.

Что касается мастера Ганса де Спатио, что он считает возможным работать с осмотром и оценкой работы понимающими в строительстве людьми, но вы при этом беспокоитесь, что он — поскольку этим летом ему и его людям по его желанию должно быть выдано много денег, а именно до тринадцати сотен гульденов рейнских до оценки его работы — не отдаст лишнее после осмотра и оценки работы на меньшую сумму и т. д., хотите уберечь нас от убытка; на это наше мнение таково: вы должны переговорить ради нас с оным Спатио и выработать условия, чтобы работали пофутно, поклафтерно по дневной норме или другим образом, как вы сочтете лучшим, а для нас наиболее выгодным, и попытаться выработать и заключить эти условия поскорее и без осложнений, однако чтобы работа выполнялась быстро, добросовестно и хорошо, как подобает, это вы должны сделать с величайшим усердием, а какие условия работы вы обговорите с указанным мастером Спатио, сообщите нам.

А что до мастера Франциско, нашего садовника в Праге, что он с малым прилежанием выполняет работы по саду, которые он должен выполнять по своей должности, то наше приказание, чтобы вы от нашего имени с усердием и серьезностью проследили за ним, чтобы он, поскольку мы полагаемся на него, таковые работы по саду выполнял прилежнее, чем до сих пор, особенно по благоустройству и по выращиванию всяческих садовых растений, и тем самым следовал своим обязанностям и своей должности; а ежели он и дальше не будет прилежным, то сообщите нам об этом и ему скажите, что у вас есть приказание сообщить нам. /.../.

Книга копий № 19, т. 31—33.

4

1539 FEBRUAR 6, PRAG, SCHLOSS

Die böhmische Kammer berichtet an König Ferdinand I über das pauwerch in kgl. maj. hofgarten zu Prag:

Allergnedigister herr. Eur maj. schreiben, des datum den 30 den tag verschines monets januari, haben wir underthenigist emphangen und daraus verstanden, daz eur maj. angelangt, wie durch etlich personen mit zerslahung der ausgehauten stain und abhauung der jungen paumb in eur maj. lustgarten hie grosser fräfl und muetwillen geuebt worden sein solle, und eur maj. von uns nicht wenig befremdet, daz solhes derselben von uns nicht verkhundt worden, mit angehengten ernstlichem bevelh, daz wir eur maj. glegenhait geuebst fräfls unverzogenlich berichten, mit verrer ausdrugkhung, wie sich gegen den verprechern gehalten werden solle etc., alles merers inhalts desselben eur maj. schreibens. Darauf fuegen wir eur maj. in underthenigkhait zu vernemben, daz wir von dem fräfl, so an den ausgehauten stainwerchen oder jungen paumben, wie obsteet, geuebt worden sein solle, nit allain nichts gewust sonder auch davon, zuvor und ehe uns eur maj. bevelh zuekhomben, nichts gehört, darumb wir auch eur maj. derhalben nichts anzaigen noch verkhunden haben mugen. Wol hat sich vor etlich wochen zuegetragen, daz maister Paul de la Stella, stainmecz, sambt etlichen seinen mitarbaitern vor unser erschinen und angezaigt, wie inen der gezeug und di eisen, so si zu arbait geprauchen, bei nachtlicher weil aus irer hütten im garten emphrembt und weggetragen sein solle, also daz ir der weniger thail mangl solher eisen halben arbaiten möchten sonder bis auf zuerichtung anderer und neuer eisen den merern thail feiren muessten. Darauf haben wir vonstundan wacht in der hüten zu halten bestellt. Als aber di erst nacht nach irem anzaigen niemands begriffen worden, haben wir bei den zechmaistern und den obristen des slosserhandwerchs auch auf dem tandlmarkht und sonst allenthalben, wo es uns fur nod und dienstlich angesehen, ordnung geben, auf verkhaufung solher eisen, deren gestalt und form wir inen auch dabei angezaigt, ain sonder vleissig aufmerkhen ze haben, auch masz gegeben, wie sich gegen denselben gehalten werden solle. Durch solhe unsere vleissige verordnung sein der täter vier betreten und zu venkhnusz gepracht worden; und dieweil ander meer verdechtlichaiten und suspition bei inen vermerkht, ist mit peinlicher handlung gegen inen verfarn und bei den viern nicht allain, daz si dises diebstals sonder auch anderer grossern ubelthaten, als mord, strasrauberei und dergleichen böser handlungen, schuldig und tailhaftig gewest, befunden worden. Darauf wir allain andern zu ainem ebenpild und zu ainer khunftigen dest merern forcht und sorg, furnemblich umb des willen, daz si sich in eur maj. garten

solhes zu ueben understeen dürfen, ain neues gericht, auf dem Weyssenperg genant, ausserhalb des Ratschins und die gemelten vier täter am sibenzehenden des verschinen monats januari mit dem strang richten lassen. Aber von solhem allem eur maj. sonderliche verkhundung zu thuen haben wir dazumal, furnemblich so wir sonst nichts diser sachen dienstlich underlassen, fur khain nodturft geacht. So uns aber eur maj. jeczo so ernstlich derhalben schreiben und bevelhen und wir auch versteen, daz eur maj. der sachen anders, als si an ir selbst ist, bericht worden, zeigen wir solhes eur maj. hiemit underthenigist an und wöllen dabei eur maj. noch verrer gehorsambist nicht verhalten, daz dieselben vier täter auf ander vierundzwainzig personen, die wir auch all mit namben verzaichent haben, irer geselschaft und mitverwonten bekhent, deren wir seitheer drei in venkhnuss gepracht und auf di andern sondere spech und khundtschaft an meer orten halten lassen. Gegen ainem oder villeicht zwaien aus den dreien wirdet dise wochen mit der strengen frag und alsdann verrer, waz recht ist, gegen inen gehandlt. Wir versteen auch nicht, daz deren, die den obbegriffen vier tätern di eisen aus eur maj. garten steelen helfen, meer als noch ungeverlich zween in obberurter anzal. Die andern sollen in andern pösen taten, als mörderei, rauberei etc., beflegkht sein. So fil wir nun derselben bekhomben mugen, den wir dann, zuvor und ehe uns eur maj. bevelh und ermonung zuekhomben, mit ganzen vleisz nachtrachten lassen, gegen denselben wirdet irem verdienen nach auch gehandlt.

Daz aber ainicher stain geprochen oder paumb abgehauen sein solle, inmassen eur maj. bericht, dem solle eur maj. khainen glauben geben. Dann wiewol wir zuvor gewusst, daz es nit sei, so haben wir doch vonstundan nach uberantwurtung eur maj. bevelhs maister Pauln, den stainmeczen, und auch maister Francisco, den gartner, fur uns erfordert, si derhalben besprochen und gefragt; der khainer waisz darumb nichts, sagen auch baid, es sei weder stain zerprochen noch ainicher paumb abgehauen worden. Es haben auch di bestimbten ubltäter nicht umb fräfls oder sonders muetwillens oder aus ainicher frembden anschiftung sonder allain vonwegen wiewol des slechten und khlainen geniesz, den si an verkhaufung der eisen ze haben verhofft, inmassen si auch dardurch offenwart und ihr verprechung an tag khomben, solhe tot begangen.

Copialbuch Nr. 15, Fol. 261—263.

4

1539 ГОДА, ЛЮТАГА 6 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМАК

Багемская камора паведамляе каралю Фердынанду I пра будаўніцтва ў дварцовым садзе яго Каралеўскай Вялікасці ў Празе:

Усеміласцівы пан! Ліст Вашай Вялікасці ад 30 дня мінулага месяца студзеня мы пакорна атрымалі і зразумелі з яго, што Ваша Вялікасць хоча ведаць, як некаторыя асобы, разбіўшы высечаныя камяні (скульптуры) і ссекшы маладыя дрэвы ў садзе Вашай Вялікасці, здзейснілі тут злачынства і самавольства, і што Ваша Вялікасць былі вельмі здзіўлены, што пра гэта мы нічога не паведамілі. Мы атрымалі таксама прыкладзены да яго строгі загад, каб мы тэрмінова паведамілі Вашай Вялікасці аб стане пасля зробленага злачынства разам з указаннем Вашай Вялікасці, як павінны абысціся са злачынцамі і гэтак далей, пазнаёміўшыся з далейшым зместам гэтага ліста Вашай Вялікасці.

На гэта мы пакорліва паведамляем Вашай Вялікасці, што мы не толькі нічога не ведалі пра злачынства — знішчэнне скульптур ці маладых дрэў, як напісана ў лісце, але і нічога не чулі пра гэта да атрымання загаду Вашай Вялікасці, таму і не маглі нічога данесці ці паведаміць пра гэта Вашай Вялікасці. Праўда, некалькі тыдняў таму назад прыйшоў да нас майстар Паола дэ ла Стэла, каменячос, разам з некалькімі сваімі сябрамі і паведаміў, што ноччу з іх домікаў у садзе былі ўкрадзены і вынесены інструменты і жалязякі, якімі яны карыстаюцца ў працы, і што яны з-за недахопу такіх жалязяк менш будуць працаваць, а больш бяздзейнічаць, пакуль не будуць зроблены іншыя і новыя жалязякі. На гэта мы загадалі паставіць у доміках варту. Але паколькі ў першую ноч пасля іх паведамлення ніхто не быў злоўлены, то мы распарадзіліся, каб у майстроў па інструменту і ў галоўных слесараў, таксама на рынку і дзе яшчэ патрэбна і карысна будзе, асабліва ўважліва сачылі за тымі, хто прадае такія інструменты, якіх від і форму мы пры гэтым апісалі і ўказалі, як з імі трэба абысціся. Дзякуючы такому дбайнаму распараджэнню чатыры злачынцы былі злоўлены і пасаджаны ў турму; і паколькі і іншыя падазрэнні на іх былі, дык іх вельмі старанна дапрасілі, і было ўстаноўлена, што гэтыя чатыры былі замешаны і вінаваты не толькі ў крадзяжы, але і ў іншых больш значных злачынствах, такіх, як забойства, вулічныя рабункі, і іншых падобных злачынствах.

Пасля гэтага ў павучанне іншым і для застрашвання многіх у будучым, усё з-за таго, што яны асмеліліся зрабіць падобнае ў садзе Вашай Вялікасці, учынілі новы суд, назначаны на гары Вайсенберг, за межамі Градчан, і загадалі пакараць на шыбеніцы гэтых чатырох злачынцаў семнаццатага дня мінулага месяца студзеня. Але паслаць спецыяльнае данясенне пра ўсё гэта мы не палічылі патрэбным, тым больш што ніколі такіх рэчаў не прапускаем. Але паколькі цяпер Ваша Вялікасць так строга напісалі нам пра гэта і далі нам загад і мы разумеем, што Вашай Вялікасці паведамілі аб гэтай справе інакш, чым яно было ў сапраўднасці, дык мы пакорліва паведамляем гэтым самым аб ёй і яшчэ не ўтоім ад Вашай Вялікасці, што гэтыя ча-

тыры злачынцы назвалі саўдзельнікамі яшчэ іншыя дваццаць чатыры асобы, імёны якіх мы запісалі, і траіх з іх пасадзілі ў турму, а астатніх распарадзіліся высочваць у многіх месцах. Над адным ці, можа быць, двума з гэтых трох будзе на гэтым тыдні ўчынены строгі допыт, а далей з імі зробяць тое, што справядліва.

Мы разумеем таксама, што тых, хто дапамагаў злоўленым чатыром злачынцам красці інструменты з саду Вашай Вялікасці, было прыкладна ўдвая больш з названай колькасці. З тымі ж, хто звязаны з іншымі злачынствамі, такімі, як забойствы, рабункі і г. д., калі мы іх зловім, абыдземся з імі, перш чым атрымаем загад і распараджэнне Вашай Вялікасці, з усёй строгасцю і паступім з імі, як яны таго заслужылі.

Але ў тое, што быццам бы знішчаны некаторыя скульптуры і ссечаны дрэвы, як напісана ў лісце Вашай Вялікасці, няхай Ваша Вялікасць не верыць. Таму што, хоць мы і адразу ведалі, што гэта няпраўда, мы ўсё ж пасля атрымання загаду Вашай Вялікасці запрасілі да сябе майстра Паола, каменячоса, а таксама майстра Францыска, садоўніка, і апыталі іх з гэтай нагоды. Ніводзін з іх нічога пра гэта не ведае, і абодва гавораць, што ніякія скульптуры не разбіты і ніякія дрэвы не ссечаны. А названыя злачынцы зрабілі свае злачынствы не дзеля кашчунства і не па чужому падбухторванню, а толькі дзеля простай малой выгады, якой яны чакалі ад продажу жалязяк, як яны самыя сказалі, прызнаючыся ў сваім злачынстве.

Кніга копій № 15, т. 261—263.

4

1539 ГОДА, ФЕВРАЛЯ 6 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМОК

Богемская палата сообщает королю Фердинанду I о строительстве в дворцовом саду его Королевского Величества в Праге:

Всемилостивейший господин! Вашего Величества письмо от 30 дня прошедшего месяца января мы покорнейше получили и поняли из него, что Ваше Величество хочет знать, как некоторыми лицами путем разбития высеченных скульптур и срубливания молодых деревьев в саду Вашего Величества здесь совершено злодеяние и произвол, и что Ваше Величество были немало удивлены, что об этом мы ничего не сообщили. Мы получили также присовокупленный к нему строгий приказ, чтобы мы незамедлительно сообщили Вашему Величеству о состоянии после совершенного злодеяния вместе с указанием Вашего Величества, как должно поступить с преступниками и так далее, ознакомились со всем остальным содержанием оного письма Вашего Величества.

На это мы покорнейше сообщаем Вашему Величеству, что мы не только ничего не знали о злодеянии—уничтожении скульптур или молодых деревьев, как написано в письме, но и ничего не слышали об этом до получения приказа Вашего Величества, поэтому и не могли ничего донести или сообщить об этом Вашему Величеству. Правда, несколько недель тому назад пришел к нам мастер Паоло де ла Стелла, каменотес, вместе с несколькими своими сотоварищами и сообщил, что ночной порою из их домиков в саду были украдены и унесены инструменты и железа, коими они пользуются в работе, и что они из-за недостатка таких желез меньше работать будут, а большей частью бездействовать, пока не будут изготовлены другие и новые железа. На это мы приказали поставить в домиках стражу. Но так как в первую ночь после их донесения никто пойман не был, то мы распорядились, чтобы у мастеров по инструменту и у главных слесарей, также на рынке и где еще нужно и полезно будет, особенно внимательно следили за продающими такие инструменты, коих вид и форму мы при этом описали и указали, как с ними поступить должно. Благодаря такому нашему усердному распоряжению четыре преступника были пойманы и в тюрьму посажены; и поскольку и другие подозрения к ним были, то их очень тщательно допросили, и было установлено, что эти четверо не только в этом воровстве, но и в других больших преступлениях, таких, как убийство, уличные грабежи и других подобных злодеяниях, виновны или причастны к ним были.

После того в поучение другим и для устрашения многих в будущем прежде всего из-за того, что они осмелились совершить подобное в саду Вашего Величества, устроили новый суд, назначенный на горе Вайсенберг, за пределами Градчан, и повелели казнить оных четырех преступников семнадцатого дня прошедшего месяца января на виселице. Но отправить специальное донесение обо всем этом мы не сочли нужным, тем более что никогда таких вещей не упускаем. Но поскольку теперь Ваше Величество так строго написали нам об этом и дали нам приказание и мы понимаем, что Вашему Величеству сообщили об этом деле иначе, чем оно было в действительности, то мы покорнейше сообщаем тем самым о нем и еще не утаим от Вашего Величества, что оные четыре преступника назвали соучастниками еще другие двадцать четыре лица, которых имена мы все записали, и троих из них посадили в тюрьму, а остальных распорядились выслеживать во многих местах. Над одним или, может быть, двумя из этих трех будет на этой неделе учинен строгий допрос, а дальше с ними сделают то, что справедливо.

Мы понимаем также, что тех, кто помогал пойманным четверым преступникам воровать инструменты из сада Вашего Величества, было больше, чем еще примерно двое из упомянутого числа. А другие замешаны в других злодеяниях, таких, как

убийства, грабежи и т. д., когда мы их поймаем, отнесемся к ним, прежде чем получим приказание и распоряжение Вашего Величества, со всей строгостью и поступим с ними, как они того заслужили.

Но тому, что будто бы сломаны некоторые скульптуры или срублены деревья, как написано в письме Вашего Величества, пусть Ваше Величество не верит. Потому что, хотя мы и сразу знали, что это неправда, мы все же после получения приказа Вашего Величества потребовали к себе мастера Паоло, каменетеса, а также мастера Франциска, садовника, и опросили их по этому поводу. Ни один из них ничего об этом не знает, и оба говорят, что никакие скульптуры не разбиты и никакие деревья не срублены. А указанные преступники совершили свои злодеяния не ради кощунства и не по чужому наущению, а единственно ради простой малой выгоды, которой они ожидали от продажи железз, как они сами сказали, признаваясь в своем преступлении.

Книга копий № 15, т. 261—263.

5

1539 APRIL 4, PRAG, SCHLOSS

Die böhmische Kammer berichtet an König Ferdinand I:

Allergnedigister herr! Es ist maister Hanns de Spatio mit sechs maurern hie ankhomben mit anzaigen, eur maj. hette ine dermassen hieheer beschiden, der forder an uns, noch ehe er der arbait ainichen anfang macht, gelt. So soll der ander Wällisch maurer, genant Zoan Maria, wie uns maister Paul anzaigt, in wenig tagen auch mit etlichen personen heerkhomber. Nun haben wir eur maj. verschiner zeit bei maister Pauln de la Stella underthenigist zuegeschriben, daz laut seins guettunkhens uber vier maurer und ain maister, darzue er gedachten Zoan Maria fur geschigkht und tauglich angesehen, nit not werde aus ursachen, daz di stainmeczen mit irer arbait nit hernachkhomben möchten. Daneben aber hat uns gleichwol berurter maister Paul angezaigt, eur maj werde maister Hannsen de Spatio allain darumb herein beschaiden haben, damit er daz gelt, so er auf vorgethane sein arbait zu vil emphangen, widerumben abdiene. Wir versteen aber nit, daz er des gemuets wäre, dieweil er uns vonstundan, ehe er zu ainicher arbait gegriffen, angezaigt, er muesz zu underhaltung sein und seins gesinds gelt haben und on daz wisse er sich nichts tu understeen. Und wiewol wir uns eur maj. glugkhlichen heerkhunft in khurtz versehen, so ist doch dannocht unser underthenigist ermonen, eur maj. geruechen uns zu verstendigen, wie sich gegen gemelten Wällischen maurern gehalten, ob dem maister Hannsen oder Zoan Maria der pau bevolhen und ob der maurer nit meer, als so fil des maister Paulen anzaigen nach di nodturft erfor-

dert, so der Zoan Maria pringen soll, oder des maister Hannsen gesind auch angenomben werden solle. So sein der stainmeczen aber vier person auch sonst zween im stainpruch täglich alles über di vorig anzal khomben, die all wöllen gelt voran haben, damit si sich enthalten mugen; so sein wir denen, die vor hie gewest, in di zwaihundert cronen noch ausstendig; von denen allen haben wir on underlasz anlaufen und dapei droen, si wollen all wegziehen. So sollen auch mit Zoan Maria ausserhalb der maurer noch zween steinmeczen und also meer, als maister Paul geschriben, khomben. Waz auf solhes alles fur ain costen lauft und je meer laufen wirdet, daz haben eur maj. gnedigist zu bedenkhen. Wir wissen weder ain noch den andern mit gelt zu versehen aus ursachen, daz wir eur maj. jungstlich underthenigist zuegeschriben, es beschehe dann daz eur maj. auf die weeg in demselben usern schreiben angezaigt, daz ist bei dem von Strakonicz oder dem obristen herrn munzmaister, gnedigiste verordnung thuen, welhes dann nicht allain vonwegen unterhaltung der arbaiter sonder auch zur bestellung ains vorrats von allerlei nodturft, zum pau gehörig, gar grosz von nöten ist. Darumb wir eur maj. underthenigist umb furderlichen und eilenden beschaid hierüber pitten, damit wir der Wällischen stainmeczen und ander arbaiter bezalung auch furderlicher zusambenpringung ains statlichen vorrats halben, daran dann dicz ganzen paus erligung oder erhaltung gelegen, verordnung thuen und all sachen darnach richten mugen. Wir wöllen auch dabei eur maj. nochmals underthenigist nicht verhalten, wo dieselb auf di vor und jecz angezaigten zween weeg nicht gnedigist bewilligung thuen, daz all ander handlungen vergebens sein und daz pau noch di arbaiter in khain andern weeg enthalten werden mugen.

Der docter aus Flanndern, so zu[v] phlanzung eur maj. gartens im graben under der pruggen, welhen eur maj. hartschier ainer ingehabt, von eur maj. furgenomben, hat unsde derselben bevelh sambt abschrift seiner bestallung furgepracht. Dem haben wir ermelten tail des gartens laut desselben eur maj. bevelhs eingeanwurt und ine sonst mit herberg, petgewand und anderer nodturft, zum gartlwerch gehorig, versehen. Er vermaint aber, es werde derselben enden nichts sonders aus— oder zuezurichten sein, ains vonwegen der enge, nachmals vonwegen der wassergusz, welhe, so daz wasser grosz wirdt, an dem samen und gephlanzten dingen auf ainmal schaden thuen, als wir dann auch fursorg tragen. Wir achten, es möcht ainem aus inen der garten befolhen und also der costen, so auf baid laufet, erspart; doch werden eur maj. in dem allen zu derselben heerkhunft irem willen und gefallen nach wol wissen gnedigiste fursehung zu thuen. Demselben doctor ist man laut der bestallung zwai monat februari und marci verschinen schuldig, dann ime primo februarii sein besoldung angeet. Der will auch gelt haben, sagt, er wisse sich und seine khnecht on daz lenger nit zu underhalten, desgleichen maister Francisco, dem wir allain bisz in zweihundert gulden schuldig sein. Daz

alles wir eur maj. allain underthenigist darumb anzaigen, damit eur maj. des gedachten gelts halben auf unser anzaigen dest ehe und nodturftiglicher fursehung zu thuen geruechen.

Copialbuch Nr. 15, Fol. 279—280.

5

1539 ГОДА, КРАСАВІКА 4 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМАК

Багемская камора паведамляе каралю Фердынанду I:

Усеміласцівы пан! Да нас прыбыў майстар Ганс дэ Спаціа з шасцю каменярамі з заявай, што Ваша Вялікасць выклікалі яго сюды, і ён, яшчэ не пачаўшы працы, патрабуе ад нас грошай. Як паведаміў нам майстар Паола, праз некалькі дзён павінен таксама прыбыць другі італьянскі майстар, па імені Заан Марыа, з некалькімі людзьмі. У розны час мы пакорліва пісалі Вашай Вялікасці пра майстра Паола дэ ла Стэла, што, па яго разуменню, у чатырох каменярах і адным майстры, быць якім, як ён лічыць, можа пры сваім умельстве згаданы Заан Марыа, няма неабходнасці, таму што каменячосы не выконваюць сваёй працы. Адначасова гэты майстар Паола паведаміў, што Ваша Вялікасць толькі таму, відаць, выклікалі сюды майстра Ганса дэ Спаціа, каб ён адрабіў за грошы, лішак якіх атрымаў за сваю папярэдне выкананую працу. Але мы не разумеем, што гэта ён намерваецца зрабіць, паколькі, яшчэ не пачаўшы працы, заявіў нам, што яму патрэбны грошы на ўтрыманне сябе самога і сваёй чэлядзі і без грошай ён не ведае, што рабіць.

І хоць хутка мы чакаем паспяховага прыбыцця Вашай Вялікасці, мы ўсё ж пакорліва просім, каб Ваша Вялікасць зрабілі ласку ўказаць нам, як мы павінны весці сябе ў адносінах да прыгаданых італьянскіх каменяроў, ці даручаць будаўніцтва майстру Гансу ці Заану Марыа, ці браць каменяроў не больш, чым лічыць неабходным майстар Паола, г. зн. толькі тых, якіх павінен прывезці з сабой Заан Марыа, ці ўзяць таксама людзей майстра Ганса. Але кожны дзень у каменяломню прыходзіла чатыры каменячосы і яшчэ двое звыш папярэдняй лічбы, усе яны хацелі атрымаць грошы загадзя на утрыманне; і тым, якія былі тут раней, мы яшчэ не выплацілі да двухсот крон; усе яны бесперапынна прыходзяць да нас і страшаць пры гэтым, што паедуць. З Заанам Марыа павінны прыехаць акрамя каменяроў яшчэ два каменячосы — г. зн. больш, чым напісаў майстар Паола. Якіх расходаў усё гэта патрабуе і будзе патрабаваць — чым далей, тым болей,— пра гэта мы просім падумаць усеміласціва Вашу Вялікасць. Мы не можам забяспечыць грашыма ні аднаго ні другога па той прычыне, аб якой мы пакорліва пісалі Вашай Вялікасці нядаўна. Мы звярталі ўвагу Вашай Вялікасці на шляхі — даць манетнаму майстру ў Страконіцы альбо галоўна-

му манетнаму майстру ўсеміласцівае распараджэнне не толькі адносна ўтрымання работнікаў, але і па дастаўцы ўсяго патрэбнага для будаўніцтва запасу, у чым ёсць вялікая патрэба. Мы пакорліва просім Вашу Вялікасць хутчэй паведаміць нам пра гэта, каб мы маглі распарадзіцца аб аплаце італьянскіх каменячосаў і іншых работнікаў, а таксама паведаміць аб дастатковым запасе, ад якога залежыць, ці будзе спынена будаўніцтва, ці яно будзе працягвацца, і каб мы маглі ўсе справы рашаць у залежнасці ад гэтага. Мы таксама хочам пакорліва паведаміць Вашай Вялікасці, што калі не будзе ўсеміласцівай згоды на гэтыя два шляхі, аб якіх мы паведамлялі раней і паведамляем цяпер, дык усе астатнія дзеянні будуць дарэмнымі і што ўтрымліваць рабочых і будоўлю іншым шляхам немагчыма.

Доктар [1] з Фландрыі [2], які прыбыў для расшырэння саду Вашай Вялікасці ў яры за мастамі, у якім раней распараджаўся адзін толькі стралок [гвардыі] Вашай Вялікасці, узяты Вашай Вялікасцю, перадаў нам загад Вашай Вялікасці аб гэтым і копію свайго прызначэння [3]. Мы адвялі яму агавораную частку саду, згодна з загадам Вашай Вялікасці, і забяспечылі яго жыллём, пасцеллю, як і ўсім іншым неабходным для працы ў садзе. Але ён лічыць, што там нічога асабліва пашырыць і наладзіць нельга, па-першае, з-за вузкасці, а па-другое, з-за вады, якая ў час разліву пашкодзіць пасевам і саджанцам, пра што мы таксама непакоімся. Мы лічым, што сад трэба даручыць аднаму з садоўнікаў і гэтым самым сэканоміць расходы, якія ідуць на дваіх; але Ваша Вялікасць усеміласціва змогуць выказаць сваю волю і пажаданні. Гэтаму доктару, згодна з дагаворам, павінны выплаціць ужо за два месяцы, люты і сакавік, таму што плата яму ідзе з першага лютага. Ён таксама патрабуе грошы і гаворыць, што без грошай ён не можа больш утрымліваць сябе і сваіх работнікаў; тое ж — майстар Францыск, яму аднаму мы павінны да двухсот гульдэнаў. Мы пакорліва паведамляем усё гэта Вашай Вялікасці для таго толькі, каб Ваша Вялікасць дазволілі даць хуткае і неабходнае распараджэнне наконт згаданых грошай.

Кніга копій № 15, т. 279—280.

5

1539 ГОДА, АПРЕЛЯ 4 ДНЯ, ПРАГА, ЗАМОК

Богемская палата сообщает королю Фердинанду I:

Всемилостивейший господин! К нам прибыл мастер Ганс де Спатио с шестью каменщиками с заявлением, что Ваше Величество вызвали его сюда, и он, еще не начав работу, требует от нас денег. Как сообщил нам мастер Паоло, через несколько дней должен также прибыть другой итальянский мастер, по име-

ни Зоан Мариа, с несколькими людьми. В разное время мы покорнейше писали Вашему Величеству о мастере Паоло де ла Стелла, что, по его разумению, в четырех каменщиках и одном мастере, быть которым, как он считает, может по своему умению упомянутый Зоан Мариа, нет необходимости, потому что каменотесы не выполняют свою работу. Наряду с этим оный мастер Паоло сообщил, что Ваше Величество только потому, должно быть, вызвали сюда мастера Ганса де Спатио, чтобы он отработал деньги, излишек которых получил за свою прежде выполненную работу. Но мы не понимаем, что он намеревается сделать это, поскольку он, еще не начав работу, заявил нам, что ему нужны деньги на содержание себя самого и своей челяди и без денег он не знает, что делать.

И хотя мы вскоре ожидаем благополучного прибытия Вашего Величества, мы все же покорнейше просим, чтобы Ваше Величество соблаговолили указать нам, как мы должны вести себя по отношению к упомянутым итальянским каменщикам, поручить ли строительство мастеру Гансу или Зоану Мариа и брать ли каменщиков не больше, чем считает необходимым мастер Паоло, т. е. только тех, которых должен привезти с собой Зоан Мариа, или же взять также людей мастера Ганса. Но каждый день в каменоломню приходило четыре каменотеса и еще два сверх прежнего числа, все они хотели получить деньги заранее, чтобы содержать себя; и тем, которые были здесь раньше, мы еще не выплатили до двухсот крон; все они беспрерывно приходят к нам и грозят при этом, что уедут. С Зоаном Мариа должны приехать кроме каменщиков еще два каменотеса — т. е. больше, чем написал мастер Паоло. Каких расходов все это требует и будет требовать — чем дальше, тем больше,— об этом мы просим подумать всемилостивейше Ваше Величество. Мы не можем обеспечить деньгами ни одного ни другого по той причине, о которой мы покорнейше писали Вашему Величеству недавно. Мы обращали внимание Вашего Величества на пути — дать монетному мастеру в Страконице или главному монетному мастеру всемилостивейшее распоряжение не только касательно содержания работников, но и по доставке всего нужного для строительства запаса, в чем есть великая нужда. Мы покорнейше просим Ваше Величество поскорее дать нам знать об этом, чтобы мы могли распорядиться об оплате итальянских каменотесов и других работников, а также сообщить о достаточном запасе, от которого зависит, будет ли остановлено строительство или же оно будет продолжаться, и чтобы мы могли все дела решать в зависимости от этого. Мы также хотим покорнейше сообщить Вашему Величеству, что если не будет всемилостивейшего согласия на эти два пути, о каких мы сообщали ранее и сообщаем теперь, то все остальные действия будут напрасными и что содержать рабочих и стройку другими путями невозможно.

Доктор из Фландрии, прибывший для расширения сада Вашего Величества в овраге за мостами, в котором раньше распоряжался один только стрелок [гвардии] Вашего Величества, взятый Вашим Величеством, передал нам приказ Вашего Величества об этом и копию своего назначения. Мы отвели ему оговоренную часть сада, согласно оному Вашего Величества приказанию, и обеспечили его жильем, постелью, равно как и всем нужным для работы в саду. Но он считает, что там ничего особенно расширить или устроить нельзя, во-первых, из-за узости, во-вторых, из-за воды, которая во время разлива повредит семенам и саженцам, о чем мы тоже беспокоимся. Мы считаем, что сад нужно поручить одному из садовников и тем самым сэкономить расходы, которые идут на двоих; но Ваше Величество всемилостивейше смогут выразить свою волю и пожелания. Оному доктору, согласно договору, должны выплатить уже за два месяца, февраль и март, ибо плата ему идет с первого февраля. Он тоже требует деньги и говорит, что без денег он не может больше содержать себя и своих работников; то же — мастер Франциск, ему одному мы должны до двухсот гульденов. Мы покорнейше сообщаем все это Вашему Величеству для того только, чтобы Ваше Величество соблаговолили дать скорое и необходимое распоряжение по поводу упомянутых денег.

Книга копий № 15, т. 279—280.

6

1539 ГОДА, ЛІПЕНЯ 21 ДНЯ, ФЕРДЫНАНД І ГРЫСПЕКУ

/. . ./ Erstlich betreffen maister Francisco welisch gartner dasselb durch uns Behmische camer unser bevelh nach vonstundan bezalt und abgefertigt und durch euch nit aufgehalt das seyen wir immer genueg samlich verstendigt und erind[er]t worden dann er seidher an unsern Hof ankunben und sich alhie und zuder Neustat auch ain Zeitlang gesaumte.

So seyen wir auch an dem das durch gedachten Francisco den paumben (wie uns furkumen und anzaigt worden) vor seinem abschied kein schad ober nachthayl gefellich weiss zugefuegt das auch die pomeranzen, margranten, feygen und d[es]gleichen paumb noch wol und wie wir die gelassen steen genediglich zufrieden. /. . ./.

Archiv dvorské komory, č. 40, koncept.

6

/.../ Па-першае, адносна майстра Францыска, італьянскага садоўніка [1]; Багемскай каморы быў аддадзены наш загад аплаціць яго працу па часе і разлічыцца з ім, і каб вы яго больш не

затрымлівалі. Пра ўсё гэта мы апавешчаны дастаткова, таму што ён пасля гэтага прыбыў да нашага двара і затрымаўся нейкі час тут і ў Нойштадце[2].

Нам паведамілі таксама, што прыгаданы Францыск перад сваім ад'ездам не прычыніў дрэвам ніякай шкоды; было паведамлена таксама, што памяранцы, смакоўніцы, фігавыя і іншыя дрэвы стаяць у такім жа добрым парадку, як мы іх пакінулі, чым мы задаволены. /.../.

Архіў каморы, ч. 40, чарнавік.

6

/.../ Во-первых, касательно мастера Франциска, итальянского садовника; Богемской палате было отдано наше приказание оплатить его работу по времени и рассчитаться с ним, и чтобы вы его больше не задерживали. Обо всем этом мы извещены достаточно, потому что он после этого прибыл к нашему двору и задержался некоторое время здесь и в Нойштадте.

Нам сообщили также, что упомянутый Франциск перед своим отъездом не причинил деревьям никакого вреда; было сообщено также, что померанцы, смоковницы, фиговые и другие деревья стоят в таком же добром порядке, как мы их оставили, чем мы довольны. [...].

Архив палаты, ч. 40, черновик.

Пераклад дакументаў № 1—6 з ранняй новаверхненямецкай мовы Г. А. Скакун і В. І. Дарашкевіча

7

ПАВЕДАМЛЕННЕ ХРАНІСТА В. ГАЕКА ПРА ПАЖАР У ПРАЗЕ 2 ЧЭРВЕНЯ 1541 Г.[1]

/.../ Na hrade pražským tyto osoby skrze ten oheň zahynuly: V domu děkanovém shořela v sklepě jedna kuchařka, stará žena. V domu nárožnim, proti Janovi Žateckému, kněz Mikuláš Kulhavý, vikář, shořel, také s nim i syn Jana Cukráře, pacholátko Lorenc dvanáctileté, i druhé pacholátko málo menši. V domu kněze Jana z Puchova, kazatele, Magdalena kuchařka, také pacholátko František, syn někdy doktora Rusa, i jiné ještě pacholátko. /.../.

7

/.../ Вось гэтыя людзі з-за агню загінулі ў пражскім крамлі: у доме дэкана ў склепе згарэла адна кухарка, старая жанчына; у вуглавым доме насупраць Яна Жыцецкага — ксёндз Мікулаш

Кульгавы, вікарый; з ім таксама згарэў і сын Яна Цукраржа, хлопчык дванаццацігадовы Лоранц, і другі хлопчык, трохі меншы за яго; у доме ксяндза Яна[2] з Пухава[3], прапаведніка,— кухарка Магдалена, а таксама хлопчык Францішак, сын колішняга доктара Руса[4], і яшчэ адзін хлопчык. /.../.

7

/.../ Вот эти люди из-за огня погибли в пражском кремле: в доме декана в подвале сгорела одна кухарка, старая женщина; в угловом доме напротив Яна Житецкого — ксендз Микулаш Кульгавый, викарий; с ним также сгорел и сын Яна Цукраржа, мальчик двенадцатилетний Лоренц, и другой мальчик, немного меньший за него; в доме ксендза Яна из Пухова, проповедника,— кухарка Магдалена, а также мальчик Франтишек, сын былого доктора Руса, и еще один мальчик. /.../.

Пераклад з чэшскай мовы
І. І. Лучыца-Федарца і В. І. Дарашкевіча

8

КОПІЯ ГРАМАТЫ КАРАЛЯ ФЕРДЫНАНДА І, ДАДЗЕНАЙ СЫНУ Ф. СКАРЫНЫ СІМЯОНУ 29 СТУДЗЕНЯ 1552 Г.[1]

WIERZICZY LIST SYMEONA RUSA

My, Ferdynand etc. oznamujem tymto listem wssem, jakož jest niekdy doktor Ffrantissek Rus Skoryn s Poloczko[2], zahradnijk nass, w tomto kralowstwij Czieskem jsa czyzozemecz, z tohoto swieta sessel a po sobie syna Symeona Rusa a niekderey statek, listy, dluhy a jine swe sprawedliwosti zanechal: i prosyl jest nas dotczieny Symeon za list odewrzeny a rozkaz wubecz, kdež by se tak yakeho statku dotczieneho niekdy otcze sweho doptal, aby mu wydan byl a dopomožienij se stalo. Na takowau slussnau a ponižienau prozbu jeho wssem rychtarzuom nassym, purgmistruom a konsseluom w miestech y jinym wssem poddanym nassym w kralowstwi Czieskem timto listem porauczieti raczime, kdež by jmenowany Symeon Rus yakehokoli statku, listu, dluhuow, knieh y jinych wieczy, temuž niekdy doktoru Franczowi, otczy jeho naležiczych, doptal a z toho napominal neb winil, abysste jemu yakožto diediczy a synu to wydali a zaplatili y skutecznie k sprawedliwosti jeho bez dalssich odkladuow dopomohli, jinaczie neczinicze.

Dan na hradie nassem Prazskem, we cztwrtek po swatych Ffabianu a Ssebestianu, lletha od narozenij Syna božijho tijsyczeho pietisteho padesateho druheho a kralowstwij nassych Rzimskeho dwamezczytmeho a jinych ssestmezczytmeho.

8

ДАВЕРАНАЯ ГРАМАТА [НА КАРЫСЦЬ] СІМЯОНА РУСА

Мы, Фердынанд [3] і г. д., абвяшчаем гэтай граматай усіх, што доктар Францішак Рус Скарына з Полацка, які некалі жыў, наш садоўнік, у гэтым каралеўстве Чэшскім быў чужынцам,— сышоў на вечны спакой і пакінуў пасля сябе сына Сімяона Руса [4] і пэўную маёмасць, паперы, даўгі і іншае, яму належнае. І прасіў нас вышэйзгаданы Сімяон [выдаць] грамату і агульны ўказ на выпадак таго, што калі б ён знайшоў што-небудзь з маёмасці вышэйзгаданага свайго бацькі, то каб яму была выдадзена і аказана дапамога. На такую слушную і пакорлівую просьбу яго ўсім вясковым старостам нашым, бурмістрам, членам магістрата ў гарадах і ўсім іншым нашым падданым у каралеўстве Чэшскім гэтай граматай загадваем, што калі б вышэйзгаданы Сімяон Рус знайшоў што-небудзь з маёмасці, папер, даўгоў, кніг і іншых рэчаў, якія належалі некалі гэтаму ж доктару Францу, бацьку яго, і калі б ён з таго штонебудзь дамагаўся або ў віну ставіў, то каб яму як наследніку і сыну гэта выдалі і заплацілі і сапраўды, улічваючы справядлівасць яго патрабаванняў, неадкладна дапамаглі. А па-іншаму не рабіць.

Дадзена ў градзе нашым Пражскім, у чацвер [5] пасля святых Фабіяна і Себасцьяна, лета ад нараджэння сына божага тысяча пяцьсот пяцьдзесят другога і панавання нашага ў каралеўстве Рымскім дваццаць другога, а ў іншых — дваццаць шостага.

8

ДОВЕРИТЕЛЬНАЯ ГРАМОТА [В ПОЛЬЗУ] СИМЕОНА РУСА

Мы, Фердинанд и т. д., объявляем этой грамотой всем, что доктор Франтишек Рус Скорина из Полоцка, который некогда жил, наш садовник, в этом королевстве Чешском был чужестранцем,— сошел на вечный покой и оставил после себя сына Симеона Руса и определенное имущество, бумаги, долги и прочее, ему принадлежащее. И просил нас вышеупомянутый Симеон о [сей] грамоте и всеобщем указе на случай того, что если бы он нашел что-нибудь из имущества вышеупомянутого отца своего, то чтобы ему было выдано и оказана помощь. На такую справедливую и покорную просьбу его всем сельским старостам нашим, бургомистрам, членам магистрата в городах и всем другим нашим подданным в королевстве Чешском этой грамотой повелеваем, что если бы вышеупомянутый Симеон Рус нашел что-ни-

будь из имущества, бумаг, долгов, книг и других вещей, принадлежащих некогда этому доктору Францу, отцу его, и если бы он с того что-нибудь добивался или в вину ставил, то чтобы ему как наследнику и сыну это выдали и заплатили и действительно, учитывая справедливость его требований, без промедления помогли. А по-другому не делать.

Дана в граде нашем Пражском, в четверг после святых Фабиана и Себастьяна, лета от рождения сына божьего тысяча пятьсот пятьдесят второго и царствования нашего в королевстве Римском двадцать второго, а у других — двадцать шестого.

Падрыхтоўка чэшскага тэксту
В. І. Дарашкевіча, пераклад Т. Кароткай
і В. І. Дарашкевіча

9

ПАВЕДАМЛЕННЕ ХРАНІСТА В. БЖЭЗАНА ПРА СІМЯОНА РУСА[1]

Léta páné 1577. /.../ 22 Maji kněz Jiřik Četl, arcipryšt kraje Bechynského a farář Krumlowský, žiwot dokonal na Krumlowě. Užiwal lékaře nějakého Poláka Simeona, přijměnim Rusa, z Polocka. Týž farář pochowan 24 Maji. /.../.

9

У лета господне 1577. /.../ 22 мая князь Іржык Чэтл[2], старшы свяшчэннік краю Бехінскага[3] і крумлёўскі парафіяльны свяшчэннік, скончыў жыццё ў Крумлёве[4]. Ён карыстаўся паслугамі доктара, нейкага паляка Сімяона па прозвішчы Рус з Полацка[5]. Той парафіяльны свяшчэннік пахаваны 24 мая. /.../.

9

В лето господне 1577. /.../ 22 мая князь Иржик Четл, старший священник краю Бехинского и крумлевский приходский священник, принял смерть в Крумлеве. Он пользовался услугами доктора, какого-то поляка Симеона по фамилии Рус с Полоцка. Тот приходский священник похоронен 24 мая. /.../.

Пераклад з чэшскай мовы
В. І. Дарашкевіча

Книга светого Иова починаетсѧ еже словеть Иовъ. Зуполне выложена доктором Франциском Скориною с Полоцка.

ОСАСТЯЛОНАКЛАДОБОГДАНЯНАСѠНКОВАЯСНЯРАДЦИМЕСТЬВИЛЕСКО.

Богу в троици единому к чти и к славе:
Матери его пречтой Марии к похвале:
Всем небесным силам, и стым его к веселию:
Людем посполитым к доброму научению.

10

ПАВЕДАМЛЕННЕ Ф. ТЭПЛАГА ПРА СІМЯОНА РУСА [1]

/.../ Zahradnici. Páni měli v Hradci dvě zahrady. Jednu vedle chmelnice (staré, sad p. Zudy na Nežárce), do niž chodili přes most dřevěný vzhůru do stráně mezi Novým stavením v «koželuzich» a barevnici. Druhá zahrada panská byla při panském dvorci na Zárybniči, potomni hospody a šenkovni zahrady (okres. nemocnice), kudy roury vodovodu zámeckého od otinského borovička jdou (1667, 1720). Jachym z Hradce přivedl si kolem r. 1555 z Mikulova moravského novokřtěnce (toufara) Jakuba za zahradnika, poněvadž toufari se výborně vyznali v zahradnickém řemesle. Toufar Jakub s toufarem Martinem, sklepmistrem vin zámkových, pěstovali v městě: veliký hrách, fasole, okurky, ve skleniku pomeranče, melouny a jiné zelené věci. Stromovi zvelebili roubenim «třešni na višně jakožto žlutky a srdcovky (černé žlutky)» oblibené jidlo pani Kateřiny z Hradce, jež pro ně zapomněla, že toufaři nejsou jeji viry katolické. S nimi závodil starý zahradnik Rus z Polocka Šimon Rousek (Rus, Rousek) [2], kterého jakožto sešlého člověka poslal JMti pan r. 1584, aby šel a hojiti se dal v Dobrý vodě u Kaplice, poskytnuv mu 1 kopu 30 grošů. /.../.

10

/.../ Садоўнікі. У паноў у Градцы было два сады. Адзін сад быў ля старога хмельніка (сад пана Зуды на Нэжарцы); у яго хадзілі праз драўляны мост і ўзгорак паміж новай будоўляй дубільшчыкаў і фарбавальняй. Другі панскі сад знаходзіўся ля панскага маёнтка ў Зарыбніччы — спадчыннай карчмы і саду каля яе (у раёне бальніцы), праз які праходзяць трубы замкавага вадаправода ад оцінскага сасонніка (1667, 1720). Яфім з Градца прывёў сабе недзе ў 1555 г. з Мікулава мараўскага новахрышчонага (тоўфара) [3] Якуба на пасаду садоўніка, таму што тоўфары выдатна ведалі садаводства. Тоўфар Якуб з тоўфарам Марцінам, які меў склеп з замкавымі вінамі, вырошчвалі ў горадзе турэцкі гарох, фасолю, агуркі, у аранжарэі — апельсіны, кавуны і іншыя зялёныя расліны. Дрэвы яны паляпшалі, прышчэпліваючы «чарэшні на вішнях», таму што жоўтыя і сэрцападобныя чарэшні (чорныя чарэшні) вельмі любіла есці пані Катажына з Градца, забыўшыся пра тое, што тоўфары не былі, як яна, каталікамі. З імі спаборнічаў стары садоўнік Рус з Полацка Шымон Роўсак (Рус, Роўсак) [4], якога з-за ягонай нядужасці паслаў ягамосць пан у 1584 г. лячыцца ў Добрай Водзе [5] ля Капліцы [6], даўшы яму 1 капу і 30 грошаў. /.../.

10

/.../ Садовники. У господ в Градце было два сада. Один сад был около старого хмельника (сад господина Зуды на Нежарцы); в него ходили через деревянный мост и холм между новым строительством дубильщиков и красильней. Другой господский сад находился около господского имения в Зарыбничи — наследственной корчмы и сада около нее (в районе больницы), через который проходят трубы замкового водопровода от отипского сосонника (1667, 1720). Ефим из Градца привел себе где-то в 1555 г. из Микулова моравского новокрещеного (товфара) Якуба на должность садовода, потому что товфары прекрасно знали садоводство. Товфар Якуб с товфаром Мартином, который имел подвал с замковыми винами, выращивали в городе турецкий горох, фасоль, огурцы, в оранжерее — апельсины, арбузы и другие зеленые растения. Деревья они улучшали, прививая «черешни на вишнях», потому что желтые и сердцеобразные черешни (черные черешни) очень любила есть пани Катажина из Градца, забыв о том, что товфары не были, как она, католиками. С ними соревновался старый садовод Рус из Полоцка Шимон Роусак (Рус, Роусак), которого из-за его слабости послал его светлость пан в 1584 г. лечиться в Доброй Воде около Каплицы, дав ему 1 копу и 30 грошей. /.../.

Пераклад з чэшскай мовы
І. І. Лучыца-Федарца і В. І. Дарашкевіча

ДЭКРЭТЫ 1552 г.

Hankowa chilscik

Quia quum devenisset ad nos per appellationem ab officio Consulari
Vilnensi actio et causa inter Nobilem Martinum Hankowicz
actorem et appellantem et Famatum Joannem [illegible] civem et Sca-
binum Vilnensem [illegible] conventum [illegible]
[illegible] in controversia [illegible]
[illegible] Francisci [illegible]
[illegible] sexagenas [illegible]
[illegible]
[illegible] conventus
[illegible] remisit [illegible] propterea quod an-
[illegible] actor [illegible] esset
[illegible] ap-
pellationis [illegible] generali [illegible]
[illegible] nobis
[illegible]
per Martinum [illegible]
[illegible] Nos per nos in Curia nostra [illegible]
[illegible]
[illegible] approbandum et confirmandum
[illegible] approbamusque et confirmamus per praesentes et [illegible]
[illegible] ad [illegible] Civile [illegible] in
[illegible] causa [illegible] forma procedendum [illegible]

Lopinis Rudzis

Quia quum devoluta esset ad nos per appellationem a judicio
Civili Vilnensi actionis et causa inter [illegible]
[illegible]
[illegible] legitima [illegible] et [illegible]
Rudzis [illegible] conventum [illegible] propositionibus [illegible]
[illegible] post [illegible]
[illegible] platea Rudnicka [illegible]
[illegible] Secunda vero et tertia [illegible]
[illegible] mobilium [illegible]
[illegible] controversia par-
[illegible]
[illegible] legitima [illegible]
[illegible] controversia [illegible]

ДЗВЕ КОПІІ СУДОВЫХ ДЭКРЭТАЎ КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ЖЫГІМОНТА АЎГУСТА АД 17 ЖНІЎНЯ І АД 15 СНЕЖНЯ 1552 Г. АДНОСНА АПЕЛЯЦЫІ ПА СПРАВЕ АНКОВІЧА (ГАНКОВІЧА?) І ТОЎСЦІКА З-ЗА МАЁМАСЦІ Ф. СКАРЫНЫ [1]

1

HANKOWIC, THOLSCYK

Quia quu[m] deuenisset ad nos per appellatione[m] ab officio consulari Uilnen[si] actio et causa int[er] nobilem Martinu[m] Hankowicz, actorem et appellan[tem], et famatu[m] Ioanne[m] Tolscyk, ciue[m] et scabinu[m] Uilnen[sem], reu[m] seu cinuentu[m], utq[ue] occasione certaru[m] rer[um] seu bonoru[m], in controuersia descriptar[um] seu specificator[um], morte olim doctoris Francisci Skorina relictor[um], estiman[tes] sibi ead[em] ad centu[m] quinquaginta sexagenas peccunie lituanical[is], prout haec in actis totaq[ue] istius causae co[n]trouersia abundius continent[ur], in qua quid[em] causa quu[m] ip[s]e conue[n]tus peteret se ad iudiciu[m] bannitu[m] remitti, propterea quod antea ibi ratione eoru[n]d[em] bonor[um] eiusmodi actio mota esset, quare officiu[m] praefatu[um] eund[em] remiserat in termi[n]o itaq[ue] appellatio[n]is hodierno ex limitatio[n]e n[ost]ra generali prouenien[tes] et hucusq[ue] continuato partibus utrisq[ue], cora[m] nobis (...) actorea per prouidu[m] Andrea[m] Kapusta, rea uero per Martinu[m] de Uęclawice, suos plenipoten[tes] comparen[tes] et terminu[m] attentan[tes]. Nos per n[ost]ros in curia n[ost]ra iur[is] ciuilis com[m]issarios reuisis actis causae totoq[ue] processu eiusd[em] bene intellecto, sententia[m] officii praefati approban[tes] et co[n]firman[tes] duximus, approbamusq[ue] et confirmamus per p[rese]ntes et remittimus partes ad iudiciu[m] ciuile[m] bannitu[m] ad ulterius in eiusmodi causa de iuris forma proceden[dum]. Hac n[ost]ra et c[etera].

1

ГАНКОВІЧ, ТОЎСЦІК

Так, як дайшлі да нас праз апеляцыю ад рады віленскай іск і справа паміж вяльможным Марцінам Ганковічам [1], істцом і апелюючым, і шаноўным Янам Тоўсцікам, грамадзянінам і лаўнікам віленскім, прыцягнутым або адказчыкам з-за пэўных рэчаў або маёмасці [2], адпісаных у цяжбе або адчужаных, пакінутых пасля смерці доктарам Францыскам Скарынам і ацэненых там жа на сто пяцьдзесят коп у літоўскай манеце, як больш поўна выкладзена ў актах і дакументах цяжбы па гэтай справе, у якой адказчык раней запатрабаваў адаслаць яго да гайнага суда, таму што [іменна] там быў высунуты іск з-за гэтай маёмасці і таму згаданая рада адаслала яго [да гайнага суда]. І сённяшні тэрмін апеляцыі, які вынікае з нашага агульнага заключэння, прадоўжаны абодвум бакам дагэтуль. [Абодва гэтыя бакі] з'явіліся перад намі, прадстаўленыя іх упаўнаважанымі, іскавы — шаноўным Андрэем Капустай [3], а адказны — Марцінам з Венцлавіч [4], і абмеркавалі тэрмін [суда]. Мы, перагледзеўшы праз нашых камісараў у нашай судовай грамадзянскай установе акты і дакументы і добра зразумеўшы ход самой гэтай справы, лічым правільнай і законнай пастанову згаданай рады, пацвярджаем і ўхваляем [яе] гэтай граматай і адсылаем бакі да грамадзянскага гайнага суда для далейшага разбору гэтай справы па форме права. Гэтай нашай [пастановай] [5] і інш.

1

ГАНКОВИЧ, ТОЛСТИК

Так, как дошли к нам через апелляцию от рады виленской иск и дело между шляхетным Мартином Ганковичем, истцом и апеллирующим, и уважаемым Яном Толстиком, гражданином и лавником виленским, привлеченным или ответчиком из-за определенных вещей или имущества, отписанных в тяжбе или отчужденных, оставленных после смерти доктором Франциском Скориной и оцененных там же на сто пятьдесят коп в литовской монете, как более полно изложено в актах и документах тяжбы по этому делу, в котором ответчик ранее потребовал отослать его к гайному суду, потому что [именно] там был выдвинут иск из-за этого имущества и потому упомянутая рада отослала его [к гайному суду]. И сегодняшний срок апелляции, который вытекает из нашего всеобщего определения и продолженный обеим сторонам досюда. [Обе стороны] появились перед нами, представленные их уполномоченными, исковая — уважаемым Андреем Капустой, а ответная — Мартином из Венцлавич, и обсудили срок [суда]. Мы, пересмотрев через наших комисса-

г҃ ⁛ ЦА҃РИ САЛОМОНА ⁛

ЛЕѴВИТЪ ⁛ з҃ ⁛

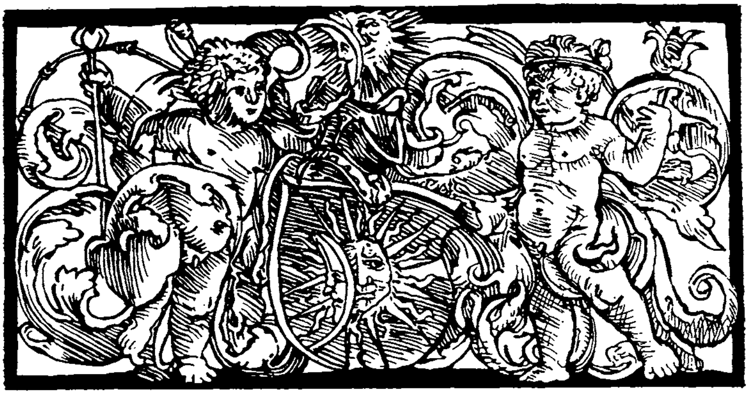

ЇѸДИѲЪ ⁛ г҃ ⁛

ров в ведомстве гражданского права акты и документы и хорошо поняв ход самого этого дела, считаем правильным и законным постановление упомянутой рады, подтверждаем и восхваляем [его] в этом послании и отсылаем стороны к гражданскому гайному суду для дальнейшего разбора этого дела по форме права. Этим нашим [постановлением] и проч.

2

ANCOWIC CUM TOLSCIK

Quia quu[m] deuenisset ad nos per appellatione[m] ab officio consulari Uilnen[si] actio et causa int[er] nobilem Martinu[m] Ancowic, aulicu[m] n[ost]r[u]m, actire[m] et famatu[m] Ioanne[m] Tolscik, scabinu[m] Uilnen[sem], co[n]uentu[m] iure hospitu[m] super restitutione bonoru[m], quae era[n]t relicta ex aresto, per olim Ioanne[m] Tolscik, p[at]rem ipsius co[n]uenti super bonis olim Francisci Skoryna doctoris fact[o], prout haec in actis et tota causae ipsius co[n]trouersia abundius continent[ur], in qua quidem causa, cum conuentus petert se remitti ad iudiciu[m] bannitu[m] propterea, quod arestu[m] eiusmodi per illud ipsu[m] iudiciu[m] esset factum, tum etia[m] in eadem causa pater conuenti cum actore apud hoc idem iudiciu[m] actione[m] intentauerat, qua re officiu[m] illud ad iudiciu[m] bannitu[m] causa[m] ipsa[m] remiserat, a quo ip[s]e actor nos appellauerat. In termi[n]o itaq[ue] appellatio[n]is hodierno, ex limitatione n[ost]ra generali prouenien[tes], et hucusq[ue] co[n]tinuato partibus utrisq[ue], cora[m] nobis nempe actorea per prouidu[m] Andrea[m] Kapusta et conuenta per Martinu[m] Więclawice, suos plenipoten[tes], legittime co[m]paren[tes] et ter[m]i[n]u[m] attentan[tes]. Nos, per n[ost]ros in curia iuris ciuilis co[m]misserios reuisis actis et tota causae controuersia b[e]n[e] intellecta, sententia[m] officii illius approban[tes] duximis approbamusq[ue], cum ea tame[n] correctione, quia cum in controuersia pars sese referret ad quietatione[m], actis scabinoru[m] contenta[m], quare decernimus, q[uod] in p[roxi]mo iudicio, exposito post natale[m] Domini celebran[tes] debet pars co[n]uenta eu[n]de[m] peremptorie et remittimus partes ad illud ipsu[m] iudiciu[m] p[re]fatu[m], ibiq[ue] tum partes habebu[n]t ter[m]i[n]u[m] pere[m]ptoriu[m], ne utrius partis iure leso, sed lato in uigore et robore (...) hac nostra...

2

АНКОВІЧ З ТОЎСЦІКАМ

Так, як дайшлі да нас праз апеляцыю ад рады віленскай іск і справа паміж вяльможным Марцінам Анковічам, прыдворным нашым, істцом, і шаноўным Янам Тоўсцікам, лаўнікам вілен-

скім, адказчыкам, [прыцягнутым] па праву чужаземцаў для вяртання маёмасці, якая была пакінута па канфіскацыі, зробленай [ужо] нябожчыкам Янам Тоўсцікам, бацькам самога адказчыка, на дабро нябожчыка доктара Францыска Скарыны, як больш поўна выкладзена ў актах і дакументах цяжбы па гэтай справе, у якой адказчык раней запатрабаваў адасланць яго самога да гайнага суда, бо гэта канфіскацыя была зроблена іменна гэтым судом, а яшчэ раней у гэтай справе бацька адказчыка высунуў іск супраць істца, з-за чаго гэта рада перадала саму справу на гайны суд, ад якога сам ісцец апеляваў да нас. І сённяшні тэрмін апеляцыі, які вынікае з нашай агульнай пастановы, і прадоўжаны абодвум бакам дагэтуль. [Абодва гэтыя бакі] законным чынам з'явіліся перад намі, прадстаўленыя іх упаўнаважанымі, іскавы — шаноўным Андрэем Капустай і адказны — Марцінам [з] Венцлавіч, і абмеркавалі тэрмін [суда]. Мы, перагледзеўшы праз нашых камісараў у судовай грамадзянскай установе акты і дакументы і добра зразумеўшы ход цяжбы па гэтай справе, лічым правільнай пастанову гэтай рады і ўхваляем яе з той, аднак, папраўкай, што паколькі ў цяжбе [адзін] бок імкнуўся да спынення справы, што выкладзена ў актах лаўнікаў, то мы пастанаўляем, каб на першым судзе, адкрытым пасля свята божага нараджэння, бок адказны быў вінен перарываючаму [баку] і адсылаем [абодва] бакі да таго ж самага раней згаданага суда, і на ім бакі будуць мець перарываючы тэрмін; і каб правы абодвух бакоў не былі парушаны, але мелі належную сілу і моц (...). Гэтай нашай [пастановай] [1] і інш.

2

АНКОВИЧ С ТОЛСТИКОМ

Так, как дошли к нам через апелляцию от рады виленской иск и дело между шляхетным Мартином Анковичем, придворным нашим, истцом, и уважаемым Яном Толстиком, лавником виленским, ответчиком, [привлеченным] по международному праву для возвращения имущества, которое было оставлено после конфискации, сделанной [теперь уже] покойным Яном Толстиком, отцом самого ответчика, на добро покойного доктора Франциска Скорины, как более полно изложено в актах и документах тяжбы по этому делу, в котором ответчик ранее потребовал отослать его самого к гайному суду, ибо эта конфискация была сделана именно этим судом, а еще ранее в этом деле отец ответчика выдвинул иск против истца, из-за чего эта рада передала само дело в гайный суд, от которого сам истец апеллировал к нам. И сегодняшний срок апелляции, который вытекает с нашего всеобщего определения, и продолженный обеим сторонам досюда. [Обе стороны] законным образом появились перед

нами, представленные их уполномоченными, исковая — уважаемым Андреем Капустой и ответная — Мартином [из] Венцлавич, и обсудили срок [суда]. Мы, просмотрев через наших комиссаров в ведомстве гражданского права акты и документы и хорошо поняв ход тяжбы по этому делу, считаем правильным постановление этой рады и одобряем его, с той, однако, поправкой, что так как в тяжбе [одна] сторона стремилась к прекращению дела, что изложено в актах лавников, то мы постановляем, чтобы на первом суде, открытом после праздника рождения господа, сторона ответная была должна прерывающей [стороне] и отсылаем [обе] стороны к тому самому ранее упомянутому суду, и на нем стороны будут иметь прерывающий срок; и чтобы права обеих сторон не были нарушены, но имели надлежащую силу и мощь (...). Этим нашим [постановлением] и проч.

Падрыхтоўка лац. тэкстаў
і пераклад дакументаў № 1—2 А. А. Жлутко
і В. І. Дарашкевіча

СКАРЫНА І МАСКВА

Ёремиа Прркъ гденъ плачеть гледѧ на Ёрусали :~

Книжка рекомаѧ плачь Ёремиинъ починаетьсѧ • Зуполне выложе на руский ѧзыкъ, докторомъ Францискомъ Скориною с Полоцька напредъ Богу в Троици единому ко чьти и людемъ посполитымъ к доброму навчению :~

1

З ІНСТРУКЦЫІ КАРАЛЯ І ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ЖЫГІМОНТА АЎГУСТА АД 1552 Г.[1]

INSTRUCTIO AD CUIUS PRAESCRIPTUM ORATOR REGIUS CUM SUMMO PONTIFICE ACTURUS EST

/.../ Non ignorasse hoc Alexandrum quartum et Leonem decimum Pontifices Maximos, itaque cum Basilius, huius, qui nunc Moschis praeest, pater itidem vt hic nunc diadema ab ipsis maiore etiam contentione et maturiore aetate atque consilio, splendida legatione Romam missa peteret, multaque largiretur atque omnia pollicitaretur, ac Caesarem Maximilianum et alios quosdam christianos Principes itidem suffragatores haberet, nihil tamen eum impetrasse. Nec sane dehinc ullum praeter vana promissa extitisse in eo, uel in Moscorum quopiam propensae erga Romanam et Catholicam Ecclesiam voluntatis argumentum, quin cum Diuo parente nostro regnante guidam de subditis eius pio studio ductus sacram scripturam lingua Russica imprimi et in lucem aedi currasset, et ad Moschos venisset, publice eos libros iussu Principis concrematos esse, propterea quod a Romanae ecclesia addicto, et in locis eiusdem authoritati subjectis editi essent. Tantum est genti insitum odium latini et Romani nominis. /.../.

1

ІНСТРУКЦЫЯ, У АДПАВЕДНАСЦІ З ЯКОЙ КАРАЛЕЎСКІ ПАСОЛ ПАВІНЕН ГАВАРЫЦЬ З РЫМСКІМ ПАПАЙ

/.../ Гэта добра ведалі папы Аляксандр чацвёрты[2] і Леў дзесяты[3], пагэтаму, калі Васіль[4], бацька таго, хто зараз кіруе маскавіцянамі, таксама як цяпер гэты[5], але з яшчэ большаї упартасцю і ў больш сталым узросце з намерам, адправіўшы ў Рым бліскучае пасольства, дамагаўся ад іх[6] кароны (і шмат паабяцаў ім, і гэтак жа спрыялі яму кароль Максімілян[7] і некаторыя іншыя хрысціянскія князі), аднак нічога не атрымаў. Таму што, апрача ілжывых абяцанняў, яны не выявілі ні ў яго, ні

ў каго іншага з маскавіцян ніякіх прыкмет шчырай прыхільнасці да каталіцкай рымскай царквы; і нават, калі пры панаванні нашага боскага бацькі[8] нейкі яго падданы, кіруючыся набожным жаданнем і наважыўшыся надрукаваць і выдаць на рускай мове святое пісанне, прыбыў да маскавіцян, гэтыя кнігі былі публічна па загаду князя спалены, таму што былі выдадзены падданым[9] рымскай царквы і ў месцах, якія падлягаюць яе ўладзе. Такая ўселеная ў гэты народ непрыязнасць да лацінскага і рымскага імені. /.../.

1

ИНСТРУКЦИЯ, В СООТВЕТСТВИИ С КОТОРОЙ КОРОЛЕВСКИЙ ПОСОЛ ДОЛЖЕН ГОВОРИТЬ С РИМСКИМ ПАПОЙ

/.../ Это хорошо знали папы Александр четвертый и Лев десятый, поэтому, когда Василий, отец того, который ныне правит московитянами, так же как этот теперь, но с еще большим упорством и в более зрелом возрасте с умыслом, отправив в Рим блестящее посольство, добивался от них короны (и наобещал им всякого, и точно так же покровительствовали ему король Максимилиан и некоторые другие христианские князья), но ничего не получил. Потому что, кроме лживых обещаний, они не обнаружили ни у него, ни у кого-либо из московитян никакого признака искреннего расположения к католической римской церкви; и даже, когда в правление нашего божественного родителя какой-то его подданный, ведомый благочестивым намерением, решив отпечатать и издать на русском языке святое писание, прибыл к московитянам, эти книги были публично сожжены по приказу князя, потому что были изданы подданным римской церкви и в местах, подлежащих ее власти. Такова внушенная этому народу неприязнь к латинскому и римскому имени. /.../.

Пераклад з лац. Л. П. Ляхавай
і В. І. Дарашкевіча

2

ПАВЕДАМЛЕННЕ А. ТЭВЭ АД 1584 Г.[1]

/.../ Quant à l'imprimerie, ils n'en ont eu l'usageque depuis l'an mil cinq cent soixante, qu'elle leur fut découuerte par vn marchand russien, qui fit emplette des caractéres, dont ils ont par apres mis

en lumiere de fort beaux liures. Toutefois, comme ils sont scrupuleux et font des difficultez où il n'y a aucune apparence, à l'exemple de leurs sectateurs grecs, aucuns d'entr'eux par subtiles ruses et personnes interposees trouuerent moyen de faire brûler leurs carattères, de peur qu'ils auoient que l'impression n'apportast quelque changement ou brouillis en leur opinion et religion, et si pour cela n'en fut fait aucune recherche ou poursuyte par le prince et ses suiets. /.../.

2

/.../ А што да друкарні, то пачалі яны [2] карыстацца ёю з года тысяча пяцьсот шасцідзесятага [3]. І адкрыў яе адзін рускі купец [4], які закупіў шрыфты, а з іх потым зрабілі надзвычай цудоўныя кнігі. Але паколькі людзі гэтыя вельмі прынцыповыя і ствараюць цяжкасці там, дзе няма і намёку на іх, па прыкладу сваіх грэчаскіх прыхільнікаў, хтосьці з іх, выкарыстоўваючы тонкія хітрасці і падстаўных людзей, знайшоў спосаб спаліць шрыфты з боязі, што друкарская справа ўнясе змены або смуту ў іх погляды і веру, і іменна таму ні гасудар, ні яго падданыя не зрабілі ніякіх спроб злавіць і судзіць падпальшчыкаў. /.../.

2

/.../ А что касается типографии, то начали они пользоваться ею с лета тысяча пятьсот шестидесятого. И открыл ее один русский купец, который закупил шрифты, а с них затем сделали весьма чудесные книги. Но поскольку люди эти очень щепетильные и создают трудности там, где нет и намека на них, по примеру своих ярых греческих приверженцев, кто-то из них, используя тонкие хитрости и подставных лиц, нашел способ сжечь шрифты из-за опасения, что печатное дело внесет перемены или смуту в их взгляды и веру, и именно поэтому ни государь, ни его подданные не предприняли никаких попыток к поимке и преследованию поджигателей. /.../.

Пераклад з французскай мовы Л. А. Казыры

3

ПАВЕДАМЛЕННЕ Д. ФЛЕТЧАРА АД 1591 Г. [1]

/. . ./ As themselves are void of all manner of learning, so are they wary to keep out all means that might bring any in, as fearing to have their ignorance and ungodliness discovered. To that purpose they

have persuaded the emperors that it would breed innovation and so danger to their state to have any novelty of learning come within the realm. Wherein they say but truth, for that a man of spirit and understanding, helped by learning and liberal education, can hardly endure a tyrannical government. Some years past in the other Emperor's time there came a press and letters out of Polonia to the city of Moscow, where a printing house was set up with great liking and allowance of the Emperor himself. But not long after the house was set on fire in the nighttime and the press and letters quite burnt up, as was thought, by the procurement of the clergymen. /.../.

З

/.../ Будучы самі невукамі ва ўсім, яны [2] імкнуцца ўсімі сродкамі перашкодзіць распаўсюджванню асветы, быццам бы баючыся, што выявіцца іх уласнае невуцтва і несумленнасць. З гэтай прычыны яны пераканалі цароў, што ўсякі поспех у адукацыі можа выклікаць пераварот у дзяржаве і, такім чынам, павінен быць небяспечным для іх улады. У гэтым выпадку яны маюць рацыю, таму што чалавеку разумнаму і думаючаму, яшчэ больш узвышанаму ведамі і свабодным выхаваннем, у вышэйшай ступені цяжка пераносіць тыранічны лад кіравання. Некалькі гадоў таму назад, яшчэ пры нябожчыку цару [3], прывезлі з Польшчы [4] ў Маскву друкарскі варштат і літары, і тут была заснавана друкарня з дазволу самога цара і да вельмі вялікага яго задавальнення. Але хутка дом ноччу падпалілі, і варштат з літарамі зусім згарэў, аб чым, як мяркуюць, паклапацілася духавенства. /.../.

З

/.../ Будучи сами невеждами во всем, они стараются всеми средствами воспрепятствовать распространению просвещения, как бы опасаясь, чтобы не обнаружилось их собственное невежество и нечестие. По той причине они уверили царей, что всякий успех в образовании может произвести переворот в государстве и, следовательно, должен быть опасным для их власти. В этом случае они правы, потому что человеку разумному и мыслящему, еще более возвышенному познаниями и свободным воспитанием, в высшей степени трудно переносить принудительный образ правления. Несколько лет тому назад, еще при покойном царе, привезли из Польши в Москву типографский станок и буквы, и здесь была основана типография с позволения самого царя и к величайшему его удовольствию. Но вскоре дом ночью подожгли, и станок с буквами совершенно сгорел, о чем, как полагают, постаралось духовенство [5]. /.../.

Пераклад з рускай мовы на беларускую
В. І. Дарашкевіча

ВЫДАННІ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

ПОЧИНАЕТЬСЯ КНИГА
ДЕЯНИИ • И ПОСЛЯ
НИЯ АПОСТОЛЬСКАЯ ЗО
ВЕМАЯ АПОСТОЛЪ, З БО
ЖИЮ ПОМОЧЬЮ СПРАВЪ
ЛЕНА ДОКТОРОМЪ ФРАНЪ
ЦИСКОМЪ СКОРИНОЮ
СПОЛОЦЬКА

Я. Л. НЕМІРОЎСКІ

ЗВОДНЫ КАТАЛОГ І АПІСАННЕ

Важнейшай крыніцай пры вывучэнні гісторыі ўзнікнення славянскага кнігадрукавання, жыцця і дзейнасці яго першых выдаўцоў і друкароў з'яўляюцца старадрукі. Гэты бясспрэчны вывад датычыцца і гістарыяграфіі беларускага кнігадрукавання, яго першых крокаў, звязаных з дзейнасцю і подзвігам вялікага гуманіста-асветніка Францыска Скарыны.

Фактаграфічную аснову для апісання выданняў Скарыны яшчэ ў мінулым стагоддзі залажылі рускія бібліёграфы І. П. Каратаеў, І. П. Сахараў, П. М. Строеў, В. М. Ундольскі [1]. З вялікай руплівасцю гэтыя выданні апісаў П. У. Уладзіміраў на старонках сваёй вядомай манаграфіі, прысвечанай беларускаму асветніку [2]. Гэтыя выключна каштоўныя для свайго часу працы, якія ў пэўнай меры не страцілі свайго значэння і сёння, усё ж значна ўстарэлі як з пункту погляду фактаграфіі, так і метадалогіі асабліва.

У 60—70-я гады нашага стагоддзя А. Ф. Коршунаў і Я. Л. Неміроўскі ўлічылі ўсе захаваныя экземпляры выданняў Ф. Скарыны [3]. У 1978 г. ва ўказальніку літаратуры аб пачатку беларускага кнігадрукавання было пададзена фармальнае бібліяграфічнае апісанне гэтых выданняў і прыведзен удакладнены і дапоўнены іх зводны каталог [4]. Нядаўна выйшаў у свет зводны каталог «Кніга Беларусі. 1517—1917» (Мн.: БелСЭ, 1986), на

---

[1] Каратаев И. П. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. СПб., 1883. Т. 1; Сахаров И. П. Обозрение славяно-русской библиографии. СПб., 1849; Строев П. М. Обстоятельное описание старопечатных книг славянских и российских, хранящихся в библиотеке... Ф. А. Толстова. М., 1829; Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. М., 1871 и др.

[2] Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина: Его переводы, печатные издания и язык. СПб., 1888.

[3] Коршунаў А. Ф. Кароткі каментарый да выданняў Францыска Скарыны // Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. Мн., 1969. С. 197—232; Немировский Е. Л. Славянские инкунабулы и палеотипы кирилловского шрифта в книгохранилищах Советского Союза // Сов. славяноведение. 1968. № 1. С. 11—25.

[4] Немировский Е. Л. Начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. Жизнь и деятельность Франциска Скорины: Описание изданий и указатель литературы. М., 1978.

старонках якога Г. Я. Галенчанка апісаў выданні Францыска Скарыны. Не былі, аднак, прыведзены арыгінальныя назвы асобных раздзелаў скарынінскіх кніг. І самае галоўнае, не апісаны захаваныя да нашага часу экземпляры. Іменна гэта і робіцца ў дадзенай працы.

Кнігазнаўцы не раз адзначалі, што кожны экземпляр старадрукаванай кнігі па-свойму унікальны. Яшчэ ўкраінскі бібліёграф і літаратуразнаўца С. І. Маслаў справядліва сцвярджаў, што «пры аднолькавых элементарных прыкметах (змест, тытульны ліст, фармат і памер выдання) розныя экземпляры адной і той жа кнігі маюць часам такую колькасць варыянтаў, што методыка вызначэння дублетаў у адносінах да старадрукаваных кніг ніякім чынам не можа абмежавацца толькі параўнаннем адзначаных прыкмет» [5]. Выключную цікавасць для даследчыкаў уяўляюць укладныя і ўладальніцкія запісы, розныя маргіналіі на старонках кніг, якія змяшчаюць часам важныя звесткі пра абставіны выхаду ў свет выдання, геаграфію і ўмовы яго распаўсюджвання, чытацкае асяроддзе, цэны на кнігі.

Паэкземплярнае вывучэнне старадрукаў неаднойчы прыводзіла да важных адкрыццяў. І наадварот, апісанне выдання толькі паводле аднаго ці нешматлікіх экземпляраў прыводзіла да сур'ёзных памылак. Праілюструем гэтыя палажэнні прыкладамі з гістарыяграфіі Францыска Скарыны.

У літаратуры дастаткова шырока распаўсюджана думка аб тым, што выгравіраваны на дрэве партрэт беларускага асветніка існуе ў двух ці нават у трох варыянтах і што змешчан ён у трох выданнях — у Кнізе Ісуса Сірахава, у Кнігах Царстваў і ў Кнізе Быцця [6]. Думка гэта памылковая. Вывучэнне ўсіх захаваных экземпляраў адзначаных кніг дазволіла сцвярджаць, што партрэт надрукаваны з адной і той жа дошкі толькі ў двух выданнях Скарыны — у Кнізе Ісуса Сірахава і Кнізе Царстваў. Крыніца памылкі — гравіраваны на метале, літаграфаваны і цынкаграфскі варыянты партрэта, якія былі зроблены ў XIX ст. і ўплецены ў некаторыя экземпляры.

Ленінградскі бібліёграф і кнігазнаўца В. І. Лук'яненка параўнальна нядаўна падрабязна апісала віленскія выданні Скарыны, узяўшы за аснову экземпляры Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына (ДПБ). Гаворачы пра Апостал 1525 г., яна сцвярджала, што «на лістах 1—4 4-га падліку, згубленых у абодвух экземплярах Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі, была прадмова да месяцаслова; урывак гэтага тэксту прыведзены І. П. Каратаевым» [7]. Сцвярджэнне закана-

---

[5] Маслов С. И. Определение дублетов в области старопечатных книг. Львов, 1960. С. 4.

[6] Баразна Л. Гравюры Францыска Скарыны. Мн., 1972; Шматаў В. Ф. Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII стагоддзяў. Мн., 1984.

[7] Лукьяненко В. И. Каталог белорусских изданий кирилловского шрифта XVI—XVII вв. Л., 1973. Вып. 1. С. 30.

мерна вынікае з уважлівага вывучэння двух экземпляраў гэтай бібліятэкі, у якіх друк другім, чырвоным, колерам ёсць толькі на тытульным лісце і ў Саборніку. Між тым у Дзяржаўнаї бібліятэцы СССР імя У. І. Леніна і ў Дзяржаўным гістарычным музеі (ДГМ) намі былі выяўлены тры экземпляры Апостала 1525 г., у якіх чырвоны друк прысутнічае ва ўсім выданні. Толькі ў адзіным экземпляры (ДГМ, Хлуд. 6) захаваўся л. 188 3-га падліку, на якім кінаварай аддрукаваны той тэкст, аб якім піша В. І. Лук'яненка. Тэкст гэты зусім не з'яўляецца «прадмовай да Саборніка»; ён растлумачвае практыку выкарыстання ў кнізе чырвонага колеру. Цікава, што ліст, на якім узноўлены тэкст, захаваўся і ў адным з экземпляраў ДПБ. Але тут ён пакінуты незапоўненым, не друкаваным, таму што чырвонага колеру ў асноўных раздзелах гэтага экземпляра няма. Азнаямленне з 10 захаванымі экземплярамі Апостала 1525 г. дазволіла вызначыць, што л. 5—8 1-га падліку і 1—4 4-га падліку няма ні ў адным з іх [8]. Гэты факт разам з вывучэннем саставу кнігі прывёў нас да вываду, што прыгаданыя лісты наогул не былі надрукаваны. Значыць, у Апостале 1525 г. не 352 лісты, як гэта звычайна сцвярджаецца, а 346.

В. І. Лук'яненка сцвярджае, што ў Апостале 1525 г. 280 заставак і віньетак. На самай жа справе іх 283. Некаторыя віньеткі аддрукаваны кінаварай (на л. 112, 187, 187 адв.), і ў экземплярах ДПБ іх, натуральна, няма.

Вывучэнне ўсіх захаваных экземпляраў Кнігі Іова 1517 г. дало нам магчымасць выявіць варыянт, у якім няма прадмовы [9]. У некалькіх віленскіх выданнях знойдзены цікавыя варыянты фаліяцыі (нумарацыі лістоў). Гэтыя прыклады пераканаўча сведчаць аб неабходнасці паэкземплярнага апісання выданняў Францыска Скарыны, якое і зроблена ў дадзенай працы.

Наша апісанне, зразумела, не з'яўляецца вычарпальным. Нам не ўдалося пазнаёміцца de visu з некаторымі, хоць і нешматлікімі экземплярамі. За межамі работы засталося філіграналагічнае даследаванне паперы. Неабходна выявіць пааркушавае размяшчэнне вадзяных знакаў ва ўсіх захаваных экземплярах. Вядома, што многія экземпляры пражскіх выданняў надрукаваны на паперы без вадзяных знакаў, а ў некаторых экземплярах яны ёсць. Гэта акалічнасць дала магчымасць высунуць гіпотэзу аб тым, што некаторыя пражскія выданні ў далейшым былі перадрукаваны ў Вільні. Філіграналагічнае даследаванне дазволіла б устанавіць, наколькі справядлівая гэта гіпотэза.

Не можам мы лічыць вычарпальным і наша вывучэнне ўкладных і ўладальніцкіх запісаў. Некаторыя з іх мы не падаём, бо

---

[8] Немировский Е. Л. Апостол 1525 г. Франциска Скорины // Тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина, 1978. Т. 14. С. 186—202.

[9] Немировский Е. Л. Пражские издания Франциска Скорины в фонде Отдела редких книг ГБЛ // Тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина, 1976. Т. 13. С. 183—203.

яны могуць быць расшыфраваны толькі з прымяненнем крыміналістычных метадаў даследавання.

Кнігазнаўцам трэба будзе вывучыць і характэрныя асаблівасці сістэмы набору ў розных выданнях Францыска Скарыны. Гэта дасць магчымасць выявіць, ці сам Скарына друкаваў гэтыя выданні або запрашаў для гэтага розных наборшчыкаў і друкароў. Шмат можа даць і вывучэнне якасці і саставу друкарскай фарбы, напрыклад, метадам пратонных проб, які нядаўна быў з поспехам выкарыстаны для атрыбутавання выданняў вынаходніка еўрапейскага кнігадрукавання Іагана Гутэнберга.

Апісваючы выданні Францыска Скарыны, мы ў асноўным прытрымліваліся методыкі, прынятай складальнікамі зводнага каталога старадрукаваных выданняў кірылаўскага і глаголічнага шрыфтаў [10].

Кожнае апісанне пачата ўмоўнай традыцыйнай назвай выдання. Далей указваецца месца і час выхаду кнігі ў свет. Калі гэтыя звесткі ў самой кнізе не паведамлены, яны падаюцца ў квадратных дужках. Фармальнае апісанне выдання пачынаецца звесткамі аб яго фармаце, які мы ўказваем у долях друкаванага аркуша: 4° (кварта) — для пражскіх выданняў і 8° (актава) — для віленскіх выданняў. Далей прыведзена ліставая формула, якая складаецца з трох частак, аб'яднаных знакамі роўнасці. Першая частка формулы складаецца з лічбаў з паказчыкамі. Лічбы абазначаюць парадкавыя нумары сшыткаў (сігнатуру), а паказчыкі — колькасць лістоў у сшытку.

Паколькі сігнатура ў ніводным з выданняў Францыска Скарыны не прыведзена, парадкавыя нумары сшыткаў даюцца ў квадратных дужках. У другой частцы формулы пададзены лік лістоў (фаліяцыя). Скарына ў гэтым выпадку карыстаўся кірылаўскімі лічбамі, мы замяняем іх арабскімі эквівалентамі. Лік лістоў прыведзен у тым парадку, як і ў саміх выданнях. Калі ў выданні прастаўлены памылковыя калонлічбы, яны паказаны ў другой частцы формулы. Нумарацыя лістоў, не зробленая Скарынам, змешчана ў квадратных дужках. Трэцяя частка формулы паказвае на агульную колькасць лістоў выдання (уключаючы пустыя, незапоўненыя).

У наступным абзацы прыведзены звесткі аб колькасці радкоў на паласе выдання, аб месцазнаходжанні калонлічбаў фаліяцыі і колькасці фарбаў. Далей даюцца звесткі аб асноўных структурных частках кнігі і іх назвы. Асноўнымі структурнымі часткамі мы лічым тытульныя лісты, прадмовы, самастойныя раздзелы змешчанага ў кнізе твора, розныя дадатковыя тэксты, пасляслоўі. Указваецца пачатковы ліст, на якім пачынаецца той ці іншы тэкст. Падаючы назву раздзела, мы уніфікуем ар-

[10] В помощь составителям Сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтов: Методические указания. М., 1976. Вып. 1.

фаграфію і пунктуацыю арыгінала з захаваннем яго моўных асаблівасцей. Надрадковыя знакі перанесены ў радок, а скарачэнні раскрыты ў квадратных дужках. Кірылаўскія абазначэнні лічбаў усюды пераведзены ў арабскія. Умоўныя назвы раздзелаў падаюцца ў квадратных дужках.

У наступнай частцы апісання змешчаны звесткі аб друкарскіх матэрыялах: шрыфце, ілюстрацыях, арнаменце (застаўках і віньетках), ініцыялах. Памер шрыфта ўказваецца вышынёй 10 радкоў тэксту і вызначаецца шляхам вымярэння адлегласці ад лініі шрыфта 1-га радка да лініі шрыфта 11-га радка. Лініяй шрыфта лічыцца лінія, якая праходзіць праз канцы ніжняй часткі літар, якія не маюць ніжніх вынасных элементаў.

Пры апісанні ілюстрацый падаецца парадкавы нумар ліста, на якім размешчана гравюра, далей у круглых дужках назва ілюстрацыі, дадзеная Францыскам Скарынам. У гэтым выпадку, калі назва ў выданні адсутнічае, у квадратных дужках падаецца ўмоўная назва.

Адно і тое ж арнаментальнае ўпрыгожанне ў выданнях Скарыны можа выконваць у адным выпадку ролю застаўкі, у іншым — ролю канцоўкі. Таму звесткі аб такіх упрыгожаннях падаюцца разам пад назвай «Арнамент». Указваюцца парадкавыя нумары лістоў, на якіх размешчаны застаўкі, віньеткі ці канцоўкі. Указваецца таксама агульная колькасць адбіткаў і (для пражскіх выданняў) агульная колькасць форм. Для ініцыялаў пададзены толькі звесткі аб агульнай колькасці адбіткаў.

Бібліяграфічнае апісанне выдання завершана спісам літаратурных і бібліяграфічных крыніц, у якіх прыведзены звесткі аб выданні. Змяшчаюцца звесткі аб найбольш распаўсюджаных крыніцах, якія пададзены ў скарочаных абазначэннях (гл. ніжэй: Спіс скарочаных абазначэнняў літаратурных і бібліяграфічных крыніц). Лічба, якая стаіць пасля скарочанага абазначэння, уяўляе сабой парадкавы нумар, пад якім выданне апісана ў тым ці іншым бібліяграфічным паказальніку. Для літаратурных крыніц указваюцца старонкі, на якіх апісана дадзенае выданне. Назвы крыніц, якія не ўвайшлі ў спіс скарочаных абазначэнняў, падаюцца поўнасцю.

Апісанні асобных выданняў Ф. Скарыны размешчаны ў храналагічным парадку — паводле дат іх выхаду ў свет. Апісанні кніг, для якіх вядомы толькі год надрукавання, змешчаны пасля апісанняў дакладна датаваных выданняў. За апісаннем выдання дадзена апісанне ўсіх захаваных ці вядомых па згадках у літаратуры экземпляраў. Гэтыя апісанні перанумараваны двайнымі індэксамі (напрыклад, 40.5), першая частка якіх з'яўляецца падрадковым нумарам выдання (усяго іх 42), а другая — парадкавым нумарам экземпляра. Апісанні экземпляраў дадзены ў алфавітным парадку гарадоў, у якіх яны захоўваюцца. У канцы ўказаны экземпляры, месцазнаходжанне якіх сёння невядома.

Услед за індэксам указана назва горада, затым — скарочанае абазначэнне кнігасховішча ці архіва, далей — шыфр экземпляра. Камплектнасць экземпляра ўказваецца пералікам парадкавых нумароў лістоў, якія ў ім захаваліся. Падаюцца звесткі аб пераплёце выдання, а таксама тэксты ўкладных і ўладальніцкіх запісаў, некаторых маргіналій, памет, пячатак.

У тым выпадку, калі выданне ўваходзіць у канвалют, указваецца яго склад. Робіцца гэта толькі пры першым упамінанні. У далейшым даецца адсылка на двайны індэкс экземпляра, у якім канвалют апісаны (напрыклад: «Входит в конволют 22.2»). Пад адзначаным нумарам неабходна шукаць і апісанне пераплёту, запісаў на форзацы і пераплётных лістах, а таксама бібліяграфічныя адсылкі, якія адносяцца да ўсяго канвалюта.

У апісанні экземпляра па магчымасці ўказваецца, з якога збору ён паходзіць. Зводны каталог і апісанне выданняў Францыска Скарыны складзены па-руску.

Список сокращенных обозначений книгохранилищ

БАН — Библиотека Академии наук СССР
БАН ЛитССР — Библиотека Академии наук Литовской ССР
БритБ — Британская библиотека в Лондоне
ГБ — Государственная библиотека БССР им. В. И. Ленина
ГБЛ — Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина
ГИМ — Государственный исторический музей
ГНБ — Государственная научная библиотека
ГПБ — Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина
КМ — Краеведческий музей
МЗаповедник — Музей-заповедник
НБ — Национальная библиотека
НМ — Национальный музей (Народный музей в Праге)
ОблМ — Областной музей
УБ — Университетская библиотека
ЦГАДА — Центральный государственный архив древних актов
ЦНБ АН УССР — Центральная научная библиотека Академии наук УССР

Список сокращенных обозначений литературных и библиографических источников

Баразна — Баразна Л. Гравюры Францыска Скарыны. Мн., 1972. 159 с.
Богданова — Богданова Н. Г. Книжные богатства Строгановых в 1578 г. // Sertum bibliologicum в честь президента Русского библиологического общества А. И. Малеина. Пг., 1922. С. 277—284.
Владимиров — Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина: Его переводы, печатные издания и язык. СПб., 1888, [10], XXVI, [2], 351 с.
Голенченко. 1974 — Голенченко Г. Я. Книги Скорины в Государственной библиотеке БССР им. В. И. Ленина // Книга, библиотечное дело и библиография в Белоруссии. Мн., 1974. С. 82—92.
Голенченко. 1979 — Голенченко Г. Я. Книги Ф. Скорины в белорусских, русских и украинских собраниях XVI—XVII вв. // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. М., 1979. С. 149—163.

Голенченко. 1986 — Голенченко Г. Я. XVI—XVII стст. Старадрукаваныя кірылічныя выданні // Кніга Беларусі. 1517—1917. Зводны каталог. Мн., 1986. С. 9—192.
Каратаев. 1861 — Каратаев И. П. Хронологическая роспись славянских книг, напечатанных кирилловскими буквами. 1491—1730. СПб., 1861. XX, [4], 228 с.
Каратаев. 1878 — Каратаев И. П. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. 1491—1730. Вып. 1. С 1491 по 1600 г. СПб., 1878. 280, III с.
Каратаев. 1883 — Каратаев И. П. Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. Т. 1. С 1491 по 1652 г. СПб., 1883. 6, VI, 554 с.
Кеппен — Кеппен П. И. Хронологическая роспись первопечатным словенским книгам // Библиогр. листы. 1825. № 1. Стб. 1—8. С. 9—12; № 6. С. 76—84; № 11. С. 148—156; № 16. С. 220—228; № 21. С. 292—300.
Лукьяненко — Лукьяненко В. И. Каталог белорусских изданий кирилловского шрифта XVI—XVII вв. Л., 1973. [Вып. 1]. 196 с. / Государственная публ. библ. им. М. Е. Салтыкова-Щедрина.
Максименко — Максименко Ф. П. Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках (1574—1800). Львів, 1975. 128 с.
Миловидов — Миловидов А. И. Описание славяно-русских старопечатных книг Виленской публичной библиотеки (1491—1800 гг.). Вильна, 1908. 160 с.
Немировский. 1976 — Немировский Е. Л. Пражские издания Франциска Скорины в фонде Отдела редких книг // Тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. 1976. Т. 13. С. 183—203.
Немировский. 1978 — Начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. Жизнь и деятельность Франциска Скорины. Описание изд. и указ. лит. М., 1978. 160 с. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина.
Отчет МПРМ за ... год — Отчет Московского публичного и Румянцевского музеев за ... год. М., 1864—1917.
Отчет ИПБ за ... год — Отчет императорской Публичной библиотеки за ... год. СПб., 1813—1917.
Петрушевич — Петрушевич А. С. Каталог церковнославянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся на археологическо-библиографической выставце в Ставропигийском заведении. Львов, 1888. 45 с.
Попов А. Н. — Попов А. Н. Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А. И. Хлудова. М., 1872. X, 664, 54 с.
Попов П. М. — Попов П. М. Слов'янскі інкунабули київських бібліотек // Бібліологічні вісти. 1924. № 1—3. С. 150—166.
Родосский — Родосский А. С. В память семидесятипятилетнего юбилея С.-Петербургской духовной академии. 1809—1884 / Библиотека С.-Петербургской духовной академии: 1. Полное описание старопечатных церковнославяно-русских книг, хранящихся в библиотеке ... духовной академии. СПб., 1884. 400 с.
Сахаров. Б. м. и г. — [Сахаров И. П.]. Библиотека славяно-русских книг. [Корректурные листы]. Б. м. и г.
Сахаров. 1849 — Сахаров И. П. Обозрение славяно-русской библиографии. Т. 1. Хронологическая роспись славяно-русской библиографии. СПб., 1849. 2, VIII, 184 с.
Скарына — Скарына Ф. Прадмовы і пасляслоўі. Мн., 1969. 238 с.
Сопиков — Сопиков В. С. Опыт российской библиографии, или полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на словенском и российском языках от начала заведения типографий до 1813 г. СПб., 1813. Ч. 1. CII, 313 с.
Строев. 1829 — Строев П. М. Обстоятельное описание старопечатных книг славянских и российских, хранящихся в библиотеке... Федора Андреевича Толстова. М., 1829. XXIV, 593 с.

Строев. 1836 — Строев П. М. Описание старопечатных книг славянских, находящихся в библиотеке... Ивана Никитича Царского. М., 1836. VIII, 454 с.
Ундольский. 1846 — Ундольский В. М. Сильвестр Медведев, отец славяно-русской библиографии // Чтения в О-ве истории и древностей российских. 1846. № 3. Отд. 4. С. I—XXX, 1—90.
Ундольский. 1848 — Ундольский В. М. Каталог славяно-русских книг церковной печати библиотеки А. И. Кастерина. М., 1848. VIII, 97—141, V с.
Ундольский. 1848. Опись — Ундольский В. М. Опись книгам, в степенных монастырях находившимся, составленная в XVIII веке. М., 1848.
Ундольский. 1871 — Ундольский В. М. Очерк славяно-русской библиографии. М., 1871. IV, 388 стб.
Чертков. 1838 — Чертков А. Д. Всеобщая библиотека России, или каталог книг для изучения нашего отечества во всех отношениях и подробностях. М., 1838. 2, XII, 631 с.
Чертков. 1845 — Чертков А. Д. Всеобщая библиотека России, или каталог для изучения нашего отечества во всех отношениях и подробностях. Прибавление второе. М., 1845. 573 с.
Штриттер — Штриттер И.-Г. Описание первого издания в печать и перевода на российский язык священной Библии в 1517—1519 гг. // Опыт трудов Вольного рос. собрания при имп. Моск. ун-те, 1783. Ч. 6. С. 177—194.

1. Псалтырь. Прага, 6 августа 1517 г.

4°. [1]^{8}—[17]^{8} [18]^{6}=л. 1—37, 30, 39—142=142 л.

Строк 20. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску. На л. 58 20-я строка оттиснута ниже фолиации.

Л. 1 [титул]: Песни царя Давыда еже словуть Псалтыр; л. 1 об.: Сіи есть корень Иесеов. С него же изыде царь Давыд и Саломон и иные цари Израілевы, и господь наш І[су]с Х[исто]с [подпись под гравюрой]; л. 2: Предъсловие в Псалтирь; л. 5: Починаються песни Давыда пророка, царя Израилева; л. 130 [Десять избранных песен]; л. 142 [послесловие]: Скончалася Псалтыр сия з божиею помощию повѣлѣнием и працею избранного мужа, в лѣкарскых науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцька, у Старом месте Празском лѣта по б[о]жьем нарожению тысещного пятсотого и семогонадесеть, м[е]с[е]ца августа, дъня шестаго; л. 142 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 и 5 [царь Давид]; л. 1 об. («Сіи есть корень Иесеов»). 3 оттиска с 2 форм.

Заставки: л. 5, 130. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 165 оттисков с 39 форм.

Баразна. 23—24; Викторов А. Е. Замечательное открытие в древнерусском книжном мире // Беседы в О-ве любителей рос. словесности при имп. Моск. ун-те. 1867. Вып. 1. С. 1—27; Владимиров. С. 82—99; Голенченко. 1986. 1.1; Каратаев. 878. 12; Каратаев. 1883. 14; Немировский. 1978. 1; Скарына. С. 9—12.

1.1. Ленинград. ГПБ. VIII.2.62. № 3091. Л. 1—141. Переплет XIX в.— доски в темно-зеленом бархате. Серебряные застежки с чернью. Форзац из вишневой бумаги с мраморным узором. На перепл. л. запись И. А. Бычкова: «Экземпляр без последнего (141-го) листа»; л. 1 об.: «А то ся стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленского» (XVI в.); л. 6 и след. по нижнему полю: «Сия книга Псалтырь... Емельянова сына» (XVII в.); л. 65: «Емельян» (XVII в.); л. 132: [нерасшифрованная владельческая запись]. В конце книги вплетено 86 ненум. л. рукописного текста. Л. 62 об. рукописного текста: «Сия

Псалтырь села Даниловского жителя Микиты, сына Ондреева» (XVIII в.).

Отчет ИПБ за 1904 г. СПб., 1911. С. 6; Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии // Унив. изв. 1911. Ноябрь. Ч. 2. С. 28—87.

1.2. Москва. ГИМ. Хлуд. 4. Л. 2—129, 131—142. Переплет XVII—XVIII вв.— доски в коже без тиснения. Переплетные листы синей бумаги XVIII в. Переплет и отдельные листы подклеены синей бумагой с рукописным латинским текстом. На корешке бумажные ярлыки: «4», «Псалтирь Скорин. печ. аѳзі. (1517)», «Хлуд. печ.» На перепл. л. прямоугольная печать: «ГИМ» со вписанным от руки текстом: «Собр. Хлуд. 4» и круглая печать: «ГИМ Отделение рукоп.» Л. 2: многочисленные пробы пера XVIII в., в том числе: «Сия книга глаголемая», «Пошехонского уезда»; л. 131—134 по нижнему полю: «Слава свершителю... отцу и сыну... и ныне и присно и во веки веков. Аминь» (XVIII в.); л. 142: «а то ся стало накладом Богдана Онкова с[ы]на радци мѣста Виленского» (XVI в.); л. 142 об.: «Сия книга глаголемая Псалтырь Пошехонского уезду Ухтомской в[о]л[о]сти вотчины К[и]р[и]лова манастыря Белоезерского села Климовского кущи [?] Нозринского крестьянина Логина Матъвеева».

Викторов А. Е. Замечательное открытие в древнерусском книжном мире // Беседы в О-ве любителей рос. словесности при имп. Моск. ун-те. 1867. Вып. 1. С. 1—27; Каратаев И. П. Библиографические заметки о старославянских изданиях 1491—1730. СПб., 1872. С. 37—38; Попов А. Н. 4; Ундольский. 1871. 13.

1.3. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи имущества виленского мещанина Ивана Рабки, составленной 23 ноября 1604 г. («Псалтыр Скоринина друку»). Так как формат издания в записи не указан, речь может идти и об издании около 1522 г.

Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Вильна, 1908. Т. 33. С. 164; Голенченко. 1979. С. 156.

1.4. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, завещанный в 1624 г. брестским мещанином Гуриным Федоровичем и его женой Саломеей Гуриновой брестскому мещанину Грицку Фесеви («Псалтырь друку Скоринина»). Так как формат издания в записи не указан, речь может идти и об издании около 1522 г.

Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Вильна, 1872. Т. 6. С. 243; Белоруссия в эпоху феодализма. Мн., 1960. Т. 2. С. 442—443; Голенченко. 1979. С. 156.

1.5. Местонахождение неизвестно. Фрагмент в составе конволюта: Книги Царств, Еклесиастес, Книга Исуса Сирахова, Песнь песням, Книга Премудрости божией, Книга Иова, «отрывок из Псалтыри». Конволют в 1776 г. был объявлен к продаже петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком (за 250 руб.).

Санкт-Петербургские ведомости. 1786. 3 февр. № 10. С. 111;

20 февр. № 15. С. 173; 7 апр. № 28. С. 328; 10 апр. № 29. С. 340; 14 апр. № 30. С. 352; Bacmeister H. L. Ch. Vermischte Nachrichten von St. Petersburg // Russische Bibliothek. 1786. Bd. 10. S. 320—321.

1.6. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, принадлежавший М. П. Погодину. Возможно, идентичен с экз. 1.1.

Барсуков Н. П. Жизнь и труды М. П. Погодина. СПб., 1896. Кн. 10. С. 117, 437.

2. Книга Иова. Прага, 10 сентября 1517 г.

4°. $[1]^{10}$ $[2]^{8}$—$[5]^{8}$ $[6]^{10}$=л. 1—51, [1 л. пустой] =52 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книга светого Иова починается, еже словеть Иов. Зуполне выложена доктором Франциском Скориною с Полоцка; л. 1 об.: Предъсловие в книгу Иов; л. 3: О житии светого Иова и о роде его выписуеться; л. 3 об.: [сведения о количестве глав в книге и краткая аннотация ее]; л. 4: Поведаеть, яко богат был светый Иов, и о чадех его, и о пированіи их, и како диявол з допущения божия погубил все имение его и чада его [текст 42 глав книги]; л. 51 об. [послесловие]): Скончалася книга сия с[ве]т[о]го Иова с помощью бога в троици единаго повѣлением працею и выкладом избранного мужа, в лѣкарскых науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцка, у Старом месте Празском лѣта по нароженню г[о]с[по]да нашего Іс[уса] Хр[и]ста, сына божия из пречистыя девици, матери божий, Марии тысещного пятсотого и седмагонадесеть, м[е]с[е]ца септеврия, дня десятого. Ему же то буди хвала, честь и поклонение с отцем и с[ве]тым духом нынѣ и всегда, и в вѣк вѣков. Аминь; л. 52 [пустой].

Вариант А. Л. 1 [пустой]; л. 2: Книга светого Иова починается, еже словеть Иов. Зуполне выложена доктором Франциском Скориною с Полоцка; л. 2 об. [пустой]; л. 3 и далее, как в основном варианте.

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1, 4 [Иов и дьявол]. Вар. А.— только на л. 4. 2 оттиска с 1 формы.

Заставки: л. 1 об. [Вар. А.— л. 2]. 1 оттиск.

Инициалы: 46 оттисков с 34 форм.

Баразна. 8; Владимиров. С. 65, 77, 103—104; Голенченко. 1986. 1.2; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1873. 13; Кеппен. 62; Немировский. 1978. 2; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 12—15; Сопиков. 108; Строев. 1829. 8.3; Строев. 1836. 8.9; Ундольский. 1871. 14.

2.1. Ленинград. БАН. 37.1.17, 994 сп. Л. 1—51. Входит в конволют, включающий Книгу Руфь, Книгу Премудрости божией, Притчи Соломона, Книгу Исуса Сирахова, Книгу Иова.

Переплет XVI—XVII вв. западноевропейской работы — доски в коже. На корешке золотое тиснение (птица на ветке и гнездо с птенцами); мотив повторен с одного штампа пять раз. Л. 51 об.: польские и западнорусские записи. Экземпляр из собрания Строгановых. В 1920-х годах находился в Строгановском дворце-музее на Мойке в Ленинграде.

Введенский А. Библиотека и архив у Строгановых в XVI—XVII вв.// Север. Вологда. 1923. № 3—4. С. 69—115.

2.2. Ленинград. ГПБ. 1.5.4а/3. Л. 1—51. Входит в конволют, включающий Книгу Иова, Притчи Соломона, Еклесиастес, Песню песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Исуса Сирахова, Плач Иеремии, Книгу пророка Даниила. Картонный переплет XIX в. Корешок кожаный с золотым тиснением: «Библия, переведенная Скориною. 1517—1519. Часть III». На корешке золотом вытиснены герб Российской империи и литеры «ИБ» (Императорская библиотека). Экземпляр из собрания А. И. Кастерина. Конволют сформирован в Петербургской публичной библиотеке в середине XIX в.

Сахаров И. П. Библиотека славяно-русских книг. Б. м. и г. С. 2; Ундольский. 1848. 4; Титов А. А. Старопечатные книги по каталогу А. И. Кастерина с обозначением их цен. Ростов, 1905. 4.

2.3. Ленинград. ГПБ. 1.5.4б/4. Л. 1—36, 38—51. Входит в конволют, включающий Плач Иеремии, Книгу Премудрости божией, Притчи Соломона, Еклесиастес, Песнь песням, Книгу Иова, Книгу Исуса Сирахова, Книгу пророка Даниила, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь. Переплет XIX в.— картон в красной коже с золотым тиснением на корешке и переплетных крышках. На корешке наклеен красный кожаный ярлык с золотым тиснением: «Из древлехран. Погодина». Тканый, шитый золотом и шелком форзац. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого [?]. Конволют сформирован в Петербургской публичной библиотеке в середине XIX в.

Сопиков. С. 39—43; Строев. 1829. 8.3.

2.4. Львов. МУИ. Q 1183. № 11 861/070 520. Вариант А. Л. 2—3, 5—39. Переплет XIX в.— доски в коже с бескрасочным тиснением. Медные застежки. На обороте верхней крышки карандашная запись XIX в.: «250 — за три книги». На обороте нижней крышки карандашом проставлены индексы: «№ 1116 1893», «№ 1420». Л. 2: «А то ся стало накладом Богдана Онкова радци места Виленского» (XVI в.). На л. 2, 8, 24 — печать «Національний музей у Львові». В конце книги вплетено 8 листов чистой бумаги XIX в.

Максименко. 729.

2.5. Минск. ГБ. 09/4038. Л. 2—17, 25—37. Переплет XIX в.— доски в коже с тиснением. Заставки не сохранились. Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В Гос. б-ку БССР им. В. И. Ленина (в ту пору Университетская б-ка)

поступил в 1925 г. В годы Великой Отечественной войны вывезен оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 1; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

2.6. Москва. ГБЛ. № 6334. Вариант А. Л. 2—52. Переплет XVII в.— доски в коже с тиснением. На переплетных листах в начале книги многочисленные пробы пера XVIII—XIX вв., в том числе: «Г[оспод]и... наш, помилуй нас, грешных». На переплетных листах в конце книги: «Крещен есми во имя отца и с[ы]на с[вя]того духа ныне и присно» (XVIII в.). Л. 2: «А накладом Богдановым Онкович в Виленского мѣста» (XVI в.). Экземпляр с большими полями; на некоторых из них сохранились остатки кирилловской сигнатуры XVI в. (л. 27, 35, 43). На л. 2 и 52 — следы слепого тиснения. Экземпляр Виленской публичной библиотеки.

Добрянский Ф. Путеводитель по Виленской публичной библиотеке. Вильна, 1879. С. 51; Миловидов. 2; Немировский. 1976. С. 188—189.

2.7. Москва. ГБЛ. № 6518. Л. 1—52. Переплет XX в., сделанный при реставрации — картон в ледерине. На обороте верхней переплетной крышки карандашная запись: «Георгиевский». Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова с[ы]на радци места Виленског[о]» (XVI в.). Экземпляр из собрания Г. П. Георгиевского, хранителя отдела рукописей Румянцевского музея.

Немировский. 1976. С. 189.

2.8. Москва. ГБЛ. № 6519. Л. 1—18, 20—51. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Эсфирь, Книгу Иова, Притчи Соломона, Книгу Премудрости божией, Книгу Исуса Сирахова, Песнь песням, Еклесиастес, Плач Иеремии. Переплет XIX в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. На корешке кожаный ярлык с надписью: «Библія Скорины, Прага 1518». На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Отд. 1. Сочинения главн. библиотеки № 7» и печать: «Библиотека Саратовского госуд. унив. им. Н. Г. Чернышевского». Обрез окрашен. В начало книги вплетено 3 листа чистой бумаги XIX в. На л. 1, 5, 10, 16, 26 печать с указанным выше текстом. Л. 1: «...ся стало накладом Богдана Онкова сына радци мес...» (далее текст обрезан). Экземпляр Научной библиотеки Саратовского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского. С начала 1930-х годов — в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина.

Немировский. 1976. С. 189.

2.9. Москва. ГБЛ. № 6520. Л. 5—30, 33—36. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Иова, Книгу пророка Даниила, Книгу Эсфирь, Книгу Иудифь. Переплет XVIII в.— доски в коже с орнаментальным тиснением: в среднике тисненое изображение орла. Медные застежки. На обороте верхней переплетной крышки запись рукой А. Е. Викторова: «Скорины: № 1 Кн.

Іова, 20. Есфирь, 19. Іудифь, 22. Даниила пророка. Из Румянц. собр.» На верхней переплетной крышке ярлык XIX в. с записью: «9. № 1, 19, 20 и 22». На корешке типографский ярлык: «9». Экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 62; Немировский. 1976. С. 189.

2.10. Москва. ГИМ. Цар. 8. Л. 1—51. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь, Книгу Иова. Переплет начала XIX в.— картон в коже с золотым тиснением. На корешке красные кожаные ярлыки с золотым тиснением: «Библия Скорины» и «4». Обрез окрашен. Форзац из бумаги с мраморным узором. На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ив. Ник. Царского № 8». В начало конволюта вплетено 3 листа чистой бумаги XIX в. На втором из этих листов запись «Библия Скорины. 4», на третьем — «Книга Иудифь, перев. доктором Фр. Скориною. Книга Есферь, тож. Книга Иова, тож» (рукой П. М. Строева — ?). Л. 1: «...накладом Богдана Онкова сына радци места Виленского». Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого, впоследствии перешедший в собрание И. Н. Царского.

Строев. 1829. 8.3; Строев. 1836. 8.9.

2.11. Москва. ГИМ. Щап. 69. Л. 2—26, 28—51. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Иова, Притчи Соломона, Книгу Исуса Сирахова, Еклесиастес, Песнь песням. Переплет XIX в.— доски в коже с золотым тиснением на корешке и сторонках. На корешке золотое тиснение: «Библия Скорины». Медные застежки. На обороте верхней крышки карандашный индекс: «$25\frac{02}{69}$». Отсутствующий л. 1 заменен рукописной копией XVIII в. с примитивной балканской заставкой. На поле скорописью XVIII в.: «Из числа книг Петра Григорьева Корченцева». Л. 4 у верхнего края гравюры полууставом XVI в.: «Печатана у Вілны». Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

2.12. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 12—51. Входит в состав конволюта, включающего Книги Царств, Иудифь, Эсфирь, Руфь, Иова, пророка Даниила. Переплет XVI—XVII вв. западной работы — доски в коже с тиснением на сторонках. На обороте верхней крышки экслибрис: «Государственного древлехранилища памятники письменные 5-ый отдел, рубрика IV, № 1, ч. 2-я». На корешке ярлыки с надписями XVIII в.: «Библія Скорины, том II», «Архивский». Экземпляр из собр. Г. Ф. Миллера.

Штриттер. С. 187—188; Сопиков. С. 38—39.

2.13—2.15. Местонахождение неизвестно. Три экземпляра, названные в описи библиотеки Супрасльского монастыря 6 августа 1645 г. («Книг Иова Великого, друку Скорининого, 3»).

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1870. Т. 9. С. 204.

2.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в XVII в. в «Оглавлении книг, кто их сложил», приписываемом Сильвестру Медведеву. Входил в состав конволюта, содержавшего Книгу Исуса Навина, Книгу Судей, Книгу Руфь, Книгу Эсфирь, Книгу Иова, Книгу Премудрости божией, Плач Иеремии, Книгу пророка Даниила.

Ундольский. 1846. С. 7. № 25.

2.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, проданный в 1786 г. петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком. Входил в конволют 1.5.

2.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского (1754—1816). Входил в состав конволюта, содержавшего Книгу Иова, Еклесиастес, Книгу Премудрости божией, Книгу Исуса Сирахова, Притчи Соломона, Песнь песням.

Кеппен. 62; Сопиков. С. 43.

2.19. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Ф. Г. Баузе (1752—1812) из собрания, погибшего во время оккупации Москвы войсками Наполеона. По указанию В. С. Сопикова, это был «хорошо сбереженный экземпляр».

Калайдович К. Ф. Известия о древностях славяно-русских и об Игнатии Ферапонтовиче Ферапонтове, первом собирателе оных. М., 1811. С. 18; Сопиков. С. 43.

2.20. Местонахождение неизвестно. Первый экземпляр из собрания Ф. А. Толстого. Входил в конволют, содержавший Книгу Исуса Сирахова, Книгу Иова, Притчи Соломона, Песнь песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь, Плач Иеремии, Книгу пророка Даниила. По сведениям В. С. Сопикова, книга «куплена в апреле месяце 1811 г. у принесшего ее человека за 75 рублей. Весьма чистый и хорошо сбереженный экземпляр». Возможно, идентичен с экземпляром 2.3.

Сопиков. С. 42—43.

2.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Сахаров. 1849. 10.

2.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входит в конволют, содержавший Книгу Исуса Сирахова, Книгу Иова, Притчи Соломона, Песнь песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь, Плач Иеремии и Книгу пророка Даниила. По словам А. С. Родосского, конволют «переплетен в один крепкий переплет с досками, обтянутыми прочною старинною кожею. Экземпляр прекрасно сохранился...»

Каратаев. 1878. 11; Родосский. С. 18—20.

3. Притчи Соломона. Прага, 6 октября 1517 г.

4°. [1]^8—[6]^8=л. 1—48=48 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху слева. Печать в одну краску. Ошибочная фолиация «35» на л. 34 исправлена от руки в большинстве экземпляров.

Л. 1 [титул]: Починаются книги, еже словуть притчи Саломона, царя Израилева, сына Давыдова, он же был царем в Ерусалиме. Зуполъне выложены на рускій язык доктором Франциском Скориною с Полоцка; л. 1 об.: Предсловие в Притчи премудраго Саломона, царя Израилева; л. 4 об.: [сведения о количестве глав в книге и краткая аннотация ее]; л. 5: Саломон хвалить пожиток дела того, еже послухати мудрости. Заказываеть, абы есмо за грешными не ходили. И мудрость к нам вопиеть [текст 31 главы книги]; л. 48 [послесловие]: Скончалася ест книга сия, рекомая Притчи или Присловия премудраго Саломона, царя Израилева, сына Д[а]в[ы]д[о]ва, он же был царем в Ерусалиме, с помощию бога спасителя и утешителя нашего повелением, працею и выкладом избраннаго мужа, в лѣкарскых науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцка у славном Старом месте Празском лѣта по нарожении господа нашего Іс[уса] Христа, сына б[о]жия, тысещного пятьсотого и 17, месеца октоврия, дня шестаго. Ему же то буди хвала, честь и поклонение с отцем и с[ве]тым духом нынѣ и всегда и в вѣк вѣком. Аминь; л. 48 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1, 5 («Первый суд, еже судил Саломон царь две жене блудници о двоих детех»). 2 оттиска с 1 формы.

Орнамент: л. 1 об. (рамка из двух оттисков), л. 4 об. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 34 оттиска с 28 досок.

Баразна. 9; Владимиров. С. 65, 77, 104—105, 136—137; Голенченко. 1986. 1.3; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1873. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 64; Немировский. 1978. 3; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 15—21; Сопиков. 108; Строев. 1829. 9.1; Строев. 1836. 9. 10; Ундольский. 1871. 14.

3.1. Киев. ЦНБ АН УССР (отд. рукописей, фонд П. Н. Попова). Л. 1—48 (?). Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Сирахова, Книгу Иудифь, Книгу Премудрости божией, Притчи Соломона, а также 261 л. рукописного текста конца XVI — начала XVII в. Рукописная часть конволюта содержит: л. 1—135 об.: Иже в святых отца нашего Иоанна, архиепископа Констянтина града, Златоустаго, о святом Іоаннѣ евангелистѣ і богословѣ; л. 136 [пустой]; л. 137—139: До чителника; л. 139 об.— 141 об.: Предмова листу до отца епископа; л. 141 об.— 185 об.: Лист; л. 185 об.— 224 об.: Історія о листрикійском, то есть о разбойническом Ферарском або Флоренском синодѣ; л. 225—243: Скарга нищих до бога; л. 243 об.— 261 об.:

Починается зерцало живота вѣчного. Переплет XVII в.— доски в грубом белом пергамене. На переплетных листах записи П. Н. Попова: «Библия Фр. Скорины [4 книги], Прага, 1517—1519 и рукописная часть — украинские полемические сочинения против латинян»; «Четыре книги Библии Фр. Скорины 1517—1519 гг. и рукописные добавления сначала хранились в Софрониевом Молчанском монастыре (Сумская область, в 20 килом. от г. Путивля). В 80-х годах были переданы в Курскую дух. семинарию. После ликвидации семинарий библиотека Курской семинарии была свалена в кучах на хорах Курского Знаменского монастыря. Духовенство монастыря раздавало и продавало книги. Данная книга была мной приобретена в 20-х годах с целью передачи ее в библиотеку Украинской Академии наук, что и исполнено. Рукописное сочинение «Скарга нищих до бога» подготовлено мной к печати. П. Попов, член-кор. АН УССР». На обороте нижней переплетной крышки запись: «Печатн. листов 178 (включая и рукоп. вставки). Рукописн. добавлений — 261 листов. П. П[опов]». Экземпляр Софрониева Молчанского монастыря.

Колосова В. П. Віршовий полемічний комплекс 80—90-х років XVI ст. // Українська поезія. Кінець XVI — початок XVII ст. Київ, 1978. С. 26—28; Попов П. Початки друкарства у слов'ян // Бібліологичні вісти. 1924. Січень — березень. С. 23. Прим. 6.

3.2. Ленинград. БАН. 37.1.17. 994 сп. Л. 1—48. Входит в конволют 2.1.

3.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4^{а}/^{3}. Л. 1—48. Входит в конволют 2.2. Гравюры на л. 1 и 5 раскрашены. На полях многочисленные маргиналии XVII—XVIII вв.

3.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4^{б}/^{4}. Л. 1—17, 21, 20, 19, 18, 22—48 (при переплете перепутан порядок листов). Входит в конволют 2.3.

3.5. Львов. МУИ. Q 1181, № 070518. Л. 4, 5, 9—32. Входит в конволют, включающий Притчи Соломона, Еклесиастес, Песнь песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Иисуса Сирахова. Переплет XIX в.— картон в форзацной бумаге с мраморным узором, корешок и уголки кожаные. На корешке тисненная золотом надпись: «Скорина». В начало книги вплетено 4 листа рукописного текста, после л. 5—4 листа рукописного текста, после л. 32—7 листов рукописного текста, восполняющего утраченный печатный текст. Рукопись выполнена украинской скорописью XVII в. На л. 1 рукописного текста миниатюра. Заголовки написаны киноварью. На переплетных листах скорописью XIX в. перечислены издания, входящие в конволют. На полях многочисленные маргиналии XVIII в. Отдельные части текста обведены чернильными рамками.

Максименко. 731.

3.6. Москва. ГБЛ. № 6308. Л. 1—48. Входит в конволют 2.8. На л. 1, 2, 5 и др. печать: «Библиотека Саратовского госуд.

унив. им. Н. Г. Чернышевского». Вверху справа карандашная фолиация арабскими числами от 351 до 398.

Немировский. 1976. С. 189.

3.7. Москва. ГБЛ. № 6314. Л. 1—48. Составной переплет (кожа и ледерин) XX в. Карандашная запись на переплетных листах: «Георгиевский». Л. 41 вклеен между л. 47 и 48. Экземпляр из собрания Г. П. Георгиевского.

Немировский. 1976. С. 189.

3.8. Москва. ГБЛ. № 6327. Л. 1—11, 14—18, 22—48. Переплет XIX в.— доски в коже с тиснением. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из книг Николая Николаевича Бирукова». В начало книги вклеено подробное рукописное описание издания, датированное 1904 г. Л. 1: «...то ся стало накладом Богдана Онкова...» (начало и конец записи оторваны). Л. 48 об.: печать «Bibl. de N. N. Biroukoff». На полях маргиналии XVIII в. На переплетных листах в конце книги запись XIX в.: «100 руб. сереб.» После л. 18 вплетен л. 21 из Книги Исуса Сирахова. Экземпляр из собрания Н. Н. Бирукова.

Немировский. 1976. С. 189.

3.9. Москва. ГБЛ. № 6370. Л. 1—10, 15—47. Переплет кожаный, сделанный в 1975 г. при реставрации. На обороте верхней переплетной крышки карандашная запись: «Шибанов». Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова (Москва).

Немировский. 1976. С. 190.

3.10. ГБЛ. № 6229. Л. 1—7, 9—15, 33—42, 44, 45, 47, 48. Кожаный переплет XX в., сделанный при реставрации в 1970-х годах. В экземпляр вложена старая обертка с надписью: «Дублет Отдела рукописей».

Немировский. 1976. С. 190.

3.11. Москва. ГБЛ. № 6226. Л. 1—16, 24—48. Кожаный переплет, сделанный в 1976 г. при реставрации. На полях сильно обрезанные маргиналии XVI в. В книгу вложена старая обертка с записью: «Скорины III книга Притчей Соломоновых л. 1—16 и 24—48, л. 17—23 утрачены. Рум. 9/№ 2». Экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Немировский. 1976. С. 190.

3.12. Москва. ГБЛ. № 8782. Л. 47. На нижнем поле карандашная запись: «Biblia Scorinae. Pars III f. 47. Притчи Соломона. Прага. 1517. Л. 47».

3.13. Москва. ГИМ. Цар. 9. Л. 2—47. Входит в конволют, включающий Притчи Соломона, Еклесиастес, Песнь песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Исуса Сирахова, Книгу пророка Даниила. Переплет начала XIX в. — картон в коже с золотым тиснением. На корешке наклеены красные кожаные ярлыки с тисненными золотом надписями: «Библия Скорины», «5». Обрез окрашен. Форзац из бумаги XIX в. с мраморным узором. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из библио-

теки Ив. Ник. Царского». В начало конволюта вплетено 3 чистых листа. На первом из них карандашная запись XX в.: «Гравюра с изображением Фр. Скорины в конце книги перед книгой Иисуса Сирахова», на третьем запись XIX в.: «Книги Притчи Соломоновы, перев. доктором Фр. Скориною. Книга Екклесиастес, тож. Книга Премудрость Соломона, тож. Книга Исуса Сирахова, тож. Книга Даниила прор., тож.» (рукой П. М. Строева?). Л. 1 и 48, отсутствующие в книге, восполнены факсимильными рукописными копиями XIX в. Л. 9 и 10: «припоемъ» (XVIII в.). В конце вклеен лист с записью: «Здесь недостает последнего листа, содержащего Послесловие. сент. 29. 1835» (рукой П. М. Строева). Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 9.10.

3.14. Москва. ГИМ. Щап. 69. Л. 1—48. Входит в конволют 2.11. Инициал и рамка на л. 1 об., а также инициалы на некоторых других листах раскрашены. Л. 5: «Самъ г[оспо]дь прими мот... наша» (проба пера XVIII в.). На полях некоторых листов маргиналии.

3.15. Одесса. ГНБ. 1—9070. № 445762. Л. 1—48. Переплет XIX в.— доски в коже с тиснением на корешке и сторонках. Медные застежки. На обороте верхней крышки наклеено современное рукописное описание книги. На 2-м л. форзаца запись скорописью XIX в.: «Книга Притчи царя Соломона напеч. 1517 г. (48 листов)». На л. 1 печать: «Библиот. Императ. Новорос. университета». Листы подклеены.

Каратаев. 1883. 13; Каталог библиотеки имп. Новороссийского университета. Одесса, 1878. Т. 1. С. 161.

3.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания промышленников и купцов Строгановых, упомянутый в описи 1578 г.

Богданова. С. 282.

3.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из домовой библиотеки ярославского купца Георгия Третьяка Лыткина, подаренной в 1635 г. Красногорскому Богородицкому монастырю на Пинеге. Входил в конволют «Книга в полдесть 4 царства да Соломоновы притчи и премудрости Соломони, печать Литовская, Полотцкая».

Голенченко. 1979. С. 157—158; Русская историческая библиотека. СПб., 1917. Т. 35. Стб. 910.

3.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Супрасльского монастыря, упомянутый в описи 6 октября 1668 года: «Псалтир, в ней книги Бытия, Притчи Соломоновы».

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильно, 1870. Т. 9. С. 242.

3.19. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского. Входил в конволют 2.18.

3.20. Местонахождение неизвестно. Первый экземпляр из

собрания Ф. А. Толстого. Входил в конволют 2.20. Возможно, идентичен с экземпляром 3.4.

3.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Сахаров. 1849. 10.

3.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания историка Д. Ф. Кобеко (1837—1918).

Каратаев. 1883. 13.

3.23. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

3.24. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии (инв. № А 1/11). Входил в состав конволюта, включавшего Книгу Исуса Сирахова, Притчи Соломона, Еклесиастес, Книгу Премудрости божией, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь. Полный экземпляр, содержавший 48 л. Переплет западноевропейской работы XVI в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. На передней переплетной крышке тисненое изображение «Обращение Савла» с надписью: «Saule s. oqidme perseqie». По краям — изображение Христа в виде пастыря, несущего овцу. Тисненая дата: «1545». На нижней переплетной крышке 11 тисненых изображений евангелистов; некоторые из них повторены по 2—3 раза. Под изображениями тисненые надписи: «Lucas», «Johannes» и др. В 1920—1941 гг. конволют находился в Псковском историко-археологическом музее.

Ляпустинский А. С., Янсон А. К. Краткое описание старинных книг Псковского историко-археологического музея (Поганкины палаты). 1. Книги славяно-русские печатные кирилловской печати. № 1—511. Рукопись № 41 Псковского государственного объединенного историко-архитектурного и художественного музея-заповедника, № 1 (П-1); Осипова Н. П. Каталог книг кирилловской печати XVI—XVII веков Псковского музея-заповедника. Псков. 1985. С. 6.

3.25. Местонахождение неизвестно. Л. 43, 46 (в 4 экз.). В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8. 1.

4. Книга Исуса Сирахова. Прага, 5 декабря 1517 г.

4°. $[1]^8$—$[9]^8$ $[10]^{10}$=л. 1—81, [82] =82 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху слева. Ошибочная фолиация «26» на л. 28 и «28» на л. 30 зачеркнута киноварной чертой; рядом от руки написана чернилами правильная фолиация.

Л. 1 [титул]: Книга Исуса Сирахова, рекомая Панаретос

Еклесиастыкус или Церъковник. Зуполне выложена на руский язык доктором Франциском Скориною с Полоцка; л. 1 об.: Предъсловие Исуса, сына Сирахова, в книгу, рекомую Церъковник; л. 2 об.: Починается другая предъмолъва доктора Франъциска Скорины в Книгу Исуса Сирахова; л. 5: Починается Книга Исуса Сирахова, сына ерусалимлянина, рекомая Панаретос или Еклесиастыкус, по рускии Церьковник, а имать глав 81; л. 81 об. [послесловие]: Доконана ест сия книга Исуса, сына Сирахова, ерусалимлянина, рекомая Панаретос или Екклезиастикус, еже ісказуется — всех добрых нравов сокровище или Церковник, с помощию в троици единаго бога и его пречистое матери Марии повѣлением, працею и выкладом избраннаго мужа, в лѣкарскых науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцка, у славном Старом месте Празском лета по б[о]жием нарожении тысещного пятсотого и седмагонадесят, месеца декаврия, дня пятого; л. 82 [портрет Ф. Скорины]; л. 82 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 [Диспут], л. 82 [портрет Ф. Скорины]. 2 оттиска с 2 форм.

Орнамент: л. 1 об., 5. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 32 оттиска с 19 форм.

Баразна. 11; Владимиров. С. 65, 78, 105—106, 160—161; Голенченко. 1986. 1. 4; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен, 65; Немировский. 1978. 4; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 22—26; Сопиков. 108; Строев. 1829. 9. 5; Строев. 1836. 9.14; Ундольский. 1871. 14.

4.1. Киев. ЦНБ АН УССР (отд. рукописей, фонд П. Н. Попова). Л. 1—10, 12—[?]. Входит в состав конволюта 3.1. Л. 11 восполнен рукописной копией.

4.2. Ленинград. БАН. 37.1.17, 994 сп. Л. 1—82. Входит в конволют 2. 1. Отдельные листы частично утрачены и подклеены. Сохранность портрета (л. 82) сравнительно хорошая, лишь в верхнем левом углу протерто небольшое отверстие. Л. 82 об.— запись скорописью XVIII в.: «Сия книга Данила Юрасова».

4.3. Ленинград. БАН. XIV.6.25, 2 сп. Л. 9—81. Переплет XIX в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. Медные застежки. На обороте верхней крышки помета: «Б-Бруев. № 361 927 Ящ. 144». Л. 1—8, отсутствующие в этом экземпляре, восполнены факсимиле. Лицевая сторона л. 1 и 5 литографирована, остальной текст — рукописная копия XIX в.

4.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—82. Входит в конволют 2.2. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова, сына радци места Виленьского» (XVI в.). Л. 2 — запись полууставом XVI в.: «Сія кніга е[с]т[ь] власная м[о]н[а]стыра Печерског[о] Кіевского». Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого. Введен в конволют вместе с книгами из собрания А. И. Кастерина в середине XIX в.

Строев. 1828. С. 16—17.

4.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—81. Входит в конволют 2.3. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

4.6. Львов. МУИ. Q 1181. № 070518. Л. 9—17, 19—22, 24—32, 49—51. Входит в конволют 3.5. В начало книги вплетено 9 рукописных листов XVIII в., содержащих текст предисловия и первых глав книги. Л. 51 об.— печать: «Національний музей у Львові».

Максименко. 733.

4.7. Минск. ГБ. 09/4037. Л. 2—81. Переплет XIX в.— картон в форзацной бумаге. После л. 81 вплетены 4 рукописных листа, затем л. 77 и 78, уже имеющиеся в этом экземпляре, и еще 4 рукописных листа. Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В Университетскую библиотеку Минска поступил в 1925 г. В годы Великой Отечественной войны вывезен оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 2—3; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

4.8. Минск. ГБ. Без №. Л. 77—78. Вплетены в экз. 4. 7.

Голенченко. 1974. 2.

4.9. Москва. ГБЛ. № 6328. Л. 1—81. Входит в конволют 2.8. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленского». Экземпляр научной библиотеки Саратовского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского. С начала 1930-х годов — в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина.

Немировский. 1976. С. 190.

4.10. Москва. ГБЛ. № 1439. Л. 1—81. Переплет XX в.— картон в коже. На обороте верхней крышки карандашная помета «Георгиевский». Л. 1: «А то стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленьского» (XVI в.). Экземпляр из собрания Г. П. Георгиевского.

Немировский. 1976. С. 190.

4.11. Москва. ГБЛ. № 6225. Л. 2, 5, 7—18, 23—41, 43—72. Переплет XIX в.— картон в форзацной бумаге. Корешок кожаный. На обороте верхней крышки наклеен экслибрис: «Из библиотеки Ивана Лукашевича». Экземпляр из собрания И. Я. Лукашевича, приобретенного в 1870 г. Московским публичным и Румянцевским музеями.

Немировский. 1976. С. 190; Отчет МПРМ за 1870—1872 гг. М., 1873. С. 10—11.

4.12. Москва. ГБЛ. № 6327. Л. 21. Вклеен между л. 18 и 22 Книги Притчи Соломона (см. экз. 3.8).

4.13. Москва. ГИМ. Цар. 9. Л. 1—82. Входит в конволют 3.13. Экземпляр с хорошо сохранившимся портретом Ф. Скорины. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленьского» (XVI в.). Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 9. 14.

4.14. Москва. ГИМ. Щап. 69. Л. 1—47, 49—81. Входит в кон-

волют 2.11. Л. 9: «Указ его императорского величества самодержца» (скорописью XVIII в.). На полях отдельных листов маргиналии «зри» (XVII в.). На боковом поле л. 42 выцветшая запись XVII в. Экземпляр из собрания II. В. Щапова.

4.15. Прага. НМ. 64D 7. Л. 1—82. Получен в дар от историка литературы П. А. Бессонова (1828—1898) в 1867 г.

Pokorný P. R. Nové zlomky Skorinovy Bible ve Státní knihovně ČSR // Ročenka Státní knihovny ČSR v Praze 1976. Praha, 1978. S. 64; [Sokolova F.]. Cyrilské tisky. Výstava z fondů Statni knihovny ČSR... Praha. 1982. S. 1.

4.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, упомянутый в описи 1578 г. («Исус Сирахов»).

Богданова. С. 282.

4.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Никиты Григорьевича Строганова, упомянутый в описи 1578 г. («Исус Сирахов»).

Богданова. С. 283.

4.18—4.19. Местонахождение неизвестно. Два экземпляра, указанные в 1635 г. в описи Кириллова Белозерского монастыря и в 1653 г. — в описи книгам, в степенных монастырях находившимся. Экземпляры эти упоминают и библиографы XIX в.

Кеппен. 65; Сахаров. 1849. 10; Сопиков. С. 43.

4.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, объявленный в 1776 г. к продаже петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком. Входил в конволют 1.5.

4.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского. Входил в конволют 2.18.

4.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Сахаров. 1849. 10; Каратаев. 1883. 13.

4.23. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

4.24. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии № А 1/11. Л. 1—82. Входил в конволют 3.24. На л. 9—18 запись: «Сия книга отдана села Заянья [?] в ц[е]рковь Николая Чудотворца 1745 года маія 18 дня».

5. Екклесиаст. Прага, 2 января 1518 г.

4°. [1]^6—[3]^6=л. 1—18=18 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху слева. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Еклесиастес или Соборник премудраго царя Саломона, зуполне выложеный на руский язык доктором Францыском, Скорининым сыном с Полоцька; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины в книгу премудраго царя Сала-

мона, рекомую Еклесиастес; л. 3: Починается книга, рекомая Еклесиастес, еже по рускыи исказуется Соборник, юже написал ест премудрый царь Саломон, а имать в собе глав 12; л. 18 [послесловие]: Божиею м[и]л[о]стию доконана ест сия книга, рекомая Екклесиастес или Соборник премудраго Саломона, сына Д[а]в[ы]д[о]ва, царя Ерусалимъскаго, повелением, працею и выкладом избранного мужа, в лекарскых науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцка, в славном Старом месте Празском под лѣты пречистаго божиего из девици Марии нарожения тысещнаго пятсотаго и осмънадесятаго, мѣсеца генуаря, дня втораго; л. 18 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 [«Царица Савва беседует с царем Саломоном»]. 1 оттиск с 1 формы.

Орнамент: л. 3, 18. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 14 оттисков с 14 форм.

Баразна. 10; Владимиров. С. 65, 78, 106—107, 137—138; Голенченко. 1986. 1.5; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 67; Немировский. 1978. 5; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 26—30; Сопиков. 108; Строев. 1829. 9.2; Строев. 1836. 9.11; Ундольский. 1871. 14.

5.1. Ленинград. БАН. 37.1.2, 992 сп. Л. 3—8, 11, 5, 13—18. Входит в конволют, включающий Книгу Судей, Книгу Исуса Навина и Экклесиаст. Переплет XVIII в.— доски в коже с орнаментальным тиснением на корешке и сторонках. Медные застежки. На обороте верхней переплетной крышки наклеена вырезка из печатного описания этого конволюта в «Реестре старопечатных славянских книг, находящихся в библиотеке А. С. Ширяева» (М., 1833). Экземпляр из собрания А. С. Ширяева.

Реестр старопечатных славянских книг, находящихся в библиотеке А. С. Ширяева. М., 1833. С. 2; Роспись книгам и рукописям имп. Российской Академии. СПб., 1840. С. 2.

5.2. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—18. Входит в конволют 2.2. Гравюра раскрашена. На полях русские маргиналии XVII—XVIII вв. Экземпляр из собрания М. П. Погодина.

Сахаров. 1849. 10.

5.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—18. Входит в конволют 2.3. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленского» (XVI в.). Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Строев. 1829. 9.2.

5.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4в. Л. 1—8, 11—18. Переплет XIX в.— картон в форзацной бумаге с мраморным узором. Корешок из зеленой кожи. На обороте верхней переплетной крышки наклеен экслибрис: «Из библиотеки Ивана Прокофьевича Коротаева». Экземпляр из собрания И. П. Каратаева.

Сахаров. 1849. 10; Каратаев. 1878. С. 41.

5.5. Львов. МУИ. Q 1181. № 070 518. Л. 2—6, 8—17. Входит

в конволют 3.5. Л. 2 об.: печать «Національний музей у Львові».
Максименко. 730.

5.6. Минск. ГБ. № 09/4042. Л. 1—16. Переплет XX в.— картон, оклеенный бумагой. Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В 1925 г. поступил в Университетскую библиотеку Минска. В годы Великой Отечественной войны вывезен из СССР оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 4; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

5.7. Москва. ГБЛ. № 6521. Л. 1—18. Входит в конволют 2.8. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова сына радци места Виленьского» (XVI в.). Л. 18 об.: Пробы пера XVII—XVIII вв., в том числе: «Помилуй мя боже по велицей». Экземпляр из библиотеки Саратовского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского.

Немировский. 1976. С. 190.

5.8. Москва. ГБЛ. № 6522. Л. 1—8, 11—18. Переплет XIX в.— доски в коже с тиснением. Входит в конволют, содержащий Еклесиастес, Песнь песням и Книгу Царств. На обороте верхней переплетной крышки карандашная помета: «Георгиевский». На л. 2 в 6-й строке снизу в предлоге «О» черточка внутри (Θ). В других экземплярах черточки нет. Экземпляр из собрания Г. П. Георгиевского.

Немировский. 1976. С. 190.

5.9. Москва. ГБЛ. № 6317. Л. 1—18. Переплет 1975 г. кожаный. На обороте верхней переплетной крышки запись карандашом: «Шибанов. 3-й экз.» На обороте нижней переплетной крышки запись: «Книга реставрирована в 1975 г. Переплетал Ю. Серов». Многие страницы подклеены при реставрации. Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 190.

5.10. Москва. ГБЛ. № 6313. Л. 1—18. Переплет XIX в. — картон, оклеенный форзацной бумагой с мраморным узором. Корешок и уголки переплета кожаные. На корешке золотое тиснение: «Эклесиаст Скорины 1518 Прага». На верхней крышке наклеен бумажный ярлык с написанными от руки цифрами: «9. № 6». На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из библиотеки Ивана Лукашевича №». На форзаце запись XIX в. (рукой А. Е. Викторова): «№ 1605. Библия Скорины. V. Кн. Екклезиаст. Лукаш[евич]». Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова...» (конец надписи оторван). Экземпляр из собрания И. Я. Лукашевича, поступившего в 1870 г. в Московский публичный и Румянцевский музеи.

Немировский. 1976. С. 190; Отчет МПРМ за 1870—1872 гг. М., 1873. С. 10—11.

5.11. Москва. ГБЛ. № 6332. Л. 3—8, 11—17. Кожаный переплет 1975 г. В книгу вложена старая бумажная обертка с каран-

дашными записями XIX в.: «Библия Скорины. V. Екклезиаст. Дублет Отдела рукописей» и XX в.: «5-й экз.» На обороте нижней переплетной крышки карандашная запись: «Книга отреставрирована 17.I.1975». На гербовых щитах заставки л. 3 рукописные монограммы XVI в.: «ѲСк» и «ѲСко». На полях л. 3, 4, 7, 8 об., 16, 17 плохо сохранившиеся и обрезанные маргиналии XVII—XVIII вв. Экземпляр из собрания Н. П. Румянцева (?).

Немировский. 1976. С. 190.

5.12. Москва. ГИМ. Меньш. 1427. Л. 1—13, 17—18. Переплет XIX в.— картон в коже. На обороте верхней переплетной крышки ярлык с надписью: «Щук. 743». Экземпляр из собрания П. И. Щукина, в 1905 г. подаренного Историческому музею.

5.13. Москва. ГИМ. Цар. 9. Л. 1—18. Входит в конволют 3. 13. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова с[ы]на радци места Виленьского». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 9. 11.

5.14. Москва. ГИМ. Щап. 69. Л. 1—18. Входит в конволют 2.11. На полях киноварные маргиналии XVI—XVII вв. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

Каратаев. 1883. 13.

5.15. Одесса. ГНБ. № 1/9071. № 445 763. Л. 1—18. Экземпляр из библиотеки Новороссийского университета.

Каратаев. 1883. 13; Каталог Библиотеки имп. Новороссийского университета. Одесса. 1878. Т. 1. С. 161. № 180.

5.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Никиты Григорьевича Строганова, упомянутый в описи 1578 г. («Еклисияст»).

Богданова. С. 283.

5.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, объявленный к продаже в 1776 г. петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком. Входил в конволют 1.5.

5.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского. Входил в конволют 2.18.

5.19. Местонахождение неизвестно. Второй экземпляр из собрания Ф. А. Толстого. Входил в конволют, включавший Притчи Соломона, Экклесиаст, Песнь песням, Книгу Премудрости божией, Книгу Исуса Сирахова.

Строев. 1828. 9. 2.

5.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина. По сообщению И. П. Сахарова, в экземпляре была запись: «А то ся стало накладом Богдана Онькова, сына радци места Виленьского».

Сахаров, Б. м. и г. С. 3.

5.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Варшавской университетской библиотеки. Входил в конволют, содержавший Книгу Исуса Навина, Книгу Судей, Книгу Эсфирь, Экклесиаст, Книгу Руфь и Песнь песням.

Estreicher K. Bibliografia polska. Kraków, 1894. T. 13. S. 37; Lelewel J. Bibliograficznych ksiąg dwoje w których rozebrano i pomnożone zostały dwa dzieła J. S. Bandtkie. Wilno, 1823. T. 1. S. 53.

5.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Сахаров. 1849. 10; Каратаев. 1883. 13.

5.23. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии № А 1/11. Л. 1—18. Входил в конволют 3.24.

5.25. Местонахождение неизвестно. Л. 13, 14, 17, 18 (в 4-х экз.). В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

6. Песнь песням. Прага, 9 января 1518 г.

4°. $[1]^{12}$=л. 1—11, [12]=12 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху слева. Печать в две краски.

Л. 1 [титул]: Книга премудраго царя Саломона, рекомая Песнь песням, починаеться. Зуполне выложена на руский язык доктором Франъциском Скориною с Полоцька; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в книгу Песнь песням царя Саломона; л. 3: Починаються книги, еже словуть Песнь песням премудраго Саломона, сына Давыдова, он же был царем над Израилем в Ерусалиме, и имають в собе глав осмь; л. 11 об. [послесловие]: Доконана ест сия третия книга премудраго Саломона, сына Давыдова, царя Їзраилева, он же был царем в Ерусалиме, рекомая еврейским языком Сира сирим, а по-латине — Кантикум кантикорум, еже руским языком исказуется Песнь пѣсням, напред ко чти и к похвале богу в троици единому и его пречистой матери девици Марии и всем небесным чином, святым и святицам божиим, и людем посполитым всем к пожитъку. А совѣршена ест повелением, працею и выкладом ученаго мужа в лекарских науках доктора Франциска, Скоринина сына из славнаго града Полоцка, в вѣликом Старом месте Празском под лѣты нарожения сына божия тысеща пятьсот і осмънадесеть, мѣсеца генуария, дня девятого; л. 12 [концовка]; л. 12 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрация: л. 1 [Христос и невеста]. 1 оттиск.

Орнамент: л. 3, 11, 12. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 10 оттисков с 10 форм.

Баразна. 26; Владимиров. С. 65, 78, 107—108, 140; Голенченко. 1986. 1.6; Каратаев. 1861, 11; Каратаев. 1873. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 68; Немировский. 1978. 6; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 30—34; Сопиков. 108; Строев. 1829. 9. 3; Строев. 1836. 9. 12; Ундольский. 1871. 14.

6.1. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—12. Входит в конволют 2.2. Гравюра раскрашена.

6.2. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 2—11. Входит в конволют 2.3.

6.3. Львов. МУИ. Q 1181. № 070 518. Л. 10—11. Входит в конволют 3.5. Отсутствующие листы заменены 10 листами рукописного текста XVII в. На первом листе рукописи миниатюра, копирующая гравюру из издания Скорины. На л. 11 печать: «Національний музей у Львові».

Максименко. 734.

6.4. Минск. ГБ. № 09/4040. Л. 6—8, 11. Переплет XIX в.— картон в коже с тиснением. Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В Университетскую библиотеку Минска поступил в 1925 г. В годы Великой Отечественной войны был вывезен оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 5; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

6.5. Москва. ГБЛ. № 6316. Л. 1—11. Входит в конволют 5.8.

Немировский. 1976. С. 190.

6.6. Москва. ГБЛ. № 6523. Л. 1—2, 5—8, 11. Входит в конволют 2.8. Листы подклеены. Вместо отсутствующих листов вплетены листы чистой бумаги с филигранью «EV». На л. 1, 5 и др. печать: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». На л. 8 характерное отмарывание краев литер, что позволяет установить размеры литеры.

Немировский. 1976. С. 190.

6.7. Москва. ГБЛ. № 6524. Л. 1—10. Кожаный переплет 1976 г. На обороте верхней крышки карандашные пометы: «Прага, 9. I. 1518», «Шибанов», «3-й экз. лл. 1—10». На обороте нижней крышки карандашная надпись: «Книга реставрирована и переплетена в 1976 г.» Экземпляр вложен в обертку с надписью чернилами: «Библия Скорины. VI. Песнь Песней. Шибанов». Листы сильно подклеены. Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 191.

6.8. Москва. ГИМ. Цар. А9. Л. 1, 5, 7—11. Входит в конволют 3.13. Листы подклеены. В конце книги вплетен чистый лист с записью П. М. Строева: «NB. У сей книги Песнь песней недостает в средине четырех листов. сент. 28. 1835». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 9. 12.

6.9. Москва. ГИМ. Щап. 69. Л. 3—12. Входит в конволют 2. 11. На л. 12 об. пробы пера XVIII в.: «указ его», «за молитв святых» и др. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

6.10. Саратов. УБ. № 853/9. Несколько листов, в том числе л. 1, вложены в Книгу Исуса Навина (см. 9. 11).

6.11—6.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляры из собрания промышленника и купца Никиты Григорьевича Стро-

ганова, упомянутые в описи 1578 г. («Песни Песнем двои»).

Богданова. С. 283.

6.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, проданный в 1786 г. петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком. Входил в конволют 1.5.

6.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского. Входил в конволют 2.18.

6.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Варшавской университетской библиотеки. Входит в конволют 5.21.

6.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Каратаев. 1883. 13; Сахаров. 1849. 10.

6.17. Местонахождение неизвестно. Л. 1—12. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

7. Книга Премудрости божией. Прага, 19 января 1518 г.

4°. $[1]^8-[4]^8$=л. 1—31, [32]=32 л.

Строк 22. Фолиация на оборотной стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Премудрости божией книги починается. Зуполне выложена на рускый язык доктором Франъциском, Скорининым сыном из славнаго града Полоцька; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины в Книгу Премудрости божией; л. 3: Книга, рекомая Премудрость божия, починается. В ней же ясне пишеть о пришествии и о въмучении господа нашего Іс[уса] Хр[и]ста, а имать в собе глав 19; л. 31: Молитва Манасии, царя Іудина, ею же молящеся к господу богу поимяный в неволи вавилонъской; л. 32 [послесловие]: Кончается книга, рекомая Премудр[о]сть, помощию бога в троици единаго и матери его пр[е]ч[и]стое девици Марии повѣлением, працею и выкладом ученаго мужа, в лѣкарских науках доктора Франциска, Скоринина сына с Полоцка, у славном Старом месте Празском лѣта по нарожении спасителя нашего тысещнаго пятьсотаго и осмънадесятаго, м[е]с[е]ца генуаря, дня девятаго на десять; л. 32 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрация: л. 1 [Христос и Соломон]. 1 оттиск.

Орнамент: л. 3, 32, 32. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 22 оттиска с 18 форм.

Баразна. 25; Владимиров. С. 65, 78, 108—109, 138—140; Голенченко. 1986. 1.7; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1873. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 69; Немировский. 1978. 7; Сахаров. 1849. 10; Скарина. С. 34—36; Сопиков. 108; Строев. 1829. 9.4; Строев. 1836. 9.13; Ундольский. 1871. 14.

7.1. Киев. ЦНБ АН УССР (отд. рукописей, фонд П. Н. По-

пова). Л. 1—32. Входит в конволют 3.1. Экземпляр Софрониева Молчанского монастыря.

7.2. Ленинград. БАН. 37.1.17, 994 сп. Л. 1—32. Входит в конволют 2.1. Л. 1 (мелкой скорописью XVI в.): «Сия книга глаголемая Премудрости божия, царя Саломона, Исуса Сирахова, Иева праведнаго и Руфь есть властная отца Ми[хаила] Конопольского [?] протопопа церквы светого Феодора...» Экземпляр из собрания Строгановых.

7.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—32. Входит в конволют 2.2. Гравюра раскрашена. На полях русские маргиналии XVII—XVIII вв. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

Сахаров. Б. м. и г. 10.

7.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—32. Входит в конволют 2.3. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Строев. 1829. 9.4.

7.5. Минск. ГБ. № 09/4039. Л. 1—3, 5, 6, 15—31. Переплет XX в.— картон, оклеенный форзацной бумагой. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова, сына радци места Виленьского». Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В 1925 г. поступил в Университетскую библиотеку Минска. В годы Великой Отечественной войны вывезен из СССР оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 6; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

7.6. Москва. ГБЛ. № 6525. Л. 1—32. Входит в конволют 2.8. На л. 1 карандашная помета: «1-й экз.» В верхнем правом углу карандашная фолиация арабскими числами, начиная с «239». На л. 1, 2, 5 и др. печати: «Библиотека Саратовского Государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та».

Немировский. 1976. С. 191.

7.7. Москва. ГБЛ. № 6315. Л. 1—32. Картонный переплет 1975 г. На обороте верхней переплетной крышки карандашные пометы: «Прага, 19.1.1518», «2-й экз», «Шибанов». На обороте нижней крышки карандашная запись: «Книга реставрирована и переплетена в феврале 1975 г. Переплетал Ю. Серов». Листы сильно подклеены. От л. 32 сохранился небольшой фрагмент верхней части. Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 191.

7.8. Москва. ГБЛ. № 6329. Л. 10—32. Картонный переплет 1975 г. На обороте верхней переплетной крышки карандашные пометы: «Прага, 19.I.1518», «3-й экз.», «Рум. Муз.» На обороте нижней крышки карандашная запись: «Книга реставрирована и переплетена в феврале 1975 г. Переплетал Ю. Серов». В футляр вложена старая обертка из синей бумаги с записями: «9, № 4 Библия Скорины VII. Премудрость Солом., нет 1—9 л.» На л. 32 об. запись XVIII в.: «стопы моя нифита». Экземпляр из основного собрания Румянцевского музея.

Немировский. 1976. С. 191.

7.9. Москва. ГБЛ. № 6330. Л. 10—12, 14—31. Кожаный переплет XX в. На обороте верхней переплетной крышки карандашные пометы: «Прага, 19.I.1518», «4-й экз.», «Дублет отдела рукописей». На обороте нижней крышки карандашная запись: «Реставрирована в 1974 г.» В футляр, где хранится книга, вложена обертка с карандашными записями XX в.: «Библия Скорины. VII. Премудр. Соломона. 4-й. экз. Дублет Отдела рукописей». От л. 10—12 сохранились лишь фрагменты верхней части листа.

Немировский. 1976. С. 191.

7.10. Москва. ГИМ. Цар. А9. Л. 1—32. Входит в конволют 3.13. Листы подклеены. Л. 1: «А то ся стало накладом Богдана Онкова, сына радци места Виленьского» (XVI в.). Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 9.13.

7.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в 1601 г. («Книга о Премудрости Соломона Францешкова друку») и в 1637 г. («Премудрости Соломона друку Празского») в описях библиотеки львовского Успенского ставропигиального братства.

Голенченко. 1979. С. 155; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Киев. 1883. Т. 1. Приложение. С. 6—19.

7.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из домовой библиотеки ярославского купца Георгия Третьяка Лыткина, подаренной в 1635 г. Красногорскому Богородицкому монастырю на Пинеге. Входил в конволют 3.17.

7.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в XVII в. в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2.16.

7.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, проданный в 1786 г. петербургским книготорговцем Ипполитом Вогаком. Входил в конволют 1.5.

7.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания П. П. Дубровского. Входил в конволют 2.18.

7.16. Местонахождение неизвестно. Первый экземпляр из собрания Ф. А. Толстого. В нем отсутствовали первые 7 л. Входил в конволют, содержавший Книгу Премудрости божией, Книгу пророка Даниила, Книгу Иудифь, Книгу Судей, Екклесиаст, Книгу Эсфирь, Притчи Соломона, Книгу Исуса Навина.

Сопиков. С. 39.

7.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Сахаров. 1849. 10.

7.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания М. П. Погодина.

Сахаров. 1849. 10.

7.19. Местонахождение неизвестно. Л. 1—32. Экземпляр из

библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

7.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии № А 1/11. Л. 1—12. Входил в конволют 3.24.

8. Книги Царств. Прага, 10 августа 1518 г.

4°. $[1]^{8}$—$[14]^{8}$ $[15]^{6}$ $[16]^{8}$—$[29]^{8}$ $[30]^{6}$ $[31]^{6}$=л. 1—242= =242 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги первыи Царьств починаються. Зуполне выложены на руський язык доктором Франъциском, Скорининым сыном из славнаго града Полоцька богу ко чти и людем посполитым к научению; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги перъвыи Царств; л. 4 об.: Сказание в первыи Книги Царъств; л. 5: Починается перъвая часть Книг Самуила-пророка, зовемых от еврей Самуил, по-рускии же нарецаются первые Книги Царств, а имають в собе глав 31; л. 64 об. [послесловие]: Доконавается первая часть Книг Самуила-прор[о]ка, рекомая от еврей, по-рускии же зовутся перъвыи Книги Царств. Выложены доктором Францискои Скориною с Полоцька на руский язык напред богу ко чти и людем посполитым к научению; л. 65: Вторыя Книги Царьств починаються. Зуполне выложены на руський язык доктором Франъциском, Скорининым сыном с Полоцька; л. 65 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги вторыи Царств; л. 66: Починаеться вторая часть Книг Самуила-пророка, рекомая от еврей, по-руски же называются вторыи Книги Царств, а имають в собе глав 24; л. 118 [послесловие]: Доконавается вторая часть Книг Самуила-пророка, зовѣмая от еврей, по-рускии же нарицаються вторыи Книги Царств. Выложены доктором Франциском, Скорининым сыном из славнаго града Полоцка, на руский язык напред богу в троици единому и его пречистой матери Марии ко чти и людем посполитым к научению; л. 118 об. [пустой]; л. 119: Третии Книги Царьств починаються. Зуполне выложены на руський язык доктором Франъциском, Скорининым сыном с Полоцька; л. 119 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги третии Царств; л. 120: Починается первая часть Книг, рекомых от еврей Маляхим, по-руски же называются третии Книги Царьств, а имають в собе глав 22; л. 182 об. [послесловие]: Доконовается первая часть Книг, рекомых от еврей Малахим, по рускии же зовутся третии Книги Царств. Выложены доктором Франциском, Скорининым сыном из славнаго града Полоцька на руский язык напрѣд богу в троици единому и его пречистой матери девйци Марии ко чти и людем посполитым к научению;

л. 183: Книги четвертыи Ц[а]рств починаються. Зуполне выложены на руський язык доктором Франъциском, Скорининым сыном с Полоцька; л. 183 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги четвертыи Ц[а]рств; л. 184: Починается вторая часть Книг, рекомых от еврей Маляхим, порускии же называються четвертыи Книги Царьств, а имають в собе глав 25; л. 241 об. [послесловие]: Доконавается вторая часть Книг, зовемых от еврей Малахим, по-рускии же нарецаются четвертыи Книги Царств. Выложены доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцка на руский язык напред богу в троици единому и его пречистой матери девици Марии ко чти и людем посполитым к доброму научению; л. 241 об. [общее послесловие]: И тако доконаны суть сие четыре Книги Царъств, иже пишуть о царех Ерусалимскых и о царех Самарийских, повѣлением и працею того же ученаго мужа Франциска Скорины, в лекарских науках доктора, у великом Старом месте Празском под леты воплощения слова б[о]жия тысеща пятьсот и осмънадесеть, мѣсеца августа, дня десятого. То фео харитас; л. 242 [портрет Ф. Скорины]; л. 242 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Самуил, прор[о]к г[о]с[по]день, помаза Д[а]в[ы]да на царство»), 65 («Царь Д[а]в[ы]д играеть в гусле, неся кивот г[о]с[по]день; царица же Михоль видя и погорде и бе неплодна»), 119 («Царь Саломон ставит храм г[о]с[по]ду богу в Ерусалиме»), 133 («Взор храму г[о]с[по]дьня от Саломона деланого»), 135 («Образ двух херувимов в молитовници»), 136 об. («Взор дому древяна царя Саломона»), 137 об. («Взор дву столпов, иже пред храмом»), 139 («Взор моря или умывалници медяное»), 139 об. («Взор десяти подъставок и баней их»), 149 («Саломон беседуеть с царицею Савою»), 183 («Навходносор, царь Вавилонский, добывает Ерусалима»), 242 [портрет Ф. Скорины]. 12 оттисков с 12 форм.

Орнамент: л. 5, 66, 120, 184, 241. 5 оттисков с 2 форм.

Инициалы: 115 оттисков с 62 форм.

Баразна. 12, 14, 15, 17, 34, 42—47; Владимиров. С. 65, 78—79, 109—111, 131—133; Голенченко. 1986. 1.8—1.11; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 70; Немировский. 1978. 8; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 37—50; Сопиков. 108; Строев. 1829. 7.2; Строев. 1836. 7. 6; Ундольский. 1871. 14.

8.1. Вроцлав. УБ. Л. 1 (2 экз.), 2, 7, 8 (2 экз.). Макулатурные листы, извлеченные К. Маркграфом из переплета книги судебных дел 1535—1571 гг. Вроцлавского магистрата. Всего извлечены были фрагменты 72 листов 7 различных пражских изданий; их местонахождение в настоящее время неизвестно.

Karge P. Slavische Denkmäler aus alterer Zeit in Breslau // Archiv für slavische Philologie. 1890. Bd. 12. H. 1—2. S. 120—139.

8.2. Казань. УБ. № 1485. Л. 1—231. Переплет — доски в

коже с тиснением. Л. 1: «Сия книга Иев город...» Экземпляр из собрания Г. А. Потемкина, переданного в марте 1799 г. в библиотеку 1-й Казанской гимназии.

Веселова Л. Ф. Каталог книг кирилловской печати XVI—XVII вв. Казань, 1986. С. 7. № 1.

8.3. Кембридж. Библиотека Тринити колледж. А. 28. 20. Л. 19—22.

Tyrrell E. P., Simmons J. S. G. Slavonic books before 1700 in Cambridge libraries // Transaction of the Cambridge Bibliographical Society. 1963. Vol. 3. N 5. P. 388. N 1.

8.4. Кембридж. УБ. Л. 19—22.

Tyrrell E. P., Simmons J. S. G. Slavonic books before 1700 in Cambridge libraries // Transaction of the Cambridge Bibliographical Society. 1963. Vol. 3. N 5. P. 388. N 1a.

8.5. Ленинград. БАН. 37. 1. 3, 993 сп. Л. 2—71, 73—134, 136, 137, 140—230, 232—235, 2 неуст. л. Переплет XVII—XVIII вв.— доски в коже. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина, Книгу Судей, Книгу Руфь и Книги Царств. В конце вплетены 3 рукописных листа, текст которых восполняет утраченные печатные листы. На л. 24 об. по нижнему полю скорописью XVIII в.: «Сия книга Семенки Мясникова». На л. 189 об. по нижнему полю нерасшифрованная белорусская запись XVI в. Экземпляр приобретен в 1902 г. в Тотемском уезде.

Срезневский В. И. Сведения о рукописях, печатных изданиях и других предметах, поступивших в рукописное отделение Библиотеки императорской Академии наук в 1902 году. СПб., 1905. С. 190—193.

8.6. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{а/2}$. Л. 1—242. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина, Книгу Судей, Книгу Руфь, Книги Царств, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь. Переплет XIX в.— картонные сторонки, кожаный корешок с золотым тиснением: «Библия, переведенная Скориною 1517—1519. Часть II». На корешке золотом вытиснен также герб Российской империи и литеры «ИБ» (Императорская библиотека). На л. 5 в заставке в гербовых щитах от руки воспроизведены монограммы «ФСН». Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?), в который добавлен л. 242 с портретом Ф. Скорины.

Сахаров. Б. м. и г. 11—14; Ундольский. 1848. 4.

8.7. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{б/3}$. Л. 1—241. Переплет XIX в.— картон в красной коже с золотым тиснением на корешке и сторонках. На верхней крышке в центре тисненая надпись: «Скоринъ». На корешке наклеен красный кожаный ярлык с тиснением: «Из древлехранилища Погодина». На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из библиотеки графа Ф. А. Толстова. Отдел VII. № 8 [зачеркнуто] 7». Обрез золоченый, с тиснением. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Руфь и Книги Царств. Л. 1, 2 и 183 сохранились в небольших фрагментах. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Строев. 1829. 7. 2.

8.8. Ленинград. ГПБ. I.5.4[п/2]. Л. 42 (в 6 экз.), 47. Верхние части листов (размером 105×165 мм), извлеченные из неустановленного переплета и поступившие в отдел рукописей и редких книг из отдела гигиены и реставрации 4 сентября 1986 г.

8.9. Лондон. БритБ. С. 36. F. 4. Л. 1—242.

8.10. Лондон. Библиотека им. Ф. Скорины. Л. 19—22. Фрагмент из собрания С. П. Дягилева, проданный в 1975 г. на аукционе в Монако. The Diaghilev — Lifar Library (Illustrated cataloge). London — Monaco, 1975. P. 189. N 710.

8.11. Львов. ГНБ АН УССР. № 54 594 (Ст. II 2484). Л. 2—16, 25—47, 57—91, 94—112, 120—134, 138, 140—169, 172—182. Переплет XX в., картонный, корешок и уголки из клеенки. На верхней переплетной крышке чернилами (XX в.) написан индекс: «II/Ст2484». На обороте верхней крышки наклеено машинописное описание экземпляра на украинском языке. Отсутствующие листы восполнены рукописным текстом XVIII в. (10 л. после л. 16, 9 л. после л. 47, 2 л. после л. 91, 4 л. после л. 112, 1 л. после л. 134, 2 л. после л. 138, 1 л. после л. 141, 2 л. после л. 169). На переплетных листах печати: «Львівська бібліотека АН УРСР», «Рідкісна книга». На л. 56 об. и др. печати: «Книгозбірня «Студіону» у Львові». Многие листы подклеены. На подклейке записи XVIII в. Л. 3 об.: «По м[и]л[о]сти божаі і великих с[вя]тителей Василия». Л. 30—30 об.: «По смерти Макс[и]ма». Л. 109 об. [на боковом поле]: «великим кн[я]зям Иоанну Алексиевичу Петру Алексиевичу» (XVII в.). На л. 119 об. рукописного текста: «Сия книга глаголемая [далее карандашом] Сия книга, глаголемая Библея». На подклейке л. 133: «С[вя]тая сия книга, глаголемая Библея [далее запись зачернена] из верхние канцелярии». На фрагменте л. 51, вплетенного после л. 140: «По м[и]л[о]сти б[о]жии і великих святителей Василия Великого Григория Богослова Иоанна Златоустого».

Максименко. 728.

8.12. Львов. МУИ. Q 415. № 070 509. Л. 2—22, 24, 26—31, 33—226, 228—229, 231—239. Переплет XIX в.— картон, оклеенный форзацной бумагой. Корешок из пергамена со смытым латинским текстом 1577 г. На обороте верхней переплетной крышки индексы: «Q 415», «2630/117», «070509». Между л. 4. и 5 вплетен портрет Ф. Скорины — копия XIX в., гравированная на металле А. Флоровым. Л. 175, 181 и до конца книги меньшего формата и снабжены карандашной арабской фолиацией по нижнему полю: «126», «132—188». На л. 192 об.: «Печать Ц[ерко]вного музея в Львове», на л. 239 об. печать: «Музей А. С. Петрушевича». На л. 239 об. запись XIX в.: «189. А. С. Петрушевич: должно быть 241 л. гравюр 11».

Максименко. 728.

8.13. Львов. МУИ. Q 415. № 070 510. Л. 47—63, 65—134, 136—148, 150, 152—180, фрагмент неустановленного листа. Переплет

из пергамена (палимпсест со смытым греческим текстом). В начало книги вплетено 4 л. чистой бумаги, на первом из которых наклеена цинкографская копия портрета Ф. Скорины с печатным текстом «Портрет Фр. Скорины. Снимок с рисунка 1517 года». На переплетных листах надпись: «См. Каратаев 78 г. 4:11: за 4 книги Каратаев заплатит 120 и более руб.» Далее записи: «Примѣрник сей дарованный до музея епархиального прелатом А. Петрушевичем. 1905 р. Андрей Митроп[олит Шептицкий]». На л. 4 об. чистых листов рукой А. Шептицкого скопирован текст общего титульного листа Библии и послесловие Книги Царств, а также даны сведения о комплектности данного экземпляра: «тут бракуе 46 перших, 64[а]...» На л. 47, 81, 128 и др.: «Печать Ц[ерко]вного музея в Львове». На полях маргиналии XVII—XVIII вв., аннотирующие содержание глав, типа: «Како Рехава Ивана забивши» (л. 73). На л. 118 об. неразборчивая запись 20 ноября 1725 г., подписанная «PETR w Lyscu». Экземпляр А. С. Петрушевича.

Максименко. 728; Свенцицкий И. С. Каталог книг церковнославянской печати. Жовква, 1908. С. 1. № 1.

8.14. Минск. ГБ. № 09/4036. Л. 8, 10—16, 20, 22—55, 57—237, 240. Переплет — доски в коже с тиснением. На л. 11—12 запись XVIII в.: «Книга іменуемая Четырех царств роду Тевяшовых». Экземпляр из собрания ленинградского библиофила Комарницкого. В 1925 г. поступил в Университетскую библиотеку Минска. В годы Великой Отечественной войны вывезен оккупантами. Возвращен в Минск в 1945 г.

Голенченко. 1974. 7—10; Сав. Беларусь. 1925. 30 кастр.

8.15. Москва. ГБЛ. № 5165. Л. 1—182, 184—242. Переплет XIX в. — доски в коже с тиснением на корешке и сторонках. Медные застежки. На обороте верхней переплетной крышки ярлык: «Отд. 1. Сочинения Главн. библиотеки № 8». На многих листах печати: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». Вместо л. 56 вклеен чистый лист. Л. 56 меньшего формата, чем остальные, вложен в экземпляр. Вместо отсутствующего л. 183 вклеен чистый лист. Многие листы подклеены.

Немировский. 1976. С. 191.

8.16. Москва. ГБЛ. № 6222. Л. 1—241. Переплет XVII — XVIII вв.— доски в коже с орнаментальным тиснением на верхней и нижней крышках. На верхней крышке поверх старого тиснения более позднее: орнаментальный средник и картуши с надписями «Книга, глаголемая Охтай». Кожаный реставрированный корешок XX в. На обороте верхней крышки карандашные пометы: «МДА», «Прага 1518», «2-й экз.» По всей книге по внешнему боковому полю многократно повторяющаяся запись: «Московской Синодальной типографской конторы директорский товарищ, надворный советник и кавалер Павел Левашев». На л. 119 латинская запись (перевод названия иллю-

страции). На л. 241: «Надворный советник и кавалер Павел Левашев». На последнем листе карандашная помета: «239 л. нет 5 и 119». Таким образом, л. 119 с латинской записью из другого экземпляра. Экземпляр Московской синодальной типографии, впоследствии поступивший в библиотеку Московской духовной академии.

Немировский. 1976. С. 191.

8.17. Москва. ГБЛ. № 6223. Л. 1—241. Входит в конволют 5.8. На л. 240 об. помарки киноварью. Л. 241 меньшего формата, чем остальные листы. Экземпляр из собрания Г. П. Георгиевского.

Немировский. 1976. С. 191.

8.18. Москва. ГБЛ. № 6224. Л. 1—182, 184—232, 234. Переплет XIX в.— доски в зеленой коже с золотым орнаментальным тиснением на сторонках. На верхней переплетной крышке наклеен ярлык: «9 № 8—11». Форзац из бумаги XIX в. с мраморным рисунком. На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ивана Лукашевича». На обороте 2-го л. форзаца помета рукою А. Е. Викторова: «I—IV кн. царств. Из собр. Лукашевича». Л. 27— печать: «Соревнователя император. Общества истории и древностей российск. Кочуева А. К.» На л. 10—24 по более ранней вытертой записи сделана запись: «Proiswozdenskeho popa Petra... A podpisalz samz swoeю rukoю leta [...] hodu dekabrя Wz u [=8] denь A chto siю knihy...» По нижнему краю л. 27—102 запись: «...по наслецтву от столника Феодора Яковлевича Тевяшова сыну ево Алексею Феодоровичу Тевяшову ж і в лето от воплощения слово божия г[оспо]да нашева Ісуса Христа тысеща семъсот четыредесят девятаго году м[еся]ца маія сия ж книга от Алексея Феодоровича Тевяшова по наслецтву досталось с[ы]ну ево в то время... лейб-гвардии Преображенскаго полку солдату. А поныне подписана число года и м[еся]ца подпоручика ему Василью ж Алексѣеву с[ы]ну Тевяшову. А подписал я Василей Тевяшов своею рукою тысеща седмьсот шесдесят перваго году м[еся]ца сентября осмаго на десять дня в царствующем граде Москве». На л. 66 латинская запись: «Ex libris». На л. 29, 33, 40, 47: «[Из] числа книг купца А. Кочуева». Первое слово записи см. на л. 26 экземпляра 8.19. Экземпляр из собрания А. К. Кочуева, впоследствии перешедший к И. Я. Лукашевичу. В 1870 г. поступил в Московский публичный и Румянцевский музеи.

Немировский. 1976. С. 191—192; Отчет МПРМ за 1870—1872 гг. М., 1873. С. 10.

8.19. Москва. ГБЛ. № 6526. Л. 26—57, 59—63, 67—103, 105—131, 134, 137, 138, 140—147, 149—182, 184—200. Переплет XIX в. — доски в коже с тиснением. Корешок реставрирован. Медные застежки. На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ивана Лукашевича». Л. 26 с фрагментами вкладных — из экземпляра 8.18.

Немировский. 1976. С. 192.

8.20. Москва. ГБЛ. № 8092. Л. 10—48, 51—64, 66—80, 83—86, 89—118, 120, 121, 123—130, 132, 133, 135, 138—149, 151—166, 168—181. Переплет XX в.— картон в коже. На обороте верхней крышки карандашные пометы: «Прага, 10.III.1518», «Шибанов(А)», «7-й экз.» На обороте нижней крышки запись чернилами: «Книга реставрирована в 1975 г. Переплетал Ю. Серов». На старой обертке книги запись: «Библия Скорины. VIII. 1-ая — 4-ая [зачеркнуто карандашом и исправлено на «3»] Царств. Шибанов А.» Листы подклеены. На полях некоторых листов маргиналии XVII—XVIII вв. типа: «Плач Самуилов по Саоулѣ не полезен» (л. 33 об.). Между л. 48 и 51, 80 и 83, 86 и 89, 135 и 138, 148 и 150 и 166 и 170 вплетены соответственно 1, 2, 2, 2, 1 и 1 листы с рукописным текстом скорописью XVII в., восполняющим утраченный печатный текст. На листах между л. 80 и 83 текст воспроизведен полууставом XVI—XVII вв. На чистом обороте второго рукописного листа пробы пера и записи XVI—XVII вв. Среди них: «Чад Тимофію въмагай о благодат», «з митрополитом», «останок». На оставшейся чистой части оборота последнего листа, вклеенного перед л. 89, записи: «Bogdy Kempankacz», «жже бы был оу руках ваших по оуслы...» и др. На л. 118 латинская неразборчивая запись. На л. 118 об. пробы пера (русский и греческий алфавиты). На обороте листа, вклеенного между л. 148 и 150, вирши, воспроизведенные скорописью XVII в., записи: «M648 Anno Milli quadragesimo... Samuel Dziczikowsky». Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 192.

8.21. Москва. ГБЛ. № 8089. Л. 2, 3, 9—27, 30—39, 42—55, 59, 68—70, 73—118, 143—182, 185—188, 190—214, 216, 222—236, 238—240. Кожаный переплет 1975 г. На обороте верхней крышки карандашные пометы: «Прага 10. VIII. 1518», «6-й экз.» На обороте нижней крышки карандашная запись: «Книга реставрирована и переплетена в 1975 г. Ю. Серовым». В экземпляр вложена старая обертка с записью: «Библия Скорины. VIII. 1-ая — 4-ая Царств. Шибанов Б.» Листы подклеены при реставрации. Между л. 182 и 185 чистый лист. На л. 228 запись полууставом XVI—XVII вв.: «оумер Д[а]в[ы]д тысяща лѣт имы во аде а дерзъновеніе его жи бо умертълы с живым помогаше праведны по смерти по мая». Экземпляр из национализированного в 1919 г. антикварного книжного магазина П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 192.

8.22. Москва. ГИМ. Цар. А7. Л. 1—241. Переплет начала XIX в.— картон в коже с золотым орнаментальным тиснением. Обрез окрашен. На корешке красные кожаные ярлыки с тиснением: «Библея Скорины» и «3». На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ив. Ник. Царского № 7». Форзац из бумаги с мраморным узором. В начало книги вплетено 3 чи-

стых листа. На первом из них круглая печать: «ГИМ. Отделение рукоп.», на втором запись: «Библія Скорины. 3», на третьем — «Четыре книги царств. Перев. доктором Фр. Скориной.» Гравюры искусно раскрашены. На боковом поле сильно обрезанного л. 87: «Кто тех денег бла... пресветая деви [ца] к... твоих чист... 16... децембря 3 дня Грегорий Алекс... Крицкий [?]» Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 7.6.

8.23. Москва. УБ. № 314 128. Л. 1—117, 119—213. Л. 208—214 вплетены после л. 223. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина, Книгу Руфь, Книгу Судей и Книги Царств. Переплет конца XVIII — начала XIX в.— доски в коже с тиснением на сторонках. Медные застежки. На форзаце синей бумаги XVIII в. печать: «императорского Московского университета». Отсутствующие л. 232—241 восполнены рукописной копией (полуустав XVIII в.) на 10 л. ярославской бумажной фабрики Саввы Яковлева (филигрань «ЯМСЯ»). На полях большое количество маргиналий на белорусском и польском языках (XVI—XVII вв.).

Поздеева И. В. «Библия руска» Франциска Скорины в библиотеке Московского университета // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. М., 1979. С. 141—148; Поздеева И. В., Кашкарова И. Д., Леренман М. М. Каталог книг кириллической печати XV—XVII вв. Научной библиотеки Московского университета. М., 1980. С. 4—5.

8.24. Москва. ЦГАДА. № 2 ц. п. Л. 9—241. Входит в конволют 2.12. В начало вплетено 5 листов полууставного текста XVIII в., восполняющего отсутствующие листы. На л. 15—32 запись: «Сиа книга Алексѣева дому Петровича Гладкова, а взята сиа книга в литовской земли в городѣ Гроднѣ лѣта 7163 [=1655] году м[е]с[я]ца августа в 27 день». На л. 41, 46—46 об., 54 и др. польские маргиналии, аннотирующие содержание отдельных частей текста. Л. 119 обведен чернильной рамкой. На л. 118 об. запись XVII в.: «Премудрость созда». На л. 148 об. проба пера: «А Б В Г Д Е Ж S З». На л. 226 на верхнем поле частично обрезанная польская запись XVI—XVII вв., аннотирующая содержание главы.

Голенченко. 1979. С. 160; Сопиков. С. 39.

8.25. Москва. ЦГАДА. № 820 ц. п. Л. 9—48, 52, 54—56, 53, 57—235, 237—240. Переплет XVII—XVIII вв. — доски в коже с орнаментальным тиснением на корешке и сторонках. На корешке наклеены старый ярлык «18/11» и новый — «820 ц. п.» Застежки не сохранились. На обороте верхней крышки зачеркнутые чернильные индексы XIX в.: «№ 65-й», «№ 1458-й», «№ 335-й» и более поздние карандашные индексы: «18/11» и «813». На л. 2 форзаца карандашная запись: «Скорина, Франциск, типограф. Библия 1517—1519 Прага непольная». Здесь же чернильный индекс «820 ц. п.» В начало книги вплетен один

лист чистой бумаги XVIII в. На л. 9 и 17 печати: «Библиотека. Центральный Государствен. Архив Древних Актов». В конце тома вклеено два листа чистой бумаги XVIII в. Экземпляр Московского печатного двора.

Каратаев. 1878. С. 40; Кеппен. 70; Сопиков. С. 43; Штриттер. С. 183—184.

8.26. Нью-Йорк. ГорБ. Л. 19—22. Поступили из собрания Уилфреда Мертона.

8.27. Саратов. УБ. № 853/9. Л. 1—4. Вложены в Книгу Исуса Навина (см. экз. 9. 11).

8.28. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в завещании от 9 мая 1522 г. («выбойная книга Царства») Матфея, иерея церкви «светого славного великомученика Георгия» в Вильне. По завещанию перешел к священнику Воскресенской церкви Федору.

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1869. Т. 6. С. 13; Голенченко. 1979. С 150—151.

8.29—8.30. Местонахождение неизвестно. Экземпляры из собрания промышленника и купца Никиты Григорьевича Строганова, упомянутые в описи 1578 г. («4 Царства», «Царства»).

Богданова. С. 283.

8.31. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Тихвинского Богородице-Успенского монастыря, упомянутый в описи 1634 г., а в 1653 г. названный в «Описи книгам, в степенных монастырях находившимся».

Голенченко. 1979. С. 157; Ундольский. 1848. С. 41. № 2546.

8.32. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из домовой библиотеки ярославского купца Егора Третьяка Лыткина, подаренной 6 июня 1635 г. Красногорскому Богородицкому монастырю на Пинеге («Книга в полдесть 4 царства... печать литовская, Полотцкая»).

Голенченко. 1979. С. 158; Русская историческая библиотека. СПб., 1917. Т. 35. Стб. 910.

8.33. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Рождественского монастыря во Владимире, указанный в 1637 г. в монастырской описи (с пометой «ветха»), а в 1653 г.— в «Описи книгам, в степенных монастырях находившимся».

Голенченко. 1979. С. 158; Ундольский. 1848. С. 30. № 1728.

8.34. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Супрасльского монастыря, указанный в описи от 6 августа 1645 г. («Книг Царских в одной книзе 4»).

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1870. Т. 9. С. 204; Голенченко. 1979. С. 159.

8.35. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, поступивший в 1675 г. из Воскресенского Новоиерусалимского монастыря в Патриаршую ризную казну («Книга Царств, переведена с не-

мецкого языка, печатная белорусская, Францыска Скорины»). В 1718 г. упомянута в каталоге Патриаршей библиотеки («Царств книга в полдесть печатная славенским языком в Полше по рожестве Христове 1518-го году и того 199 лет»).

Голенченко. 1979. С. 162; Петровский М. Каталог Патриаршей библиотеки, составленный в 1718 г. М., 1894. С. 54; Ундольский В. М. Опись книгам, поступившим в 1675 г. в Патриаршую ризную казну. М., 1847. С. 12. № 361.

8.36. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания гетмана Ивана Самойловича, упомянутый в описи 1690 г. («Книга первых Царств, переведена на русский язык доктором Францинским, Скариним сином з града Полоцка»).

Голенченко. 1979. С. 162; Русская историческая библиотека. СПб., 1884. Т. 8. Стб. 1073.

8.37. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, проданный в 1786 г. за 150 руб. петербургским книготорговцем Овчинниковым.

Санкт-Петербургские ведомости. 1786. 23 янв. С. 77.

8.38. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, проданный в 1786 г. петербургским книготорговцем И. Вогаком. Входил в конволют 1.5. Содержал лишь три первые Книги Царств.

8.39. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Университетской библиотеки в Варшаве. Получен 18 ноября 1824 г. от ксендза Шиманского в обмен на дублетный экземпляр издания П. Скарги. Возможно, этот экземпляр под шифром Cim. 8240 впоследствии находился в Национальной библиотеке Польши и погиб в годы второй мировой войны.

Кеппен. 70; Biblioteka Narodowa. Warszawa. Katalog centralny druków cyrylickich XV—XVIII ww. (картотека).

8.40. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Сахаров. 1849. 10.

8.41. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Андрея Савиновича, хранившийся ранее в библиотеке Воскресенского монастыря.

Шляпкин И. А. Св. Дмитрий Ростовский и его время. СПб., 1891. С. 121.

8.42. Местонахождение неизвестно. Фрагменты листов четвертой Книги Царств (в 2 экз.), извлеченные К. Маркграфом из переплета книги судебных дел 1535—1571 гг. Вроцлавского магистрата. См. № 8.1.

8.43. Местонахождение неизвестно. Л. 233, 234 (в фрагментах). В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

9. Книга Исуса Навина. Прага, 20 декабря 1518 г.

4°. [1]^8—[6]^8=л. 1—48=48 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книга Исуса Навина, еже от еврей называються Егошуа Бин Нун, зуполне выложены на руский язык доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцька богу ко чти и людем к науце починаються; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги Исуса, сына Навина; л. 5: Починаеться Книга Исуса, сына Навина, еже называется от еврей Егошуа Бин Нун. Той воведе сыны Израилевы в землю обетованую, а имать глав 24; л. 48 [послесловие]: Доконаваются Книги Исуса, сына Навина, зовемая от еврей Егошуа Бин Нун, божиею ласкою и его пресвятое, преблагословеное и пречистое девици матери Марии к науце людем посполитым руского языка. Выданы и выложены повелением и працею ученаго мужа Франциска Скорины из славнаго града Полоцька, в навуках вызволеных и в лекарстве доктора, у великом месте Празском по лѣтех нарожения нашего спаситѣля Іс[ус]а Хр[и]ста, сына б[о]жия, з непорушенное панны Марии тысещи пятистех и осминадесети, месеца декаврия, дня двадцатого. То фео харитас; л. 48 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрация: л. 1 («Исус Навин ведет людей Ізраилевы через Іордан»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 5. 1 оттиск.

Инициалы: 27 оттисков с 23 форм.

Баразна. 5; Владимиров. С. 79. 111—112, 165—166; Голенченко. 1986. 1.12; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 71; Немировский. 1978. 9; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 51—57; Сопиков. 108; Строев. 1829. 6.1; Строев. 1836. 6.3; Ундольский. 1871. 14.

9.1. Краков. УБ. Cim. 5490. Два фрагмента неустановленных листов.

9.2. Ленинград. БАН. 37.1.2, 992 сп. Л. 34—41, 43—46. Отдельные листы, переплетенные в следующем порядке: 34, 40, 39, 37, 38, 36, 35, 41, 43—46. Входит в конволют 5.1.

9.3. Ленинград. БАН. 37.1.3, 993 сп. Л. 10—48. Входит в конволют 8.5. Отсутствующие листы восполнены рукописной копией, выполненной полууставом XVI в.

9.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{a/2}$. Л. 1—48. Входит в конволют 8.6.

9.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{a/2}$. Л. 6. Вплетен в экземпляр 9.4 между л. 8 и 9.

9.6. Львов. МУИ. № 1182/070 519. Л. 3—40. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой, корешок и уголки из черной кожи. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Ису-

са Навина и Книгу Судей. На обороте верхней крышки индексы: «Q 1182» и $\frac{11\,860/2}{070\,519}$. На л. 3 по подклейке дважды повторенная запись: «1712 апреля 3 дня».

Максименко. 726.

9.7. Москва. ГБЛ. № 6527. Л. 3—48. Переплет XIX в. из красной кожи с золотым тиснением. В центре верхней переплетной крышки тисненная золотом надпись: «Скоринъ». Корешок новый, реставрированный. На форзаце карандашная надпись: «б-ки Ф. И. Толстого». На переплетных листах помета А. Е. Викторова: «Вход. № 1572. Из импер. Публ. библ. ноября 1874 г.» Отсутствующие л. 1—2 заменены рукописным факсимиле XIX в. На л. 46 об. запись скорописью XVIII в.: «254 листа». Экземпляр из собрания **Ф. А. Толстого.**

Кеппен. 71; Немировский. 1976. С. 192; Сопиков. 108; Строев. 1829. 6.1.

9.8. Москва. ГБЛ. № 6528. Л. 9—31, 39—47. Переплет XIX в. из черной кожи с тиснением на корешке и сторонках. На корешке красный кожаный ярлык с тиснением: «Iсуса Навина. Судей». Ниже бескрасочное тиснение: «Praga 1519». Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина и Книгу Судей. Форзац из бумаги XIX в. с двухкрасочным рисунком (растительный орнамент). В начало вплетено 7 л. чистой бумаги XIX в. без водяных знаков. Вместо л. 32—38 вплетены листы чистой бумаги. На боковом поле л. 31 запись: «Mnie Laska Panie». Экземпляр из собрания профессора Виленского университета М. Бобровского (1784—1848). В 1847 г. продан библиофилу Владиславу Трембицкому (1806—1861). В дальнейшем поступил в Виленскую публичную библиотеку. А. И. Миловидов указывает следующие, в настоящее время не существующие записи: на обороте верхней крышки рукой М. Бобровского: «Skoryny przekładu Księga Jozuego, Sędziow. W Pradze Czeskiey 1519. 4°. W Xiędze Jozue staie z początku k. 8 i we srodku od 32 do 38 karty. Xięga Sędziow cała i dobrze zachowana. W skorą safianofą pod zlote ozdobki oprawiony exemplarz r. s. 50»; на первом чистом листе рукой В. Трембицкого: «Za ten urywek Biblii tłom. Skoryny zapłaciłem X. Bobrowskiemu r. s. 50. Wład. Trębicki».

Миловидов. 3; Немировский. 1976. С. 192.

9.9. Москва. ГИМ. Цар. А6. Л. 2—47. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина, Книгу Судей и Книгу Руфь. Переплет XIX в.— картон в коже с золотым орнаментальным тиснением на корешке и сторонках. На корешке наклеены красные кожаные ярлыки с золотым тиснением: «Библiя Скорины» и «2». Форзац из бумаги XIX в. с мраморным узором. На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ив. Ник. Царского № 6». В начало книги вплетено 3 чистых листа бумаги XIX в. На втором из них рукой П. М. Строева написано:

«Библия Скорины. 2», на третьем — «Книги Исуса Навина перев. доктором Фр. Скориной, Книга Судей, тоже. Книга Руфь, тоже». Вместо л. 48 вклеен чистый лист, на котором запись П. М. Строева: «Здесь при Книге Исуса Навина не достает последнего 48-го листа, содержащего послесловие. сент. 18. 1835». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 6.9.

9.10. Москва. УБ. № 314 128. Л. 9—48. Входит в конволют 8.23. Л. 1—8 заменены 4 л. рукописного текста конца XVIII — начала XIX в. На полях маргиналии XVIII в., аннотирующие содержание глав.

9.11. Саратов. УБ. № 853/9. Л. [?] — 48. Картонный переплет XX в. На корешке наклеены ярлыки: «№ 9», «Библия. Прага. 1517—19». На верхней крышке ярлык: «853». На обороте верхней крышки ярлык: «Отд. 1. Сочинения главной библиотеки № 9». Ниже печать: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». На л. 2 форзаца запись А. А. Гераклитова: «Иисуса Навина. № 10 Сахарова. Бумага без филиграней. На такой бумаге списаны многие акты Литовского государства нач. XVI века. Очевидно, некоторые книги Библии были вторично перепечатаны в Вильне после переезда Скорины из Праги. На пражском издании этой книги бумага с филигранью— вепрь. Бумажная фабрика была учреждена в Вильне в 1520 году». Первые отсутствующие листы восполнены рукописным факсимиле.

9.12. Ужгород. КМ. № М 434. Л 1—[?]. Входит в состав конволюта, включающего Книгу Исуса Навина, Книгу Судей, Книгу Руфь, Книгу Иудифь, Книгу Эсфирь. Переплет XIX в.— картон в коже. На полях маргиналии, пробы пера.

Микитась В. Л. Давні книги Закарпатського державного краєзнавчого музею: Опис і каталог. Львів, 1964. С. 53—54; Ларіонова Л. Друге життя стародруків // Прапор комунізму, 1986. 28 травня.

9.13.—9.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляры из собрания промышленников и купцов Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, упомянутые в описи 1578 г. («Исус Навин»).

Богданова. С. 282.

9.15.—9.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляры Супрасльского монастыря, указанные в описи от 6 августа 1645 г. («Исуса Навина книг 2»).

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1870. Т. 9. С. 204; Голенченко. 1979. С. 159.

9.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в XVII в. в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2.16.

9.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Университетской библиотеки в Варшаве. Входил в конволют 5.21.

9.19. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Сахаров. 1849. 10.

10. Книга Иудифь. Прага, 9 февраля 1519 г.

4°. $[1]^8$—$[2]^8$ $[3]^{10}$=л. 1—26= 26 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху слева. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги Іудиф-вдовици починаються. Зуполне выложены на руский язык доктором Франъциском Скориною из славнаго града Полоцька напред богу ко чти и людем посполитым к научению; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги Иудиф-вдовици; л. 3: Починается книга о жене Иудиф, еже отсече главу Олофернови, воеводе Навходнасора, царя Асиръскаго, избави людей ізраилевых, а имать глав 16; л. 26 [послесловие]: Доконана ест книга, рекомая Іудиф, с помощию бога в троици единого и матери его пречистое девици Марии людем посполитым руского языка к пожитку, повѣлением, працею и выкладом ученаго мужа, в лекарских науках доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька у великом месте Празском лѣта по нарожении нашего спасителя тысеща пятсот и девятого на десеть, месеца февраля, дня 9.

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрация: л. 1 («Іудиф вдовица отсече главу Олоферну воеводе»).

Орнамент: л. 2 об., 3. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 19 оттисков с 15 форм.

Баразна. 1; Владимиров. С. 79, 112, 113, 133, 134; Голенченко. 1986. 1.13; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 78; Немировский. 1978. 10; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 57—60; Строев. 1829. 8.1; Строев. 1836. 8.7; Ундольский. 1871. 14.

10.1. Варшава. НБ. XVI. 850. Л. 11—14. Поступили 23 июля 1947 г. в Ягеллонскую библиотеку в Кракове в дар от библиотеки, основанной в Балтиморе (США) Енохом Праттом (1808—1896). В 1948 г. переданы в Народную библиотеку в Варшаве.

10.2. Киев. ЦНБ АН УССР (отд. рукописей, фонд П. Н. Попова). Л. 1—26. Входит в конволют 3.1. Экземпляр Софрониева Молчанского монастыря.

10.3. Краков. УБ. Cim. 5490. Л. 11—14.

10.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/2. Л. 1—26. Входит в конволют 8.6. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

10.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—26. Л. 14—18 вплетены после л. 24. Входит в конволют 2.3. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Строев. 1828. 8.1.

10.6. Москва. ГБЛ. № 6529. Л. 1—26. Входит в конволют 2.9. Л. 26 значительно меньшего формата, чем остальные листы. Вклеен из другого экземпляра. На л. 1 карандашная помета: «1-й экз.»

Немировский. 1976. С. 194.

10.7. Москва. ГБЛ. № 6331. Л. 1—26. Кожаный переплет XX в. На обороте верхней переплетной крышки карандашная запись: «2-й экз. Отд. рукописей». На л. 2 в 3-й строке снизу от руки исправлено «триста» на «тридцат». На полях листов, на которых начинаются главы, приклеены обрезки атласных лент красного, зеленого, синего и желтого цвета.

Немировский. 1976. С. 194.

10.8. Москва. ГБЛ. № 6326. Л. 1—25. Кожаный переплет 1976 г. На приклеенном к л. 1 листе чистой бумаги рукой А. Е. Викторова написано: «Из Библии доктора Скорины. IX. Кн. Іудифь, напеч. в Праге, в 1519 г. Ундол. Оч. библ. № 14». Отсутствующий л. 26 восполнен рукописным факсимиле. На форзаце карандашные пометы: «Отд. рукописей», «3-й экз.»

Немировский. 1976. С. 194.

10.9. Москва. ГИМ. Цар. А8. Л. 2—26. Входит в конволют 2.10. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 8.7.

10.10. Москва. ЦГАДА. № 2 ц. п. Л. 1—2, 4—26. Отсутствующий л. 3 заменен рукописным текстом XVIII в. Входит в конволют 2.12. Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище Московского архива Коллегии Министерства иностранных дел.

Штриттер. С. 184—185.

10.11. Ужгород. КМ. № М 434. Л. 1—26. Входит в конволют 9.12.

10.12—10.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляры из собрания промышленников и купцов Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, упомянутые в описи 1578 г. («Иудифь»).

Богданова. С. 282.

10.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Сахаров. 1849. 10.

10.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Библиотеки Академии наук. Возможно, входил в состав конволюта из 8 пражских изданий Ф. Скорины, приобретенного П. М. Строевым в 1829 г. в Шенкурске.

Сахаров. 1849. 10; Барсуков Н. Жизнь и труды П. М. Строева. СПб., 1878. С. 185.

10.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

10.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии № А 1/11. Л. 1—26. Входил в конволют 3.24.

11. Книга Судей. Прага, 15 декабря 1519 г.

4°. $[1]^8$—$[6]^8$=л. 1—48=48 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги Судей, еже от еврей называются Шофътим. Зуполне выложены на русъкий язык доктором Франъцициском Скориною из славнаго града Полоцка богу ко чти и людем посполитым к науце починаются; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги Судей Ізраилевых; л. 4: Починаеться Книга Судей сынов Израилевых, зовемая от евреи Шофтим, по-гречески иже Критеос, а по-латине Юдикум, а замыкаеть в собе глав 21; л. 48 об. [послесловие]: Кончается Книга Судей, зовемая еврейским языком Шофтим, всех сотворителю богу в троици единому и его пренасвятейшой и пренадостойнейшой и пренаяснейшой матери, всегда девици, Марии ко чти и всем небесным силам, святым и святицам божиим ко славе и людем посполитым рускаго языка к доброму научению. Выдана и выложена повѣлением и працею ученаго мужа Франциска Скорины из славнаго града Полоцка, в науках и в лекарстве учителя, у великом месте Празском по летех нарожения нашего спасителя тысеща пятистех и деветинадесяти, месеца книжънаго декаврия, дня пятогонадесеть. Буди богу хвала во вѣки веком. Аминь; л. 48 об. [пустой].

Шрифт: 75 см.

Иллюстрация: л. 1 («Самсон пресилный расторгал льва на пути»).

Орнамент: л. 3 об., 4, 48. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 24 оттиска с 19 форм.

Баразна. 7; Владимиров. С. 80, 113, 114, 149; Голенченко. 1986. 1.14; Каратаев. 1861. 11; Каратаев, 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 77; Немировский. 1978. 11; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 112—116; Строев. 1829. 6.2; Строев. 1836. 6. 4; Ундольский. 1871. 14.

11.1 Ленинград. БАН. 37.1.2, 992 сп. Л. 2—14, 16—23, 27—30, 42—47. Входит в конволют 5.1. Экземпляр из собрания А. С. Ширяева.

11.2. Ленинград. БАН. 37.1.3, 993 сп. Л. 2—8, 10, 12—15, 17, 19—24, 26—31, 33—48. Входит в конволют 8.5. Заставки раскрашены. На л. 48 об. зачерненная запись.

11.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/2. Л. 1—48. Входит в конволют 8.6. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

11.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/2. Л. 1—21, 25—47. Без переплета. Возможно, выделен из конволюта из собрания Ф. А. Толсто-

го, включавшего Книгу Исуса Навина и Книгу Судей. В последней отсутствовало 5 листов.

Строев. 1829. 6.2.

11.5. Львов. МУИ. № 1182/070 519. Л. 2—32, 35—38, 41—48. Входит в конволют 9.6. На л. 48 об. печать: «Національний музей у Львові» и записи XVIII в.: «По м[и]л[о]сти б[о]жий велих», «Сия книга глаголемая Библея из верхние канцелярии... подъячего... Иванова сына Бугайкого».

Максименко. 727.

11.6. Москва. ГБЛ. № 6322. Л. 1—48. Входит в конволют 9.8. Л. 44 вложен в экземпляр отдельно. На л. 11 скорописью XVIII в.: «помилуй тебе господи аминь». На л. 44 об. запись XIX в.: «Kartka z Biblji... Fran. Skoryny z Połocka».

Немировский. 1976. С. 192, 194.

11.7. Москва. ГБЛ. № 6323. Л. 2—8, 10—48. Переплет XX в.— доски в коже с тиснением. На обороте верхней переплетной крышки карандашные записи: «Прага, 15.XII.1519», «2-й экз.», «Отд. Рукоп.» На л. 4 об. исправлена опечатка «седмидети» (вместо «седмидесети»), сверху надписано «се» (XVI в.). На л. 7 на поле надпись XVIII в.: «Сторы». На л. 48 об. белорусские вирши XVI—XVII вв.

Немировский. 1976. С. 194.

11.8. Москва. ГБЛ. № 6530. Л. 2—7, 10—15, 17—31, 34—39, 43—47. Переплет 1974 г.— доски в коже. На обороте верхней крышки карандашные записи: «Прага, 1519», «3 экз.», «Шибанова». На обороте нижней крышки карандашная запись: «Книга переплетена и реставрирована в 1974 г. Переплетал Ю. Серов». Между л. 7 и 10, 15 и 17 вклеены рукописные копии утраченного текста (XVII в.). Утраченная нижняя часть л. 46 восполнена скорописью XVII в. На полях маргиналии: л. 7: «I[су]с Навин... [отрезано] и погреб... лет 110»; «Ваалу и Астарофу служат жидове»; л. 26.: «просят 5 або был 20 над ним»; «присяга Ефаю пред б[о]гом в Масфѣ».

Немировский. 1976. С. 194.

11.9. Москва. ГИМ. Цар. А6. Л. 1—48. Входит в конволют 9. 9. Гравюра раскрашена. На л. 16 на боковом поле красными чернилами написано «руно». На л. 32 маргиналии XVII в. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 6.4.

11.10. Москва. УБ. № 314 128. Л. 1—48. Входит в конволют 8.23. На полях маргиналии XVI—XVII вв. типа: «соудя Овесаи имел у себе 30 сын, а дочок 30. Всех сънов поженил сам и дочки замуж подавал» (л. 2 об.). На л. 48 об. владельческая запись XVII в.: «Ра[фа]ил Корсак божою м[и]л[ос]тю». Экземпляр из библиотеки униатского митрополита Киева в 1625—1640 гг. Рафаила Корсака.

Голенченко. 1979. С. 159.

11.11. Прага. НБ. Tres Sr 1. Л. 41, 42, 47, 48. Листы обнару-

жены П. Покорным в 1977 г. в переплете конволюта, включающего книги: König K. Process Practica und Gerichtsordnung. Leipzig. 1541; Gerichtlicher Process. Frankfurt, 1536.

Pokorný P. R. Nové zlomky Skorinovy Bible ve Státni knihovně ČSR // Ročenka Státní knihovny ČSR v Praze. 1976. Praha, 1978. S. 56—70; Sokolová F. Nad některými problémy života a díla Francyska Skoryny // Slavia. 1978. Roč. 47. Č. 3. S. 308—323; [Sokolová F.]. Cyrilské tisky. Výstava z fondů Státní knihovny ČSR... Praha. 1982. 9.

11.12. Ужгород. КМ. № М 434. Л. 1— [?]. Входит в конволют 9.12.

11.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания промышленников и купцов Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, упомянутый в описи 1578 г. («Судьи»).

Богданова. С. 282.

11.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в XVII в. в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2. 16.

11.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Университетской библиотеки в Варшаве. Входил в конволют 5.21.

11.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Сахаров. 1849. 10.

12. Книга Бытия. Прага, 1519 г.

4^0. $[1]^8$—$[11]^8$ $[12]^6$=л. 1—94=94 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Ошибочная колонцифра «иі» на л. 20 зачеркнута киноварной чертой и от руки исправлена на «К». Ошибочная колонцифра «К» на л. 22 точно также исправлена на «КВ». Печать в одну краску.

Л. 1 [общий титульный лист]: Бівлия руска выложена доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцька богу ко чти и людем посполитым к доброму научению; л. 1 об. [гравюра]; л. 2: Предъсловие доктора Франъциска Скорины с Полоцька во всю Бивлию рускаго языка; л. 7: Сказание во первые Книги Моисеовы, рекомые Бытья, доктора Франъциска Скорины; л. 8 об. [гравюра]; л. 9: Починаються перъвыи Книги Моисеовы, рекомые от еврей Брешис, по-греческии же и по-латине Енезеос, а по-рускии Бытья. И замыкають в собѣ глав 50; л. 94 [послесловие]: То ест конець первых Книг Моисеовых, еже от еврей называются Брешис, по-греческии же и по-латине именуются Енезеос, а по-руски Бытья. Божиею помощию зуполнѣ выложены и вытиснены повѣлением и пилностию ученого мужа, в лекарских науках доктора Франциска Скорины с Полоцка у великом месте Празском по летех воплощения слова божия тысещного пятьсотог[о] деветь на 10; л. 94 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 об. [Битва ангелов с дьяволами], 8 об. [Шесть дней творения], 9 [Бог в раю]. 3 оттиска с 3 форм.

Орнамент: л. 1 [рамка титульного листа, отпечатанная с 4 форм], 94. 5 оттисков с 5 форм.

Инициалы: 54 оттиска с 25 форм.

Баразна. 18—28, 48; Владимиров. С. 66, 79, 80, 114—119, 129; Голенченко. 1986. 1.15; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 76; Немировский. 1978. 12; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 60—72; Сопиков. 108; Строев. 1829. 5.1; Ундольский. 1871. 14.

12.1. Владимир. МЗаповедник. № XII —215. Л. 2—7, 9—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVIII—XIX вв.— доски в темно-вишневом бархате. На л. 2 запись: «Из библиотеки Суздальского Спасо-Евфимьева монастыря».

Каталог старопечатных книг Церковно-исторического хранилища при братстве святого благоверного великого князя Александра Невского. Вязники. 1898. С. 5. № 1; Шляпкин И. А. Описание рукописей Суздальского Спасо-Евфимьего монастыря. СПб., 1881. С. 65; Его же. Св. Дмитрий Ростовский и его время. СПб., 1891. С. 121, 131.

12.2. Киев. ЦНБ АН УССР. Кир. 687. Л. 10—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVII—XVIII вв.— доски в коже с тиснением. Корешок переплета не сохранился. На обороте верхней крышки печать: «Лаврський музей». На л. 82 и 94 об. польские и латинские записи XVIII в. На л. 83 об. и 88 об. латинская транскрипция части текста. Л. 94: «Перевод вольный. Г. Полоцк, Витепской губернии, а г. Прага, где печатана Библия сия, состоит в Богемии. 1862 года мая 2 дня. Мѣстечка Горинерода протоиерей Іоанн Опатович». На обороте нижней переплетной крышки запись: «1772 taxiążka dostała sie cerkwi Korlińskiego po smierci Symona Horewskiego». Экземпляр Церковно-археологического музея Киевской духовной академии. С 1923 г.— в Музее Киево-Печерской лавры.

Попов П. М. Слов'янськи інкунабули київських бібліотек // Бібліологичні вісти. 1924. № 1—3. С. 154—155; Петров С. О., Бирюк Я. Д., Золотарь Т. П. Славянские книги кирилловской печати XV—XVI вв.: Описание книг, хранящихся в Гос. публ. б-ке УССР. Киев, 1958. С. 13.

12.3. Краков. УБ. Cim. 5430. Л. 36. Фрагмент, извлеченный из переплета.

12.4. Ленинград. БАН. 37.1.1. Л. 1—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVIII в.— картон в коже с орнаментальным золотым тиснением на корешке и сторонках. На корешке тиснение: «Библіа. Часть I». Обрез окрашен. Форзац из бумаги

XVIII в. с мраморным узором. На переплетных листах печать: «Рукописное отделение библиотеки имп. Академии наук». В гербовый щит рамки титульного листа врисована стилизованная шишка с акантовой листвой. На л. 1 по подклейке подпись: «Василий Лукич Машков». По первым листам внизу сильно обрезанная вкладная.

Бакмейстер И. Опыт о библиотеке и кабинете редкостей и истории натуральной Санкт-Петербургской Академии наук. СПб., 1779. С. 65—69.

12.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/1. Л. 3—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XIX в. с картонными крышками и кожаным корешком. На корешке золотое тиснение: «Библия, переведенная Скориною 1517—1519. Часть I». На корешке вытиснены также герб Российской империи и монограмма: «ИБ». Л. 1 и 2 заменены литографированным факсимиле. Между л. 1 и 2 вклеен портрет Ф. Скорины, факсимильно воспроизведенный от руки пером на бумаге верже XIX в. Экземпляр А. И. Кастерина, приобретенный им около 1840 г.

12.6. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/1. Л. 10. Вплетен в экземпляр 12.5 после л. 10.

12.7. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/1. Л. 15—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVIII—XIX вв.— доски в коже с тиснением на корешке и сторонках. На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки Ивана Прокофьевича Коротаева». Отсутствующие л. 1—3 восполнены литографскими факсимиле, л. 4—14 — 9 листами рукописного текста (скоропись XVII — начала XVIII в.). Л. 94: «Всего сей книге от печатания до сего 730 года 211 лет». Экземпляр И. П. Каратаева, приобретенный им в 1848 г. вместе с Экклесиастом за 150 руб.

Каратаев. 1878. С. 41.

12.8. Львов. МУИ. № 11 859/070 411. II. Л. 5—7, 9—24, 26—39, 49—92. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Реставрированный переплет XVII в.— доски в коже с тиснением. На верхней крышке тисненый средник: лев и единорог под короной (эмблема Московского печатного двора). На нижней крышке медные жуковины. На корешке тиснение: «Библія». Медные застежки. На многих листах печати: «Націоналний музей у Львові». На боковых полях многочисленные маргиналии XVIII в., в которых аннотируется содержание глав.

Максименко. 721.

12.9. Москва. ГБЛ. № 6533. Л. 1, 3—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XIX в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. На л. 3 и других печать: «Библиотека Московской Духовной Академии». Гравюры и инициалы раскрашены.

Каратаев. 1878. С. 40; Немировский. 1976. С. 193.

12.10. Москва. ГБЛ. № 6534. Л. 9—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа и Второй закон. Переплет XIX в.— доски в коже с бескрасочным тиснением на корешке и сторонках. На корешке темно-зеленый кожаный ярлык с золотым тиснением: «Библія Скоринина». Медные застежки. На обороте верхней крышки, л. 9, 18 и др. печать: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». На форзаце ярлык: «Отд. 1. Сочинения Главн. библиотеки. № 6». Листы 1—3 заменены литографированным, а листы 4—8 — рукописным факсимиле. На полях маргиналии XVII—XVIII вв., многочисленные пометы «зри». Л. 44 об.: «Стрѣтеніе г[о]с[по]дне в четверг» (XVIII в.); л. 48 об.: «Егда доткнется отец» (XVIII в.). На л. 71 об. и 94 об. рисунки пером— рожица и священнослужитель перед аналоем с иконой. На л. 94 об. подпись: «рисовал ...» (далее неразборчиво). Экземпляр Саратовского государственного университета, в 1932 г. переданный в ГБЛ.

Немировский. 1976. С. 193.

12.11. Москва. ГБЛ. № 6535. Л. 6, 11—19, 22—27, 30—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVII в.— доски в коже с бескрасочным тиснением на сторонках. На верхней крышке в орнаментальном среднике изображение орла. На верхней крышке наклеен бумажный ярлык с надписью: «9 №№ 13—17. Пятикн. Моис.» На обороте верхней крышки экслибрис: «Из библиотеки графа Ф. А. Толстова. Отдел VII. № 5». Здесь же рукой А. Е. Викторова помета: «Вх. № 1572. Из Императ. Публ. Библ. ноября 1874 г.» В начало книги вплетено 10 чистых листов бумаги XVIII в.; после л. 6 — еще 3 чистых листа. На полях некоторых листов маргиналии XVII в. На л. 14 неразборчивая запись. Л. 94 об.: «Книги Моисѣевы», «Станград» (XVII в.). Экземпляр Ф. А. Толстого.

Немировский. 1976. С. 193; Отчет МПРМ за 1873—1875 гг. М., 1877. С. 26.

12.12. Москва. ГБЛ. № 6536. Л. 10—12, 21, 19, 20, 22—85, 87, 86. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа. Переплет XIX в.— доски в светло-коричневой замше с орнаментом, отпечатанным темно-коричневой краской. Форзац из бумаги с мраморным узором. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Библіотеки Козельск. Введенск. Оптиной пустыни. Отд. 2. № 28 главной описи». На переплетных листах печать: «Библіотека Козел. Введ. Опт. пус. № к. 27/01/28» (числа вписаны от руки). На л. 37, 39, 43 и др. пометы «+зри» (XVII в.). Экземпляр Козельской Введенской Оптиной пустыни.

Немировский. 1976. С. 193.

12.13. Москва. ГИМ. Хлуд. 5. Л. 1, 7, 6, 4, 5, 3, 2, 8—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит,

Числа, Второй закон. Переплет XVIII в.— доски в коже без тиснения. Обрез окрашен. Форзац из синей бумаги XVIII в. На корешке наклеены бумажные ярлыки с надписями: «Хлуд. 5», «№ 5 Хлуд. печат». На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из библиотеки А. И. Хлудова № 5». На форзаце, титульном листе и некоторых других листах круглые печати: «ГИМ. Отделение рукоп.» На л. 1 запись XVIII в.: «от Рождества Христова в 1519 году». На л. 4 первого форзаца карандашные монограммы $\frac{A}{D}$ и $\frac{A}{G}$. Л. 93 об.: «Сия книга Епифанского уездного суда капеиста Петра Иванова сына Крафтлѣса» (XIX в.). Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

Попов А. Н. 5.

12.14. Москва. ГИМ. Цар. А5. Л. 19—24. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XVI—XVII вв.— доски в коже с орнаментальным бескрасочным тиснением на корешке и сторонках. Обрез окрашен синей краской. Медные застежки. На корешке наклеены бумажные ярлыки с надписями: «ЦарА», «5», «№ 5». На л. 19 круглая печать: «ГИМ Отделение рукоп.» На л. 20, 39, 52 маргиналии XVIII в. На л. 39 об. монограмма «МТК». На л. 94 об. пробы пера — повторенный несколько раз польский алфавит и запись: «Mnie wielce łaskawemu panu y bratu». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 5.5.

12.15. Москва. ГИМ. Щап. 70. Л. 9—94. Переплет XIX в.— доски в коже с золотым тиснением на корешке и сторонках. На корешке золотая тисненая надпись: «Библия Скорины». Медные застежки. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

Каратаев. 1883. 13.

12.16. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 1, 2, 8—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон. Переплет XX в., сделанный при реставрации,— доски в коричневой коже. Одна медная застежка. На обороте верхней крышки экслибрис: «Государственного древлехранилища памятники письменные. 5-й отдел, рубрики IV, № 1, ч. 1-ая». На верхней крышке ярлык: «Сейф № 1. Церковная печать. 1, ч. 1». В начало книги вплетено 4 листа чистой бумаги XVIII в. На первом из этих листов зачеркнутый индекс «$963^{4°}$», на втором запись XIX в.: «Библія Руская, выложен. Доктором Франциском Скориной, напечатана в Праге в 1517—1519 гг.» Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера.

Сопиков. С. 38—39; Штриттер. С. 179—182.

12.17. Одесса. ГНБ. № 1/9066. Инв. № 445 758. Л. 1, 2, 11—94. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа и Второй закон. Ветхий переплет — доски с

остатками кожи. На переплетных листах в конце конволюта запись: «Сия книга получена мая 24 дня 1786 года в Киеве П. И. Левандою от г[оспо]д[и]на тестя ... товарища Иліи Николаевича Скребицкого в дар».

12.18. Тюмень, ОблМ. Л. 1—94 [?]. Входит в состав конволюта, включающего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа и Второй закон.

12.19. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в 1601 г. в описи Николаевского Корельского монастыря («Бытия в полдесть печатная»).

Голенченко. 1979. С. 155—156; Макарий, еп. Историко-статистическое описание Николаевского Корельского третьеклассного монастыря // Чтения в О-ве ист. и древностей российских. 1879. Кн. 1. С. 38.

12.20 — 12.21. Местонахождение неизвестно. Два экземпляра, указанных в описи от 6 августа 1645 г. Супрасльского монастыря («Бытиа книга 1», «Книг Мойсеовых, в единой книзе описанных, 5»).

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. Вильна, 1870. Т. 9. С. 204; Голенченко. 1979. С. 159.

12.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Троице-Сергиева монастыря, указанный в «Описи книгам, в степенных монастырях находившимся» 1653 г. («Книга в полдесть Бытия, поволочена кожею, без досок»).

Ундольский. 1848. Опись.

12.23. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева.

Каратаев. 1878. С. 40; Сахаров. 1849. 10.

12.24. Местонахождение неизвестно. Входил в состав конволюта, включавшего Книги Бытия, Исход, Левит, Числа, Второй закон, из собрания Перемышльской капитульной библиотеки.

Петрушевич А. С. Каталог церковнославянских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся на археологическо-библиографической выставце в Ставропигийском заведении. Львов, 1888. С. 40—41.

13. Книга Исход. Прага, [1519 г.]

4°. $[1]^8—[8]^8$ $[9]^6—[10]^6$=л. 1—76=76 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Колонцифра на л. 15 передана индексом «ІЕ». Ошибочная колонцифра «ЗИ» на л. 70 зачеркнута киноварной чертой и от руки исправлена на «0». Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги вторый Моисеовы, зовемые Исход. Зуполне выложены на руский язык доктором Франъциском Скориною с Полоцька богу в троици единому и пречистой матери его ко чти и людем посполитым к науце; л. 1 об.: Предословие

доктора Франъциска Скорины с Полоцька во Книги Исход Моисеовы; л. 5: Починаються вторыи Книги Моисеовы, рекомые от еврей Гелесмот, по-гречески Ексодос, по-латине Екситус, а поруски Исход, а имають в собе глав 40; л. 76 [послесловие]: Доконаны суть вторыи Книги Моисеевы, рекомыи от еврей Геллесмот, по-греческыи Ексодос, по-латине Екситус, а по-рускии Исход, працею и пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка во славном великом месте Празском; л. 76 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Дщера фараонова знашла отроча Моисея у воде»), л. 45 об. («Взор кивота или скрини завета г[о]с[по]дьня»), л. 46 об. («Взор стола, на нем же бѣ хлеб посвященый»), л. 47 об. («Взор светилника златого светием его»), л. 50 об. («Взор требника, на нем же приношаху жертвы»), л. 52 об. («Взор риз жреческих, еже быша на Аароне»). 6 оттисков с 6 форм.

Орнамент: л. 5. 1 оттиск.

Инициалы: 43 оттиска с 24 досок.

Баразна. 3, 36, 38, 39, 41; Владимиров. С. 66, 80, 119, 146—147; Голенченко. 1986. 1.16; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 76; Немировский. 1978. 13; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 72—80; Сопиков. 108; Строев. 1829. 5.2; Строев. 1836. 5.1; Ундольский. 1871. 14.

13.1. Владимир. МЗаповедник. № XII—215. Л. 1—44, 48—76. Входит в конволют 12.1.

13.2. Киев. ЦНБ АН УССР. Кир. 687. Л. 2—34, 36, 37, 39, 40, 42—45, 51—75. Входит в конволют 12.2. На л. 72 об.— 75 об. частично обрезанная польская запись.

13.3. Ленинград. БАН. 37.1.1. Л. 1—76. Входит в конволют 12.4.

13.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/1 Л. 1—76. Входит в конволют 12.5. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

Сахаров. Б. м. и г. 14.

13.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/1. Л. 1—76. Входит в конволют 12.7. На л. 76 об. частично заклеенная запись: «...рукою подписал року 680...» Экземпляр из собрания И. П. Каратаева.

13.6. Ленинград. ГПБ. I.5.4в/1. Л. 2—26, 28, 29, 31—40, 42—44, 49—51, 53—70, 72—75. Входит в состав конволюта, включающего Книги Исход и Левит. На л. 5 в заставке на правом гербовом щите от руки воспроизведена монограмма сложного рисунка.

13.7. Львов. МУИ. № 11 859/070 411. II. Л. 1—76. Входит в конволют 12.8. Иллюстрации и заставка раскрашены. На полях многочисленные маргиналии XVIII в. Между л. 16 и 17 вклеен 1 лист рукописного описания (XIX в.) конволюта, включавшего Книги Исход, Числа, Исуса Навина, Судей и три первых Книги Царств. Описание подписано «Н. Н.» Описание такого типа: «Книга 1 Исход. По Каратаеву (73-го г.) книга 13-я 76 листов, 6 грав. Есть ли бы полная с предисловием и заглавным листом,

то оценится 200 р. В моей, к сожалению, недостает первых 9-ти листов. 45 лист приписан уставом. Письмо конца 17 века...» На л. 76 запись XIX в.: «...опочивала еси пресвятая Богородица».

13.8. Львов. МУИ. № Q 415/070 511. Л. 10—42, 44, 46—48, 50—55, 57—76. Переплет — XIX в.—картон в форзацной бумаге с мраморным рисунком, корешок и уголки из пергамена. Входит в состав конволюта, включающего Книги Исход и Числа. На обороте верхней переплетной крышки наклеен ярлык: «Скорина. Книга царств [зачеркнуто] Исход Числа [дописано карандашом] ad 415 15171 iq». На обороте верхней крышки и на переплетных листах круглая печать: «Національний музей». Отсутствующие л. 45 и 56 восполнены рукописным факсимиле. Л. 42: «Xęgi z me... y schol Hlawazy» (XVIII в.). Л. 76 об.: «Hic liber meus Festis est Deus» и неразборчивая украинская надпись: «...оученик Горек...»

Максименко. 722.

13.9. Москва. ГБЛ. № 6537. Л. 1—76. Входит в конволют 12.9. На полях маргиналии. Экземпляр Московской духовной академии.

Каратаев. 1878. С. 40; Немировский. 1976. С. 193.

13.10. Москва. ГБЛ. № 6538. Л. 2—51, 53—76. Входит в конволют 12.10. Отсутствующий л. 1 заменен рукописным факсимиле. Заставка и инициал на л. 5 и гравюры на л. 45 об. и 50 об. раскрашены. На л. 5 и др. печать: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». На полях маргиналии XVIII—XIX вв. типа: «Как нам Христос народився» (л. 31 об.), «От Исхода чтение» (л. 56), «Георгия великомученика».

Немировский. 1976. С. 193.

13.11. Москва. ГБЛ. № 6539. Л. 8—48. Входит в конволют 12.11. Отсутствующие л. 2—7 заменены рукописным факсимиле. В начало книги вплетена 10-страничная тетрадка чистых листов XIX в. На л. 1 тетрадки карандашная запись: «Исход и Левит 1519 Скорины Прага», на л. 2: «Библия Скорины 1» и экслибрис: «Из библиотеки Ив. Ник. Царского № 5», на л. 3 рукой П. М. Строева: «Книга Исход, перев. доктором Фр. Скориною. Книга Левит, тож». На л. 5—10 факсимильная рукописная копия отсутствующих л. 2—7. После л. 48 вплетен рукописный лист, на котором рукой П. М. Строева сделана запись: «В сей книге Исход должно быть 76 листов; не достает 28-ми конечных. Сент. 28. 1838». Далее неразборчивая подпись. Гравюры на л. 45 об., 46 об., 47 об. раскрашены. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Немировский. 1976. С. 193; Строев. 1836. 5.1.

13.12. Москва. ГБЛ. № 6540. Л. 9—44, 46—76. Входит в конволют 12.12. На полях маргиналии XVII—XVIII вв.: «Власть судит мудри яко змія» (л. 9 об.), «Глухие слышат, нѣмыя г[лаго]лати» (л. 10), «Милостивый Сия книга... Пермыская Пермыскаго мещанина». На нижнем поле л. 20 рисунок пером (голова Христа).

Немировский. 1976. С. 193.

13.13. Москва. ГИМ. Хлуд. 5. Л. 1—48, 50—56, 58—76. Входит в конволют 12.13. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

13.14. Москва. ГИМ. Цар. 5. Л. 2—16, 18—40, 57—64, 66—70, 72—75. Входит в конволют 12.14. Отсутствующие л. 17 и 41—48 заменены рукописными факсимиле, причем на л. 45 об., 46 об. и 47 об. от руки воспроизведены гравюры. После рукописного л. 48 вклеено 5 чистых листов бумаги XVIII в.; на четвертом листе запись: «Библея артилерiи поручика Федора Шапашникова». Здесь же зачерненная запись. На л. 16, 31 об., 37 об., 58, 59 об. и др. маргиналии XVIII в. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Строев. 1836. 5.1.

13.15. Москва. ГИМ. Щап. 70. Л. 2—76. Входит в конволют 12.15. Гравюры раскрашены. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

13.16. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 1—64, 66—76. Входит в конволют 12.16. Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище Московского архива Коллегии иностранных дел.

Сопиков. С. 38—39; Штриттер. С. 179—182.

13.17. Одесса. ГНБ. № 1—9066, инв. № 445 758. Л. 1—39, 42—69, 71—76. Входит в конволют 12.17.

13.18. Тюмень, ОблМ. Л. 1—76 [?]. Входит в конволют 12. 18.

13.19. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи 1638 г. Московского Новоспасского монастыря, и в 1653 г.— в «Описи книгам, в степенных монастырях находившихся» («Книга Моисеов Исход, в полдесть, печать Литовская»).

Ундольский. 1848. Опись. С. 17. № 640.

13.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи от 6 августа 1645 г. Супрасльского монастыря («Книг Мойсеовых, в единой книзе описанных, 5»). Входил в конволют 12.21.

13.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева. Входил в конволют 12.23.

13.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Перемышльской капитульной библиотеки. Входил в конволют 12.24.

13.23. Местонахождение неизвестно. Л. 1, 2, 7, 8. В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

14. Книга Левит. Прага, [1519 г.]

4°. $[1]^8$—$[6]^8$ $[7]^6$=л. 1—54=54 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Ошибочная колонцифра «41» на л. 42 исправлена от руки чернилами во всех экземплярах. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги третие Моисеовы, зовемые Леувит. Зуполне выложены на руский язык доктором Францискoм Скориною с Полоцька богу в троици единому и пречистой матери его Марии ко чти, и людем всим к науце; л. 1 об. [надпись над гравюрой]: Сей ест Аарон, архиерей наивышший сынов ізраилевых, брат Моисеев, правнук Леувиев, от него же называется книга сия ЛЕУВИТ; л. 2: Предъсловие доктора Франциска Скорины с Полоцька во книги Леувит Моисеовы; л. 6 об. [подпись под гравюрой]: То ест образ требника, на нем же приношаше Аарон жертвы г[о]с[по]ду богу, он же стоиваше во притворе храмове, и на той крате, еже висить посреди его, паляху жертвы, огнь же всегда горяше зысподу на огнищи его; л. 7: Починаются третие Книги Моисеовы, зовемые от еврей Ваикра, по-гречески Леувитикос, по-латине Оферториус, по-руски же Леувит, а мають глав 27; л. 54 [послесловие]: Доконаны суть трѣтии Книги Моисеевы, рекомыи от еврей Ваикра, по-грѣческии Леувитикос, по-латине Оферториус, а по-рускии Леувит, божиим преизволением, працею и пилностию ученаго мужа, в лекарских науках доктора Франъциска Скорины из славнаго града Полоцька во великом месте Празском людем посполитым к доброму навчению; л. 54 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Г[о]с[по]дь Бог глаголет к Моисею у храму свѣдения»), л. 1 об. («Сеи есть Аарон, архиерей наивышший...»), л. 6 об. («То ест образ требника...»). 3 оттиска с 3 форм.

Орнамент: л. 6, 7. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 30 оттисков с 19 форм.

Баразна. 22, 37, 39; Владимиров. С. 66, 80, 120—121, 129—130, 147; Голенченко. 1986. 1.17; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 76; Немировский. 1978. 14; Сахаров, 1849. 10; Скарына. С. 80—88; Сопиков. 108; Строев. 1829. 5.3; Строев. 1836. 5.2; Ундольский. 1871. 14.

14.1. Владимир. МЗаповедник. № XII—215. Л. 2—54. Входит в конволют 12.1.

14.2. Киев. ЦНБ АН УССР. Кир. 687. Л. 1—54. Входит в конволют 12.2. От первого листа сохранился лишь небольшой фрагмент. Л. 6: вкладная белорусская запись XVIII в., сделанная священником Павлом Лецевичем. Л. 22 об. и сл.: польская запись с датой 1624 г. Л. 25: «AD 1623 23d. februarii». Л. 54 об.: неразборчивые белорусские и польские записи. Среди них: «Roku 1757... rodził Wasiły Horewsky».

14.3. Ленинград. БАН. 37.1.1, 991 сп. Л. 1—29, 32—54. Входит в конволют 12.4.

14.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4[а/1]. Л. 2—54. Входит в конволют 12.5. Экземпляр А. И. Кастерина. Вместо отсутствующего л. 1 вклеен л. 7 из другого экземпляра.

14.5. Ленинград. ГПБ. Без №. Л. 7. Вклеен в экземпляр 14.4.

14.6. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/1. Л. 1—54. Входит в конволют 12.7. Экземпляр И. М. Каратаева.

14.7. Ленинград ГПБ. I.5.4в/1. Л. 2—5, 9—24, 26—54. От л. 54 сохранилась нижняя часть. Входит в конволют 13.6.

14.8. Львов. МУИ. № 11 859/070 411. II. Л. 1, 4—5, 10—31, 33—54. Входит в конволют 12.8. Гравюры на л. 1 и 1 об. раскрашены. На л. 1 об. и 54 об. печать: «Національний музей у Львові». На полях русские и польские маргиналии XVIII в. На л. 54 об. нарисован 6-конечный крест. Здесь же неразборчивая русская запись XVIII в.

14.9. Москва. ГБЛ. № 6541. Л. 1—54. Входит в конволют 12. 11. Гравюры на л. 1, 1 об., 6 об. и заставка на л. 7, а также некоторые инициалы раскрашены. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

Немировский. 1976. С. 193.

14.10. Москва. ГБЛ. № 6542. Л. 2—54. Входит в конволют 12.9. На полях маргиналии. Экземпляр из собрания Московской духовной академии.

Немировский. 1976. С. 193.

14.11. Москва. ГБЛ. № 6543. Л. 1—54. Входит в конволют 12.12. Л. 15 об.— польская запись XVII в.: «Ludzom tym ktore bywaio w domach bożych ktoreg to wam dam... sci wernech i wibranych swoich nabożaich ludzy pospolitoho... du ludzom uszczen... na Iezusa Christusa». На л. 54 об. неразборчивая запись на польском (?) языке. На полях многих листов пометы «зри» XVII—XVIII вв.

Немировский. 1976. С. 193.

14.12. Москва. ГБЛ. № 6544. Л. 2—6, 8—54. Входит в конволют 12.10. На поле л. 6 примитивный рисунок тушью (распятие). Гравюра на л. 6 об. раскрашена; на гравюре надпись «Жертовъник» (XVI в.). На л. 9 карандашная запись: «brakuie kart 2» (XIX в.). На полях многих листов и на л. 54 об. вытертые и неразборчивые белорусские записи.

Немировский. 1976. С. 193.

14.13. Москва. ГБЛ. № 8784. Л. 2. На нижнем поле карандашная запись: «Biblia Scorinae Pars XV f. 2. Левит Прага (1519), л. 2».

14.14. Москва. ГИМ. Хлуд. 5. Л. 1—54. Входит в конволют 12.13. Экземпляр А. И. Хлудова.

14.15. Москва. ГИМ. Цар. 5. Л. 2—5, 7, 8, 11—15, 17—54. Входит в конволют 12.14. Отсутствующие листы заменены рукописным факсимиле. Л. 15 подклеен рукописным нотным текстом. На л. 18, 19 об., 20, 21 и др. маргиналии XVII в. На л. 54 об. пробы пера: «вышедши Aa b c d e f g h [и т. д.] Ba be bo bu Ca ce ci co cy Da de di do du [и т. д.] Mnie wielce łaskawy... bracie dobrego zdrowya». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

14.16. Москва. ГИМ. Щап. 70. Л. 1—54. Входит в конволют 12.15. Гравюры раскрашены. Экземпляр из собр. П. В. Щапова.

14.17. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 1—43, 46—54. Входит в конволют 12.16.

14.18. Одесса. ГНБ. № 1—9066. Инв. № 445 758. Л. 2—5, 8, 10—54. Входит в конволют 12.17.

14.19. Тюмень. ОблМ. Л. 1—54 [?]. Входит в конволют 12.17.

14.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи от 6 августа 1645 г. Супрасльского монастыря («Книг Мойсеовых, в единой книзе описанных, 5»). Входил в конволют 12.21.

14.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева. Входил в конволют 12.23.

14.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Перемышльской капитульной библиотеки. Входил в конволют 12.24.

14.23. Местонахождение неизвестно. Л. 17, 18, 23, 24. В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

15. Книга Числа. Прага, [1519 г.]

4°. [1]^{8}—[8]^{8} [9]^{10}=л. 1—6, 5, 8—74=74 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Ошибочная колонцифра «5» на л. 7 исправлена лишь в некоторых экземплярах. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги четвертые Моисеевы, зовемые Числа. Зуполне выложены на руский язык доктором Франъциском Скориною с Полоцька богу отцу и сыну и светому духу ко чти и людем посполитым к доброму научению; л. 1 об.: Предъсловие доктора Франъциска Скорины с Полоцька во Книги Чисъла Моисеовы; л. 5: Починаются четвертые Книги Моисеевы, зовемые от еврей Ваикра, по-гречески Аритъми, по-латине Нумери, по-рускии же Числа, а имають в собѣ глав 36; л. 74 [послесловие]: Доконаны суть четвертыи Книги Моисеевы, рекомые от еврей Ваидабер, по-гречески Аритми, по-латине Нумери, а по-рускии Числа, з божиею помощию и его пречистое матери-девице Марии, всех небеских сил, святых и святиць божиих працею и пилностию ученаго мужа, в лекарских науках доктора Франциска, Скоринина сына из славнаго града Полоцка, во великом месте Празском людем посполитым к доброму научению; л. 74 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации; л. 1: («Людие Ізраилевы с полки своими около храму б[о]жия»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 5, 74. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 39 оттисков с 20 форм.

Баразна. 13; Владимиров. С. 66, 80, 121, 147—149; Голенченко. 1986. 1.18; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 76; Немировский. 1978. 15; Сахаров. 1849. 10;

Скарына. С. 88—92; Сопиков. 108; Строев. 1829. 5.4; Ундольский. 1871. 14.

15.1. Варшава. НБ. XVI.Q.6049. Л. 41, 42, 46, 48. В фрагментах. Каждый лист по два экземпляра. Извлечено из переплета книги: Luther M. In Epistolam Pauli ad Galatas commentarius. Nouissime ad ipso authore recognitus. Basiliae, 1525. Переплет имеет тисненую дату: «1533». На форзаце переплета латинские маргиналии и подпись: «A. Feyerbaniensis 1562».

15.2. Вильнюс. БАН ЛитССР, $\frac{R-16}{1}$. Л. 2—37. Картонный переплет XX в. Заставка на л. 5 отрезана. Печать Белорусского музея им. Я. Луцкевича.

15.3. Владимир. МЗаповедник. № XII—215. Л. 1—74. Входит в конволют 12.1.

15.4. Киев. ЦНБ АН УССР. Кир. 687. Л. 2—66. Входит в конволют 12.2. Л. 12 об.: неразборчивая польская запись, сделанная в 1644 г. Семеном Поповичем. Л. 46: аналогичная запись, сделанная в 1639 г. На многих листах польские маргиналии XVII в.

15.5. Ленинград. БАН. 37.1.7, 991 сп. Л. 1—74. Входит в конволют 12.4.

15.6. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{а/1}$. Л. 1—74. Входит в конволют 12.5. Экземпляр А. И. Кастерина.

15.7. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{б/1}$. Л. 1—74. Входит в конволют 12.6. Экземпляр И. П. Каратаева.

15.8. Львов. МУИ. № 11 859/070 411.II. Л. 2—73. Входит в конволют 12.8. На полях русские маргиналии XVIII в. На нескольких листах печать: «Національний музей у Львові».

Максименко. 724.

15.9. Львов. МУИ. № Q 415/070 511. Л. 38—56, 66—72. Входит в конволют 13.8.

Максименко. 724.

15.10. Москва. ГБЛ. № 6545. Л. 1—74. Входит в конволют 12.10. Заставка и инициал на л. 5 раскрашены. По нижнему полю л. 4—8 запись XVIII в.: «Тый почин народех второго их от синов ном рече... и было по...» На боковом поле л. 7 об. латинский алфавит. Л. 31 об.— запись XVIII в.: «Г[о]с[по]ди оружие на диабола крест свой дал еси нам трепещет». На л. 49 об. плохо сохранившаяся польская запись XVIII в.: «z mładosci nabiway... Bondz mondirim... Anno Dom... 17 februar... Fedorz Wisnawsky popowicz... rolensky». На л. 74 запись: «I на торъге пан Скорина... евал» (далее обрезано). На некоторых листах вытертые записи.

Немировский. 1976. С. 193.

15.11. Москва. ГБЛ. № 6546. Л. 1—73. Входит в конволют 12.9. Гравюра и заставка раскрашены. На л. 1 и 73 об. печати: «Библиотека Московской духовной академии».

Немировский. 1976. С. 193.

15.12. Москва. ГБЛ. № 6547. Л. 2—55, 57—73. Входит в конволют 12.11. Отсутствующий титульный лист заменен рукописным факсимиле. От л. 5 отрезана верхняя часть с заставкой. На л. 9 запись XVIII в.: «Книга глаголемая». На л. 15 об. и др. русские и польские маргиналии XVIII в.

Немировский. 1976. С. 193.

15.13. Москва. ГБЛ. № 6548. Л. 2—48, 56, 65—68. Входит в конволют 12.12. На полях многих листов пометы «зри» XVII—XVIII вв. На л. 44 об. польская запись XVII—XVIII вв.: «Mosz ktoru Pan bog... doiewaleniu [?] naczeg i na chwale bogu wsze... napomoc był Pana mego czeka konca swego Pan... i boga mego ktorego swiency... wyznawało i oko Panu...» На л. 47 об. и следующих листах под подклейкой сильно обрезанная польская запись.

Немировский. 1976. С. 193.

15.14. Москва. ГИМ. Хлуд. 5. Л. 1—74. Входит в конволют 12.13. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

15.15. Москва. ГИМ. Цар. 5. Л. 2—7, 9—16, 18—23, 25—40, 42—64, 66—73. Входит в конволют 12.14. Между л. 16 и 18, 23 и 25, 40 и 42, 64 и 66 вклеены чистые листы бумаги. Л. 23 и 33 подклеены рукописным нотным текстом. На многих листах маргиналии XVIII в. Л. 56 — запись XVIII в.: «Ме[ся]ца maia 24 марта почал. Сие число». Л. 23 подклеен листом из печатного издания Ф. Скорины. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

15.16. Москва. ГИМ. Щап. 70. Л. 1—74. Входит в конволют 12.15. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

15.17. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 1—74. Входит в конволют 12.16. Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище.

15.18. Одесса. ГНБ. № 1—9066. Инв. № 445 758. Л. 1—74. Входит в конволют 12.17. Маргиналии на полях листов 36 и 38 об.

15.19. Тюмень. ОблМ. Л. 1—74 [?]. Входит в конволют 12.18.

15.20. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи от 6 августа 1645 г., Супрасльского монастыря. Входил в конволют 12.21.

15.21. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева. Входил в конволют 12.23.

15.22. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Перемышльской капитульной библиотеки. Входил в конволют 12.24.

15.23. Местонахождение неизвестно. Л. 65, 66, 73, 74 (в 2 экз.). В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

16. Книга Второй закон. Прага, 1519 г.

4°. [1]^{8} — [7]^{8} [8]^{10}=л. 1—66=66 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги пятыи Моiсеовы, зовемый от еврей Гельгадворим, по-гречески Девтерономос, по-латине Секунда Лекс, а по-рускии Вторый закон. Зуполне выложены доктором Франъциском Скориною с Полоцька; л. 1 об.: Сказание доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги Втораго закону Моiсеова; л. 5: Починаються Книги пятыи Моiсеовы, рекомыи Вторый закон, по-евреiски Гелгадворим, по-гречески Девтерономос, по-латине Секунда Лекс, а имають глав 34; л. 66 [послесловие]: Доконаны суть пятые Книги Моисеовы, еже от еврей называются Ельгадворим, а по-грѣческии Девтерономос, по-латине же — Секунда лекс Моиси, по-рускии пак Вторый закон, божиею помощию, повѣлением и пильностию ученаго мужа, в лекарских науках доктора Франциска Скорины с Полоцка у великом месте Празском по воплощении слова божия с пречистое девици Марии лѣт тысеща пятьсот и девятогонадесеть; л. 66 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Моисей навчает людей iзраилевых Втораго закону»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 5. 1 оттиск.

Инициалы: 37 оттисков с 24 форм.

Баразна. 4; Владимиров. С. 66, 80, 121—122, 130—131, 165; Голенченко. 1986. 1.19; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 76; Немировский. 1978. 16; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 93—99; Сопиков. 108; Строев. 1829. 5.5; Ундольский. 1871. 14.

16.1. Владимир. МЗаповедник. № XII—215. Л. 1—66. Входит в конволют 12.1.

16.2. Киев. ЦНБ АН УССР. Кир. 687. Л. 1—56, 59—64. Входит в конволют 12.2. На л. 1 польские записи 1735 и 1772 гг. Последняя запись — о смерти Семена Хозеловского (?).

16.3. Ленинград. БАН. 37.1.1, 991 сп. Л. 1—66. Входит в конволют 12.4. На л. 66 — «Печать русской библиотеки Импер. Академии наук».

16.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{а/1}$. Л. 1—66. Входит в конволют 12.5. Экземпляр А. И. Кастерина.

16.5. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{б/1}$. Л. 1—54. Входит в конволют 12.7. Отсутствующие листы заменены 7 листами рукописного текста (скоропись XVII в.). В конце конволюта вплетен портрет Ф. Скорины — гравированная на металле факсимильная копия с подписью в левом нижнем углу: «Гр. Ал. Фл.» [Гравировал Ал. Флоров].

16.6. Львов. МУИ. № 11 859/070/411.II. Л. 1—49, 51—54, 66. Входит в конволют 12.8. От л. 66 остался небольшой фрагмент.

Гравюра и заставка раскрашены. На некоторых листах печати: «Національний музей у Львові».

Максименко. 725.

16.7. Москва. ГБЛ. № 6549. Л. 1—66. Входит в конволют 12.9. На л. 66 запись полууставом XVI в.: «Сия книга, зовемая Бивлия, пана Василя Богдановича Чижа, коню[шег]а дворного осподоря короля его [милос]ти, державци крычевского и ... аенского».

Голенченко. 1979. С. 151; Немировский. 1976. С. 193.

16.8. Москва. ГБЛ. № 6550. Л. 2—65. Входит в конволют 12.10. Отсутствующие листы заменены рукописным факсимиле. Заставка и инициалы раскрашены. На обороте нижней переплетной крышки карандашная запись XIX в.: «25 — сер[ебром]». На полях маргиналии XVII—XVIII вв. типа «...Василия Григория Іана Богослова трех святи...» (л. 16 об.).

Немировский. 1976. С. 193.

16.9. Москва. ГБЛ. № 6551. Л. 9—16, 26—31, 35—38. Входит в конволют 12.11. В начало книги вплетено 2 чистых листа бумаги XVIII в. с голубым оттенком, между л. 16 и 26 — 2 чистых листа, после л. 34 — один лист рукописного текста XVIII в. и 2 чистых листа. На л. 26 запись белорусской скорописью XVIII в.: «Мне веце ласкаву пане... пише...» (далее неразборчиво). Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Немировский. 1976. С. 193.

16.10. Москва. ГИМ. Хлуд. 5. Л. 1—66. Входит в конволют 12.13. На л. 76 об. круглая печать: «ГИМ. Отдел рукоп.» Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

16.11. Москва. ГИМ. Цар. 5. Л. 2—43, 45—56, 59—63. Входит в конволют 12.14. Л. 45 вклеен оборотной стороной вперед между л. 46 и 47. Между л. 56 и 59 чистый лист бумаги. Отдельные листы подклеены рукописным нотным текстом. На последнем форзацном листе карандашная запись XIX в.: «Книга 5-я Моисеовы 34 главы». Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

16.12. Москва. ГИМ. Щап. 70. Л. 5—63. Входит в конволют 12.15. Экземпляр из собрания П. В. Щапова.

16.13. Москва. ЦГАДА. № 1 ц. п. Л. 1—66. Входит в конволют 12.16. Л. 66 об. заклеен. В конце вплетено 4 листа чистой бумаги XVIII в. На первом из них карандашная запись XIX в.: «356 лист.» Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище.

16.14. Одесса. ГНБ. № 1—9066. Инв. № 445 758. Л. 1—56. Входит в конволют 12.17. Маргиналии на л. 10 об., 24, 29, 33, 47 об.

16.15. Тюмень. ОблМ. Л. 1—66 [?]. Входит в конволют 12.18.

16.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, указанный в описи от 6 августа 1645 г. Супрасльского монастыря. Входил в конволют 12.21.

16.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева. Входил в конволют 12.23.

16.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собр. Перемышльской капитульной библиотеки. Входил в конволют 12.24.

17. Книга Руфь. Прага, 1519 г.

4°. [1]^{8}=л. 1—8=8 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1 [титул]: Починаеться книга о Руфе, еже была баба Іосеова, отца царя Давыдова, з неа же изыдоша вси цари Іюдины. Зуполне выложена доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцка; л. 1 об.: Сказание доктора Франъциска Скорины с Полоцька в книги Руф, прабабы Д[а]в[ы]д[о]вы; л. 2: Книги Руф починаются. Еже суть о понимании Вооза, жены Руф, от нея же племеня родися Х[ри]ст[ос], а имать глав 4; л. 8 [послесловие]: Доконана ест книга Руф по летех нарожения сына божия з непорушенное девици Марии. Выложена и вытиснена повелением и працею ученаго мужа Франциска Скорины из славнаго града Полоцка, в лекарстве и в науках доктора, у великом месте Празском тысещи пятистех и девятинадесяти богу в троици единому и матери его со всими с[ве]тыми ко чти и людем посполитым к науце; л. 8 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Руф, прабаба царя Д[а]в[ы]д[о]ва, побирает класы за жнеци»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 2. 1 оттиск.

Инициалы: 7 оттисков с 7 форм.

Баразна. 16; Владимиров. С. 66, 80, 126, 150; Голенченко. 1986. 1.20; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 63; Немировский. 1978. 17; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 99—100; Сопиков. 108; Строев. 1829. 7.1; Строев. 1836. 6.5; Ундольский. 1871. 14.

17.1. Ленинград. БАН. 37.1.3, 993 Сп. Л. 1, 3—8. Входит в конволют 8.5. Гравюра раскрашена.

17.2. Ленинград. БАН. 37.1.17, 994 Сп. Л. 2—7. Входит в конволют 2.1.

17.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{а/2}$. Л. 1—8. Входит в конволют 8.6. На л. 5 пропущено и вставлено от руки: «глава г». Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

17.4. Ленинград. ГПБ. I.5.4$^{б/3}$. Л. 1—8. Входит в конволют 8.7. На л. 8 об. многочисленные белорусские записи. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

17.5. Москва. ГИМ. Цар. 6. Л. 1—8. Входит в конволют 9.9. На л. 8 об. круглая печать: «ГИМ Отдел рукоп.» и пробы пера типа: «Samu prorok hospodu pomaza...»

17.6. Москва. УБ. № 314128. Л. 1—8. Входит в конволют 8.23. На л. 8 об. польская запись XVIII в.: «Pomoc moia ot pana

Boga nieba i ziemie wszystko Proczy...» и рисунок, неумело копирующий титульную гравюру из Книги Судей.

17.7. Москва. ЦГАДА. № 2 ц. п. Л. 2—7. Входит в конволют 2.12. Отсутствующие листы восполнены 10 листами рукописного текста XVIII в. Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище.

Штриттер. С. 187.

17.8. Ужгород. КМ. М 434. Арх. 2084/ЗКМ—13 244. Л. 1—8. Входит в конволют 9.12. На л. 8 об. киноварная запись XVII—XVIII вв.: «М[еся]ца марта в 30 д[е]нь. Жиди празнують пурим по питку [?] Повели Аманови, что их хотѣл повѣшати, то сам повис на той шибеници, що на них поставил». Ниже на том же листе запись темными чернилами: «Сия книга, зовемая И[су]с Навин, и книга Судей, и книга Юдиф и книга Есфер ... Стефана и Прокопа ... которая се куплена Бресѣ [?] ...за 8 нѣмецкых... 1734 м[еся]ца мая, дня 6».

17.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, описанный в XVII в. Сильвестром Медведевым в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2.16.

17.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Варшавской университетской библиотеки. Входил в конволют 5.21.

17.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Сахаров. 1849. 10; Каратаев. 1883. 13.

18. Книга Эсфирь. Прага, 1519 г.

4°. $[1]^8 - [2]^8$ $[3]^{10}$=л. 1—26=26 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги Есъфер, еже от еврей называютъся Мъкгиля. Зуполъне выложены на русъкий язык доктором Франциском Скориною с Полоцька града славнаго, богу ко чти и людем посполитым к науце починаются; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в Книги Есъфера царици; л. 2 об. [вирши]:

> Не копай под другом своим ямы, сам ввалишся в ню.
> Не став, Амане, Мардохею шибенице, сам повиснеш на ней;

л. 3: Починаеться Книга Есъфер царици, она же выбавила ест сыны Ізраилевы от руки Амановы, иже был выпросил их у царя Асъвера, а имать глав 16; л. 17 об. [послесловие]: Книги Есфер, зовемы от євреи Мьгиля, доконаваются. Зуполне выложены на руский язык доктором Скор[и]ною с Полоцька. А толико ест сее книги написано еврейским языком; л. 18 [шмуцтитул]: Сие же речи нижеи положены суть во книгах греческаго и латинъскаго языка выкладу посполитого. И абы не было уменъшено в

руском языку, положил есм и в тых писмах все зуполне; л. 26 [послесловие]: Доконана ест Книга Есфер, нарицаемая от иудей Мьгиля, божиею помощию и его пречистое девици матери Марии к научению людем посполитым рускаго языка. Выложена працею и вытиснена повелением ученого мужа Франциска Скорины из славнаго града Полоцька, в науках и в лекарстве учителя, у великом месте Празском по летех нарожения нашего спасителя г[о]с[по]да І[су]са Хр[и]ста тысеща пятистех и девятинадесять; л. 26 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1, 18 («Есфер царица пришла пред Асъвера царя»). 2 оттиска с 1 формы.

Орнамент: л. 3, 17 об., 26. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 20 оттисков с 19 форм.

Баразна. 2; Владимиров. С. 66, 81, 113—114, 125—126, 134—135, 165, 169; Голенченко. 1986. 1.21; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 80; Немировский. 1978. 18; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 106—109; Сопиков. 108; Строев. 1829. 7.2; Строев. 1836. 8.8; Ундольский. 1871. 14.

18.1. Ленинград. ГПБ. I.5.4.[а/2]. Л. 1—26. Входит в конволют 8.6. Гравюра раскрашена. На л. 26 запись XVII в.: «Libri... Stephanus Burmistrz Smolensis Żukow». Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

Сахаров. Б. м. и г. С. 4.

18.2. Ленинград. ГПБ. I.5.4[б/4]. Л. 1—26. Входит в конволют 2.3. На л. 1 польская владельческая запись. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

Сопиков. С. 39—43.

18.3. Москва. ГБЛ. № 6531. Л. 1—26. Входит в конволют 2.9. Карандашная пагинация арабскими цифрами в правом верхнем углу каждого листа. Л. 18 меньшего размера, чем все остальные. Экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Немировский. 1976. с. 194.

18.4. Москва. ГБЛ. № 1441. Л. 1—17, 19—26. От л. 26 сохранилась лишь верхняя часть. Входит в конволют 2.8. Вместо л. 18 вклеен чистый лист бумаги с филигранью «EV». На подклейке л. 1 карандашная помета: «2-й экз.» На л. 1, 4, 5 и др. печать: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та».

Немировский. 1976. С. 194.

18.5. Москва. ГБЛ. № 6325. Л. 1—17, 19—25. Кожаный переплет XX в. На форзаце карандашные пометы: «Отд. рук.», «3-й экз.» Второй экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Немировский. 1976. С. 94; Кеппен. 80.

18.6. Москва. ГБЛ. № 6324. Л. 2—17, 19—26. Кожаный переплет XX в. На форзаце карандашные пометы: «Прага, 1519», «4-й экз.» На л. 17 запись XVI в.: «вот отче наш». На л. 26 одна строфа польских стихов, на л. 26 об. белорусские вирши XVII в.

На обороте нижней крышки карандашная запись: «Книга отреставрирована и переплетена в феврале 1975 г. Переплетал Ю. Серов». Экземпляр из национализированного в 1919 г. антиквариата П. П. Шибанова.

18.7. Москва. ГИМ. Цар. 8. Л. 1—26. Входит в конволют 2.10. На л. 26 об. запись: «Mnie wielce laskawy Panie bracie... mnie dzień dobry i...» Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого, впоследствии перешедший в собрание И. Н. Царского.

18.8. Москва. ЦГАДА. № 2 ц. п. Л. 1—26. Входит в конволют 2.12. Экземпляр из собрания Г. Ф. Миллера, впоследствии перешедший в Государственное древлехранилище.

Сопиков. С. 38—39; Штриттер. С. 185—187.

18.9. Ужгород. КМ. М 434, Арх. 7084/ЗКМ—13244. Л. 1—25. Входит в конволют 9.12.

18.10—18.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляры из собрания Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, упомянутые в описи от 5 июня 1578 г. («Есвирь», «Есфирь»).

Богданова. С. 282.

18.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, описанный в XVII в. Сильвестром Медведевым в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2.16.

18.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр Варшавской университетской библиотеки. Входил в конволют 5.21.

18.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Каратаев. 1883. 13; Сахаров. 1849. 10.

18.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

18.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Псковской духовной семинарии № А 1/11. Л. 1—26. Входил в конволют 3.24.

19. Плач Иеремии. Прага, 1519 г.

4°. [1]^{12}=л. 1—12=12 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книжка, рекомая Плачь Еремиін, починаеться. Зуполне выложена на руский язык доктором Франъциском Скориною с Полоцька, напред богу в троіци единому ко чьти и людем посполитым к доброму навчению; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцька в книжки Плачу Еремиина; л. 3: Починаеться книжка, рекомая Плачь Еремиін, поевреіскии Циноф, по-греческии Тгрени, по-латине же Ляменьтациies Еремие профете, а имають глав 5; л. 12 [послесловие]: Доконана ест книжка Плачу Еремии, пророка г[о]с[по]дьня, еже замыкаеть в собѣ во трех главах три азбуки еврейские, а

во самой третей главе три азъбуки на знамя тайны живоначалное троици, божиею помощию и его пречистое матери Марии повѣлением, працею и пилностию Франциска Скорины с Полоцька, в лекарских навуках доктора, у Старом месте Празском для науки людей посполитых лѣта Хр[и]ст[о]ва тысеща пятьсот и 19; л. 12 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Еремиа, прор[о]к г[о]с[по]день, плачеть, гледя на Ерусали[м]»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 3, 12. 2 оттиска с 2 форм.

Инициалы: 8 оттисков с 8 форм.

Баразна. 32; Владимиров. С. 66, 81, 122—123, 162; Голенченко. 1986. 1.22; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 79; Немировский. 1978. 19; Сахаров. 1849. 10; Скарына. С. 109—112; Сопиков. 108; Строев. 1829. 10; Ундольский. 1871. 14.

19.1. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—12. Входит в конволют 2.2. Гравюра раскрашена. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

19.2. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—7, 9, 10, 12. Входит в конволют 2.3. На л. 12 запись: «Сия книга смоленскаго бурмистра Артемона Семеновича Жукова 171 [1663] года». Здесь же польская запись 1551 г. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

Сахаров. Б. м. и г. С. 4.

19.3. Москва. ГБЛ. № 6321. Л. 1—12. Входит в конволют 2.8. Листы подклеены. Л. 4—11 меньшего размера, чем все остальные, вложены в экземпляр. На л. 1, 3 и др. печати: «Библиотека Саратовского государствен. им. Н. Г. Чернышевского ун-та». На л. 12 об. запись XVIII в.: «Сия книга села...» (далее неразборчиво).

Немировский. 1976. С. 194.

19.4. Москва. ГБЛ. № 6532. Л. 2, 3, 5, 8—12. Кожаный переплет XX в. На л. 12 частично обрезанная латинская запись, на л. 12 об. выцветшая киноварная кирилловская запись. На обороте нижней переплетной крышки карандашная запись: «Книга отреставрирована и переплетена в феврале 1975. Переплетал Юра Серов». Экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

19.5. Москва. ГБЛ. № 8783. Л. 3. На полях по краям заставки надпись скорописью XVI—XVII вв.: «Феодор». На нижнем поле карандашная запись: «Biblia Scorinae. Pars XIX. F. 3. Плач Иеремии. Прага 1519 л. 3».

19.6. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, указанный в описи от 5 июня 1578 г. («Плачь Еремѣин»).

Богданова. С. 282.

19.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, описанный в XVII в. Сильвестром Медведевым в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в конволют 2.16.

19.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Каратаев. 1883. 13; Сахаров. 1849. 10.

19.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

20. Книга пророка Даниила. Прага, 1519 г.

4°. [1]^{8}—[5]^{8}=л. 1—40=40 л.

Строк 22. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Книги светого пророка божия Даниила починаються. Зуполъне выложены на русъкий язык доктором Франъциском Скориною из славнаго града Полоцька, напред богу ко чти и людем посполитым к науце; л. 1 об.: Предословие доктора Франъциска Скорины с Полоцъка в Книги Даниила-пророка; л. 5: Починаеться Книга пророка божия Даниила, еже у юдеи написана ест халъдейским языком, а еврейскими словами, а замыкаеть в собе глав 14; л. 40 [послесловие]. Сконаваются Книги Даниила-пророка божиею помощию. Зуполнѣ выложены и пильне вытиснены у великом месте Празском повелением и працею доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька по летех нарожения г[о]с[по]да нашего I[су]са Хр[и]ста тысеща пятистех и девятьнадесяти; л. 40 об. [пустой].

Шрифт: 75 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Даниилу, седящему со львы, принесе Аввакум обед»). 1 оттиск.

Орнамент: л. 4 об., 5, 34 об. 3 оттиска с 3 форм.

Инициалы: 20 оттисков с 18 форм.

Баразна. 6; Владимиров. С. 66, 81, 123—125, 161—162; Голенченко. 1986. 1.23; Каратаев. 1861. 11; Каратаев. 1878. 11; Каратаев. 1883. 13; Кеппен. 81; Немировский. 1978. 20; Сахаров 1849. 10; Скарына. С. 101—106; Сопиков. 108; Строев. 1829. 11; Строев. 1836. 9.15; Ундольский. 1871. 14.

20.1. Краков. УБ. Cim. 5490. Л. 35—38.

20.2. Ленинград. ГПБ. I.5.4а/3. Л. 1—40. Входит в конволют 2.2. Гравюра раскрашена. На полях маргиналии XVII—XVIII вв. На л. 40 об. запись: «Сия книга Пантелея Васильева города Черкаскаго Скар...овской станицы Донскаго войска казака... в городе Селенгинском ...того же города... подписал 1766 году апреля 4 дня». Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

20.3. Ленинград. ГПБ. I.5.4б/4. Л. 1—40. Входит в конволют 2.3. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

20.4. Москва. ГБЛ. № 1440. Л. 1—40. Входит в конволют 2.9. Л. 1, вклеенный на фальце, меньшего формата, чем все остальные листы. После л. 40 вплетен лист чистой бумаги с филигранью «IN». На л. 4 об. внизу отмарывание пробельного материала. Первый экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Кеппен. 81; Немировский. 1976. С. 194.

20.5. Москва. ГБЛ. № 6318. Л. 1—40. Кожаный переплет XX в. На форзаце пометы: «Отд. Рукоп.», «2-й экз.» Гравюра раскрашена. Второй экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Кеппен. 81; Немировский. 1976. С. 194.

20.6. Москва. ГБЛ. № 6319. Л. 1—39. Кожаный переплет XX в. На форзаце карандашные пометы: «Отд. рукоп.», «3-й экз.» Третий экземпляр из собрания Н. П. Румянцева.

Кеппен. 81; Немировский. 1976. С. 194.

20.7. Москва. ГБЛ. № 6320. Л. 12—23. Без переплета. На обертке помета: «Шибанов». В качестве подклейки использованы фрагменты рукописи, воспроизведенной скорописью XVII—XVIII вв., как и в экземпляре 18.6. Экземпляр из национализированного в 1919 г. антиквариата П. П. Шибанова.

Немировский. 1976. С. 194.

20.8. Москва. ГИМ. Цар. 9. Л. 1—16, 19—22. Входит в конволют 3.13. Экземпляр из собрания И. Н. Царского.

20.9. Москва. ЦГАДА. № 2 ц. п. Л. 2—33. Входит в конволют 2.12. В конец книги вплетено 8 листов рукописного текста XVIII в., восполняющего отсутствующие листы, и 1 чистый лист бумаги. На л. 18 об., 20 об. частично обрезанные польские маргиналии. На последнем чистом листе карандашная запись XIX в.: «385 л.»

Штриттер. С. 188—189.

20.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Семена Аникеевича и Максима Яковлевича Строгановых, названный в описи от 5 июня 1578 г. («Данил»).

Богданова. С. 282.

20.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, описанный в XVII в. Сильвестром Медведевым в «Оглавлении книг, кто их сложил». Входил в состав конволюта 2.16.

20.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания И. Т. Яковлева в Петербурге.

Каратаев. 1883. 13; Сахаров. 1849. 10.

20.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Петербургской духовной академии. Входил в конволют 2.22.

20.14. Местонахождение неизвестно. Л. 1, 2, 7, 8, 40. В 1890 г. находились в Университетской библиотеке во Вроцлаве. См. 8.1.

21. Псалтырь. Вильна, [около 1522 г.]

8°. $[1]^8$—$[17]^8$ $[18]^4$=л. [1], 2—140=140 л.

Строк 20. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски (киноварь только на титульном листе).

Л. 1 [титул]. Починаеться Псалтырь или песни с[ве]т[о]го пророка божия Давыда, царя Ерусалимъска, о Христе; л. 1 об.; Предъсловие во Псалтырь [название раздела только в колонтитуле; первое слово в верхней части л. 1 об., второе и третье — в

верхней части л. 2]; л. 4: Давыда, св[е]т[о]го пророка божия и царя ерусалимска, песни починаются, зовемые Псалтыр, повчение на добро и отметание от злых [текст 20 кафизм]; л. 129: Песнь 1· Моисеова во исходе [текст 10 песен]; л. 140 [послесловие]: Доконана ест Псалтырь сия з божиею помощию повелением, працею и вѣликою пилностью в лекарстве доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька; л. 140 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 [4 оттиска], 3 об., 4 [2 оттиска], 5 об., 7, 8 об., 11, 12 об., 14 об., 17, 19, 21 об., 24, 25 об., 27 об., 29 об., 32, 33 об., 36, 38 об., 41 об., 43 об., 45 об., 48 об., 50 об., 52 об., 54, 56 об., 58 об., 60 об., 62 об., 65, 67, 70 об., 73, 75 об., 77 об., 80, 81 об., 83 об., 85 об., 87 об., 89 об., 91, 93, 95, 97, 99, 100 об., 102, 104, 107, 109 об., 111 об., 113, 114 об., 116 об., 119, 121, 123, 125, 126 об., 128, 128 об., 129, 130, 133, 133 об., 135, 136 об., 138 об., 139, 139 об., 140. 79 оттисков.

Инициалы: 166 оттисков.

Владимиров. С. 191—192, 325—328; Голенченко. 1986. 2.1; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Кеппен. 87; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 21; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 153—155; Сопиков. 930; Ундольский. 1871. 18.

21.1. Кембридж. УБ. Л. 1—136. Экземпляр, принесенный в дар сэром Эллисом Минсом.

Tyrrell E. P., Simmons J. S. G. Slavonic books before 1700 in Cambridge libraries // Transaction of the Cambridge Bibliographical Society. 1963. Vol. 3. N. 5. P. 388. N 2.

21.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—140. Входит в состав конволюта, включающего Псалтырь, Часословец, Акафист гробу господню, Канон архангелу Михаилу, Акафист архангелу Михаилу, Канон Иоанну Предтече, Акафист Иоанну Предтече, Канон богородице, Акафист богородице, Канон св. Николе, Акафист св. Николе, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Петру и Павлу, Канон кресту господню, Акафист кресту господню, Канон Иисусу, Акафист Иисусу, Последование церковного собрания. Переплет кожаный. На верхней переплетной крышке ярлык с надписью XIX в.: «Psalterium Davidov, Horologium etc. (lingua Albo-Rossica) edidet F. Skorina». Титульный лист подклеен на фальце с рукописным готическим текстом. На титульном листе печать: овальная рамка с литерами «B.R.H.» под короной.

Коршунаў А. Ф. Знойдзена «Пасхалія» // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. 1972. № 4. С. 44—45; Crone H. Gamle Slaviske Tryk i det kongelige Bibliotek // Fund og Forskning. 1957. Vol. IV. P. 61; Nadson A. Skaryna's Prayer Book // The Journal of Byelorussian Studies. 1972. Vol. 2. N 4. P. 339—358.

21.3. Ленинград. БАН. 37.3.3, 1 сп. Л. 2, 5, 6, 8—15, 17—127, 129—140. Переплет XIX в.— картон в тисненой коже. На корешке наклеен ярлык: «55». Отсутствующие л. 16 и 128 заменены рукописным факсимиле. На начальных переплетных листах

наклеено печатное описание экземпляра. На переплетных листах в конце книги владельческая запись 1801 г. Экземпляр из собрания А. С. Ширяева.

Каратаев. 1878. 14; Реестр старопечатных славянских книг, находящихся в библиотеке А. С. Ширяева. М., 1833. 4; Сахаров. 1849. 14.

21.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/1}$. Л. 1—21, 23, 22, 24—140. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Корешок и уголки из желтой кожи. На корешке красный кожаный ярлык с тиснеными надписями: «41. Псалтырь. Вильна около 1525 г.» Ниже золотом вытиснен герб Российской империи и индекс: «ИБ». На л. 137 об. часть записи XVII в., на других листах обрезанной: «...Захария Смолянин продал». Л. 140 об. заклеен. Инициалы раскрашены.

21.5. Лондон. БритБ. С. 51. b.5. Л. 1—140. Экслибрис протестантского епископа Пруссии Павла Сператуса (XVI в.).

21.6. Львов. МУИ. № Q 420/070 308. Л. 1—139. Переплет XIX в.— картон в форзацной бумаге. Корешок и уголки из черной кожи. На верхней крышке наклеен бумажный ярлык с надписью: «Псалтырь Д-ра Скорины. Вильно 1525». Штампованный индекс: «420». На обороте верхней переплетной крышки запись XX в.: «Каратаев 78 р. ч. 16. Малая Подорожная книжица в Вильнѣ in 12° 1-я часть Псалътырь. Л. 140 последнего брак. см. Wiszniewski. VIII. С. 460... Ся книжонка була власностю Декана Хиляка. Прелат Петрушевич набув ей за 10 бул. в 60-тых роках... Андрей». На переплетных листах выписки XIX в. из В. С. Сопикова и различные замечания типа: «2 издание. В Вильно в типограф. Луки Мамонича напеч. Псалтырь в мал. лист на 249 л. 1576 г. Перевод один с Скорининым изданием сей книги. Вм[есто] буквы «ик» почти везде употребление буквы «юс». В начало книги вплетено 7 л. рукописного текста XVIII в. На чистом обороте последнего из этих листов записи XVIII в.: «Anno D[omi]ni 1782 mense nove... numero 236», «Oyciec Stanisław Duczeminski żona jego Maria... na Dzicie... Zmartemu Katarzynas tygodnia...», «Sic liber suit mortum. Admodum... vicary Samboriemi Commendar Biszkowskius... ad Per... Rudo... olim Andream Jakubinski... Doctorem... Cattedrihus Samborieni». Л. 1: Василиі Калмар Кавалкіевич рукою власною (XVIII в.). На многих листах «Печать Ц[ерко]вного музея в Львовѣ». По всей книге вверху справа проставлена киноварная кирилловская фолиация. По нижнему полю первых листов проставлена киноварная сигнатура типа «а», «аII», «аIII», «аIIII» (на первых четырех листах каждой тетради). В конец книги вплетено три чистых листа. На первом из них рукописное факсимиле отсутствующего окончания текста и послесловия. Экземпляр из собрания А. С. Петрушевича.

Петрушевич А. С. Каталог церковнословенских рукописей и старопечатных книг кирилловского письма, находящихся на

Археологическо-библиографической выставце в Ставропигийском заведении. Львов, 1888. С. 18; Свенцицкий. 1908. 49; Максименко. 749.

21.7. Любляна. УБ. Входит в конволют, включающий Псалтырь и Часословец. Экземпляр из собрания Б. Копитара.

Ягич И. В. Новые письма Добровского, Копитара и других юго-западных славян. СПб., 1897. С. 130.

21.8. Москва. ГБЛ. № 2044. Л. 13—40, 44—46, 49—95, 97—140. Входит в конволют, включающий Часословец, Псалтырь и Акафист Иисусу. Переплет XIX в.— доски в красной коже с золотым тиснением. Застежки не сохранились. На л. 140 об. текст молитвы русской скорописью XVI—XVII вв. Сверху и снизу запись: «Отче н[а]шь о[т]ч[е] наш». Здесь же владельческая запись: «Michaila Semenowa». Экземпляр из национализированного в 1919 г. антиквариата П. П. Шибанова.

21.9. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 11, 14, 18—23, 26—31, 34—38, 41—56, 61, 63—140. Входит в состав конволюта, включающего Часословец, Последование церковного собрания, Акафист гробу господню, Канон гробу господню, Канон архангелу Михаилу, Акафист архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече, Канон св. Николе, Акафист св. Николе, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Петру и Павлу, Канон кресту господню, Акафист кресту господню, Канон богородице, Акафист богородице, Шестодневец, Канон Иисусу, Псалтырь. Переплет XIX в.— доски, обтянутые тканью, расшитой золотой нитью. На верхней переплетной крышке медные угольники, на нижней — медный средник. Медные застежки. На корешке наклеены бумажные ярлыки с надписями: «Щу. 790» и «Подорожная книжица доктора Скорины 15...» [далее оборвано]. На обороте верхней переплетной крышки ярлык с перечеркнутой надписью: «Щу. 790». Здесь же помета: «Мнш. 1430. Инв. 23 905». На нижних полях л. 35—43 запись XVIII в.: «Куплена в Москвѣ Никитою Белевцовым 1767 году марта 15 ... [на одном листе запись зачернена] у отставного салдата при Еромоле Петрове сынѣ Якорева». Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

21.10. Москва. ЦГАДА. № 3 ц. п. Л. 1—140. Входит в состав конволюта, включающего Псалтырь и Часословец. Переплет XVI—XVII вв.— доски в коже с тиснением на сторонках. Корешок новый кожаный, сделанный при реставрации. От застежек сохранились лишь медные скобы. На корешке ярлыки «2» и «3773». На обороте верхней крышки наклеен старый (XIX в.) ярлык «3773». В начало книги вплетен экслибрис: «Государственного древлехранилища памятники письменные. 5-й отдел, рубрика IV, № 2». Перед л. 1 вплетен лист чистой бумаги с карандашными записями XIX в.: «130 руб. сер.», «3773», «№ 20». Ниже запись чернилами XX в.: «Псалтырь и Часословец 1525 г.» На полях маргиналии XVI—XVII вв., частично воспроизведенные киноварью (нумерация зачал и др.).

Токмаков И. Ф. Хронологический каталог славяно-русских книг церковной печати с 1517 по 1821 г. библиотеки Московского главного архива Министерства иностранных дел. СПб., 1879. 2.

21.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки К. Ф. Калайдовича, погибшей в Москве в 1812 г.

Сопиков. 930.

21.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки проф. Конрада Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

21.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Красиньских в Варшаве. Входил в состав конволюта, включавшего Псалтырь и Часословец.

Каратаев. 1883. С. 67.

22. Часословец. Вильна, [около 1522 г.]

8°. [1]^8—[7]^8 [8]^4=л. [1], 2—28, [1]—[4], 1—28=60 л.

Строк 20. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. [1] [титул]: Часословець имея нощъную и дневную служъбу по уставу ерусалімское церкви и прочих восточъних обителей; л. 1 об.: Полунощъница вседневная, кроме субот; л. 7: Другая полунощъница, певаемая в суботу; л. 8: Начало утренници таково; л. 15 об.: Зачало перъваго часа; л. 18 об.: Межъдочасие перъваго часа; л. 19 об.: Час третіи сице поем; л. 20 об.: Межъдочасие третего часа; л. 22: Зачало шестого часа тако; л. 23 об.: Межъдочасие шесътаго часа гл[агол]ем; л. 24 об.: Зачало девятого часа; л. 26: Межъдочасие девятого часа сицево; л. 27: Зачало обедници, глаголемое по девятом или по шестом часе; л. [1]: Канон молебен пресвятеи богородици, певаемы на павечерници; л. 1: Покаялъный канон, глаголемы на утрени по вся дни; л. 5: Начало вечерьни благославився г[лаго]ли; л. 10 об.: Начало павечеръници; л. 19: Начало павечеръници малое, пѣваемое черес вес год, кромѣ великого посту и рожества Христова; л. 21: Зачало полунощъници, г[лаго]лемое по вся воскресения; л. 28 [послесловие]: Доконан ест Часословець имея денную и нощную службу, працею и пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка, оу великославном мѣсте Виленском; л. 28 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: [1 счет] л. 1 [рамка, составленная из 4 оттисков], 1 об., 5, 6, 7, 8, 10, 11 об., 12 об., 14, 15 об., 16 об., 17 об., 18 об., 19 об., 20 об., 22, 23 об., 24 об., 26, 27, [2 счет] л. [1], [3 счет] л. 1, 5, 10, 10 об., 19, 20 об., 21, 28. 33 оттиска.

Инициалы: 157 оттисков.

Владимиров. С. 192—195; Голенченко. 1986. 2.2; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Кеппен. 87;

Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 22; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 156; Ундольский. 1871. 18.

22.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—28, 5—20, [1]—[4], 21—24. Входит в конволют 21.2.

22.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 2—28, 1—28, [1]—[4]. Входит в состав конволюта, включающего Часословец, Акафист гробу господню, Канон гробу господню, Акафист архангелу Михаилу, Канон архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече, Канон Иоанну Предтече, Акафист богородице, Канон богородице, Акафист св. Петру и Павлу, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Николе, Канон св. Николе, Акафист кресту господню, Канон кресту господню, Акафист Иисусу, Канон Иисусу, Шестодневец, Канон покаяльный, Последование церковного собрания. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Корешок и уголки из желтой кожи. На корешке красный кожаный ярлык с тисненой надписью: «Ч. 2. Часословец, Акафисты, Каноны и Шестодневец. Вильна около 1525». Ниже золотом вытиснены герб Российской империи и индекс: «ИБ» (Императорская библиотека).

Лукьяненко. С. 27—28.

22.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 2. Входит в состав конволюта, включающего кроме одного листа Часословца Акафист гробу господню, Канон гробу господню, Акафист архангелу Михаилу, Канон архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече, Акафист богородице, Канон богородице, Акафист св. Петру и Павлу, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Николе, Канон св. Николе, Акафист кресту господню, Канон кресту господню, Акафист Иисусу, Канон покаяльный. Переплет XIX в.— такой же, как в экз. 22.2.

Лукьяненко. С. 28.

22.4. Любляна. УБ. Входит в конволют 21.7. Экземпляр из собрания Б. Копитара.

22.5. Москва. ГБЛ. № 2044. Л. 5—28, 5—28. Входит в конволют 21.8.

22.6. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 3—28, [1]—[4], 5—17, 20—28. Переплет кожаный, сделанный при реставрации в XX в. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Московского публичного и Румянцевского музеев № 2225». В начало книги вплетена картонная сторонка с записью А. Е. Викторова: «1880 г. Выменен на дублеты. Вход. 2225. Из Погодинского дублетного экз.» Экземпляр из собрания С. Т. Большакова.

Отчет МПРМ за 1879—1882 гг. М., 1884. С. 86.

22.7. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—28, [1]—[4], 5—28. Входит в конволют 21.9. На л. 25—28 1-го счета и 5—6 2-го счета запись XVIII в.: «Сия Псалтирь Петра Иванова, сына Свиридова». Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

22.8. Москва. ГИМ. Чертк. 479. Л. 21—28. Входит в состав конволюта, включающего Акафист богородице, Последование

церковного собрания, **Акафист** Иисусу и Часословец. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Корешок и угольники из зеленой кожи. На верхней крышке наклеен красный кожаный ярлык с тисненной золотом надписью: «Часословец Д.[октора] Ф. Скорины. Вильна 1524 лѣта». На корешке золотое тиснение: «Час» и синий бумажный ярлык: «III. 2593». На нижней крышке бумажный ярлык: «479$\frac{\text{п}}{\text{Чртк}}$». На форзаце нижней крышки карандашная запись: «Д1116/37». На л. 28 на нижнем поле красная печать: «Сулакадзев 1771». Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

Чертков. 1838. С. 453.

22.9. Москва. ЦГАДА. № 3 ц. п. Л. 1—28, 5—28, [1]—[4]. Входит в конволют 21.10. В конце книги вплетен чистый лист бумаги с записью XIX в.: «196 листов».

22.10. Местонахождение неизвестно. Л. 1—28, 1—28. Экземпляр из собрания Йосефа Добровского. Входил в состав конволюта, включавшего Часословец, Канон гробу господню, Акафист гробу господню, Канон архангелу Михаилу, Акафист архангелу Михаилу, Канон Иоанну Предтече, Акафист Иоанну Предтече, Канон богородице, Акафист богородице, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Петру и Павлу, Канон св. Николе, Акафист св. Николе, Канон кресту господню, Акафист кресту господню, Канон Иисусу, Акафист Иисусу, Шестодневец, Канон покаяльный, Последование церковного собрания.

Ягич И. В. Письма Добровского и Копитара в повременном порядке. СПб., 1885. С. 650—651.

22.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

22.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Красиньских в Варшаве. Входил в конволют 21.12.

Estreicher K. Bibliografia polska. Kraków, 1930. T. 28. S. 189—190.

23. Акафист живоносному гробу господню. [Вильна, около 1522 г.]

8°. $[1]^{12}$=л. 1—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа справа. Печать в две краски (красный цвет только на титульном листе).

Л. 1 [титул]: Почінаются акафісты на всю неделю, первы живоносному гробу господню в неделю; л. 1 об. [текст акафиста; в колонтитуле — «Похвала гробу господню»]; л. 12 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст воскресный живоносному гробу г[о]с[по]дьню богу ко чти и людем посполитым к набоженству працею и пилнос[т]ию доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька».

Шрифт: 52÷53 мм.

Иллюстрации: л. 1 [вертикальная часть рамки титульного листа с изображением богородицы с младенцем и иудейских царей]. 1 оттиск.

Орнамент: л. 1 [три виньетки рамки титульного листа]. 3 оттиска.

Инициалы: 2 оттиска с 2 досок.

Баразна. 31; Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.3; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 23; Сахаров. 14; Скарына. С. 156; Сопиков. 517; Ундольский. 1871. 18.

23.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—12. Входит в состав конволюта, включающего Акафист гробу господню, Акафист Иоанну Предтече, Акафист св. Петру и Павлу, Акафист св. Николе, Акафист архангелу Михаилу, Акафист кресту господню, Акафист богородице, Акафист Иисусу. Переплет работы немецкого мастера XVI в.— доски в коже с бескрасочным орнаментальным тиснением. На верхней переплетной крышке тисненая монограмма: «AR» и ярлык: «R». На корешке приклеен ярлык с чернильной надписью: «Akafisty» и ярлык с инвентарным номером: «Ascet. V Oct. 66». На оборотной стороне верхней переплетной крышки карандашный индекс: «Ascet. V Oct. 66» и экслибрис: «Aus der Bibliothek der Augustiner Chorherrn zu Breslau». На л. 1 оттиск монограммы «AR», запись XVI—XVII вв. о принадлежности книги Урбану Максимилиану, запись XVIII в.: «Bibliothecae Can. Regul. Lat. S. August. Wratis. ad Divam Virg. in Arena inskriptus» [«Подписана в библиотеке каноников латеранской конгрегации чина св. Августина во Вроцлаве при костеле девы Марии на Песках»], печать: «Ex Bibl. Univ. Viad. Vrat.»

Лабынцев Ю. А. Новый экземпляр «Акафистника» Франциска Скорины // История книги: Работы отдела редких книг. М., 1978. С. 203—206 // Тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. Т. 14.

23.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—12. Входит в конволют 21.2.

23.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в состав конволюта, включающего Акафист гробу господню, Канон гробу господню, Акафист архангелу Михаилу, Канон Иоанну Предтече, Акафист Иоанну Предтече, Канон св. Николе, Акафист св. Николе, Акафист св. Петру и Павлу, Акафист кресту господню, Канон богородице, Акафист богородице, Канон Иисусу, Акафист Иисусу. Переплет XVI—XVII вв.— доски в коже с орнаментальным тиснением. На обороте верхней переплетной крышки наклеено факсимиле титульного листа. На переплетных листах запись: «Liber Bibliothecae Universitatis Cracoviensis 1515—1519. Vide: Wiszniewski. Historya literatury. T. VIII pag. 476». Далее на 4 листах чистой бумаги выписки из указанного сочинения М. Вишневского. На титульном листе запись: «Inscriptus Societatis Jesu, Domus S. Barb. Crac. 1624».

Wiszniewski M. Historija literatury polskiej. Kraków. 1851. T.

8. S. 475—476; Гапова В. Краковские раритеты // Неман. 1969. № 12. С. 177—179.

23.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр Ф. А. Толстого.

23.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 1—12. Входит в конволют 22.3. Экземпляр П. К. Фролова.

Оленин А. А. Отчет в управлении имп. Публичною библиотекою за 1817 г. СПб., 1818. С. 63.

23.6. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 2—12. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

23.7. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—12. Входит в состав конволюта, включающего Акафист гробу господню, Канон гробу господню, Акафист кресту господню, Канон кресту господню, Канон Иисусу, Канон покаяльный [л. 5—8], Канон богородице [л. 1—4], Канон покаяльный [л. 1—4], Канон богородице [л. 5—8], Акафист архангелу Михаилу, Канон архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Корешок и уголки из зеленой кожи. На верхней крышке наклеен красный кожаный ярлык с тисненной золотом надписью: «Акафистник Д. [октора] Скорины. Вильна 1525 лѣта». На корешке золотое тиснение: «Акаф.» и бумажный синий ярлык с чернильной надписью: «2594». На нижней переплетной крышке бумажный ярлык: «579 $\frac{\text{п}}{\text{Чртк}}$». На форзаце задней крышки наклеен выступающий за обрез ярлык: «Д.Ш $\frac{6}{34}$». Такой же индекс написан красным карандашом на форзаце. На л. 1 красная печать: «Сулакадзєв. 1771» и надпись XVIII в.: «Из библіотеки Александра Сулакадзева № 4561 № 723». По нижнему полю листов конволюта нанесена карандашная фолиация арабскими числами от 1 до 95. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

Чертков. 1845. С. 455.

23.8. Местонахождение неизвестно. Л. 1—12. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

23.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, погибший в 1812 г., из собрания профессора Московского университета Ф. Г. Баузе. Входил в конволют, включавший Акафист богородице, Канон живоносному гробу господню, Акафист гробу господню, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Петру и Павлу, Канон Иоанну Предтече, Акафист Иоанну Предтече, Акафист кресту господню, Канон богородице, Канон кресту господню, Канон архангелу Михаилу, Акафист архангелу Михаилу, Акафист св. Николе, Канон св. Николе.

Сопиков. С. 119—120.

23.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

23.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина. Входил в состав конволюта, включавшего Акафист гробу господню, Акафист Иисусу, Акафист св. Николе, Акафист св. Петру и Павлу, Акафист архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече, Канон гробу господню, Канон архангелу Михаилу, Канон св. Николе, Канон св. Петру и Павлу, Канон кресту господню, Канон Иоанну Предтече.

Сахаров. Б. м. и г. 27; Ундольский. 1848. 6.

24. Канон живоносному гробу господню. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8=л. 1—6, 3, 8=8 л.

Л. 1: В неделю: Правило акафісту живоносному гробу и воскресению г[о]с[по]да нашего І[су]са Хр[и]ста начало; л. 7 об.: Молитва по каноне; л. 8 об. [послесловие]: Сконан ест канон акафісту живоносному гробу и воскресению г[о]с[по]да нашего І[су]са доктором Франциском Скорину [так!— *Е. Н.*] с Полоцка.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1, 1 об., 2, 2об., 3 об., 4, 4 об., 5, 5 об., 6, 7, 7 об., 8 об. 13 оттисков (из них 9—киноварью).

Инициалы: 10 оттисков (все киноварью).

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.4; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 24; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 156; Сопиков. 517; Строев. 1829. 13.1; Ундольский. 1871. 18.

24.1. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—8. Входит в конволют 23.3.

24.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/2}$. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2.

24.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8^{б}. Л. 1—8. Входит в конволют 22.3.

24.4. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—8. Входит в состав конволюта, включающего Канон гробу господню, Акафист архангелу Михаилу, Канон архангелу Михаилу, Акафист Иоанну Предтече, Акафист св. Петру и Павлу. Акафист св. Николе, Канон св. Николе. Переплет XIX в.— картон в зеленой коже с орнаментальным тиснением на сторонках. На корешке тисненная золотом надпись: «Скорина. Акафисты. Прага 1525 г.» На обороте верхней переплетной крышки надпись рукой А. Е. Викторова: «1881 г. Из императорской публичной библиотеки. Вход. № 2245. К № 2225». На обороте нижней крышки экслибрис: «Московского публичного и Румянцевского музеев № 2245». Экземпляр А. И. Кастерина (?).

Отчет МПРМ за 1879—1882 гг. М., 1884. С. 57.

24.5. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 4—8. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

24.6. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—8. Входит в конволют

23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

24.7. Местонахождение неизвестно. Л. 1—8. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

24.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

24.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

25. Акафист архангелу Михаилу.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^{12}=л. 1—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Акафіст св[я]тому архангелу Михаілу і всем небесным чином с оумилением починаем пети; л. 1 об. [текст акафиста]; л. 11: Молитва набожная ангелу хранителю своему; л. 12 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст богу во троици единому ко чти и светому архистратигу Михаилу со всеми небесными силами к похвале працею и пилностию доктора в лекарских науках Франциска Скорины из славного града Полоцька.

Шрифт: 52÷53 мм.

Инициалы: 1 оттиск.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.5; Каратаев. 1861, 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 25; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 156; Сопиков. 517; Строев. 1829. 13.7; Ундольский. 1871. 18.

25.1. Вроцлав. УБ. № 30 571. Л. 1—12. Входит в конволют 23.1.

25.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—12. Входит в конволют 21.2.

25.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в конволют 23.3.

25.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/2}$. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

25.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8^{б}. Л. 1—12. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

25.6. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—12. Входит в конволют 24.4. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

25.7. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—12. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

25.8. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—12. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

25.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

25.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

25.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

26. Канон архангелу Михаилу.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1: В понеделок: Канон с[ве]тому архангелу Михаилу со всеми небѣсными чины; л. 6 об.: Молитва архангелом: г[лаго]лемая по каноне; л. 8 [послесловие]: Доконан ест канон архангелом пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка; л. 8 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 (2 оттиска), 1 об., 2 об., 3, 3 об., 4, 4 об. (2 оттиска), 5, 5 об., 6 об. 12 оттисков.

Инициалы: 10 оттисков.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.6; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 26; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 157; Сопиков. 517; Строев. 1829, 13.2; Ундольский. 1871. 18.

26.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

26.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/2}$. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

26.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8^{б}. Л. 1—8. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

26.4. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—8. Входит в конволют 24.4. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

26.5. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—8. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

26.6. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—8. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

26.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

26.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

26.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

27. Акафист Иоанну Предтече.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^{12}=л. 1—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Акафіст чесному и всехвалному пророку, Предтечи и крестителю Иоанъну поем; л. 1 об. [текст акафиста; в колонтитуле — «Радости Іоану Предтечи»]; л. 12: Молитва по акафісту; л. 12 об.: Доконан ест акафіст богу во троици единому ко

чти и св[е]тому всехвалному пророку божию, Предтечи и крестителю г[о]с[по]дьню Іоанну, працею и пилностию в лекарских навуках доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1. 1 оттиск.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.7; Каратаев, 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 27; Сахаров. 14; Скарына. С. 157; Строев. 1829. 13.6; Ундольский. 1871. 18.

27.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—12. Входит в конволют 23.1.

27.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—12. Входит в конволют 21.2.

27.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в конволют 23.3.

27.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

27.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 1—12. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

27.6. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—12. Входит в конволют 24.4. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

27.7. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—12. Входит в конволют 21.9. Инициал на л. 1 об. отрезан. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

27.8. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—12. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

27.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

27.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

27.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

28. Канон Иоанну Предтече. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]⁸=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в две краски.

Л. 1 [титул, надпись над гравюрой]: Св[е]тый Іоан Предътеча крещает во Иордани г[о]с[по]да нашего І[су]са Хр[и]ста; л. 1 об.: Іоану Предтечи канон, ему же краеграние сицево; крестителю Хр[и]стов, тобѣ, недостойний, молбу приносим; л. 8 [послесловие]: Доконан ест канон акафісту с[ве]тому Іоанну Предтечи пилностию доктора Франъциска Скорины с Полоцкаграда; л. 8 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Иллюстрации: л. 1 [Крещение Иисуса]. 1 оттиск.

Орнамент: л. 1 об., 2 об., 3, 4, 5, 5 об., 6, 7, 8. 9 оттисков.

Инициалы: 9 оттисков.

Баразна. 30; Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.8; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 28; Сахаров. 14; Скарына. С. 157; Сопиков. 517; Ундольский. 1871. 18.

28.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

28.2. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—8. Входит в конволют 23.3.

28.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{a/2}$. Л. 3—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

28.4. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 2, 3. Входит в состав конволюта, включающего Канон богородице, Канон св. Петру и Павлу, Акафист св. Николе, Канон Иоанну Предтече, Акафист кресту господню, Канон кресту господню, Акафист Иисусу, Канон Иисусу. Переплет XIX в.— картон в коже с орнаментальным бескрасочным тиснением. На переплетных листах в начале книги скорописью XIX в. воспроизведен текст икосов и кондаков. В конце книги на вплетенных в нее 2 листах скорописью XIX в. воспроизведен текст общего послесловия «Малой подорожной книжки». Внизу по листам кирилловская пагинация, оканчивающаяся числом «112». Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

28.5. Москва. ГИМ. Чертк. 547. Л. 1—8. Входит в состав конволюта, включающего Канон Иоанну Предтече, Акафист св. Николе, Канон св. Николе, Акафист св. Петру и Павлу, Канон св. Петру и Павлу. Переплет XIX в.— картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Уголки и корешок из зеленой кожи. На верхней крышке наклеен красный кожаный ярлык с тисненной золотом надписью: «Канониk Д.[октора] Скорины. Вильна 1525 лѣта». На корешке тисненная золотом надпись: «Кан.» и синий бумажный ярлык: «II. 2593». На нижней крышке ярлык: «547 Чртк». На нижней крышке наклеен выступающий за обрез ярлык: «Д III$\frac{6}{35}$». Такой же индекс написан на форзаце красным карандашом. На л. 1 верхняя часть круглой печати: «Чертковская библиотека».

Чертков. 1845. С. 455.

28.6. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

28.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

28.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

29. Акафист богородице.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^{12}=л. 1—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул, подпись под гравюрой]: («Благовестуеть Гавріл прѣчистой девици богородици Марии»); л. 1 об. [текст акафиста]; л. 2 об.: Зачало акафісту прѣнасветейшей девици матери божией Марии; л. 11: Молитва набожная ко прѣсвятей богородици Марии по акафісту; л. 12 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст пренасветейшей богородици, всегда девици, Марии працею и пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцкаграда.

Шрифт: 52÷53 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Благовестуеть Гавріл прѣчистой девици, богородици Марии»). 1 оттиск.

Инициалы: 2 оттиска.

Баразна. 27; Владимиров. С. 197; Голенченко. 1986. 2.9; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 29; Сахаров. 14; Скарына. С. 157; Строев. 1829. 13.10; Ундольский. 1871. 18.

29.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—12. Входит в конволют 23.1.

29.2. Копенгаген. НБ. Л. 2—12. Входит в конволют 21.2.

29.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в конволют 23.3.

29.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

29.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 2—12. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

29.6. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 2—12. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

29.7. Москва. ГИМ. Чертк. 479. Л. 1—12. Входит в конволют 22.8. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

29.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

29.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

29.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

30. Канон богородице. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^{8}=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1: Канон благодарствен пр[е]с[ве]тѣй богородици. Ему же краегранее сее сицево. Радуйся радости, приателище, тобѣ подобает радоватися единой; л. 8 об.: Молитва прес[ве]тѣй богородици, присно деве Маріи сокрушеным и смиреным; л. 8 об. [послесловие]: Доконан ест канон пречистой богородици, выложеный из грѣческого на руски язык доктором Франциском с Полоцька.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1, 1 об., 2 об., 3, 4, 5, 5 об., 6 об., 7 об., 8, 8 об. (2 оттиска). 12 оттисков.

Инициалы: 10 оттисков.

Владимиров. С. 197, 200; Голенченко. 1986. 2.10; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 30; Сахаров. 14; Скарына. С. 197; Сопиков. 517; Строев. 1829. 13.3; Ундольский. 1871. 18.

30.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

30.2. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—8. Входит в конволют 23.3.

30.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

30.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 1—8. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

30.5. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—8. Входит в конволют 21.9. На л. 7 красная печать со сдвигом. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

30.6. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 1—8. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

30.7. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—8. Входит в конволют 23.7. Между л. 4 и 5 вплетен Канон покаяльный. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

30.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

30.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

30.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

31. Акафист апостолам Петру и Павлу. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8—[2]^8=л. 1—16=16 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Акафіст светому верховному апостолу Петру и Павлу и вьсем апостолом 12; л. 1 об.: [текст акафиста; в колонтитуле — «Радости апостолом»]; л. 16: Молитва по акафісту; л. 16 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст богу во троици единому ко чти и с[ве]тым верховным апостолом Петру и Павлу и прочим вкупе к похвале працею и пилностию ученаго мужа доктора Франциска, Скоринина сына из славного града Полоцька.

Шрифт 52÷53 мм.

Инициал: 1 оттиск.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.11; Каратаев. 1861. 15; Каратаев, 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Неми-

ровский. 1978. 31; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 158; Строев. 1829. 13.8; Ундольский. 1871. 18.

31.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—16. Входит в конволют 23.1.

31.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—16. Входит в конволют 21.2.

31.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—16. Входит в конволют 23.2.

31.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—16. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

31.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 1—16. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

31.6. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—16. В послесловии упоминание о Ф. Скорине вытерто. Входит в конволют 24.4. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

31.7. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—16. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

31.8. Москва. ГИМ. Чертк. 547. Л. 1—16. Входит в конволют 28.5. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

31.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

31.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

31.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

32. Канон апостолам Петру и Павлу. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1: В четверток: Канон с[ве]тым верховным апостолом Петру и Павлу и всем дванадесяти. Ему же краестиховня сицева: апостоли боговидци, молите бога о нас; л. 6 об.: Молитва в четверток: С[ве]тым апостолом, г[лаго]лемая по каноне; л. 8 [послесловие]: Доконан ест канон апостолом пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка; л. 8 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 (2 оттиска), 1 об., 2 об., 3, 3 об., 4 об. (2 оттиска), 5, 5 об., 6 об. 11 оттисков.

Инициалы: 10 оттисков.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.12; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 32; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 158; Ундольский. 1871. 18.

32.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

32.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

32.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 2, 3, 5—8. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

32.4. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—8. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

32.5. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 3, 4, 6. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

32.6. Москва. ГИМ. Чертк. 547. Л. 1—8. Входит в конволют 28.5. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

32.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

32.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

32.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

33. Акафист чудотворцу Николе. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^{12}=л. [1], 2—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Акафіст великому чудотворцу Николе, архиерею миръликиіску, набожне починаем пети; л. 1 об.: [текст акафиста; в колонтитуле — «Радости с[ве]тому Николе»]; л. 11: Молитва с[ве]тому Николе; л. 12 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст богу во троици единому ко чти и великому чудотворцу Николе, архирею мирликийских, к похвале працею и пилностию в лечебных науках доктора Франциска, Скоринина сына из славного града Полоцька.

Шрифт: 52÷53 мм.

Инициал: 1 оттиск.

Владимиров. С. 195—196; Голенченко. 1986. 2.13; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 33; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 158; Сопиков. 517; Строев. 1829. 13.9; Ундольский. 1871. 18.

33.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—12. Входит в конволют 23.1.

33.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—12. Входит в конволют 21.2.

33.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в конволют 23.2.

33.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

33.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 1—12. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

33.6. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—12. Входит в конволют 24.4. На л. 12 об. зеркальный отпечаток киноварного текста. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина.

33.7. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—12. Входит в конволют 21.9. Инициал на л. 1 об. частично оборван. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

33.8. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 1—12. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

33.9. Москва. ГИМ. Чертк. 547. Л. 1—12. Входит в конволют 28.5. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

33.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

33.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

33.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

34. Канон чудотворцу Николе. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1. Правило акафісту с[ве]тому великому чудотворцу Николе, епископу мирликийских; л. 1 об.: Канон святому Николе, еже же краеграние сицево: молбу любезно, Николае, приими от уст раб своих; л. 8: Молитва великому чудотворцу с[ве]тому Николе, глаголема по каноне; л. 8 об. [послесловие]: Славновеликому чудотворцу с[ве]тому Николе канон акафісту сконан ест пилностию доктора Франциска Скорины.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1, 1 об., 2, 2 об., 3, 4, 4 об., 5, 5 об., 6 об., 7, 7 об., 8.13 оттисков.

Инициалы: 11 оттисков.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.14; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 34; Сахаров. 1849. 14; Сопиков. 517; Скарына. С. 158; Строев. 1829. 13.4; Ундольский. 1871. 18.

34.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

34.2. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—8. Входит в конволют 23.2. На л. 4 запись XVII в.: «Domus Professae Crac. SI ad S. Bavbarum».

34.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/2}$. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

34.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8^{б}. Л. 1—4, 6—7. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

34.5. Москва. ГБЛ. № 2045. Л. 1—8. Входит в конволют 24.4. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

34.6. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—8. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

34.7. Москва. ГИМ. Чертк. 547. Л. 1—8. Входит в конволют 28.5. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

34.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

34.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

34.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

35. Акафист кресту господню. [Вильна, около 1522 г.]

8⁰. [1]⁸—[2]⁸=л. [1], 2—16=16 л. Вариант (35.4): л. [1], 2—7, 9, 9—16. Вариант (35.2): л. [1], 2—15, 15.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Акафіст чесному и животворящему кресту господню починаем во пяток набожъне пети; л. 1 об.: [текст акафиста; в колонтитуле — «Похвала чесному кресту»]; л. 11 об.: Страсти г[о]с[по]да нашего І[су]са Х[ри]ста, еже пописал св[е]тый Іоан еввангелист; л. 16 об.: Молитва по акафісту; л. 16 об. [послесловие]: Доконан ест акафіст чесному кресту г[о]с[по]дьню працею и пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка-града.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнаментика: л. 11 об. 1 оттиск.

Инициалы: 2 оттиска.

Владимиров. С. 195—196, 200; Голенченко. 1986. 2.15; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 35; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 159; Сопиков. 517; Строев. 1829. 13.5; Ундольский. 1871. 18.

35.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—16. Входит в конволют 23.1.

35.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—15, 15. Входит в конволют 21.2.

35.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—16. Входит в конволют 23.2.

35.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{a/2}$. Л. 1—7, 9, 9—16. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания Ф. А. Толстого.

35.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8^{б}. Л. 1—16. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

35.6. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—16. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

35.7. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 5—16. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

35.8. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—16. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

35.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

35.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

35.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

36. Канон кресту господню. [Вильна, около 1522 г.]

8°. [1]^8=л. 1—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1: В пяток: Канон чесному и животворящему кресту г[о]с[по]да нашего І[су]са, певаемый со акафістом, ему же краепение сицево: крест твой, чесный Х[ри]сте, вси величаем; л. 6 об.: Молитва в пяток о вмучении г[о]с[по]да нашего І[су]са Хр[и]ста; л. 8 [послесловие]: Доконан ест кнаон [так! — *Е. Н.*] кр[е]сту г[о]с[по]дню пилностию доктора Франциска Скорины с Полоцка; л. 8 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 (2 оттиска), 1 об., 2 об., 3, 3 об., 4 об. (2 оттиска), 5, 5 об., 6 об. 11 оттисков.

Инициалы: 10 оттисков.

Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.16; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 36; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 159; Сопиков. 517; Ундольский. 1871. 18.

36.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

36.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{а/2}$. Л. 1—7. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина (?).

36.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8^б. Л. 1—4. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

36.4. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 2—8. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

36.5. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 1—4. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

36.6. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—4. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

36.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

36.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Ф. Г. Баузе. Входил в конволют 23.9.

36.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

37. Акафист Иисусу.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. $[1]^{12}$=л. [1], 2—12=12 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа внизу справа. Печать в одну краску.

Л. 1 [титул]: Починаеться акафіст пресладкому імени г[о]с[по]да нашего І[су]са Х[ри]ста, глаголемы по вся дни; л. 1 об.: [текст акафиста; в колонтитуле — «Похвала именю Ісусову»]; л. 11 об.: Молитва; л. 12 [послесловие]: Доконан ест акафіст богу во троици единому ко чти и пресладкому именю І[су]сову к похвале працею и пилностию доктора Скорины Франциска с Полоцька; л. 12 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Иллюстрации: л. 1 [Богородица с младенцем и ангелами]. 1 оттиск.

Орнамент: л. 11 об., 12. 2 оттиска.

Инициалы: 21 оттиск.

Баразна. 28; Владимиров. С. 195; Голенченко. 1986. 2.17; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 37; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 159; Ундольский. 1871. 18.

37.1. Вроцлав. УБ. № 305 071. Л. 1—12. Входит в конволют 23.1.

37.2. Копенгаген. НБ. Л. 1—12. Входит в конволют 21.2.

37.3. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—12. Входит в конволют 23.2.

37.4. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—12. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания А. П. Кастерина.

37.5. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—11. Входит в конволют 22.3. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

37.6. Москва. ГБЛ. № 2044. Л. 1—9. Входит в конволют 21.8.

37.7. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 2, 3, 5—12. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

37.8. Москва. ГИМ. Чертк. 479. Л. 1—12. Входит в конволют 22.8. На л. 12 об. запись XVII в.: «Сиѣ книга Псалтырь Михаіла Левонтьева сына». По нижнему краю листов карандашная фолиация арабскими числами: «24—35». Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

37.9. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

37.10. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

38. Канон Иисусу.
[Вильна, около 1522 г.]

8°. $[1]^{8}$=л. [1], 2—8=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1 [титул; надпись над гравюрой]: Г[о]с[по]дь наш І[су]с Х[ристо]с во храме навчает законовчителей іудейских; л. 1 об.: Стихеры господу Ісусу, пѣваемый со акафістом, ему же краеграние: І[су]се сладкий, спаси мя грешнаго; л. 8 об. [послесловие]: Сконан ест канон пресладкому имению г[о]с[по]да нашего І[су]са пилностью доктора Франциска Скорины с Полоцка.

Шрифт: 52÷53 мм.

Иллюстрации: л. 1 («Г[о]с[по]дь наш І[су]с Х[ристо]с во храме навчает законовчителей іудейских»). 1 оттиск.

Орнаментика: л. 2 об., 3 об., 4 об., 5 об., 6, 6 об., 7 об., 8, 8 об., 9 оттисков.

Инициалы: 10 оттисков.

Баразна. 29; Владимиров. С. 195, 196, 200; Голенченко. 1986. 2.18; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 38; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 159; Ундольский. 1871. 18.

38.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—8. Входит в конволют 21.2.

38.2. Краков. УБ. Cim. 561. Л. 1—8. Входит в конволют 23.2

38.3. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 2—8. Входит в конволют 22.2. Экземпляр из собрания П. К. Фролова.

38.4. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 2—4. Входит в конволют 21.9. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

38.5. Москва. ГИМ. Хлуд. Д142. Л. 2—8. Входит в конволют 28.4. Экземпляр из собрания А. И. Хлудова.

38.6. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 2—8. Входит в конволют 23.7. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

38.7. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

38.8. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

39. Шестодневец. [Вильна, около 1522 г.]

8⁰. [1]^8—[4]^8 [5]^4=л. [1], 2—14, 5, 16—36=36 л.

Строк 20 (на некоторых полосах 19). Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1. [титул]: Шестодневець кратъкій на всу неделю, поченши от суботы, по обычаю всех восточных церквий; л. 1 об.: В суботу вечер стихеры воскресные; л. 4: В неделю на завътрени; л. 5 об.: Канон воскресныі на утрени; л. 11 об.: На хвалите стихеры; л. 15: В неделю на обедніи блаженна воскресна; л. 16 об.: В неделю вечер стихеры; л. 17: На стиховни стихеры покаялъные в неделю вечер; л. 17 об.: В понеделок на утрени на первой кафісме седальня; л. 18: Блаженъна по вся дни, глаголемая на часех, пред епистолиею; л. 20 об.: В понеделок вечер стихеры; л. 21 об.: Во второк на заутрени на первой кафісме седалня; л. 22: Во второк на обедни: Блаженна по вся дни, написана преж-

де; л. 23: Во второк вечер стихеры; л. 24 об.: Во среду на заутрени на первой кафісме сѣдалня; л. 25 об.: Во среду на обедни: Блаженна по вся дни преда писана ест; л. 26 об.: Во среду вечер стихеры; л. 27 об.: В четверток на заутрені на перъвой кафісме седалня; л. 28 об.: В четверъток на обедні блаженна по вся дни прѣды писана ест; л. 29 об.: В четверъток вечер стихеры; л. 31: в пяток на заут[р]ени на первой кафісме седалня; л. 32: В пяток на обедни блаженна по вся дни; л. 33 об.: В пяток вечер стихеры; л. 34 об .: В суботу на заутрени на первой кафісме седалня; л. 35 об.: В суботу на обедни блаженна по вся дни, писано знайдеш преды; л. 36 об. [послесловие]: Конец шестодневца, буди богу хвала.

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 (рамка, составленная из 4 оттисков), 1 об., 2 об., 4, 5 об., 11 об., 13, 16, 16 об., 17, 17 об., 18, 20 об., 21 об., 22, 23, 24 об., 25 об., 26 об., 27 об., 28 об., 29 об., 31, 32, 33 об., 34 об., 35 об., 36 об. 31 оттиск.

Инициалы: 112 оттисков.

Владимиров. С. 196—197. 200; Голенченко. 1986. 2.19; Каратаев. 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 39; Сахаров. 1849. 14; Ундольский. 1871. 18.

39.1. Ленинград. ГПБ. I.5.8$^{a/2}$. Л. 1—36. Входит в конволют 22.2.

39.2. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—35. Входит в конволют 22.7. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

39.3. Москва. ГИМ. Чертк. 480. Л. 1—12, 14, 15, 16, 13, 17—36. Переплет XIX в. — картон, оклеенный бумагой с мраморным узором. Корешок и уголки из зеленой кожи. На верхней крышке наклеен красный кожаный ярлык с тисненой золотой надписью: «Шестодневец Д.[октора] Скорины. Вильна 1524. лѣта». На корешке золотое тиснение: «Шес.» На нижней переплетной крышке ярлык: «480 Чртк.» На форзаце индекс: «ДШ$\frac{6}{36}$». На л. 1 печать: «Чертковская библиотека». Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

Чертков. 1838. С. 433. № 2.

39.4. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. Входил в конволют 22.10.

39.5. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

40. Канон покаяльный. [Вильна, около 1522 г.]

8⁰. [1]^8=л. 1—4, [5]—[8].=8 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1: Покаялъный канон, глаголемы на утрени по вся дни; л. [5]: В суботу канон, глаголемый на утрени; л. [8] об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1, 5. 2 оттиска.

Инициалы: 20 оттисков.

Голенченко. 1986. 2.20—2.21; Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 40.

40.1. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—8. Входит в конволют 22.2. Инициал «С» на л. 5 напечатан черным поверх красного.

40.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8б. Л. 5—8. Входит в конволют 22.3.

40.3. Москва. ГИМ. Чертк. 519. Л. 1—8. Входит в конволют 23.7. Л. 1—4 вплетены между листами 4 и 5 Канона богородице, а л. 5—8 — между Каноном Иисуса и Каноном богородице. Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

41. Последование церковного собрания
[Вильна, около 1522 г.]

8°. $[1]^8$—$[3]^8$=л. [1], 2—20, [21]—[24]=24 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1 [титул]: Последование церковного собърания въселетъного от месеца сепътеврия до месеца августа по въставу ерусалимъское церкви; л. 1 об.: [текст месяцеслова]; л. 13 об.: О паскалі или о пасце; л. 20 об. [послесловие]: Доконаны суть сие во кратце светци и поскалия доктором Франциском Скориною во славном месте Виленском; л. 21: Писаныи речи в сей Малой подорожной книжце по ряду кратце положены суть; л. 24 [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнамент: л. 1 (рамка, составленная из 4 оттисков), 1 об., 2 об., 3 об., 4 об., 5 об., 6 об., 7 об., 8 об., 9 об., 10 об., 11 об., 12 об., 13 об., 14.

Владимиров. С. 197—199; Голенченко. 1986. 2.22; Каратаев, 1861. 15; Каратаев. 1878. 16; Каратаев. 1883. 19; Коршунов А. Ф. К вопросу о начале книгопечатания в Великом княжестве Литовском//Книговедение, (7) 14. Вильнюс, 1979. С. 24—36 (текст пасхалии); Лукьяненко. 1; Немировский. 1978. 41; Сахаров. 1849. 14; Скарына. С. 159—164; Ундольский. 1871. 18.

41.1. Копенгаген. НБ. Л. 1—20. Входит в конволют 21.2.

41.2. Ленинград. ГПБ. I.5.8а/2. Л. 1—13, 21—23. Входит в конволют 22.2.

41.3. Москва. ГИМ. Меньш. 1430. Л. 1—13. Входит в конволют 22.7. Экземпляр из собрания П. И. Щукина.

41.4. Москва. ГИМ. Чертк. 479. Л. 1—11. Входит в конволют 22.8. По нижнему краю листов карандашная арабская фолиация «13—23». Экземпляр из собрания А. Д. Черткова.

41.5. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания Й. Добровского. В экземпляре имелись лишь листы 21—23. Входил в конволют 22.10.

41.6. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания К. Маннерта в баварском г. Ландсгуте.

Кеппен. 87.

42. Апостол. Вильна, 1525 г.

8⁰. [1]⁴[2]⁸—[14]⁸[15]⁴[16]⁸—[38]⁸ [39]⁴ [40]⁸—[44]⁸ [45]⁸=л. [1], 2—4, 9—80, 1—36, [1], 2—187, [188], 5—48=344 л.

Строк 19. Фолиация на лицевой стороне листа вверху справа. Печать в две краски.

Л. 1 [титул]: Починаеться книга Деания и посълания апостольская, зовемая Апостол, з божию помочью справълена доктором Франъциском Скориною с Полоцька; л. 1 об.: Деания светых апостол книг предмова богу ко чти починаетсе; л. 9: Книга Деания светых ап[ос]т[о]л, еже пописал св[е]тый Лука еванъгелист г[о]с[по]день ко Феофілу, к нему же перъвее и Хр[и]стово евангелие писал, а замыкають в собѣ глав 28; л. 80 [послесловие]: Доконаны суть книги Деаний ап[о]ст[о]льских выкладом, пилностию и працею доктора Франциска Скорины с Полоцка-града; [2-й счет] л. 1: Іаковлева соборънаго послания сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка з божию помощию починается; л. 2: Соборное послание, еже писал ко двеманадесяте поколением іоудейским, веровавшим во Хр[и]ста І[су]са, они же ся были розбегли по странах, часу убиения Стефанова, а има в собе глав 5; л. 9 об.: Послания перъваго Петрова сказаніе доктором Франциском Скориною с Полоцка з божиею помощию починаеться; л. 10 об.: Послание соборъное Петрово первое, еже писал ко живущим во Понту, во Галатіи, в Каппадокіи, во Асіи и в Вифініи веровавшим во Хр[и]ста, а имать глав 5; л. 18 [послесловие]: Конец первому соборному посланию светого верховнаго ап[о]ст[о]ла божия Петра.

Выложено и вытиснено з великою пилъностию доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцька; л. 18 об.: Послания втораго Петрова сказаніе доктором Франциском Скориною с Полоцка з божиею помощию починается; л. 19: Петрово 2 послание соборъное, еже писал ко всем хр[и]стианом поведа, яко о вере Хр[и]стове мудрици сего света сут мертви и невинность жития нашего, иже у бога приятно ест, а имат главы 3; л. 24: Іоаново 1 соборънаго послания сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка з божию помощию починается; л. 24 об.: Послание Іоаново перъвое соборъное о вътеленіи слова божия, иже бог любов ест, и кто г[о]с[по]ду І[су]су Хр[и]сту противится, той ест антихрист, а имаеть в собе глав 5; л. 32: Іоанова 2 послания соборънаго ска [так!—*Е. Н.*]; л. 32: Послание Іоаново второе; л. 33: Послания третего сказа [так!—*Е. Н.*]; л

33: Іоаново соборъное третее; л. 34: Іудина послания сказа [так!—*Е. Н.*]; л. 36 [послесловие]: Доконано ест Іоудино соборное послание Франциском Скориною с Полоцка, в лекарстве и в науках вызволеных доктором; л. 36 об. [пустой]; [3 счет] л. 1 [титул]: Починаються епистолы светого славного и верховнаго в небе навченаго апостола Хр[и]ст[о]ва Павла; л. 1 об.: Послания к римляном светого апостола Павла сказание доктора Франциска Скорины из славнаго града Полоцька богу во троици единому ко вечьной славе починается; л. 5: К римляном: Починаеться епистола верховного ап[о]ст[о]ла Павла, юже послал от Коринфа Фивиею, служительницею кехрейское церкви, ея же и залецает римляном во послании. Имат глав 16; л. 33 об. [послесловие]: Доконано ест чудное к римляном послание, св[е]т[о]го, верховнаго в небе навченаго учителя, Хр[и]ст[о]ва [...] и мученика Павла богу во троици единому ко славѣ, людем посполитым к навчению. Выложено доктором Франциском Скориною славнаго града Полоцька; л. 34: Коринфом перваго послания светого ап[о]ст[о]ла Павла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу ко чти и людем к навчению починается; л. 37: Коринфом 1 починаеться епистола верховнаго ап[о]ст[о]ла г[о]с[по]дьня Павла, юже писал во Филиппусе граде и послал Стефаном, и Фортунатом, и Ахайком, и Тимофеем, а имаеть в собе глав 16; л. 64 об. [послесловие]: Доконано ест первое послание кориньфом св[е]т[о]го ап[о]ст[о]ла Павла працею доктора Франциска Скорины с Полоцка-града; л. 65: Коринфом втораго послания светого ап[о]ст[о]ла Павла сказание доктора Франциска Скорины с Полоцка богу ко чти и людем посполитым к доброму навчению; л. 67: Коринфом починается епистола вторая св[е]т[о]го верховнаго ап[о]ст[о]ла Хр[и]ст[о]ва Павла, юже посылает от Філиппуса Титом и Лукою евангелистом, а [и]мать глав 13; л. 86 об. [послесловие]: Доканано ест первое и второе послание к коринфом св[е]т[о]го славного и верховнаго ап[о]ст[о]ла Хр[и]ст[о]ва и избраннаго сосуда божия Павла. Выложены и вытиснены працею доктора Франъциска Скорины с Полоцка богу во троици единому и преч[и]стой матери его Марии ко славе со всеми св[е]тыми во веки веком. Аминь; л. 87: К галатом послания светого Павла ап[о]ст[о]ла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцька Богу ко чьти и людем посполитым к науце починается; л. 89: К галатом послание светого апост[о]ла Павла, еже написал сам своею рукою велми чудно, и посылаеть к ним от Рима, а замыкаеть в собѣ глав шесть; л. 98 об. [послесловие]: Богу во троици прещедърому выложено и выбито доктором Франциском Скориною из града Полоцька свет[о]го славного апост[о]ла Павла к галатом послание доконано ест; л. 99: Ко ефесием послания светого Павла сказание доктором Франциском Скоринию [так!—*Е. Н.*] з божиею помощою починается; л. 101: Ко ефесием послание веръховъного ап[о]ст[о]ла Павла, еже посылаеть от Рима возлюбленным братом и верным служи-

телем Тихиком, а имать глав шесть; л. 110 об. [послесловие]: Доконано ест ко ефесием послание св[е]т[о]го ап[о]ст[о]ла Павла працею доктора Франциска Скорины с Полоцька-града; л. 111: К філипписием посланія апостола Павла сказание доктором Франциском Скориною к божией хвалѣ починается; л. 112 об.: Послание к філипписием светого славного ап[о]ст[о]ла Павла, еже посылаеть от Рима Епафродитом, а имать глав 4; л. 119 об. [послесловие]: Доконано ест послание св[е]т[о]го славнаго ап[о]ст[о]ла Хр[и]ст[о]ва Павла, еже написал ко филипписием и з божиею помощию; л. 119 об.: Послания светого Павла апостола, еже ко коласаем, сказание; л. 127 об. [послесловие]: Доконано ест к колосаем послание св[е]того верховнаго ап[о]ст[о]ла Х[ри]с[то]ва Павла богу ко чти и людем всем к навчению; л. 128: К селуняном послания светого Павла ап[о]ст[о]ла перваго сказание доктором Франциском Скориною щасне починается; л. 129 об.: Послание ко селуняном перъвое св[е]т[о]го ап[о]ст[о]ла Павла, еже посылаеть от Афін Тихиком а Онисимом, а замыкаеть в собѣ глав пять; л. 135 об. [послесловие]: Доконано ест послание перъвое к селуняном с[ве]т[о]го славного ап[о]ст[о]ла Х[ри]с[то]ва Павла; л. 136: К селуняном втораго послания Павла, Х[ри]с[то]ва ап[о]ст[о]ла, сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу вседержителю ко вечной чти починается; л. 137: К селуняном послание второе светаго ап[о]ст[о]ла Павла, еже посылаеть от Рима Тіхиком, а замыкает в собѣ глав тры; л. 140 об. [послесловие]: Доконано ест второе послание к селуняном св[е]т[о]го славного ап[о]ст[о]ла Х[ри]с[то]ва Павла; л 140 об.: Послания перъваго ко Тімофею св[е]т[о]го ап[о]ст[о]ла Павла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу к похвалению починается; л. 142: Ко Тимофею 1 послание светого Павла ап[о]стола, еже посылаеть от Лаодікии Тихиком диаконом, а имать глав 6; л. 150: Втораго ко Тімофею послания св[е]т[о]го ап[о]ст[о]ла Павла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу м[и]л[о]ст[и]вому ко чти починается; л. 151: Ко Тимофею 2 послание второе Павла ап[о]ст[о]ла, еже посылаеть от Рима, седяй во оковах, а замыкает в собе глав четыри; л. 156 об.: [послесловие]: Доконано ест второе послание ко Тімофею св[е]т[о]го апостола божия Павла; л. 156 об.: Ко Тіту послания светого славного ап[о]ст[о]ла Павла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу вседержителю ко чти починается; л. 157 об.: Послание светого Павла ап[о]ст[о]ла к Титу, ученику св[о]ему, еже пишет от Никополя, а имат в собѣ глав 3; л. 161 [послесловие]: Доконано ест ко Тіту послание с[ве]т[о]го славного учителя, ап[о]ст[о]ла Хр[и]ст[о]ва Павла; л. 161 об.: Послание ко Філимону светого Павла апостола, еже посылаеть от Рима, седя во оковах, Онисимом, сказание; л. 162: Ко Філимону послание светого Павла; л. 163 [послесловие]: Доконано ест послалие [так!—*Е. Н.*] ко Філимону св[е]т[о]го верховнаго ап[о]стола Х[ри]с[то]ва Павла; л. 163 об.: Послания

ко евреом светого апостола Павла сказание доктором Франциском Скориною с Полоцка богу ко чти и людем посполитым к навчению починается; л. 165: Ко евреом послание светого Павла, ап[о]ст[о]ла Х[ри]с[то]ва, еже написал к ним евреіским языком, потом пак св[я]тый Лука евангелист выложил е на грѣческий, а замыкаеть в собѣ глав 13; л. 187 [послесловие]: Доконано ест ко евреом посланіе св[е]т[о]го славного ап[о]ст[о]ла и мученика Х[ри]с[то]ва Павла; л. 187 об. [общее послесловие]: Доконана ест сия книга, зовемая Апостол, еже замыкает в собе наипервей Деания ап[о]ст[о]льская, потом посланией св[е]тых апостол соборных седм. Таж епистол св[е]т[о]го Павла 14, лѣта по нароженіи нашего спасителя І[су]са Хр[и]ста, сына божия, тысещнаго пятьсотаго и двадесеть пятого, мѣсеца марта, при держаніи наиласкавшего господаря Жыкгымонта Казімировича, короля полского и вѣликого князя литовского, и рускаго, и жомоитьскаго и иных во славном мѣсте Виленском. Выложена и вытиснена працею и великою пильностию доктора Франциска Скорины с Полоцка богу во троици единому и преч[и]стой матери его Маріи со всеми светыми ко чьти и людем посполитым к доброму навчению; л. 188; Имашь пак в сей книзе, мой любимый приятелю, хто ж будеши ея чести, зачала каждого послания чорным вызнаменованы. Початки и конци всякому ап[о]ст[о]лу, яко во церкви божіи чтется, к тому и дни месецей в них же прочитаются. Главы же, яко и во всех книгах Бивліи, Ветхаго и Новаго закона, мною на русъки язык выложеных, што которая в собѣ кратце замыкаеть, ко знайдению скоро всякое речи потребное во бож[е]ственных писаниех. К тому и светки по стороницах, яко одно писмо на другое тведетельствуеть и во едино ся згожають, черным исправлены розделне узриши. Совершися в дому почтивого мужа Якуба Бабича, наистаршего бурмистра славнаго и великаго мѣста Виленскаго; л. 188 об. [пустой]; [4 счет] л. 5: Починается соборник двунадесять месец, звестуя избранным св[е]тым и празником на лит[о]ргіах през весь год, зачала епистоліам и евангелиам; л. 24 об. [послесловие]: Соборник всих двунадесет месецей собраным св[е]тым и празником собраные епистолы и еввангелия доктором Франциском Скориною з божиею помощию доконаный ест; л. 25: Пятдесятница во с[ве]тую неделю пасхы и на всю тую седмицу на литоръгыях; л. 31: Неделя 1 всех светых [и далее указатель чтений 36 недель]; л. 40 об.: Евангелия воскресные; л. 41: Четырдесятница субота 1 поста; л. 44 об.: Различьная Евангелия 7 на освещение маслу; л. 45; Прокимны воскресныи и аллилуаре, певаемые на осм гласов; л. 48 [послесловие]: Доконан ест Соборник всем през цалый год днем и празником, зачала епистолам и евангелием собраны во едино место доктором Франциском Скориною из града Полоцька; л. 48 об. [пустой].

Шрифт: 52÷53 мм.

Орнаментика: [1 счет]: л. 1 (2 оттиска), 1 об., 9 (2 оттиска)

11, 14, 16, 18 об., 21, 22 об., 26 об., 29, 32, 35, 37, 39, 42 об., 44 об., 47, 50 об., 53, 55, 58, 60 об., 63 об., 66, 68 об., 70 об., 72 об., 74 об., 78, 80; [2 счет] л. 1, 2 (2 оттиска), 3 об., 5 об., 6 об., 8, 9 об., 10 об. (2 оттиска), 12, 14, 15 об., 17, 18, 18 об., 19 (2 оттиска), 20 об., 22 об., 24, 24 об. (2 оттиска), 25 об., 27, 29, 30, 32, 33, 34; [3 счет] л. 1 [рамка, составленная из 4 оттисков], 1 об., (2 оттиска), 5 (2 оттиска), 7, 9, 11, 12 об., 14, 16, 17 об., 20, 22, 23 об., 25 об., 27, 28, 29 об., 32, 33 об., 34, 37 (2 оттиска), 39, 40, 41 об., 43, 44, 45 об., 48, 49, 51, 53, 55, 56 об., 57 об., 60, 63, 64 об., 65, 66 об., 67 (2 оттиска), 69, 70, 71 об., 72 об., 74, 75 об., 77, 78 об., 80, 81, 83, 85, 86 об., 87, 89 (2 оттиска), 90 об., 92, 94, 96, 97, 98 об. (3 оттиска), 99, 101 (2 оттиска), 102 об., 104, 105, 107, 109, 111, 112, 112 об., 114 об., 116 об., 118, 119 об. (2 оттиска), 121 (2 оттиска), 123, 125, 126 об., 127 об., 128, 129 об. (2 оттиска), 130 об., 132, 133, 134, 135 об., 136, 137 (2 оттиска), 138, 139, 140 об., 142 (2 оттиска), 143 об., 144 об., 145 об., 146 об., 148 об., 150, 151 (2 оттиска), 152 об., 154, 155, 156 об., 157 об. (2 оттиска), 159, 160, 161, 161 об. (2 оттиска), 162, 163, 163 об., 164 об., 165 (2 оттиска), 166, 167 об., 168 об., 169 об., 171, 172 об., 174 об., 175 об., 177 об., 180, 183, 187 (2 оттиска), 187 об., [4 счет] л. 5 (2 оттиска), 9 об., 10, 11, 11 об., 13, 16, 19, 19 об., 20, 20 об., 21 об., 22 об., 23 об., 24 об., 25, 27, 27 об., 28, 28 об. (2 оттиска), 29, 30 (2 оттиска), 31, 31 об. (2 оттиска), 32 (2 оттиска), 32 об. (2 оттиска), 33 (2 оттиска), 33 об. (2 оттиска), 34 (2 оттиска), 34 об. (2 оттиска), 35 (2 оттиска), 35 об. (2 оттиска), 36 (2 оттиска), 37 (2 оттиска), 37 об. (2 оттиска), 38 (2 оттиска), 38 об. (2 оттиска), 39 (2 оттиска), 39 об. (2 оттиска), 40 (2 оттиска), 40 об. (2 оттиска), 41, 41 об., 42 об., 43 об., 44, 44 об., 45, 45 об., 46 об., 47, 48. 283 оттиска.

Инициалы: 427 оттисков.

1 вариант — с красной печатью в основном тексте. 2 вариант — с красной печатью только в месяцеслове.

Владимиров. С. 178—189; Голенченко. 1986. 3; Каратаев. 1861, 14; Каратаев. 1878. 15; Каратаев. 1883. 18; Лукьяненко. 2; Немировский. 1978. 42; Немировский Е. Л. Апостол 1525 года Франциска Скорины: Опыт книговедческого описания//История книги: Работы отдела редких книг. М., 1978. С. 186—202; Сахаров. 1849. 13; Скарына. С. 117—153; Сопиков. 72; Строев. 1829. 12; Ундольский. 1871. 17.

42.1. Вильнюс. УБ. Rк. 298—№ 1 323 570. Л. 10, 49—80, 1—36, 5—107, 109—187, 6—16, 18—20, 24—27, 33—36, 42. Переплет XX в.— картон в коже с тиснением на сторонках. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Виленская публичная библиотека. Зал А. Витр. 12» На обороте л. 2 форзаца рукой А. С. Зерновой помечено: «2-й экз.» На одном из переплетных листов в начале книги запись: «Апостол напечатан в Вильне в типографии Якова Бабича «працею доктора Франциска Скорины лета 1525». Переплет сделан в апреле 1905 года. Ф. Доб-

рянский». Экземпляр приобретен в 1869 г. П. Н. Батюшковым для Виленской публичной библиотеки. Вариант 2.

Добрянский Ф. Путеводитель по Виленской публичной библиотеке. Вильна, 1879. С. 28; Каратаев. 1883. С. 59; Миловидов А. И. Описание славяно-русских старопечатных книг Виленской публичной библиотеки (1491—1889). Вильна, 1908. С. 13—14. № 5.

42.2. Ленинград. ГПБ. I.5.7ª. Л. 1—4, 9—80, 1—36, 5—188, 6—48. Переплет XIX в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. На корешке золотом вытиснен герб Российской империи и монограмма: «ИБ». Здесь же наклеен зеленый кожаный ярлык с тиснением: «Апостол. Вильна 1525». Сохранилась одна медная застежка. Экземпляр из собрания П. Я. Чаадаева, впоследствии перешедший в собрание Ф. А. Толстого. Вариант 2.

Сопиков. 72; Строев. 1829. 12; Лукьяненко. 2. С. 31.

42.3. Ленинград. ГПБ. I.5.7б. Л. 9—80, 1—36, 1—20, 22—187, 5—16, 18—48. Переплет — картон в желтой коже с орнаментальным тиснением на корешке. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Библиотка Генерального штаба № сочинения 20731 № шкапа 113 № волюма 45376 № полки 2». Л. 93—96 3-го счета вклеены между л. 100 и 101. Нарушен порядок листов 3-го счета: 164, 166, 165, 168, 167, 169 и т. д. В конце книги вплетена печатная пасхалия московского издания второй половины XVII в. На многих листах белорусские маргиналии XVI в. Вариант 2.

Лукьяненко. 2. С. 31; Отчет ИПБ за 1860 г. СПб., 1861. С. 26.

42.4. Лондон. БритБ. С. 51. В. 6. Л. 1—4, 9—80, 1—36, 1—188, 5—48. Вариант 2. British museum. Catalogue of printed books. Bible. Part. 3. New Testament. London, 1899. P. 1144.

42.5. Львов. МУИ. Q 419. № 2630/118. Л. 9—80, 1—36, 1—187, 5—40, 42, 43, 45, 46. Переплет XIX в.—картон в ткани. Корешок подклеен фрагментами немецкой географической карты и мюнхенской газеты. На обороте верхней переплетной крышки проставлены индексы «65», «Q 419», $\frac{\text{«2630/118»}}{\text{070307II}}$ В начало книги вплетено 7 л. чистой бумаги. На последнем из этих листов запись А. Шептицкого о комплектности этого экземпляра. На л. 9 и некоторых других — «Печать Ц[ерко]вного музея в Львовѣ». По нижнему полю л. 14 и след. запись XVIII в.: «Сия книга названа Апостол предана есть до церъкви... святаго великаго мученика Димитрию». На л. 36 об. 2-го счета запись XVI в.: «Ergo sum possesor huius libri Epistola diktam rusia·descripte. Michaelum Strzalkowsky». На полях многочисленные греческие маргиналии. Экземпляр подарен Церковному музею во Львове А. С. Петрушевичем в 1905 г. Вариант 2.

Свенцицкий И. С. Каталог книг церковнославянской печати. Жовква, 1908. 18.

42.6. Москва. ГБЛ. № 1348. Л. 1—3, 10, 11, 13—80, 1—36, 5—165, 168—187, 6—9, 12—21, 24, 25, 28—47. Переплет XVIII в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. Медные застежки, изготовленные в XX в. при реставрации. На корешке наклеены кожаные фрагменты старого переплета и бумажный ярлык с надписью XIX в.: «Апостол 1525 г. Вильна». На обороте верхней переплетной крышки экслибрисы: «Из Библиотеки Ивана Прокофьевича Коротаева. №...», «Московскаго Публичнаго и Румянцевскаго музеев № 11», л. 4, 9, 12 1-го счета, 166—167 3-го счета, 5, 10, 11, 22, 23, 26, 27, 48 заменены литографскими факсимиле XIX в. На л. 14, 14 об., 15, 17 об. и др. 1-го счета маргиналии начала XIX в., потворяющие первые слова глав. На л. 36 об. 2-го счета частично смытая запись XIX в.: «Красный Иванов Апостол Дарія... продаеть...» На л. 33 об.: «1807-го года генваря 19-го дня родилась дочь Ефросинія, восприемники были Иван Сѣрк... и Параскевія...» На л. 150 об. 3-го счета: «1804 года февраля 14-го дня обвенчан Михайла крестник». На л. 187 об. 3-го счета запись XVI в.: «Положение с[ы]на... 1525 за уме... сия книга... J. Kozłowski». На л. 5 и 5 об. 3-го счета чернильные греческие и карандашные латинские маргиналии. Экземпляр из собрания И. П. Каратаева. Вариант 2.

Каратаев. 1878. 15; Каратаев. 1883. 18; Немировский Е. Л. Апостол 1525 года Франциска Скорины//История книги: Работы отдела редких книг. М., 1978. С. 191—192.

42.7. Москва. ГБЛ. № 4356. Л. 57—60, 66, 67, 69—73, 1—5, 13—20, 25—32, 1—16, 21—27, 30, 31, 33—43, 45—116, 118—133, 136—164, 174—183, 6—40. Переплет XIX в.— доски в коже с орнаментальным тиснением. Медные застежки. На переплетных листах запись: «№ 4. Апостол, напеч. в Вильне докт. Франц. Скориною в 1525 г. Дан в дар в Старообр. Рогожское кладбище Иваном Лукичем Силиным 1889 г.» Л. 1 заменен факсимиле. После него вклеены 2 л., написанных почерком, имитирующим шрифт Скорины. Вариант 1.

42.8. Москва. ГИМ. Хлуд. 6. Л. 2—4, 9—80, 1—36, 1—155, 157—188, 5—48. Л. 10—48 4-го счета сохранились в небольших фрагментах. При переплетении перепутан порядок листов: 11, 15, 13, 14, 12, 16; 30, 32, 31, 34, 33, 35; 155, 158, 159, 160, 157, 161. Переплет XIX в.—картон в коже с орнаментальным золотым тиснением на сторонках. На корешке тисненная золотом надпись: «Апостол». Медные застежки. Обрез окрашен. В качестве форзаца использована бумага XIX в. с мраморным узором. На обороте верхней переплетной крышки экслибрис: «Из библіотеки А. И. Хлудова № 6». В начало книги вплетено 3 л. чистой бумаги XIX в., на которых круглая печать: «Отделение рукоп. ГИМ» и запись XIX в.: «Стар. печ. книг № 2-й». Экземпляр из собрания А. И. Хлудова. Вариант 1.

Каратаев. 1878. 15; Попов А. Н. 6.

42.9. Москва. ГИМ. Щап. 115. Л. 2—4, 9—80, 1—36, 1—52,

54—168, 170, 171, 173—184, 14, 15, 18—32. Переплет XIX в. — доски в коже с орнаментальным тиснением на корешке и сторонках. На обороте верхней крышки пометы: «25 $\frac{1}{115}$» и «Щап. 115». На втором листе форзаца запись: «Антифоны на Пасху аллилуiа. 1 жды к концу, к. Во плоти пришедша: лис. 29 и 32 об.» (XIX в.). Л. 1 заменен факсимиле. По первым листам внизу частично обрезанная белорусская запись XVIII в.: «...мещанин Пр... жа ...Козма... до церкви Рождества своих читаючи ныне повинна пана... просити... веспол малжонкою своею и потомством... Козма Александров». Экземпляр из собрания П. В. Щапова. Вариант 1.

42.10. Москва. ЦГАДА. № 821 ц. п. Л. 2—4, 9—80, 1—36, 5—164, 166—187, 5—32, 34, 35, 37—42, 44—45, 48. Переплет XX в.— картон в синем ледерине. На верхней крышке наклеен ярлык: «Сейф №1 Церковная печать 821/821». В начало книги вплетены 2 л. чистой бумаги, на которых печать: «Библиотека. Центральный государственный архив древних актов», карандашная запись: «Скорина Апостол 1525 8», индекс: «821 ц. п./821». Л. 165 заменен рукописным факсимиле XVIII в. Л. 17 4-го счета вклеен между л. 19 и 20. На л. 2 1-го счета запись: «Г. Д. Филимонов», а также неразборчивая запись XVII в. На л. 10 1-го счета и л. 48 об. 4-го счета выцветшие неразборчивые записи XVII в. На полях и в тексте киноварные указания чтений XVI—XVII вв. В конце вклеен лист с печатью: «Заказ № 38. Отреставрирован ЦРМ 13.IX.1957. Реставратор Воронина». На обороте запись: «Заверитель № 821 ц. п. всего пронумеровано листов 2—4, 9—338 библиотекарь Одинцова. 12/VI-57». Вариант 2.

Немировский Е. Л. Апостол 1525 года Франциска Скорины: Опыт книговедческого описания//История книги: Работы отдела редких книг. М., 1978. С. 193—194.

42.11. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, находившийся в библиотеке Петра Григорьевича Курбатова (ум. 1786 г.), а впоследствии в собрании профессора Московского университета Федора Григорьевича Баузе (1752—1812), возможно, погиб в 1812 г. во время пожара Москвы.

Алексеев П. А. Рассмотрение словенской старопечатной книги Апостола, которая справлена доктором Франциском Скориною из Полоцка, напечатана в Вильне 1525 г. в четверть листа// Опыт трудов Вольного российского собрания при имп. Моск. ун-те. 1783. Ч. 6. С. 195—204; Сопиков. 72.

42.12. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания А. И. Кастерина, полученный в обмен на «Песни Русского народа» И. П. Сахарова у книготорговца А. С. Ширяева. Возможно, идентичен с экземпляром 42.8.

Сахаров. Б. м. и г. 26; Ундольский. 1848. 17.

42.13. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания

В. И. Григоровича (1786 — 1865), возможно, проданный М. П. Погодину.

Барсуков Н. Жизнь и труды М. П. Погодина. СПб., 1896. Т. 10. С. 463.

42.14. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из собрания А. Е. Бурцева (1863—1937).

Бурцев А. Е. Русские книжные редкости: Библиографический список редких книг. СПб., 1895. С. 6; его же. Описание редких российских книг. СПб., 1897. Ч. 1. С. 47—48.

42.15. Местонахождение неизвестно. Экземпляр из библиотеки Красиньских в Варшаве. Библиотека частично погибла в 1944 г.

Estreicher K. Bibliografia polska. Kraków, 1930, T. 28. S. 189—190.

42.16. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, упомянутый 24 мая 1624 г. в завещании брестского мещанина Гурина Федоровича («Грицку Фесеви, апостол, псалтырь друку Скоринина»).

Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Вильна, 1872. Т. 6. С 243; Голенченко. 1979. С. 156.

42.17. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, упомянутый 24 мая 1624 г. в завещании брестского мещанина Гурина Федоровича («Апостол друку Скоринина — Грицку Поповичу»).

Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Вильна, 1872. Т. 6. С. 243; Голенченко. 1979. С. 156—157.

42.18. Местонахождение неизвестно. Экземпляр, упомянутый 27 октября (декабря?) 1649 г. в описи имущества виленского бургомистра Степана Лебедича.

Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Вильна, 1878. Т. 9. С. 483; Голенченко. 1979. С. 160.

КАМЕНТАРЫІ

cognoscendi caussam ipe Martinus Mag. Vre famulus à predictis et ordinatis arbitris cognoscet. Porro quę per prefectu nrm prabuten. incepta erant, hoc tempore datis ad hunc nris lris, cuncta restitu, famulu libertate donandu, mandauimus, idq ob Mag. Vre preces, nramq consuetudinem mutuam, quę no uulgaris cu Mag. Vra nobis intercedit, quam cupimus et diutissime et falicissime ualere. Ex regiomonte 13. Maij. 1.5.3.1.

Pro D. Francisco Scorina de polozko Medicinę Doctori.

Salutem et omem bnuolentiam, cu am nri, quęq gratissima prestandi, obuia promptitudine Magnifice ac generose, singularium amicoru longe nobis gratissimus. Comigrauit nrę dicioni, non ita pridem Egregius ac multifarię experientię uir, Franciscus Scorina de Polozko Arciu bonaru atq Medicinę Doctor fęlixq professor Amplissimę Mag. Vrę subditus; atq ex laudatissimę ciuitatis Vuilnę municipibus. Cuius adaduerso cu ingenio prompto mirabiliq tu. artis preclarissimę, quam profitetur mira fęlicitate atq experientia, quam annis demu ac uigilijs suis multarumq reru cognoscendaru peregrinationibus collegisse uidetur: subditoru ac aulicoru nroru fideliu albo nueroq benigne scripsimus, atq in eoru locu quibus ubiq bene uolumus ipm reposuimus. Et qz urgentia uiri negotia quantu intelleximus, priuatęq suę res ac bona, quę in Ciuitate Vuilnen. cu uxore, ac liberis reliquerat, ipm hinc isthuc adige

НА РАДЗІМЕ

№ 1

[1] Дакумент ад 18 мая 1492 г. друкаваўся ў «Сборнике императорского Русского исторического об-ва». СПб., 1882. Т. 35. Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными. Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским. Т. 1 (с 1487 по 1533 год). Изданы под ред. Г. Ф. Карпова. № 16. С. 60—68». Захоўваўся ў Маскве ў Галоўным архіве Міністэрства замежных спраў, цяпер у Цэнтральным дзяржаўным архіве старажытных актаў (ф. 79, кн. 1, пададзены фрагмент: л. 82 адв., 83).

[2] *Іван III Васільевіч* (1440—1505 гг.) — вялікі князь маскоўскі з 1462 г. Пры ім завяршылася стварэнне тэрытарыяльнага ядра Рускай цэнтралізаванай дзяржавы.

[3] *Беклемішаў Іван Мікітавіч,* па празванню Берсень — сын Мікіты Васільевіча, пасла маскоўскага. Узначаліў пасольствы ў Польшчу ў 1492 г. і ў Крым у 1502 г. У перыяд праўлення Васіля Іванавіча быў абвінавачаны ў выказваннях супраць князя па справе Максіма Грэка і пакараны адсячэннем галавы зімою 1525 г. З дакумента ад 18 мая 1492 г. вынікае, што «Берсень короля не заѣхал, короля не стало, и он воротился, к Олександру к королевичю не поѣхал».

[4] *Казімір IV Ягелончык* (1427—1492 гг.) — вялікі князь Вялікага княства Літоўскага з 1440 г. і кароль Польшчы з 1447 г. У 1468 г. выдаў Судзебнік, які стаў спробай кадыфікацыі феадальнага права. Прытрымліваўся палітыкі і захавання цэласнасці дзяржавы. Пры ім Тэўтонскі ордэн трапіў у васальную залежнасць ад Польшчы.

[5] У рукапісу: *шестьнадцов* — памылка пісца.

[6] У рукапісу: *обрабил.*

[7] У рукапісу: *обрабили.*

[8] *Полацк (Полотеск, Полотьск, Polocium)* — старажытны горад на Заходняй Дзвіне. Радзіма Ф. Скарыны. У яго часы Полацк — адзін з буйнейшых (другі пасля Вільні) цэнтраў эканамічнага, палітычнага і культурнага жыцця Вялікага княства Літоўскага. Горад упрыгожвалі храм святой Сафіі і Спаса-Ефрасіннеўская царква, якія былі пабудаваны ў XI—XII стст. У Сафійскім саборы знаходзілася вялікая бібліятэка, кнігамі і рукапісамі якой, напэўна, карыстаўся Скарына пры падрыхтоўцы «Біблії рускай».

[9] Г. зн. жыхар Лук, Луцкай воласці.

[10] *Скарына Лука (Лукіян, Лукаш,* г. н. і с. невядомы) — бацька Францыска Скарыны, полацкі купец. Радаслоўная не высветлена. Меў у Полацку ўласную зямлю, якая перайшла ў спадчыну да яго сыноў Івана і Францыска. Гандляваў у асноўным скурамі і футрамі. Старэйшы сын Лукі Іван таксама стаў купцом. Сыны на першых парах удзельнічалі ў гандлёвых аперацыях бацькі і дапамагалі яму. З пазнанскіх актаў 1529—1532 гг. вынікае, што Францыск прымаў удзел у камерцыйных справах брата Івана. Імя Лукі занатавана ў аналах Кракаўскага універсітэта за 1504 г., калі Ф. Скарына запісаўся на факультэт свабодных навук, а таксама ў актах Падуанскага універсітэта за лістапад 1512 г., калі Скарына здаў экзамены на ступень доктара медыцынскіх навук. Памёр Лука дзесьці ў пачатку XVI ст., верагодна,

каля 1511—1512 гг. Ва ўсіх падуанскіх актах 1512 г. гаворыцца пра «Франциска, русіна, сына нябожчыка пана Лукі». Скарга лучан звязана з парубежнай вайной канца XV ст., у сувязі з якой адбываліся факты рабавання — з'ява тыповая для сярэдневякоўя.

[11] *«...на сорок рублев на рижскую...»* — Рубель у Рускай дзяржаве да сярэдзіны XV ст. быў плацёжнай адзінкай, вага яго адпавядала вазе грыўны ці грывенкі (204 г.), з якой выраблялася 200 манет (дзенег). Пазней выкарыстоўваўся як падліковае паняцце, вага вызначалася колькасцю манет (200 дзенег да 1534 г., потым — 100 капеек). Рыга чаканіла шылінгі, фердынгі, маркі, талеры. Цяжка сказаць, пра якую канкрэтна манету ішла размова (Зварич В. В. Нумизматический словарь. Львов, 1980. С. 147; Федоров Д. Монеты Прибалтики XIII—XVIII столетий. Таллин, 1966. С. 226—227).

№ 2

[1] Дэкрэт ад 1518 г. выяўлен і занатаван у 1912 г. Т. Вяржбоўскім (гл.: Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski. Pars IV. Sigismundi I regis tempora comlectens (1507—1548). Volumen 2. Acta vicecancellariorum 1507—1535. Varsoviae. MCMXII. F. 195. Nr. 11992). Вяржбоўскі датаваў дакумент сярэдзінай снежня 1518 г.

Лацінскі тэкст дэкрэта падрыхтаван па фотакопіі, атрыманай з Варшаўскага архіва (гл.: Archiwum Glówne Akt dawnych, księgi Metryki Koronnej. Nr. 33, 165). Згодна з дакументам, некалькі віленскіх купцоў, у тым ліку Іван Скарына, брат Францыска, вызваляюцца ад грашовых прэтэнзій Андрэя з Львова.

[2] *Львоў* — цяпер абласны цэнтр УССР. Горад заснаван каля 1250 г. князем Даніілам Раманавічам, які даў яму імя свайго сына Льва. З XIV ст. захоплен польскімі феадаламі і вёў барацьбу супраць рэлігійна-нацыянальнага ўціску. У XVI ст. — буйны цэнтр культуры і гандлю.

[3] *Жыгімонт (Зыгмунт, Сігізмунд) I Стары* (1467—1548 гг.) — сын Казіміра, унук Ягайлы, вялікі князь Вялікага княства Літоўскага і кароль Польшчы (1506—1548). Імкнуўся ўмацаваць дзяржаўную ўладу, чым выклікаў узброенае выступленне магнатаў і шляхты ў 1537 г. Пры ім шляхта дамаглася ўвядзення Статута Вялікага княства Літоўскага (1529 г.). Згадзіўся на пераўтварэнне Тэўтонскага ордэна ў залежнае ад Польшчы Прускае герцагства, на пераход да Габсбургаў Венгрыі і Чэхіі. Вёў частыя войны з Рускай дзяржавай. З Жыгімонтам I Скарына быў добра знаёмы. Магчыма, беларускі гуманіст удзельнічаў у каралеўскім пасольстве ў Капенгаген у 1509 г. У 1532 г. Скарына атрымаў ад Жыгімонта I ахоўныя граматы.

[4] Аўторак пасля свята святога Міколы ў 1518 г. прыпадаў на 7 снежня.

[5] Пад «смальнянінам» мог падразумявацца як жыхар горада Смаленска, так і жыхар беларускага мястэчка Смальнян (Смалян), што недалёка ад Оршы.

[6] *Скарына Іван* (?—1529 г.?) — брат Францыска Скарыны, старэйшы сын Лукі, купец. Жыў у Вільні, вёў шырокі гандаль скурамі і футрамі. Пазнанскія акты 1529—1532 гг. сведчаць, што ў камерцыйных справах Івана ўдзельнічалі Францыск Скарына і яго жонка Маргарыта. Магчыма, Іван быў адным з фінансістаў кнігавыдавецкай дзейнасці Ф. Скарыны ў Празе і Вільні, спрыяў наладжванню яго сувязей з дзелавымі коламі. Як вынікае са зместу полацкіх актаў судовых спрэчак ад 18 чэрвеня і 4 кастрычніка 1535 г. паміж зяцямі Івана Скарыны Міхнай Аўсяннікам і Еськам Сцяпанавічам, Іван меў у Полацку «именье», у якім была і частка Скарыны. На падставе полацкіх актаў трэба думаць, што ў Івана Скарыны былі дзве дачкі і сын Раман. За неаплочаныя даўгі нябожчыка брата Івана Францыск быў беспадстаўна пасаджаны ліхвярамі ў пазнанскую турму ў лютым 1532 г., адкуль вызвалены ў выніку захадаў, зробленых сынам Івана Раманам.

[7] *Вільня* (з кастрычніка 1939 г. — Вільнюс) — сталіца Літоўскай ССР. Першае гістарычнае ўпамінанне аб ёй датуецца 1323 г., калі вялікі літоўскі князь Гедымін зрабіў горад сталіцай Вялікага княства Літоўскага. У 1387 г.

атрымаў прывілей на самакіраванне па магдэбургскаму праву. Цэнтр Віленскай каталіцкай епархіі (з XIV ст.) і адна з рэзідэнцый праваслаўнага мітрапаліта Вялікага княства Літоўскага. У XVI ст. Вільня стала буйным палітычным, эканамічным і культурным цэнтрам Еўропы. У 1503 г. з мэтай пашырэння гандлёвых сувязей пабудаван Рускі гасціны двор, а ў 1523 г.— Маскоўскі і Нямецкі. Акрамя кафедральнай школы (у 1387 г.) тут дзейнічала школа (у 1513 г.) пры касцёле св. Яна, пратэстанцкая школа (у 1539 г.) А. Кульвы. Многія выпускнікі віленскіх школ вучыліся ў еўрапейскіх універсітэтах. З канца XV ст. у Вільні пашыраліся гуманістычныя ідэі, а з 20-х гадоў XVI ст. — рэфармацыйныя. Жыгімонт Аўгуст стварыў у сярэдзіне XVI ст. карцінную галерэю і багатую бібліятэку. З каралевай Бонаю ў Вільню прыехала шмат італьянскіх гуманістаў, вучоных, урачоў. З даўніх часоў Вільня — адзін з цэнтраў развіцця беларускай культуры, пісьменнасці. Скарына ў Вільню прыязджаў у дзяцінстве, магчыма, тут вучыўся, а пасля неаднаразова бываў у гэтым горадзе і пражыў у ім каля 15 гадоў (1520—1535 гг.). Тут жыў яго брат купец Іван, які ў дакументах так і называецца: «віленскі грамадзянін». У камяніцы Якуба Бабіча беларускі гуманіст заснаваў сваю друкарню. У Вільні Скарына ажаніўся з Маргарытай, тут і жыла яго сям'я, а ён служыў сакратарам і лекарам у віленскага епіскапа Яна з князёў літоўскіх. Адсюль Скарына ездзіў у Познань, Кёнігсберг, Маскву і выехаў у Прагу.

[8] *Ураднік* (лац. vladarius, officialis) — службовая асоба вялікакняжацкага ці прыватнаўласніцкага кіравання. *Афіцыял* — асоба, якая заступала месца біскупа.

[9] *Бурмістр* — службовая асоба гарадскога ўпраўлення, якая старшынствавала ў магістраце.

[10] *Радца, райца* — выбарны член у радзе (магістраце).

№ 3, 4

[1] Акты 1535 г. друкаваліся ў манаграфіі П. У. Уладзімірава «Доктар Франциск Скорина. Его переводы, печатные издания и язык. СПб., 1888. С. 323—325», затым у «Беларускім архіве» (Мн., 1928. Т. 2. С. 263—264), адкуль і перадрукоўваюцца. Захоўваліся ў Цэнтральным дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве (гл.: Літоўская метрыка. № 16. Кнігі судовых спраў (1530—1538). № 372. С. 263—264; № 373. С. 264—264 б). З іх відаць, што ў Полацку засталася маёмасць Францыска Скарыны, якой карысталіся наследнікі нябожчыка Івана Скарыны.

[2] *Мешчанін* — жыхар места, г. зн. горада.

[3] *Капа* — адзінка лічэння, роўная 6 дзесяткам. Капа' грошаў на Беларусі ў XIV—XVII стст. адпавядала 60 літоўскім грошам, у XVII ст.— 75 польскім грошам ці 50 рускім капейкам.

[4] *Пенязі* — дробная манета. У Вялікім княстве Літоўскім 10 пенязяў складалі адзін літоўскі грош, а 60 грошаў — адну капу. У дадзеным выпадку пенязі ўжываюцца ў сэнсе грошаў.

[5] *Рыга* — сталіца Латвійскай ССР. Горад прыгадваецца ў гістарычных крыніцах з 1198 г., меў свой герб, пячаць, сцяг, манетны двор; увайшоў у склад Ганзейскага саюза ў канцы XIII ст., затым быў пад уладай Лівонскага ордэна (да 1561 г.).

[6] *Скарына Раман* (г. н. і с. невядомы) — сын Івана, пляменнік Францыска Скарыны. Апляцыю даўгі свайго бацькі, нябожчыка, крэдыторам, дамогся вызвалення з пазнанскай турмы Францыска і спрыяў атрыманню ім ахоўных грамат Жыгімонта І ад 1532 г. Такім чынам, Раман адыграў вялікую ролю ў жыццёвым лёсе Францыска. У пазнанскім акце ад 26 красавіка 1532 г. адзначана, што Раман прыбыў у Познань з Гданска. Тут ён пэўны час жыў. «У Немъцах служить» — магчыма, маецца на ўвазе Гданск, які доўгі час, да XV ст., быў пад немцамі (Тэўтонскім ордэнам), ці нейкі горад у Германіі. У пазнанскіх актах Раман называецца «віленскім грамадзянінам».

[7] *Глебавіч Іван* (каля 1480—1549 гг.) — ваявода віцебскі, полацкі і віленскі, канцлер, фаварыт каралевы Боны. У 1527 г. атрымаў Мсціслаўскае,

пазней Радуньскае староствы, у 1542 г. — Бабруйскае і Барысаўскае староствы. У 1541 г. удзельнічаў у вызначэнні граніцы паміж Жамойціяй і Інфлянтамі. Узначальваў некалькі пасольстваў (1536, 1542) у Маскву. Ваяводам віцебскім стаў у 1529 г., з 1532 г. — ваявода полацкі, у 1546 г. атрымаў пасаду канцлера літоўскага (Polski słownik biograficzny, T. IX. S. 541—542; Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego księstwa Litewskiego 1386—1795. S. 87).

[8] *Гараднічы* — начальнік замка (горада). Прызначаўся са шляхты, засядаў у замкавым (гродскім) судзе, узначальваў гарнізон замка пры адсутнасці кашталяна або старосты.

[9] *Індыкт* — назва года пры летазлічэнні па 15-гадовых цыклах, якое склалася ў Егіпце і Візантыі, выкарыстоўвалася ў многіх краінах. Для вызначэння індыкта патрэбна да года н. э. дабавіць 3 і суму падзяліць на 15, астатак раўняецца індыкту. Пры вылічэнні індыктамі патрэбна ўлічваць пачатковую дату індыкта. У XVIII ст. лічэнне па індыктах спынілася, захавалася толькі ў царкоўных актах (Советская историческая энциклопедия. Т. 5. С. 845).

[10] Лацінскі выраз азначае «на тую ж тэму».

№ 5

[1] Полацкая рэвізія (перапіс), якая мае вопіс маёмасці Скарынаў і зяця Івана Скарыны Еські Сцяпанавіча, захавалася ў двух спісах: спісу бібліятэкі графаў Браніцкіх (гл.: Szujski J. Rewizya Województwa Połockiego z roku 1552 // Scriptores Rerum Polonicarum. T. V. Archiwum Komisyi Historycznej. T. 2. Wyd. Komisyi Historycznej Akademiji Umiejętności w Krakowie. Kraków, 1880. S. 176, 184) і спісу Ваенна-вучонага архіва Галоўнага штаба (гл.: Лаппо И. И. Полоцкая ревизия 1552 года // Чтения в имп. О-ве истории и древностей рос. при Моск. ун-те. 1905. Книга вторая. Двести тринадцатая. М., 1905. С. 2, 4, 16, 42). Паводле апошняга выдання падаюцца вытрымкі з гэтых матэрыялаў.

У 1580 г. падскарбій і староста браслаўскі Фёдар Скумін і віцебскі падкаморый Юрый Друцкі-Сакалінскі зрабілі апісанне полацкіх царкоўных зямель (гл.: Лаппо И. И. Описание полоцких владычных, монастырских и церковных земель ревизорами 1580 года. М., 1907). Гэтыя рэвізоры былі знаёмы з матэрыяламі Полацкай рэвізіі 1552 г.

Адзначаныя вышэй рэвізіі даюць пэўнае ўяўленне аб матэрыяльным становішчы рода Скарынаў, які вывучан вельмі слаба. У дакументах ёсць пэўныя звесткі і пра «мещан Петровских», род Сімяона Полацкага. Магчыма, з полацкімі Скарынамі звязаны «подданый его милости пана Яна Гарабурды Иван Скорынчыч», які прыгадваецца ў дакуменце ад 23 сакавіка 1592 г. (гл.: Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссией. Вильна, 1891. Т. XVIII. С. 94), і скарбнік рэчыцкі Юрый Скарына, які называецца ў інвентарным вопісе ад 22 кастрычніка 1790 г. уладання Туркі, што належала Булгакам (гл.: Акты, издаваемые Виленскою комиссией для разбора древних актов. Вильна, 1914. Т. XXXVIII. С. 117).

[2] *Маршалак* — тытулураднікаў розных рангаў. Земскі маршалак, або найвышэйшы, вялікі — першы міністр у дзяржаве, у функцыі яго ўваходзіла кіраваць судом і краявой адміністрацыяй і радай, размяркоўваць кватэры для прыбыўшых на сейм, у час бескаралеўя назначаць з'езды для абрання караля. Маршалак дворны ці надворны — каралеўскі чыноўнік, які выконваў адміністрацыйна-распарадчыя функцыі ў сенаце і пры каралеўскім двары, замяняў земскага маршалка ў час яго адсутнасці. Маршалкі дваровыя ўзначальвалі каралеўскую прыслугу, павятовыя — войска павета.

[3] *Канюшы* — наглядчык за каралеўскімі стайнямі, у XVI ст. прыдворны чын у Вялікім княстве Літоўскім і Маскоўскім княстве.

[4] *Гародня,* паводле «Словаря белорусского наречия» І. І. Насовіча (СПб., 1870. С. 119), азначае тэрмін «городьбу», «горожение», г. зн. дворышча, агароджаны ўчастак зямлі ці агароджаная пабудова. Гародняй у старабеларус-

кіх дакументах часта называецца частка замкавай сцяны, пралёт маста (гл.: Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Мн., 1986. Вып. 7. С. 89).

Паводле падлікаў І. Шуйскага, полацкі замак меў 204 гародні.

[5] *Ігумен* — назва кіруючай асобы ў манастыры. Абавязкі яе тыя ж, што і ў настаяцеля манастыра.

[6] *Поз[е]ма, позем, позим, поземе* — старабел., від падатку, плата за карыстанне зямлёю (картатэка Гістарычнага слоўніка беларускай мовы Інстытута мовазнаўства АН БССР).

[7] *Магдэбургскае (майдыборскае, майтборскае) права* — феадальнае гарадское права, якое рэгулявала эканамічную дзейнасць, грамадска-палітычнае жыццё, маёмасныя правы, саслоўны стан гараджан. Узнікла ў XIII ст. у г. Магдэбургу (Усходняя Германія) і склалася з розных крыніц: звычайнага права, «Саксонскага зярцала», статута г. Магдэбурга. У XIII—XVIII стст. было пашырана на землях Польшчы, Літвы, Беларусі і Украіны. Магдэбургскае права вызваляла гараджан ад феадальных павіннасцей, ад улады ваяводаў, старостаў. У горадзе, які атрымаў ад вялікага князя ці караля гэта права, ствараўся магістрат — выбарны орган самакіравання.

№ 6

[1] Грамата ад 19 лютага 1553 г. перадрукоўваецца з некаторымі папраўкамі з выдання: Russisch-livländische Urkunden. Gesammelt von K. E. Napiersky. Herausgegeben von der archäographischen Commission. St. Petersburg, 1868. S. 380—381.

[2] *Жыгімонт (Зыгмунт, Сігізмунд) Аўгуст* (1520—1572 гг.)—вялікі князь Вялікага княства Літоўскага (1544—1572 гг.) і кароль Польшчы (1548—1572 гг.), сын Жыгімонта I, апошні кароль з дынастыі Ягелонаў. Праводзіў талерантную палітыку, але ў канцы жыцця падтрымаў вярхі каталіцтва на допуск езуітаў у краіну, што стала пачаткам феадальна-каталіцкай рэакцыі. Пры ім уведзены Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г., заключана Люблінская унія (1569 г.). Вёў Лівонскую вайну ў 1558—1583 гг. з Рускай дзяржавай за Прыбалтыку.

[3] *Няўгіння* — паводле К. Е. Наперскага,— гэта Дзюнабург; называўся Дзвінскам, цяпер Даўгаўпілс (Латвія).

[4] *Еска (Еська) Скарына* — тая ж асоба, якая згадваецца ў Полацкай рэвізіі ад 9 сакавіка 1552 г.

[5] Лацінскі выраз «in dorso» азначае «на адвароце».

№ 7

[1] Копія рэкамендацыі 1558 г. зроблена пад муляж у XIX ст. для гісторыка В. А. Більбасава, які, відаць, зацікавіўся асобай Ф. Скарыны і яго родам. Дакумент з кустодыяй і пячаткай, напісаны трыма рознымі почыркамі і чарнілам. Захоўваецца ў Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы імя М. Е. Салтыкова-Шчадрына ў Ленінградзе, аддзел рукапісаў, ф. 73. Більбасаў В. А., Краеўскі А. А., № 66. Пра гэты дакумент нам паведаміў Я. Л. Неміроўскі.

Копія XIX ст. не выклікае ў нас сумненняў у праўдзівасці дакумента XVI ст., за выключэннем адной супярэчлівай дэталі. Кардынал Іасаф у лісце ад 25 красавіка 1558 г. рэкамендуе Іаана Хрызастома Скарыну як здольнага свяшчэнніка, выпускніка гарадскога калегіума ў Рыме, архіепіскапу полацкаму для працы ў яго епархіі.

З гістарычных крыніц вядома, што ў Полацку не было каталіцкага архіепіскапства ў XVI ст., а існавала толькі праваслаўнае. Праваслаўным полацкім архіепіскапам у 1558 г. быў Герасім (свецкае імя Глеб Іванавіч Корсак; ён узведзены ў архіепіскапы граматаю караля Жыгімонта Аўгуста ад 28 сакавіка 1558 г.). Герасім, паводле гістарычных крыніц, дрэнна клапаціўся пра захаванне царкоўнай маёмасці. Нават калі ён і быў па-уніяцку настроены, то і ў такім разе кардынал не мог рэкамендаваць католіка для працаўладкавання ў праваслаўным архіепіскапстве. А размова ідзе іменна

пра каталіцкага святара, паколькі грэчаскі калегіум, які рыхтаваў у Рыме уніяцкіх святароў, быў заснаваны пазней, у 1577 г. Значыць, паміж зместам кустодыі «Святлейшаму і шаноўнейшаму пану архіепіскапу» і адрасатам ліста «Пану архіепіскапу полацкаму [Полацк]» існуе супярэчнасць. Яе мог унесці перапісчык XIX ст., які, відаць, словы «пану архіепіскапу полацкаму» дадаў як бы для растлумачэння, удакладнення кустодыі. Магчыма, у лісце, напісаным у XVI ст., размова ішла пра гнёзненскага архіепіскапа (Мікалая Дзяжгоўскага) і працаўладкаванне Іаана Хрызастома ў Полацку. Бернардынская місія ў Полацку была заснавана ў канцы XV ст. (1498 г.) і знаходзілася ў падпарадкаванні Віленскага каталіцкага епіскапства (засн. у 1387 г.), якое было пад юрысдыкцыяй Гнёзненскага каталіцкага архіепіскапства (Польшча).

Так ці інакш тут застаецца шмат няяснага. Не высветлены пакуль адносіны Іаана Хрызастома да асобы Ф. Скарыны, іх магчымыя сваяцкія сувязі.

Улічваючы тое, што Францыск Скарына быў католікам, а католік Іаан Хрызастом, магчыма, паходзіў з полацкага роду Скарынаў, лагічна дапусціць, што ў гэтым родзе было шмат католікаў.

[2] *Дыяцэзія* — епархіяльная акруга, падначальная архіепіскапу (арцыбіскупу) або епіскапу (біскупу).

[3] *Кангрэгацыя* (ад лац. congregatio — абшчына, аб'яднанне) — саюз абшчын аднаго ордэна ў рымска-каталіцкай царкве (місіянерскі, езуіцкі і інш.). *Кангрэгацыі* — гэта таксама кардынальскія камітэты рымскай курыі, якім даручаны асобныя сферы царкоўнага кіравання.

[4] *Кардынал* — у каталіцкай царкве вышэйшы пасля папы духоўны сан ці носьбіт гэтага звання.

[5] *Архіепіскап* — старшы сярод епіскапаў.

[6] *Стэфан Борджыя* — нявысветленая асоба, магчыма, з іспанскага роду Борджыяў, якія праславіліся сваёй дзейнасцю ў Італіі.

У КРАКАЎСКІМ УНІВЕРСІТЭЦЕ

№ 1

[1] Актавы запіс 1504 г. друкаваўся ў кн.: Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Tomus II (ab anno 1490 ad annum 1551). Editionem curavit Adam Chmiel. Cracoviae, 1892. P. 91. Захоўваецца ў Кракаўскай універсітэцкай бібліятэцы: рукапіс № 258, Metrica, t. 1, f. 500a.

[2] *Аміцын Ян (Іаан)* — епіскап лаадзіцэнскі, суфраган, прафесар і рэктар Кракаўскага універсітэта. Выхадзец з мяшчанскай сям'і ў Кракаве. Доктар свабодных навук і кананічнага права ў 1490—1502 гг. У 1502 г. стаў плябанам касцёла св. Мікалая, у 1504 г.— епіскапам. Выбіраўся рэктарам Кракаўскага універсітэта ў 1504, 1505, 1516, 1517, 1526 гг. Памёр 16.10. 1526 г. (Polski słownik biograficzny. T. 1/1, zeszyt I. S. 87).

[3] *Кракаў* — горад, заснаваны на месцы паселішча племені віслян у VIII—X стст., у 1320—1609 гг.— сталіца Польскай дзяржавы. Кракаўскі універсітэт (заснаван у 1364 г.) пасля рэформы 1400 г., праведзенай Ягайлам, стаў вышэйшай школай не толькі для Польшчы, але і для Вялікага княства Літоўскага. У XV—XVI стст. тут вучылася і працавала нямала беларусаў. Сярод іх быў і магістр Ян Вісліцкі, будучы аўтар вядомай паэмы «Пруская вайна» (Кракаў, 1516 г.). У развіцці літаратурных здольнасцей Скарыны Кракаўскі універсітэт адыграў вялікую ролю. Беларускі гуманіст бываў у гэтым горадзе неаднаразова, у 1532 г. ён прыязджаў сюды з пляменнікам.

[4] *Епіскап (польск. біскуп)* — асоба, якая кіруе духавенствам епархіі, пэўнай царкоўна-адміністрацыйнай акругі.

[5] *Суфраган* — у каталіцкай царкве тое ж, што вікарый у праваслаўнай.

[6] *Плябан* — прыходскі святар.

[7] Зімні семестр у Кракаўскім універсітэце пачынаўся 19 кастрычніка і працягваўся да 4-й нядзелі вялікага посту наступнага года, г. зн. у 1505 г. ён заканчваўся 1 сакавіка па юліянскаму стылю.

[8] Улічваючы год іматрыкуляцыі Скарыны ў Кракаўскі універсітэт (1504 г.), куды прымаліся, як і ў большасці універсітэтаў Еўропы, юнакі не маладзей 14 год, можна меркаваць, што ён нарадзіўся паміж 1485—1490 гг. Пры гэтым трэба ўлічваць, што ва універсітэт можна было запісацца на працягу ўсяго семестра. Матрыкулы фіксуюць такія запісы асоб маладзей 14 год і намнога старэйшых за гэты ўзрост. Скарына павінен быў прайсці этап першапачатковага навучання ў школе (Полацка ці Вільні) і асвоіць латынь: умова паспяховага навучання ў еўрапейскіх універсітэтах таго часу. У актах Падуанскага універсітэта за 1512 г. Скарына называецца «маладым чалавекам», значыць, яму было тады не больш 30 гадоў.

[9] Скарына ўнёс ва універсітэцкую касу сярэднюю суму грошай. Як паказвае спіс шкаляраў таго ж факультэта, Венцаслаў, сын Венцаслава са Слуцка, заплаціў 4 грошы, Георгій, сын Якуба з Ваўкавыска,— 2 грошы, Мікалай, сын Андрэя з Ашмян, — 7 грошаў. Гэты запіс дае падставу меркаваць, што Скарына жыў у бурсе для бедных.

Грош — буйная сярэбраная і залатая манета ў еўрапейскіх краінах. На Беларусі ў XIV—XV стст. асноўнай манетай быў пражскі грош, а ў XVI—XVII стст.— літоўскі і польскі грош. Польскі грош роўны 0,8 сучаснага яму літоўскага гроша.

№ 2

[1] Актавы запіс ад 1506 г. друкаваўся ў кн.: Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849. Edidit Jozephus Muczkowski. Cracoviae, 1849. P. 144.

Дакумент захоўваецца ў Кракаве, ва універсітэцкай бібліятэцы: Рукапіс BJ 263 «Liber Promotionum philosophorum ordinis ». Л. 62 v.

[2] *Магістр* — трэцяя пасля бакалаўра і ліцэнціята вучоная ступень у сярэдневякоўі і ў эпоху Адраджэння. Імя magister artium liberalium насіў настаўнік т. зв. сямі свабодных навук (граматыка, рыторыка, дыялектыка, арыфметыка, геаметрыя, музыка і астраномія). Гэта ступень прысвойвалася на факультэце свабодных навук універсітэта.

[3] *Леанард з Добшыч* (каля 1470—1508 гг.) — астраном, матэматык, прафесар Кракаўскага універсітэта. Запісаўся ў Кракаўскі універсітэт у 1483 г. на факультэт свабодных навук, дзе вучыўся пад кіраўніцтвам Яна з Глагова і Войцаха з Брудзева, закончыў яго ў 1489 г. са ступенню магістра і пачаў выкладаць як дацэнт-экстранеунс. Выконваў у 1501, 1506 гг. абавязкі дэкана факультэта. У 1504 г. атрымаў ступень бакалаўра кананічнага права. Выкладаў Арыстоцеля і прадметы астранамічна-матэматычныя. Аўтар некалькіх астранамічна-астралагічных прац (Polski słownik biograficzny, t. XVII/1, zeszyt 72. S. 71—72).

[4] Кёльнскі універсітэт заснаван у 1388 г.

[5] 14 снежня 1506 г.

[6] Свята святой Люцыі адзначалася 13 снежня.

[7] 14 снежня.

[8] *Fran*[*ciscus*] *de Poloczko, litphanus* — Францыск Скарына. Тут названы літвінам, г. зн. выхадцам з Вялікага княства Літоўскага. Тое, што Скарына закончыў універсітэт за два гады, сведчыць аб тым, што на радзіме (у Полацку ці Вільні) ён атрымаў добрую гуманітарную падрыхтоўку.

[9] Паводле «Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowianskich» і некаторых іншых геаграфічных крыніц, паселішчы з такіміназвамі сустракаюцца ў розных кутках Еўропы.

[10] *Вікарый* (ад лац. vicarius — намеснік). У позняй Рымскай імперыі кіраўнік адміністрацыйнай акругі — дыяцэза. У каталіцкай царкве ёсць генеральныя вікарыі-памочнікі епіскапаў, якія кіруюць царкоўнымі дыяцэзамі; прыходскія вікарыі — памочнікі прыходскага свяшчэнніка, якія замяняюць у яго адсутнасць; апостальскія вікарыі — папскія намеснікі. У праваслаўнай царкве — памочнік епархіяльнага архірэя.

[11] *Пракуратар* — юрыст-паверапы, які вёў практыку адваката.

№ 3

[1] Дакумент ад 17 сакавіка 1523 г. перадрукоўваецца з кн.: Acta rectoralia almae Universitatis studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX. Editionem curavit dr. Wladislaus Wislocki. T. 1. f. 1. Cracoviae, 1893. P. 605, 622—623. Ён праблематычна можа быць звязаны з жыццём Ф. Скарыны.

У ПАДУІ

№ 1—3

[1] Актавыя запісы ад 1512 г. выяўлены С. Віндакевічам у 1892 г. (гл.: Materiały do historyi Polaków w Padwie. Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce. T. VII. Kraków, 1892. S. 158).

У тым жа годзе дацэнт Пецярбургскага універсітэта І. Шляпкін апублікаваў лацінскія тэксты трох падуанскіх актавых запісаў (гл.: ЖМНП. СПб., 1892. № 4. С. 382—385), дапусціўшы, аднак, рад памылак і недакладнасцей. Фотарэпрадукцыя, лацінскі тэкст і беларускі пераклад гэтых матэрыялаў друкаваліся ў часопісе «Žnič» (1961. № 61. С. 6—7; 1962. № 62—63. С. 10; 1962. № 64—65. С. 12). У 1967 г, у часопісе «Неман» (№ 8. С. 157—159) надрукаван пераклад Я. Парэцкага на рускую мову гэтых актавых запісаў, звераных з прысланай у 1966 г. у АН БССР з Падуанскага універсітэта фотакопіяй дакументаў. Аднак у публікацыі сустракаецца цэлы рад няўважлівых прачытанняў, недакладнасцей, напрыклад, не расчытан і апушчан, як і ў Шляпкіна, спіс прысутных на экзамене 24 італьянскіх вучоных. У 1970 г. у часопісе «Запісы» (1970. Кн. 5. С. 66—75) лацінскія тэксты пададзены на аснове архіўных матэрыялаў, якія захоўваюцца ў Падуі: Archivio antico della Universitá di Padova, Mstt., Vol. 321. Sacri Collegii Dominorum Artistarum et Medicorum, 1512—1523. F. 5, 6r-v. Але і тут сустракаюцца асобныя недакладнасці. У зборніку лацінскія тэксты пададзены намі па фотакопіі гэтых дакументаў, якая захоўваецца ў рукапісным аддзеле Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа АН БССР.

[2] Гэты сказ на палях рукапісу.

[3] *Езус Марыя* — тыповы зварот сярэдневяковага і рэнесанснага пісьменства.

[4] *Русінамі* называлі тады жыхароў Беларусі і Украіны.

[5] *Падуя* — старажытны італьянскі горад. У пачатку XII ст. у Падуі ўсталявалася гарадская камуна, з 1405 па 1797 г. знаходзілася ў складзе Венецыянскай рэспублікі. У XV—XVI стст. Падуя — адзін з буйных культурных цэнтраў Еўропы. Падуанскі універсітэт (засн. у 1222 г.) славіўся на ўсю Еўропу, у ім выкладалі П. Пампанацы, А. Везалій, Г. Галілей. 5 лютага 1592 г. ва універсітэце была створана «Нацыя каралеўства Польскага і Вялікага княства Літоўскага», куды ўваходзіла шмат выхадцаў з Беларусі. У 1533 г. быў закладзены першы ў свеце Батанічны сад. У Падуі ў XIII—XV стст. сфарміраваліся самабытныя школы ў філасофіі (узнікненне звязана з дзейнасцю праф. Падуанскага універсітэта П'етры д'Абано і яго паслядоўнікаў) і ў жывапісу (мастакі Джота, Скварчоне, Мантэнья і інш.).

[6] *Прыёр* у калегіі прыблізна тое, што дэкан факультэта універсітэта:

[7] Гэта важнае сведчанне: Скарына ў 1512 г. быў ужо доктарам мастацтваў (свабодных навук). Дзе ён атрымаў гэту вучоную ступень, пакуль невядома. Доктарам свабодных навук ён стаў раней, чым доктарам медыцыны. Цікава, што сам Скарына называе сябе ўпершыню «в навуках вызволеных и в лекарстве доктором» толькі ў пасляслоўі да «Кнігі Ісуса Навіна» (1518 г.), а дагэтуль ён называў сябе «в лекарских науках» доктарам.

[8] *«personis infrascriptis»* — адсюль можна меркаваць, што ў канцы пратакола павінен быў быць спіс прысутных вучоных, які, відаць, згубіўся.

[9] Дабаўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага адсутнічае.

[10] Папраўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага «рутену».

[11] Папраўлена намі; у тэксце «Ruthenus», у перакладзе Я. І. Парэцкага «белорус».

[12] Гэты сказ на палях рукапісу.

[13] У тэксце: *promutorib*[*us*] — памылка пісца.

[14] *Прамотары* -- апекуны, якіх калегія прызначала кожнаму дактаранту. Іх задачай было даваць парады, аказваць дапамогу, падрыхтаваць да прамацыйных экзаменаў.

[15] Дабаўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага апушчана.

[16] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага «белорус».

[17] Папраўлена намі; у тэксце «hora XXII^a»; у перакладзе Я. І. Парэцкага «в 17 часов», у І. Шляпкіна — «hora XVII».

[18] Папраўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага «белорус».

[19] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага «Амолло».

[20] Сказ дабаўлен намі.

[21] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага слова «вице-приор» апушчана.

[22] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага «Амолло».

[23] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага слова «Иероним» апушчана.

[24] Гэты сказ на палях рукапісу.

[25] Гэты сказ на палях рукапісу.

[26] *Прэсвітар* — духоўны апякун, святар.

[27] *Верона* — старажытны італьянскі горад. З 89 г. да н. э. вядомы як рымская калонія. Кароль остготаў Тэадорых, разграміўшы Адаакра ў 489 г. пад Веронай, зрабіў яе сваёй рэзідэнцыяй. У перыяд праўлення лангабардаў, у 568—774 гг., Верона з'яўлялася цэнтрам аднаго з дукатаў (герцагстваў). З XII ст.— гарадская камуна. У 1387 г. Верона далучана да Мілана, а ў 1405 г.— да Венецыі.

[28] Звычайна былі: круглы берэт (у некаторых еўрапейскіх універсітэтах чатырохраговая шапачка), пярсцёнак, кніга («Афарызмы» Гіпакрата ці Біблія).

[29] Паводле І. Шляпкіна, Барталамей і Францыск дэ Наалі — родныя браты, якія выкладалі філасофію і медыцыну.

[30] Дабаўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага апушчана.

[31] Папраўлена намі; у перакладзе Я. І. Парэцкага «белоруса».

[32] Папраўлена намі; у Я. І. Парэцкага «белоруса».

[33] Спіс вучоных дабаўлен намі; у Я. І. Парэцкага ён адсутнічае, заменен словамі «следует 24 подписи».

№ 4

[1] Пратакол падуанскай курыі ад 9 лістапада 1512 г. адшуканы Я. Садоўскім у 1960 г.

Захоўваецца ў архіве г. Падуі: Archivio antico della Curia Vescoville di Padova, Doctoratuum, vol. 49, f. 122.

Друкаваўся ў часопісах «Žnič» (1960. № 56. С. 8; 1962. № 64—65. С. 12), «The Journal of Byelorussian studies» (1969. № 1. P. 25—26), «Запісы» (1970. Кн. 5. С. 75—77). Ён дапаўняе папярэднія факты, уключае прозвішчы пяці прысутных на экзамене Скарыны, якія не згадваюцца ва універсітэцкіх запісах, а таксама цікавы яшчэ і тым, што дае звесткі пра Скарыну як «сакратара караля Дацыі» (хутчэй за ўсё Даніі).

А. В. Флароўскі ўказваў у 1968 г. на існаванне варыянта дакумента з напісаннем «Дасіае», які, паводле яго слоў, выявіў у 1937 г. італьянскі прафесар Этора Ла Гата. Фларўскі пісаў, што «ў 1960 і 1962 гг. вучоным сталі даступнымі новыя, вельмі кароткія запісы аб Скарыну, у якіх ён называецца «secretarius regis Datiae» або «Дасіае», і спасылаўся на публікацыі ў часопісе «Зніч» за 1960 і 1962 гг. (гл.: 450 год беларускага кнігадрукавання. С. 428—429). Мы параўналі напісанне слова «Datiae» па факсімільных здымках дакумента, апублікаванага ў адзначаных вышэй замежных часопісах, і выявілі, што гэта слова нідзе праз «с» не прачытваецца, а толькі праз «t», як «Datiae».

У зборніку лацінскі тэкст падрыхтаван намі па фотакопіі дакумента.

[2] Тыповы зварот сярэдневяковага і рэнесанснага пісьма. *Ісус Хрыстос* (ад грэч. christos) — заснавальнік хрысціянскай рэлігіі. Паводле евангельскіх

сказанняў, нарадзіўся ў Віфлееме ад дзевы Марыі. Сярод вучоных існуюць розныя думкі адносна гістарычнасці асобы Хрыста. Адны (гістарычная школа) сцвярджаюць, што легенда пра Хрыста мае рацыянальнае зерне, другія (міфалагічная школа) лічаць, што вобраз Хрыста з'яўляецца прадуктам міфатворчасці.

[3] *Ім быў Іаан I* (1455—1513 гг.) — кароль Даніі ў 1483—1513 гг., Нарвегіі ў 1483—1513 гг., Швецыі (шведск. *Юхан II*) у 1481—1513 гг., герцаг Шлезвіг-Гальштэйна ў 1481—1513 гг. Пры абранні на дацкі і нарвежскі прастол быў абмежаваны ў сваіх паўнамоцтвах з-за пратэсту буйных феадалаў. Апекаваў гандаль, змагаўся з Ганзой. Першым з дацкіх каралёў заключыў гандлёвы дагавор з Маскоўскай дзяржавай у 1493 г. Пры якіх абставінах Скарына стаў сакратаром дацкага караля дакладна невядома. Існуе гіпотэза, што ў Данію беларускі гуманіст трапіў у складзе пасольства, якое Жыгімонт I накіраваў у 1509 г. у Капенгаген з мэтай падпісання дагавора аб дружбе. Вопыт канцылярскай работы, набыты Скарынам, вельмі яму прыдаўся на службе ў віленскага епіскапа Яна.

[4] У арыгінале: *Datiae,* г. зн. Дацыі. Даследчыкі атаясамліваюць назву «Дацыя» як з Даніяй, так і з Румыніяй і Малдавіяй. Лацінізаваная назва Даніі ў XV—XVI стст. была «Dacia», «Datia». Так, тагачасная каралеўская пячаць называлася «Sigillum maiestatis Johannis dei gratia Daciae, Sveciae, Norvegiae, Slavorum, Gotorumque regis».

У ВІТЭНБЕРГУ

[1] Фрагмент узяты з кнігі Барталамея Капітара «Hessychii Glosographi discipulus et ΕΠΙΓΛΩΣΣΙΣΤηΣ russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII ... Vindobonae, 1839. XXIV. P. 33—34». «Гістарычнае пытанне» аб сустрэчы Ф. Скарыны з Лютэрам і Меланхтонам у 1525 г., узнятае Капітарам у 1839 г., і сёння, у XX ст., патрабуе дакументальнага пацвярджэння. Але не выключана, што такая сустрэча ў 1525 г. сапраўды адбылася.

[2] Капітар лічыць Скарыну доктарам медыцыны Пражскага універсітэта, але не называе гістарычныя крыніцы. Хутчэй за ўсё гэта дапушчэнне даследчыка.

[3] *Лютэр Марцін* (1483—1546 гг.) — рэфарматар, заснавальнік нямецкага пратэстантызму (лютэранства). Скарына, відаць, сустракаўся з Лютэрам з мэтай высвятлення ідэйнай праграмы нямецкага рэфарматара, пошукаў агульных пунктаў судакранання з яго вучэннем. У 1530 г. Скарына едзе да лютэраніна герцага Альбрэхта ў Прусію, дзе быў у яго на службе, але доўга не затрымаўся.

[4] Тут Скарына называецца палякам. У Заходняй Еўропе ў XVI ст. палякамі называлі выхадцаў не толькі з Польшчы, але і з Вялікага княства Літоўскага, якія ў пэўным сэнсе складалі адзіную, звязаную з XIV ст. неаднаразовымі уніямі дзяржаву, якая на Захадзе часцей называлася Польшчай.

[5] *Вітэнберг* — цяпер горад у ГДР у акрузе Галле на Эльбе. У XVI ст.— цэнтр нямецкай рэфармацыі. Тут у 1517 г. Лютэр выступіў са сваімі славутымі тэзісамі. У горадзе знаходзіцца касцёл з грабніцай Лютэра і яго музей.

[6] *Меланхтон* (1497—1560 гг.) — нямецкі гуманіст, выдатны дзеяч лютэраўскай рэфармацыі. З 1518 г.— прафесар грэчаскай мовы ў Вітэнбергскім універсітэце, дзе здружыўся з Лютэрам і стаў яго бліжэйшым сябрам. Праціўнік Сялянскай вайны 1524—1526 гг., тэарэтык, а пасля смерці Лютэра і правадыр лютэранства. За вялікую культурна-асветніцкую дзейнасць нямецкі народ празваў Меланхтона «настаўнікам Германіі».

[7] *Таргау* — цяпер горад у ГДР у акрузе Лейпцыг на Эльбе.

[8] *Вульгата* — лацінскі пераклад Біблії, завершаны каля 405 г. адным з «айцоў» царквы Еранімам. Скарына перакладаў не толькі з Вульгаты, але выкарыстаў іншыя гістарычныя крыніцы: царкоўнаславянскія, чэшскія, старажытнаяўрэйскія, грэчаскія, польскія тэксты.

[9] Відаць, маецца на ўвазе Фейт Людвіг фон Секендорф (1626—1692 гг.), аўтар працы «Commentarius historicus et apologeticus de Lutheranismo seu de

reformatione religionis» (Лейпцыг, 1688, 1692), напісанай па даручэнню герцага Эрнста гоцкага з мэтай абвяржэння «Histoire du Luthéranisme» французскага езуіта Мэнбура. Секендорф напісаў таксама кнігі «Teutscher Fürstenstaat» (1655), «Der Christenstaat» (1685) і інш.

У ВІЛЬНІ

№ 1

[1] Копія фундуша 1526 г. выяўлена ў 1974 г. Г. Я. Галенчанкам (гл. яго артыкулы: «Новое о Франциске Скорине и его окружении», «Новое о Франциске Скорине», змешчаныя ў зб.: Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела. М., 1974. С. 24—27; Проблемы рукописной и печатной книги. М., 1976. С. 141—142). Захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве (ф. 389, кн. 12. Л. 607 адв.— 612).

Гэты дакумент уяўляе сабою тэкст граматы князя Юрыя Слуцкага, фундатара новага касцёла, падмацаваны і зацверджаны адпаведна граматамі віленскага епіскапа Яна ад 20 сакавіка 1526 г. і караля Жыгімонта ад 18 верасня 1526 г. У зборніку змяшчаецца ўводная і заключная часткі пацвярджальнай граматы епіскапа Яна, дадзенай у Вільні. Адным са сведкаў гэтага акта зацвярджэння і быў Францыск Скарына.

[2] *Вясейі (Вяйсеі, Весічы, Вешыцы)* — мястэчка ў Гродзенскім павеце, уладанне слуцкага князя Георгія (Юрыя). Цяпер г. Вейсеяй у Літве.

[3] *Алелькавіч Георгій (Юрый) Сямёнавіч* (1492—1542 гг.) — князь слуцкі. Удзельнічаў у абароне зямель Вялікага княства Літоўскага ад набегаў крымскіх татар, выступаў, як і большасць князёў Алелькавічаў, за аб'яднанне княства з Маскоўскай дзяржавай. Вызначаўся талерантнасцю поглядаў. Скарына быў знаёмы з гэтым слуцкім князем, які мог быць адным з апекуноў яго кнігадрукарскай дзейнасці.

[4] *Ян (Іаан) «з князёў літоўскіх»* (каля 1498—1538 гг.) — каталіцкі епіскап віленскі, мецэнат. Пазашлюбны сын Жыгімонта І і Кацярыны Тэльнічанкі, выдадзенай потым замуж за Андрэя Касцялецкага, падскарбія каралеўскага. Вучыўся ў Балонні. У 19 гадоў стаў канонікам плоцкім, затым і пазнанскім. З 1519 г., пасля смерці епіскапа Война Радзівіла, кіраваў Віленскай епархіяй. Будучы (да 19 мая 1536 г.) епіскапам віленскім, правёў рад мерапрыемстваў, накіраваных на паляпшэнне яе дзейнасці. У прыватнасці, ён рэкамендаваў царкоўным дзеячам закладваць парафіяльныя школы, нанімаць для работы ў іх мясцовых бакалаўраў. Ім праведзена вялікая работа па арганізацыі адбудавання Віленскага кафедральнага сабора. Быў у сяброўскіх адносінах з П. Таміцкім. Апякаў мясцовых студэнтаў, якія вучыліся ва універсітэтах Заходняй Еўропы. У яго Францыск Скарына служыў лекарам і сакратаром. Спрыяў вызваленню Скарыны з пазнанскай турмы ў 1532 г. Непрыязныя адносіны да Яна некаторых Радзівілаў, Гаштольдаў і каралевы Боны вымусілі яго пакінуць Вільню і выехаць у Познань, дзе ён стаў епіскапам. Урачысты прыезд Яна ў Познань адбыўся 24 сакавіка 1537 г., дзе ў хуткім часе і памёр (пахаваны 31 сакавіка 1538 г.).

[5] *Міля* (лац.) — мера адлегласці, розная ў еўрапейскіх краінах. У Вялікім княстве Літоўскім міля складалася з 5 вёрст. Вёрсты былі вядомы двух відаў — малая даўжынёю 1559,7 м і вялікая вярста — 1948,2 м.

[6] Маецца на ўвазе Жыгімонт І.

[7] *Клемент VII* (1478—1534 гг.) — паходзіў з роду Медзічаў, папа рымскі (з 1523 г.). Апякун навукі і мастацтва.

[8] *Сташкоўскі Якаб* (?—1537 г.) — вучыўся ў Кракаве ў 1488 г., велікакняскі сакратар (1503 г.), канцлер епіскапа (1523—1526 гг.), схаластык віленскі, афіцыял, канонік кракаўскі і сандамірскі.

[9] *Схаластык* — канонік, пад апекай якога былі кафедральныя, прыкасцельныя школы.

[10] *Канцлер* — саноўнік, які ўзначальваў каралеўскую ці царкоўную кан-

цылярыю; распараджаўся маестатавай (дзяржаўнай) пячаццю, вёў нагляд над судаводствам у краі і г. д. Памочнікам яго быў віцэ-канцлер.

[11] *Сільвій Амат Ян* (?—1537 г.) — славуты італьянскі вучоны, гуманіст, педагог. Доктарам грамадзянскага і царкоўнага правоў стаў у Падуі. Выкладаў рымскае права ў Венскім універсітэце. Відаць, у 1499 г. пераехаў у Кракаў і выкладаў у пачатку XVI ст. грэчаскую мову і літаратуру ва універсітэце. Каля 1508 г. выехаў у Вільню і ў гэты ж год у складзе пасольства, узначаленага Я. Сапегам, наведаў Маскву. Канонік віленскі (з 1518 г.), меў прыход у Лідзе і Віцебску, хатні настаўнік (у 1529—1537 гг.) будучага караля і вялікага князя Жыгімонта II. Меў значную бібліятэку, удзельнічаў у складанні вучэбных дапаможнікаў, падтрымліваў сувязі з друкарамі, гуманістамі. Праціўнік рэлігійнага фанатызму, Сільвій развіваў рэнесансныя павевы ў Вялікім княстве Літоўскім. З гэтым гуманістам Скарына падтрымліваў сувязі (Barycz H. Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu. Kraków, 1935. S. 69—71).

[12] *Хвалькоўскі Георгій* — канонік (1529 г.), кантар (1534 г.), епіскап луцкі (1536—1549 гг.), плябан у Гедройцах, Азяросдах, Лынтупе і Віцебску, падскарбій.

[13] *Падскарбій* — казначэй. Былі падскарбіі вялікія каронныя і літоўскія, надворныя. Пад іх апекай знаходзілася дзяржаўная і каралеўская казна, уладанні і г. д.

[14] Маецца на ўвазе Францыск Скарына.

№ 2

[1] Дэкрэт ад 1529 г. друкаваўся ў кн.: Владимиров П. В. Доктор Франциск Скорина: Его переводы, печатные издания и язык. С. 321—322. Уладзіміраў некалькі мадэрнізаваў старабеларускі тэкст гэтага дэкрэта (напрыклад, ужываў канчаткі «его» замест «ого»). Дакумент захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве ў адной з кніг Літоўскай метрыкі сярод матэрыялаў за студзень 1529 г. (гл.: Літоўская метрыка. Ф. 389, № 224. Л. 297 адв.— 298). З яго зместу вынікае, што Скарына ў гэты час быў жанаты на ўдаве віленскага радцы Юрыя Адверніка Маргарыце, якая атрымала ў спадчыну дом «на рынку подле дому Иванова Плешывцова и Василева Воропанева» ў Вільні, які родзічы тройчы патрабавалі праз суды. У першай інстанцыі справу разглядаў войт з бурмістрамі, у другой — епіскап віленскі Ян, у трэцяй — кароль і вялікі князь Жыгімонт I і паны — рада Вялікага княства Літоўскага. Паводле пастановы апошняй інстанцыі ад 1529 г., дом і ўся рухомая і нерухомая маёмасць замацоўваліся за Маргарытай і яе дзецьмі «на вечныя часы», а родзічам было загадана «в том вечное молчане мети». Тады Скарына абараняў інтарэсы сваёй жонкі і выйграў судовы працэс. «Калі ў пачатковай фазе працэсу, 1523—1525 гг., удзельнічаюць прамыя спадчыннікі рухомай і нерухомай маёмасці Соф'і Станіславаўны і яе сына Мацея (Георгій і Багдан Адвернікі і сёстры іх, Дарота і Ганна), дык у канцы працэсу (1529 г.) ні Юрыя, ні Багдана Адверніка, ні Дароты ўжо няма ў жывых. На дом «Малкгореты» Адвернік... прэтэндуюць сын Багдана Адверніка Мікалай і зяць Дароты Марцін Субачовіч (з 1525 г.). Матэрыялы працэсу даюць магчымасць вызначыць прыкладна год смерці Ю. Адверніка (пасля кастрычніка 1525 г.)»,— зазначыў на аснове вывучэння архіўных актавых матэрыялаў Г. Я. Галенчанка (гл.: Новое о Франциске Скорине // Проблемы рукописной и печатной книги. М., 1976. С. 135). Сапраўды, у спісах членаў Віленскага магістрата з 1526 г. імя Ю. Адверніка ўжо не сустракаецца. Мяркуючы па гадах гэтых судовых цяжб і ўлічваючы хрысціянскую традыцыю ўшанавання памяці нябожчыка, можна меркаваць аб часе жаніцьбы Скарыны на Маргарыце (паміж 1526—1529 гг.). Але не выключана, што Скарына быў добра знаёмы з сям'ёй Адверніка значна раней. Відаць, Адвернік, як і багатыя віленскія мяшчане Онкаў, Бабіч і іншыя мецэнаты (Калантаі, Алелькавічы, Астрожскія), быў фундатарам кнігавыдавецкай дзейнасці Скарыны.

[2] *Вырок, вырак* — старабел. прысуд.

[3] Маецца на ўвазе Жыгімонт I.

[4] *Паны-рада* — вышэйшы орган дзяржаўнай улады ў Вялікім княстве Літоўскім, куды ўваходзілі вышэйшыя асобы (маршалак, гетман, канцлер, падскарбій, ваяводы, кашталяны, некаторыя старосты, каталіцкія епіскапы і інш.). З вялікім князем рада ажыццяўляла адміністрацыйна-распарадчую, заканадаўчую і судовую ўладу. Паводле прывілея Аляксандра 1492 г. і прывілея Жыгімонта I 1506 г., важнейшыя дзяржаўныя справы вялікі князь павінен быў вырашаць разам з радай.

[5] *Маргарыта (Малкгарэта, Маркгарэта, Margaretha,* г. н. і с. невядомы) — жонка Скарыны. З пазнанскага акта ад 23 кастрычніка 1529 г. вынікае, што Маргарыта, як і Скарына, укладвала грашовыя сродкі ў камерцыйныя справы Івана Скарыны. У судовым дэкрэце 1529 г. і лістах прускага герцага Альбрэхта ад 1530 г. згадваюцца, але не называюцца пайменна дзеці Маргарыты. Сынам і законным спадчыннікам Скарыны быў Сімяон і, магчыма, Францішак, які ў раннім узросце згарэў у 1541 г. у Празе. Верагодна, што спачатку ў Прагу выехаў каля 1535 г. адзін Скарына, а потым узяў сям'ю. У лісце чэшскага караля Фердынанда I ад 22 мая 1535 г. Фларыяну Грыспеку гаворыцца пра накіраванне для работы ў Празе садоўніка, але ні дзеці, ні жонка Скарыны не прыгадваюцца. Некаторыя даследчыкі мяркуюць, што Маргарыта памерла каля 1535 г.

[6] *Радца віленскі* — член Віленскага магістрата. *Магістрат (рада)* — адміністрацыйны орган гарадскога самакіравання.

[7] Паводле «Словаря древнего актового языка Северо-западного края и царства Польского» (Вильно, 1874) М. Гарбачэўскага, «гайны» азначае «законна пачаты» (пра суд). *Гайны суд* — гарадскі, магдэбургскі суд.

[8] Маецца на ўвазе епіскап Ян.

[9] *Войт* — у XVI ст. асоба, якая ўзначальвала адміністрацыю горада з магдэбургскім правам ці вёскі (войтаўства). Удзельнічаў у разглядзе крымінальных і грамадзянскіх спраў. Пазней сельскі староста.

[10] *Сесь* — г. зн. гэты; слова выкарыстоўваў і Скарына ў сваёй Бібліі.

[11] *Вежкгал (Вежгайла) Мікалай* (?—1533 гг.) — дзяржаўны і царкоўны дзеяч Вялікага княства Літоўскага, князь, член паноў-рады. Паходзіў з Трокскага ваяводства. З 1510 г. — на службе велікакняжацкай, сакратар Жыгімонта I (1524 г.), пробашч трокскі (1526 г.) і плябан брэсцкі (1511 г.), эйшышскі (1529 г.), епіскап (біскуп) кіеўскі (1525—1531 гг.) і жамойцкі (1531—1533 гг.), пратанатарый апостальскі (1521 г.), вікарый генеральны і афіцыял віленскі (1521 г.). Верагодна, адзін са складальнікаў Статута Вялікага княства Літоўскага (1529 г.). Скарына быў з ім знаёмы (Ochmański J. Biskupstwo Wileńskie w średniowieczu. Poznań, 1972. S. 39).

[12] *Ваявода* — начальнік войска і горада. У Вялікім княстве Літоўскім — сенатар, кіраўнік ваяводства, буйнейшай адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі.

[13] *Гетман* — начальнік войска. Галоўнакамандуючым войска Вялікага княства Літоўскага быў гетман найвышэйшы, а яго намеснікам — гетман дворны, ці польны.

[14] *Астрожскі Канстанцін Іванавіч* (каля 1460—1530 гг.), князь, кашталян віленскі, гетман вялікі, намеснік брацлаўскі і вінніцкі, ваявода трокскі. Гетманам вялікім заставаўся да канца жыцця, з 1497 па 1530 г. Вызначыўся ў бітвах з крымскімі татарамі і маскоўскім войскам. У 1514 г. перамог рускія войскі ў бітве пад Оршай. Жонкай Астрожскага была слуцкая князёўна Аляксандра, якая мела ўладанні на Беларусі. Магчыма, быў адным з апекуноў Скарыны на пачатковым этапе яго кнігадрукарскай дзейнасці.

[15] Маецца на ўвазе Радзівіл Юрый Мікалаевіч (1480—1541 гг.).

[16] *Копаць Васільевіч* (?—1531 г.) — «рускі» пісар (1507—1530 гг.) Жыгімонта I.

У ПРУСІІ

№ 1—4

[1] Копіі чатырох лацінскіх лістоў ад мая 1530 г. прускага герцага Альбрэхта ўпершыню апублікаваны А. Мілавідавым у ИОРЯС Академии наук 1917 г. (Пг., 1918. Т. XXII, кн. 2-я. С. 221—226). Дакументы захоўваліся ў дзяржаўных архівах Кёнігсберга, Гёцінгена. Цяпер яны захоўваюцца ў Тайным дзяржаўным архіве ў Заходнім Берліне пад шыфрам: Gost APK, XX. HAStA Königsberg, Ostpreußische Foliant 48. S. 528—531, 535—537. Беларускі пераклад мілавідаўскіх матэрыялаў друкаваўся ў часопісе «Запісы» (1953. № 2/4). У сваёй публікацыі Мілавідаў дапусціў цэлы рад памылак і няўважлівых прачытанняў рукапісу (замест aulicorum — virorum, замест olim — dum, замест fovere — jure і г.д.), апусціў злучнік «ac» і, такім чынам, атрымалася, што разам са Скарынам Кёнігсберг пакінулі не дзве асобы — лекар і друкар, а адна. К. Ланкаронская ажыццявіла сваю публікацыю архіўных дакументаў 1530 г. у выданні «Elementa ad fontium editiones. Romae. 1981. T. LII. № 399, 401, 406, 408».

У дадзеным зборніку дакументы падрыхтаваны па фотакопіі, атрыманай з архіва.

Лісты герцага Альбрэхта — віленскаму ваяводу Гаштольду (першы і чацвёрты), падарожная грамата на праезд Скарыны з Кёнігсберга ў Вільню (другі), у Віленскі сенат (трэці), напісаныя ў маі 1530 г. (два — 16, адзін — 18, чацвёрты — 26), — важныя для славістычных даследаванняў пра Скарыну. Як сведчыць змест першага ліста да Гаштольда, пісаліся яны ў крытычны для Скарыны перыяд: «неадкладныя абставіны, [што] да яго асабістых спраў і маёмасці, пакінутай у горадзе Вільні разам з жонкай і дзецьмі, вымусілі яго падацца адсюль туды». Прычыны пераезду Скарыны ў Кёнігсберг і раптоўны ад'езд слаба высветлены ў скарыназнаўчых працах. Вельмі часта гэты прыезд звязваецца з матэрыяльнымі стратамі, нанесенымі страшным пажарам у Вільні ў 1530 г., які нібыта знішчыў і друкарню Скарыны. Аднак пажар адбыўся, як вядома з гістарычных крыніц, некалькімі тыднямі пазней, летам 1530 г. Да таго ж друкарня Скарыны не згарэла, таму што драўляныя клішэ і шрыфты, якія ўжываліся пры друкаванні «Малой падарожнай кніжкі» і «Апостала», былі выкарыстаны пазней, у канцы XVI ст., друкарамі Віленскага Святатроіцкага брацтва. Скарыну спатрэбіліся высокія рэкамендацыі Альбрэхта да Гаштольда, якіх ён найперш дамагаўся, у сувязі з судовымі цяжбамі. Годам раней Жыгімонт I і паны-рада вырашылі судовую справу ў карысць Скарыны. Аднак, відаць, родзічы Маргарыты ці крэдыторы Скарыны ў 1530 г. зноў даймалі яго судамі. Альбрэхт, здзіўлены незвычайнымі здольнасцямі Скарыны, залічыў яго ў прыдворнае акружэнне, і Скарына ўжо фармальна знаходзіўся на службе ў яго. Ці мог беларускі гуманіст стаць дваранінам Альбрэхта, не перайшоўшы ў лютэранскую веру?

Тут Скарына, відаць, сустрэўся з першым пратэстанцкім епіскапам Прусіі П. Сператам і падарыў яму Псалтыр з «Малой падарожнай кніжкі». Цяпер гэта кніга з экслібрысам Сперата захоўваецца ў Брытанскім музеі ў Лондане. Цяжка сказаць, ці ехаў Скарына да герцага, каб надоўга застацца ў яго на службе. Але судовыя цяжбы, умовы работы ды сум па радзіме, сям'і перамаглі, і ён хутка вяртаецца назад у Вільню. Ён тайна забраў з сабою герцагскага лекара і друкара, што прама сведчыць аб жаданні Скарыны разгарнуць урачэбную дзейнасць і аднавіць у Вільні друкарскую справу, чым ён пастаянна жыў. Цікава, што першыя лісты герцага перасыпаны пахваламі ў гонар Скарыны як чалавека высокага прыроднага таленту і шырокай эрудыцыі, а ў чацвёртым ён называецца «нейкі». Ясна, што Альбрэхт быў пакрыўджаны тым, што Скарына ігнараваў прапанаваную яму службу пры двары. Ён патрабаваў вярнуць лекара і друкара. Абавязкі Скарыны пры двары герцаг не вызначае. Тут, напэўна, меліся на ўвазе лекарская практыка (з восені 1529 г. у Прусіі распаўсюдзілася хвароба, якая называлася «англійскім потам», ад яе гінула шмат людзей), друкарская справа і, магчыма, віды герцага на гуманіста як на патэнцыяльнага выкладчыка будучага універсітэта ў Кёнігсбергу.

[2] Гэты выраз — на палях рукапісу ў пачатку ліста.
[3] У рукапісу: iuuat.
[4] Літары «M. D.» дабаўлены намі.
[5] *Гаштольд Альбрэхт* (?—1539 г.) — ваявода віленскі і канцлер Вялікага княства Літоўскага з 1522 г. У час руска-літоўскай вайны 1507—1508 гг. удзельнічаў у баях пад Оршай і Смаленскам. Абвясціў на віленскім сейме Жыгімонта Аўгуста наследнікам літоўскага трона. Прыхільнік збліжэння з Аўстрыяй і Прусіяй, Гаштольд знаходзіўся ў апазіцыі да каралевы Боны. Адзін з рэдактараў Статута Вялікага княства Літоўскага (1529 г.).
[6] *Кёнігсберг* (з 1946 г. Калінінград) заснаван крыжакамі ў 1256 г. Быў рэзідэнцыяй вялікіх магістраў Тэўтонскага ордэна і прускіх князёў, служыў доўгі час плацдармам агрэсіі Прусіі супраць Польшы, Літвы, Расіі.
[7] Насупраць гэтага радка на палях рукапісу выраз: L[itte]rae passum, 16 Maii».
[8] Другі выраз «et sine» закрэслен пісцом.
[9] *Альбрэхт (Альберт)* (1490—1568 гг.) — першы прускі пратэстанцкі герцаг, апошні вялікі магістр Тэўтонскага ордэна. У 1511 г. быў узведзены ў вышэйшы сан духоўнага рыцарства. 8 красавіка 1525 г. у Кракаве быў падпісаны мір, згодна з якім Прусія ператваралася ў герцагства, падуладнае Польшчы. У 1544 г. заснаваў універсітэт (Collegium Albertinum), у якім вучыліся і выхадцы з Беларусі.
[10] *«Збавенне свету праз Хрыста»* — асноўны догмат хрысціянскай рэлігіі, згодна з якім Хрыстос сваёй смерцю збавіў людскі род ад вечнага пракляцця за першародны грэх прабацькоў і наступныя грахі чалавецтва.
[11] Выраз на палях рукапісу. Гэты дакумент прыводзіцца ў рукапісу непасрэдна за дакументам № 1.
[12] За гэтым словам ідзе закрэсленае пісцом слова «erga».
[13] Сенат у Вялікім княстве Літоўскім прыраўноўваўся да рады.
[14] *«Ад увасаблення Хрыста»* — асноўны догмат хрысціянскай рэлігіі, адпаведна якому Хрыстос набыў чалавечую цялесную і духоўную прыроду ад маці дзевы Марыі, з'явіўся на свет праз увасабленне «святога духа».
[15] Гэты выраз у пачатку ліста на палях рукапісу.
[16] У рукапісу: affeactos.
[17] Замест закрэсленага пісцом слова «uos».

ПАЗНАНСКАЯ СПРАВА

ПАЗНАНСКІЯ АКТЫ

[1] Частку гэтых дакументаў пра Ф. Скарыну і яго брата Івана адкрыла ў 1926 г. М. Вайцяхоўская (гл. рэцэнзію даследчыцы на кнігу Л. Абрамовіча «Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1525—1925. Wilno, 1925», змешчаную ў часопісе «Kwartalnik historyczny. Rocznik XL, seszyt 3. We Lwowie. 1926. S. 473—475», а таксама яе даследаванне «Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku. Poznań, 1927. S. 66—69»).

У дадзеным зборніку дакументы падрыхтаваны па фотакопіі, атрыманай з Пазнанскага архіва (Archiwum Państwowe w depozycie Archiwum Miasta Poznania, Advoc. 1516—1533, f. 54v, f. 55, 58; Advoc. 1521—1533, f. 93—96; Brul. Consul. 1531—1532, f. 135v—136; Advoc.1512—1533, f. 122; Brul. Consul. 1531—1532, f. 118—118v, f. 121v—123, 123—123v, f. 144—145, f. 161v—162v, f. 163v—164, f. 162v—163v, f. 164—165).

Аб значэнні пазнанскіх актаў сказана намі ва ўступным артыкуле. Тут неабходна падкрэсліць наступнае. У дакуменце ад 17 чэрвеня 1532 г. пад назвай «Доктар Скарына прад'яўляе каралеўскі ўказ аб сваім вызваленні» прама сказана, што ліхвяры дзейнічалі разам з іншымі асобамі. У дакуменце гэтыя ўплывовыя асобы паіменна не названы: гэта было не выгадна членам

пазнанскай рады. Ды вопытны пісар ведаў што пісаць, а што пакінуць па-за радком. Словам, Скарыну не выратаваў ад арышту ні яго доктарскі статус (праўда, у княстве і кароне гэта не давала права на прывілеяванае становішча), ні грамадскі статус (Скарына быў сакратаром і лекарам уплывовага віленскага каталіцкага епіскапа Яна, няшлюбнага сына караля і вялікага князя Жыгімонта I). У тым жа дакуменце адзначана, што Скарына быў абвінавачаны «як злачынца без усякага на тое права, насуперак усякай справядлівасці, без усякага на тое грамадзянскага іску».

Што ж вынікала з пазнанскіх актаў? Іван Скарына, брат Францыска, вёў шырокі гандаль скурамі і пад домам Якаба Корбы ў Познані меў склад. Пасля смерці Івана гарадскія ўлады Познані ў прысутнасці Францыска Скарыны і Іванава сына Рамана як законнага наследніка 23 кастрычніка 1529 г. зрабілі пратакольны вопіс і ацэнку скур. Было знойдзена 47 468 скур рознага памеру і якасці, іх падзялілі паміж крэдыторамі, у якіх Іван пазычаў значныя сумы грошай. Сярод іх значыліся ў пазнанскіх актавых кнігах Клаус Габерлянд (запазычанасць яму Івана складала 500 фларэнаў), Фальковіч (200 фларэнаў), Францыск Скарына (400 фларэнаў), Корбава (30 фларэнаў) і інш. У кастрычніку 1529 г. Скарына выступаў як галоўны апякун сваёй жонкі Маргарыты, якая імкнулася вярнуць грошы, што ўклала ў камерцыйную справу яго брата. Для Маргарыты Францыск атрымаў ад Рамана 23 500 скур, а для сябе — 2500.

5 лютага 1532 г. багатыя варшаўскія купцы Лазар і Майсей, сын і зяць фінансавага магната Майсея старога, атрымалі ў Кракаве мандат з каралеўскай канцылярыі на арышт Францыска Скарыны на той падставе, што нібыта ён быў галоўным, юрыдычным спадчыннікам брата і, не жадаючы выплаціць доўг Івана ў 412 фларэнаў (12 360 грошаў), уцёк з Вільні. Раман Скарына робіць адпаведныя захады, каб вызваліць з пазнанскай турмы Скарыну, і пратэстуе супраць беспадстаўнага арышту свайго дзядзькі і гарантуе аплату даўгоў бацькі. Аднак крэдыторы 2 мая 1532 г. дастаюць у Кракаве з каралеўскай канцылярыі «Другі ўказ супраць доктара Скарыны...», у якім даваўся загад уладам горада Познані не вызваляць Скарыну з турмы. 24 мая 1532 г. Раман не без дапамогі віленскага епіскапа Яна ўсё ж дамогся загаду Жыгімонта I аб вызваленні Францыска Скарыны. Цікава адзначыць, што каралеўскі ўказ дадзены ў Кракаве 24 мая, а дастаўлены ў Познань толькі ў сярэдзіне чэрвеня. На падставе гэтага загаду Скарына быў вызвалены з турмы 17 чэрвеня, дзе прасядзеў за кратамі больш за чатыры месяцы.

№ 1

[1] *Фларэн (фларын, florenus)* — залатая і сярэбраная манета Фларэнцыі і некаторых еўрапейскіх дзяржаў у XII—XIX стст., з XV ст. у германскіх дзяржавах называўся гульдэнам. Вядома каля 100 разнавіднасцей, найбольш пашыраны чэшскія і венгерскія фларэны. У Польшчы і Вялікім княстве Літоўскім венгерскі фларэн у XV—XVI стст. каштаваў 24 пражскія грошы. Як вынікае з пазнанскіх актаў, фларэн у Польшчы ў 1529 г. каштаваў 30 польскіх грошаў, венгерскі фларэн — 44 грошы.

[2] *Свята святога Аляксея* адзначалася 17 ліпеня.

[3] *Свята святой Марыі Магдалены* адзначалася 22 ліпеня. Пятніца прыпадала тады на 23 ліпеня.

Гэты дакумент служыць ускосным сведчаннем таго, што Іван Скарына памёр у ліпені 1529 г.

№ 2

[1] *Свята Petri ad uincula* адзначалася 1 жніўня. Панядзелак прыпадаў тады на 2 жніўня.

Дакумент датуецца 1529 г.

№ 3

[1] Дакумент сведчыць, што Ф. Скарына, як і яго жонка, прымаў удзел у гандлёвых аперацыях Івана.
Дакумент датуецца 2 жніўня 1529 г.

№ 4

[1] Дакумент датуецца 2 жніўня 1529 г.

№ 5

[1] Дакумент датуецца 1529 г.

№ 6

[1] *Свята святых апосталаў Сімона і Іуды* адзначалася 28 кастрычніка, аўторак тады прыпадаў на 23 кастрычніка.
[2] *Маргарыта* — жонка Ф. Скарыны.
[3] *Познань* — польскі горад на р. Варта, узнік у пачатку IX ст. Да сярэдзіны XI ст. — сталіца Польшчы. Тут было заснавана (каля 966 г.) першае ў Польшчы епіскапства (біскупства). Горад асабліва апекавала дынастыя Ягелонаў. У XV—XVI стст. Познань — адзін з буйнейшых гандлёва-рамесніцкіх і значных культурных цэнтраў Еўропы. У 1519 г. Ян Любранскі заснаваў тут вышэйшую школу, у якой вучыліся і выхадцы з Беларусі. У роскавіце акадэміі Любранскага немалая заслуга была К. Хегендорфіна (1500—1540 гг.), які ў 1529—1535 гг. кіраваў тут гуманітарнай кафедрай. З гэтым педагогам-гуманістам, пісьменнікам, аўтарам камедыі «De duobus adolescentibus...» (Кракаў, 1525), мог быць знаёмы Скарына ў час знаходжання ў Познані.

Скарына ў Познані бываў некалькі разоў. Першы раз — у ліпені-жніўні 1529 г., затым у кастрычніку 1529 г., калі ў прысутнасці яго і Іванава сына Рамана гарадскія ўлады Познані зрабілі пратакольны вопіс і ацэнку маёмасці нябожчыка Івана і падзялілі яе паміж крэдыторамі, у якіх Іван запазычыў значныя сумы грошай. У 1532 г. Ф. Скарына як лекар і сакратар віленскага епіскапа Яна прыязджаў у Познань зноў.
[4] *Юхт* вырабляецца са скур ялавіц і быкоў, бывае белы, чырвоны і чорны.
[5] У тэксце: in uulgari Ruthenico. Маецца на ўвазе старабеларуская мова. Гэты факт можа служыць доказам пашырэння беларускай мовы сярод грамадзян Польшчы. Вядома, што Ягелоны часта гаварылі «па-руску». Жыгімонт I пісаў Радзівілу на беларускай мове. Яна была афіцыяльнай, дзяржаўнай мовай Вялікага княства Літоўскага, распаўсюджана і ў Кракаве, на каралеўскім двары. Пра гэта сведчыць ліст Міколы Ніпшыца прускаму герцагу Альбрэхту ад 5 сакавіка 1539 г. Ніпшыц раіў герцагу не пісаць польскаму каралю па-нямецку, а пісаць па-польску альбо «па-руску» (гл.: Pociecha W. Królowa Bona (1494—1557) // Czasy i ludzie Odrodzenia. T. IV. Poznań, 1958. S. 222—223, 395). Ф. Кміта-Чарнабыльскі пасылаў каралю, магнатам і саноўнікам дзяржавы свае лісты на беларускай мове і іх адказы, магчыма, атрымліваў на той жа мове.

№ 7

[1] Дакумент датуецца 1529 г., відаць, 23 кастрычніка.

№ 8

[1] *Свята святых Крыспіна і Крыспініяна* адзначалася 25 кастрычніка.

№ 9

[1] *Панядзелак* прыпадаў тады на 5 лютага.

[2] *Свята Dominica sexagesime* адзначалася на восьмым тыдні перад вялікаднем.

№ 10

[1] Паводле М. Вайцяхоўскай, гэты актавы запіс датуецца 12 красавіка.

№ 11

[1] *Гданск* — партовы горад у Польшчы. Першае гістарычнае ўпамінанне адносіцца да 997 г. У X—XIII стст. — цэнтр Усходнепаморскага княства. У 1308 г. захоплены Тэўтонскім ордэнам. У 1454 г. у выніку паўстання гараджан быў вызвалены з-пад улады ордэна і далучаны да Польшчы. У XV—XVI стст. Гданск — буйны цэнтр гандлю і культуры.

[2] *Возны* — службовая асоба, якая звычайна назначалася ваяводай для абвяшчэння судовых дэкрэтаў, уручэння позваў ад судовых устаноў ці караля, для правядзення агляду на месцы злачынстваў па справах аб насіллях, стратах і г. д. і данясення суду з запісамі ў адпаведныя судовыя кнігі.

[3] *Свята Dominica cantata* адзначалася на чацвёртым тыдні пасля вялікадня. Пятніца прыпадала тады на 26 красавіка.

№ 12

[1] *Лаўнік* — прысяжны засядацель, член магістрата.

[2] *Панядзелак* прыпадаў тады на 29 красавіка, *свята святых апосталаў Піліпа і Якава* адзначалася 1 мая.

№ 13

[1] *Панядзелак* прыпадаў тады на 29 красавіка.

№ 14

[1] *Свята Pentecoste (пяцідзесятніца, троіца, зялёныя свёнткі)* адзначалася на сёмым тыдні пасля вялікадня. Указ быў прад'яўлены бурмістру ў суботу 18 мая.

[2] *Чацвер* тады прыпадаў на 2 мая.

№ 15

[1] *Свята цела Хрыстова* адзначалася на 60-ы дзень пасля вялікадня ці ў чацвер першага тыдня пасля пяцідзесятніцы. Аўторак прыпадаў тады на 4 чэрвеня.

№ 16

[1] *Пятніца* прыпадала тады на 24 мая.

№ 17

[1] Мяркуючы па зместу, гэта выступленне ў 1532 г. упаўнаважанага Ф. Скарыны Мацея Лонгія і самога Скарыны перад пазнанскай радай. Ад імя Ф. Скарыны Лонгій патрабаваў грашовай кампенсацыі за беспадстаўны

арышт Скарыны на суму 6000 залатых венгерскіх фларэнаў, асуджэння віноўных і вызвалення з турмы гуманіста. З дакументаў няясна, ці атрымаў Скарына гэту значную на той час грашовую суму. З пазнанскіх актаў вынікае, што венгерскі фларэн быў роўны 44 грошам. У 1566 г., напрыклад, у Вялікім княстве Літоўскім вол каштаваў 100 грошаў (у пераводзе на літоўскі грашовы курс), карова —70, баран — 10, свіння — 40, гусь — 1 грош 15 пенязяў, курыца — 8 пенязяў, бочка жыта — 10 грошаў, аўса — 6, пшаніцы — 24, воз сена — 3 грошы. Вартасць грошаў і цэны былі рухомыя, але для таго часу яны былі недзе блізкія.

[2] Слова закрэслена пісцом.

[3] На палях дакумента выраз: «suo, ut l[itte]re ma[n]dati S[acre] M[aiestatis] R[egie] desup[er] testantur» («так як сведчыць пра гэта ўказ святой Каралеўскай Вялікасці»).

[4] Слова закрэслена пісцом.

[5] Выраз закрэслены пісцом.

[6] Слова закрэслена пісцом.

[7] Маецца на ўвазе каталіцкі епіскап Ян.

[8] *Панядзелак* прыпадаў тады на 17 чэрвеня.

КРАКАЎСКІЯ КАРАЛЕЎСКІЯ ГРАМАТЫ

[1] Копіі дзвюх прывілейных грамат караля і вялікага князя Жыгімонта I, выдадзеных Ф. Скарыну 21 і 25 лістапада 1532 г., упершыню былі апублікаваны М. Круповічам у «Собрании государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года). Вильно, 1858. Ч. 1. С. 35—37». У 1952 г. У. Пацеха перадрукаваў лацінскія тэксты гэтых грамат у «Acta Tomiciana. Edidit Vladislaus Pociecha. Posnaniae. 1952. Т. 14. P. 790—792, 795—796», выправіў некаторыя памылкі, якія былі дапушчаны ў выданні 1858 г., асабліва ў датаванні дакументаў (у М. Круповіча: «5 января» і «21 ноября»). Аднак і ён не пазбег памылак. У выданні У. Пацехі недакладна пададзены загалоўкі копій грамат 1532 г., сустракаюцца пропускі слоў, цэлых выразаў, лацінская мова тэкстаў «падагнана» пад класічную норму. Лацінскі тэкст і беларускі пераклад гэтых дакументаў друкаваліся ў часопісах «Żnič» (1967. № 94. С. 4—5) і «Запісы» (1970. № 5. С. 116—120). Аднак і ў гэтых выданнях, якія грунтуюцца на публікацыі У. Пацехі, таксама сустракаюцца асобныя недакладнасці.

У дадзеным выданні тэкст копій грамат 1532 г. падаецца па фотакопіі, атрыманай з Варшавы (Archiwum Główne Akt dawnych, Księgi Metryki Koronnej. Nr. 48. F. 310. F. 308).

Хоць змест пазначаных дакументаў стаў вядомы даследчыкам яшчэ ў XIX ст., аднак асэнсаванне прычын іх з'яўлення і значэння стала магчымым толькі ў сувязі з выяўленнем у Познані актавых запісаў пра Ф. Скарыну і яго брата Івана.

З пазнанскіх матэрыялаў і дадзеных каралеўскіх грамат вынікае, што Францыск Скарына не задаволіўся атрыманай перамогай у Познані. У лістападзе 1532 г. ён едзе разам з Раманам у Кракаў. Рамана «ставяць» перад каралём, каб юрыдычна пацвердзіць законнасць першай граматы, ад 21 лістапада. Ёю Жыгімонт I забараняў усякім крэдыторам турбаваць Францыска Скарыну за даўгі брата Івана і ад свайго імя і імя сваіх спадкаемцаў браў пад асабістую ахову гуманіста. Адсюль становіцца відавочным той факт, што ўсякія версіі аб канфіскацыі маёмасці Скарыны памылковыя.

Копія другой каралеўскай граматы ад 25 лістапада 1532 г. цікавая яшчэ тым, што перад імем Францыск стаіць слова «Георгій». Гэта дало падставу многім даследчыкам гаварыць аб падвойным імені Скарыны. Аднак трэба прыняць пад увагу, што сам Скарына ніколі так сябе не называў, ва ўсіх іншых вядомых сёння дакументах не ўпамінаецца імя «Георгій». Таму можна мер-

кавацъ, што гэта памылка перапісчыка, які зблытаў у копіі «Georgii» з «egregii» («выдатнага»). Важна адзначыць, што ў большасці дакументаў пра Скарыну перад словам «Францыск» захоўваецца эпітэт «выдатны».

№ 18

[1] М. Круповіч і У. Пацеха тут дабаўляюць сказ: «Relatio reverendissimi in Christo patris domini Petri episcopi Cracoviensis et regni Poloniae vicecancellarii» («Рэляцыя найдастойнейшага ў Хрысце айца, пана Пятра, епіскапа кракаўскага і віцэ-канцлера каралеўства Польскага» (Таміцкага. —*В. Д.*)). Аднак у фотакопіі копіі граматы гэты сказ адсутнічае.

[2] Дакладны загаловак копіі граматы ад 21 лістапада 1532 г. такі: «Другая грамата ў абарону таго ж доктара Францыска Скарыны». Адсюль вынікае, што граматы ад 21 і 25 лістапада капіраваліся пісцом у адзін час, прычым першай капіравалася грамата ад 25 лістапада.

[3] Маецца на ўвазе Жыгімонт І Стары.

[4] *Свята Ахвяравання святой Марыі* адзначалася 21 лістапада.

№ 19

[1] У. Пацеха гэты выраз апускае. М. Круповіч замест яго пазначае: «Relacio Reverendissimi in Christo Patris Domini Petri Episcopi Cracoviensis et Regni Polonie Vice — Cancellarij». Аднак у фотакопіі копіі граматы такі сказ адсутнічае.

[2] Маецца на ўвазе Жыгімонт І Стары.

[3] Хутчэй за ўсё гэта слова трэба чытаць як «egregii» — «выдатнага».

[4] *Жамойць (Жмудзь, Самагіція)* — назва літоўскага племені, зямлі і княства ў нізоўі Нёмана. У 1259 г. Жамойць была захоплена Лівонскім ордэнам, доўгі час вяла барацьбу з нямецкімі захопнікамі. Перамога ў Грунвальдскай бітве 1410 г. вызваліла Жамойць ад тэўтонскага панавання. У Вялікім княстве Літоўскім яна мела пэўную палітыка-адміністрацыйную і этнічную аўтаномію.

[5] *Свята святой дзевы Кацярыны* адзначалася 25 лістапада.

У ЧЭХІІ

[1] У копіі перапіскі Багемскай каморы з каралём Фердынандам І за 1535—1539 гг. неаднойчы згадваецца каралеўскі «садоўнік Францыск», «італьянскі садоўнік Францыск», г. зн. Францыск Скарына. Упершыню надрукавана К. Кёплем у 1889 г. (Urkunden, Regesten und Inventare aus dem K. K. Statthalterei Archiv in Prag. Herausgegeben von Karl Köpl, K. K. Statthalterei—Archivar // Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Keiserhauses. Zehnter Band. Wien, 1889), адкуль перадрукоўваюцца дакументы № 2—5. Фрагменты дакументаў № 1, 6 перадрукоўваюцца з артыкула Ф. Сокалавай (гл.: Nad některými problémy života a díla Francyska Skoryny // Slavia. Ročnik XLVII, sešit 3. Praha, 1978. S. 317, 319). Многія даследчыкі лічаць, што Скарына да канца жыцця працаваў каралеўскім садоўнікам і заставаўся ў Празе. Фактычна ж з дакумента ад 21 ліпеня 1539 г. (дакумент № 6) вынікае, што Скарына ў гэты год разлічыўся з багемскай каморай і больш не працаваў у Пражскім садзе.

№ 1

[1] *Фердынанд І* (1503—1564 гг.) — аўстрыйскі эрцгерцаг з дынастыі Габсбургаў. У 1526 г. абраны каралём Чэхіі і Венгрыі, у 1556 г. стаў імператарам. Правёў рад рэформ, накіраваных на ўзмацненне цэнтралізаванай

улады. Прыхільнік прааўстрыйскай арыентацыі ў палітыцы. Пры ім стваралі-ся перашкоды развіццю чэшскіх гарадоў, гандлю, культываваўся каталіцызм, былі абмежаваны правы саслоўяў. Фердынанд I прыняў удзел у Шмалькаль-дзенскай вайне 1546—1548 гг. з нямецкімі пратэстантамі, падавіў чэшскае паўстанне 1547 г., накіраванае супраць яго палітыкі.

[2] *Грыспек Фларыян* (1504—1588 гг., па іншых звестках, 1589 г.) — заснавальнік чэшскай лініі Грыспекаў. Паходзіў са старажытнага рыцарскага роду Грыспекаў з Баварыі. Адукацыю атрымаў у Парыжскім універсітэце. Служыў у чэшскага караля Фердынанда I у якасці яго сакратара (з 1532 г.) і сакратара Багемскай каморы. Пад кіраўніцтвам Грыспека Скарына працаваў у батанічным садзе ў Празе (Ottův slovník naučný. Praha. Desátý díl. 1896. S. 552—554).

[3] *Прага* — адзін са старажытных гарадоў Цэнтральнай Еўропы. На мяжы VIII—IX стст. узніклі Пражскі Град (крэмль) — рэзідэнцыя чэшскіх князёў, а потым каралёў, і Вышаград, якія склалі гістарычны цэнтр Прагі. У 973 г. заснавана каталіцкая епархія. У пачатку XII ст. Пражскі Град быў абнесены мураванай сцяной, пабудаваны новы каменны палац. У выніку нямецкай каланізацыі ў Празе ўзнікла праслойка нямецкага бюргерства. У XIII—XIV стст. побач з Градчанамі (Пражскі Град з навакольнай тэрыторыяй) і Вышаградам узніклі новыя гарадскія тэрыторыі: Стары горад, Новы горад, Малы горад. Прага — сталіца Чэшскай дзяржавы з X ст., а з XIV ст. — адзін з буйнейшых эканамічных, палітычных і культурных цэнтраў Еўропы. У 1348 г. заснаваны Пражскі універсітэт. У 1397 г. у ім была адкрыта спецыяльная калегія для прадстаўнікоў Вялікага княства Літоўскага, у якой вучыліся і выхадцы з Беларусі. У Празе пачаўся гусіцкі рэвалюцыйны рух. У 1403 г. Ян Гус стаў рэктарам Пражскага універсітэта. Каталіцкае духавенства абвінаваціла Гуса ў падрыве ўлады, распаўсюджванні ерасі і асудзіла яго на Канстанцкім саборы, пасля чаго ён быў спалены на кастры. У 1471 г. на чэшскі прастол узведзен Уладзіслаў, сын польскага караля і вялікага князя літоўскага Казіміра. У 1471—1526 гг. на чэшскім троне былі каралі з Ягелонскай дынастыі Уладзіслаў II і яго сын Людвік, што спрыяла ўзмацненню сувязей Прагі з гарадамі Польшчы і Вялікага княства Літоўскага. У Празе ў XIV—XVI стст. узведзены сабор св. Віта вышынёй 36 м, гатычны Карлаў мост, ратушы, у стылі рэнесансу — Фердынандаў замак (1538 г.). У горадзе было некалькі рынкаў, шпіталяў, школ.

У 1517—1519 і 1535—1539 гг. Ф. Скарына жыў у Празе, дзе надрукаваў свае 23 кнігі, працаваў каралеўскім садоўнікам, неаднойчы бываў тут у наступныя гады свайго жыцця.

№ 2

[1] *Гульдэн* (ням. Gulden ад golden — залаты) — залатая і сярэбраная манета германскіх дзяржаў XIV—XIX стст. Чаканіўся на ўзор фларэна. Да сярэдзіны XVI ст. шырока былі распаўсюджаны т. зв. рэйнскія гульдэны. У XVII ст. сярэбраны гульдэн пашыран на Беларусі і іншых усходнеславянскіх землях.

[2] Маецца на ўвазе Францыск Скарына.

№ 3

[1] *Крэмс* — горад у Аўстрыі.

№ 5

[1] Маецца на ўвазе Хуга Веліум.

[2] *Фландрыя* — правінцыя ў Бельгіі, адміністрацыйны цэнтр г. Гент.

[3] Да гэтага месца дакумента К. Кёпл даў такі каментарый: «Там жа, (у кнізе копій 19. — *В. Д.*) т. 150, змешчана пасланне караля Фердынанда I

Багемскай каморы ад 17 лістапада 1539 г., у якім ён заяўляе, што ён з меркаванняў эканоміі вызваляе доктара Веліума ад абавязкаў садоўніка і загадвае выплаціць заработак ад 30 лістапада 1539 г. і распарадзіцца аб адпраўцы яго маёмасці ў Нідэрланды». (Гл.: Urkunden, Regesten und Inventare aus dem K. K. Staatthalterei Archiv in Prag. S. XCIII). Пасля Францыска дваровым садоўнікам (з 1540 г.) быў Георг Мітл, які працаваў пры садзе з 1538 г. да 1559 г. У дакументах 40-х гадоў XVI ст. называюцца яшчэ сярод садоўнікаў іспанец Мічэл і браты Рэйнгардты.

№ 6

[1] Скарына тут называецца «італьянскім садоўнікам». Відаць, называць так сябе даў яму магчымасць дыплом доктара медыцыны, які ён атрымаў у Падуанскім універсітэце.

[2] Слоўнікі адзначаюць некалькі Нойштадтаў: прыгарад Фрыштата ў Сілезіі аўстрыйскай, гарадок каля Вены, некалькі гарадоў Германіі. Але хутчэй за ўсё ў дакуменце маецца на ўвазе Нойштадт, размешчаны на ўсходзе Чэшскага каралеўства (Švambera V., Šalamon B. Monumenta cartographica Bohemiae. Praha, 1934).

№ 7

[1] Паведамленне храніста Вацлава Гаека, што ў час пажару ў Празе 2 чэрвеня 1541 г. у доме ксяндза Яна з Пухава згарэў «хлопчык Францішак, сын колішняга доктара Руса», друкавалася ў кн.: Hajek W. O nestiasne, przihodie, kteraz jse stala skrze ohen w Mensim Mieste Pražském, a na Hradie Swatého Wacslawa y na Hradczanech, etc., leta MDXXXXI. Wyd. B. Netholický. Praha, 1541. Перадрукоўваецца з выдання: Poselkyně starých pžiběhův českých. Díl druhý (od roku 1526—1715). Sepsal Jan Beckovský. K vydáni upravil Antonin Rezek. Svazek prvni Praha, 1879. S. 100.

[2] *Ян з Пухава* быў адміністратарам пражскай епархіі ў 1543—1554 гг., архідыяканам у храме св. Віта.

[3] *Пухаў* — горад у паўночна-заходняй Славакіі.

[4] На падставе паведамлення Гаека многія даследчыкі (А. В. Флароўскі і інш.) лічаць, што Ф. Скарына памёр у 1540 г. ці каля 1541 г. Аднак, як вынікае са зместу копій граматы чэшскага караля Фердынанда I ад 29 студзеня 1552 г. і судовых дэкрэтаў караля і вялікага князя Жыгімонта Аўгуста ад 17 жніўня і ад 15 снежня 1552 г., Ф. Скарына памёр у канцы 1551 ці ў студзені 1552 г. Таму паведамленне храніста Гаека пра «колішняга доктара Руса» адносіцца хутчэй за ўсё не да Скарыны, а да нейкага іншага ўсходнеславянскага дзеяча. Разам з тым мы не выключаем, што выраз «někdy doctora Rusa» трэба разумець пра доктара Руса, які некалі жыў у Празе, а не пра яго як нябожчыка. Такое ж тлумачэнне нам дала ў прыватным лісце і чэшская даследчыца Ф. Сокалава.

№ 8

[1] Копія адкрытай граматы караля Фердынанда I, дадзенай сыну Ф. Скарыны Сімяону 29 студзеня 1552 г. з загадам дапамагаць яму ў пошуках бацькавай маёмасці і кніг упершыню фрагментарна надрукавана Францішкам Дворскім у 1885 г. (Přispěvky k dějinám Slovanským // Slovansky Sbornik. Praha, 1885. R. 4. Č. 4. S. 212), але з недакладна прачытаным прозвішчам Скарыны («doktor František Rus z Horypnoločka»). Таму з беларускім гуманістам гэты дакумент ніхто не звязваў. У 1936 г. А. В. Флароўскі перадрукаваў грамату Фердынанда I на аснове архіўных матэрыялаў, выправіў тэкст, няправільнае датаванне (у Ф. Дворскага — 28 студзеня), але апусціў назву

дакумента і яго тэкст перадаў сучаснай чэшскай арфаграфіяй (Nove zprávy o pobytu Františka Skoryny v Praze // Časopis Národniho Musea, oddil duchovědny. Ročnik CX. Praha, 1936, S. 11—12). Захоўваецца ў Празе ў Дзяржаўным архіве (Registra (Kopiaře), sv. 51, f. 27 b.). У гэтым зборніку дакумент пададзены па фотакопіі. Яго змест сведчыць аб тым, што Ф. Скарына працаваў садоўнікам у чэшскага караля і што ў канцы студзеня 1552 г. яго ўжо не было ў жывых, а сын Сімяон імкнуўся адшукаць усю бацькаву маёмасць. Сімяон пачаў клапаціцца аб маёмасці бацькі неўзабаве пасля яго смерці. Адсюль можна меркаваць, што Ф. Скарына памёр у канцы 1551 г. ці ў студзені 1552 г.

[2] У копіі «s korynspoloczko».

[3] Маецца на ўвазе Фердынанд І.

[4] *Скарына Сімяон* (1530?, Вільня — пасля 1584 г.), сын Ф. Скарыны і Маргарыты. Верагодна, стаў лекарам і садоўнікам і пэўны час жыў у Крумлёве (1577 г.) і Інджыховым Градцы (1584 г.) у паўднёвай Чэхіі. Як вынікае са зместу копіі граматы ад 29 студзеня 1552 г., Сімяон імкнуўся адшукаць і захаваць кнігі, рукапісную спадчыну бацькі, разумеў іх гістарычную вартасць і значэнне, хацеў аплаціць яго даўгі крэдыторам.

[5] *Чацвер* прыпадаў тады на 29 студзеня.

№ 9

[1] Фрагмент узяты з хронікі Вацлава Бжэзана «Žiwot Wiléma z Rosenberka // Stáročeska Bibliotheka. Čislo II. Nakladem Českého Museuum. Praha, 1847. S. 227».

[2] *Іржык Чэтл* быў архідыяканам Бехінскага краю.

[3] *Бехінскі край* ляжыць на поўдні Чэхіі. Гарадок Бехіне знаходзіцца непадалёку ад г. Табор.

[4] *Крумлёў* — горад у паўднёвай Чэхіі на беразе Влтавы.

[5] Відавочна, гэта сын Францыска Скарыны.

№ 10

[1] Фрагмент узяты з кнігі Францішка Тэплага «Dějiny města Jindřichova. Dil II. Část kulturni, 1929. S. 354».

[2] Відавочная памылка наборшчыка. Трэба апошняе слова чытаць: «Rusek».

[3] У паўднёвай Маравіі ў XVI ст. *тоўфарамі* называліся пратэстанты.

[4] Паведамленне Тэплага пра Шымона Руса з Полацка (размова ідзе пра таго ж «Сімяона па прозвішчу Рус с Полацка»; якога згадаў Вацлаў Бжэзан, гл. дакумент № 9) грунтуецца, бясспрэчна, на пэўных гістарычных крыніцах XVI ст., пра якія ён не паведамляў. Тут Сімяон названы «старым садоўнікам». Калі ўлічыць, што Сімяон нарадзіўся дзесьці ў 1530 г. (прускі герцаг Альбрэхт у 1530 г. згадваў у дакументах жонку Скарыны з дзецьмі ў Вільні), то ў 1584 г. яму было каля 54 гадоў.

[5] *Дóбра Вóда* — гарадок, праслаўлены ў мінулым курортамі з жалезістай вадой.

[6] *Капліца* — горад у паўднёвай Чэхіі.

ДЭКРЭТЫ 1552 г.

[1] Гэтыя дакументы знойдзены ў 1984 г. з дапамогай супрацоўнікаў Галоўнага архіва старажытных актаў у Варшаве. Захоўваюцца ў названым архіве ў комплексе Літоўскай метрыкі, у кнізе I. B. 31 пад назвай: «Acta seu

decreta palatinatus Podlaciae et nonnulla M. D. L. utpote civitatum Vilnensis, Brestensis, Caunensis ac aliarum, f. 259, 345v». Гэта актавая кніга прыгадваецца С. Пташыцкім (Описание книг и актов Литовской метрики. СПб., 1887. С. 111), аднак скарынінскія дакументы ён не заўважыў і пра іх не пісаў. Аб значэнні знойдзеных дакументаў сказана намі ва ўступным артыкуле.

№ 1

[1] *Ганковіч Марцін і Анковіч Марцін* — верагодна, адна асоба. Марцін Анковіч (Анкевіч, Онкавіч) быў старэйшым сынам Багдана Онкава Грыцэвіча (памёр паміж 1527—1536 гг.), які фінансаваў Скарыну ў яго кнігадрукарскай справе ў Празе, аб чым сведчаць надпісы на многіх экземплярах пражскіх выданняў беларускага першадрукара. Скарына меў дагаворна-фінансавыя адносіны з Багданам Онковым, і таму сын Багдана Марцін прэтэндаваў на частку спадчыны Скарыны ў 1552 г.

Багдан Онкаў быў сынам Онка Грыцэва (Грыцэвіча) і Улляны. Онка Грыцэвіч служыў пэўны час бурмістрам віленскім, валодаў значнымі зямельнымі надзеламі, гандляваў тканінамі, меў карчмы ў Мінску, Смаленску, Бабруйску, Рэчыцы, Мазыры і іншых гарадах, нерухомую маёмасць. Пасля смерці бацькі ў 1506 г. Багдан Онкаў стаў галоўным наследнікам. У гэтым жа годзе было пацверджана яго права на ўладанне землямі і азёрамі ў Віленскім павеце (Якубішкі, Цярэшышкі, Пашкішкі, Ракіткі і інш.) і ў Немянчынскай воласці (Ейчышка, Нямікішка, Гурлішка). Багдан Онкаў займаў адміністрацыйныя пасады ў Вільні: асэсар на судзе маршалкаў, радца і бурмістр. Апошні раз у спіску членаў віленскай рады, як устанавіў Г. Я. Галенчанка, Б. Онкаў прыгадваецца ў 1527 г., а ў 1536 г. каралеўскія камісары Ян Нарбут і Грышка Кімбар размяжоўвалі землі Віленскага павета паміж наследнікамі Б. Онкава і Л. Крыловіча. Двое сыноў Онкава ў гэты перыяд насілі «баярскую» (земскую) службу. Віленскі магістрат узбудзіў іск у 40-х гадах супраць Марціна Онкавіча, які адказваўся падпарадкавацца магдэбургскаму праву. Жыгімонт I вызваліў Марціна ад «служб местских» (БАН ЛітССР. Ф. 78, № 24. Л. 160, 59). У дэкрэце 1552 г. ён называецца «шляхетным», «прыдворным» караля Жыгімонта Аўгуста.

[2] З дакументаў вынікае, што частка маёмасці Скарыны, якую імкнуўся прыдбаць Сімяон, захоўвалася ў Чэхіі, а частка — на радзіме, у Полацку і Вільні.

[3] *Капуста Андрэй Цімафеевіч* (? — каля 1571 г.), староста аўруцкі, кашталян брацлаўскі (з 25 сакавіка 1566 г.), удзельнік Люблінскага сейма (1569 г.).

[4] *Венцлавічы* — хутчэй за ўсё размова ідзе пра пасяленне ў Сілезіі аўстрыйскай, непадалёку ад Цешына. Але не выключана, што Венцлавічы былі і ў Вялікім княстве Літоўскім.

[5] Дэкрэт, дадзены ў Гданску ў сераду 17 жніўня 1552 г: «Actum Dantisci fer. 4 p. f. Assumptionis Virginis Mariae 1552» («Дзеялася ў Гданску ў сераду пасля свята Узнясення дзевы Марыі 1552».)

№ 2

[1] Дэкрэт, дадзены ў Вільні ў чацвер 15 снежня 1552 г.: «Actum Vilnae fer. 5 p. f. d. Luciae 1552» («Дзеялася ў Вільні ў чацвер пасля свята боскай Люцыі 1552»).

№ 1

[1] Копія інструкцыі караля і вялікага князя Жыгімонта Аўгуста ад 1552 г. свайму пасланцу Альберту Крычку пры папе рымскім Юліі III мае звесткі аб публічным спальванні ў Маскве па загаду вялікага маскоўскага князя кніг Біблії «на рускай мове». Надрукавана ў 1862 г. у Вене Е. Фідлерам (Fiedler J. Ein Versuch der Vereinigung der russischen mit der römischen Kirche im sechzehnten Jahrhunderte // Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Classe der Keiserlichen Akademie der Wissenschaften. Vierzigster Band, Heft I. Wien, 1862. Nr. IV. S. 110), адкуль дакумент перадрукоўваецца. Фрагмент лацінскага тэксту і беларускі пераклад друкаваліся ў часопісе «Запісы» (1963. № 2. С. 19), фрагмент лацінскага тэксту — у ТОДРЛ (1969. Т. 24. С. 159). У дакуменце імя выдаўца кніг, якія ён прывёз у Маскву, не названа. Аднак неабходна звязваць тыя падзеі з асобай Францыска Скарыны і яго выданнямі. У копіі каралеўскай інструкцыі сказана ясна, што той, хто выдаў кнігі, той і павёз іх у Маскву, а ніхто, апрача Скарыны, не друкаваў у перыяд праўлення Жыгімонта I (1506—1548) святое пісанне «на рускай мове». Іменна скарынінскія кнігі былі выдадзены ў месцах, якія падлягалі ўладзе рымскай царквы, як слушна адзначана ў дакуменце 1552 г., г. зн. у Празе і Вільні. Інструкцыя Жыгімонта Аўгуста сведчыць пра пэўную папулярнасць Скарыны ў свецкіх і царкоўных колах Вялікага княства Літоўскага. Польшчы і Італіі таго часу, і гэтым славутым імем (яно нават не называецца, як даўно вядомае) павінен быў «аперыраваць» каралеўскі пасол перад рымскім папай. Паслу даручалася звярнуць увагу папы і на сам факт публічнага спальвання біблейскіх кніг, каб паказаць непрыязнасць у тагачаснай Маскве да рымска-каталіцкай царквы, лацінскай культуры наогул, таму што гэтыя кнігі былі надрукаваны католікам па веравызнанню, і на прыёмы барацьбы маскоўскіх прававерных ахоўнікаў з заходнееўрапейскімі культурнымі дасягненнямі. Грамадска-палітычная і рэлігійная атмасфера ў тагачаснай Расіі адпавядала ў пэўнай ступені тону дакумента 1552 г. Іменна з прыходам на маскоўскую мітраполію Даніїла (1522—1539 гг.) пазначаны час рэакцыі 20—30-х гадоў, асуджэнне гуманіста Максіма Грэка (у 1525 і 1531 гг.), хваравітае непрыняцце нетрадыцыйных, неартадаксальных біблейскіх тэкстаў, якімі здаліся царкоўнікам «ерэтычныя» кнігі Скарыны па іх мове, перакладу, некананічным парадку друкавання і мастацкім афармленні.

Разам з тым нельга не адзначыць, што Расія не была цалкам адгароджана ад рэнесансных павеваў, у рускім грамадстве былі сілы, якія разумелі важнасць друкаванай кнігі, распачынання нацыянальнага рускага кнігадрукавання. Пра гэта ведаў Скарына, хоць бы з вуснаў Багдана Онкава, які неаднаразова ездзіў у Маскву ў 20-х гадах, на гэтыя сілы арыентаваўся беларускі гуманіст. Але ў той час яшчэ перамагла рэакцыя. І ўсё ж, нягледзячы на непрыняцце кансерватыўнымі праваслаўнымі коламі скарынінскіх кніг, яны даходзілі да рускіх чытачоў, аб чым сведчаць вопісы іх бібліятэк XVI—XVIII стст., і паслужылі ўзорам для першадрукароў Расіі.

Гістарычны факт паездкі беларускага гуманіста ў Маскву недзе ў 1525—1533 гг. надзвычай важны, таму што яскрава сведчыць аб шырокай праграме культурна-асветніцкай дзейнасці Ф. Скарыны, які імкнуўся распачаць кнігадрукаванне ў Маскве, заручыўшыся падтрымкай маскоўскага князя, з мэтай павышэння культурна-адукацыйнага ўзроўню братняга рускага народа.

Адкуль у Жыгімонта Аўгуста з'явілася вестка пра паездку Скарыны ў Маскву? Канечне, пра яе маглі ведаць у канцылярыі караля і беларускім народзе. Але ці не завітаў Скарына пасля ад'езду з Прагі ў 1539 г. на радзіму, на двор Жыгімонта I і Жыгімонта Аўгуста, якія добра ведалі беларускага гуманіста, і пры выпадку расказаў ім пра сваё падарожжа ў Маскву?

[2] *Аляксандр IV* — папа рымскі ў 1254—1261 гг.

[3] *Леў X (Джавані Медзічы)* — папа рымскі ў 1513—1521 гг., вядомы мецэнат і гуманіст.

[4] *Васіль III Іванавіч* (1479—1533 гг.) — вялікі маскоўскі князь з 1505 г., змагаўся за цэнтралізацыю дзяржавы. У сваёй унутранай палітыцы абапіраўся на царкву, памесных дваран, прымаў меры для абмежавання прывілеяў княжацка-баярскай арыстакратыі. Вёў барацьбу за ўз'яднанне рускіх зямель.

[5] *Іван IV Васільевіч Грозны* (1530—1584 гг.) — вялікі маскоўскі князь з 1533 г. і першы рускі цар з 1547 г. У 1565 г. увёў апрычніну, адыграў вялікую ролю ва ўмацаванні неабмежаванай царскай улады ў Расіі, усталяванні рускага самаўладства. Правёў рад рэформ у галіне кіравання дзяржавай. У 1547—1552 гг. далучыў Казанскае ханства, у 1556 г. — Астраханскае, вёў у 1558—1583 гг. Лівонскую вайну за авалоданне берагамі Балтыйскага мора. Пры ім узмацніўся прыгонны ўціск сялян Расіі. Спрыяў арганізацыі рускага кнігадрукавання.

[6] *Аляксандр IV* жыў значна раней. Супярэчнасці тут няма, паколькі тэкст звязаны з папярэднім кантэкстам.

[7] *Максімілян I* (1459—1519 гг.) — аўстрыйскі эрцгерцаг з дынастыі Габсбургаў, імператар т. зв. Свяшчэннай Рымскай імперыі (1493—1519 гг.). Пры ім былі ўстаноўлены дыпламатычныя адносіны з Рускай дзяржавай.

[8] Маецца на ўвазе вялікі князь і кароль Жыгімонт I, бацька Жыгімонта Аўгуста.

[9] Указанне на каталіцкае веравызнанне Ф. Скарыны. Пра тое, што Скарына быў католікам, сведчаць і наступныя факты. Імя Францыск — каталіцкае. Ён быў жанаты з каталічкай Маргарытай. Скарына служыў сакратаром і лекарам у каталіцкага епіскапа Яна, карыстаўся падтрымкай чэшскіх каталіцкіх колаў. Разам з тым уся творчая дзейнасць Скарыны накіравана на пашырэнне асветы, павышэнне адукаванасці не толькі каталіцкіх, але ў першую чаргу шырокіх праваслаўных слаёў насельніцтва Усходняй Еўропы. Яго кнігі выкарыстоўваліся і ў рэфармацыйных школах.

Відаць, сям'я Лукі Скарыны спачатку была праваслаўнай, а каталіцтва прыняла ў канцы XV ст. у полацкай місіі бернардзінцаў. Ордэн бернардзінцаў, як зазначыў гісторык Х. К. Кантак (гл.: Bernardyni Polscy. Т. 1. 1453—1572. Lwow, 1933), сярод каталіцкіх кангрэгацый вызначаўся сваёй талерантнасцю і не адмаўляў першае хрышчэнне. Таму Скарынам не трэба было рэзка парываць з праваслаўем. Верагодна, першапачатковую лацінскую адукацыю, неабходную для паступлення ў Кракаўскі універсітэт, Ф. Скарына атрымаў у бернардзінцаў у Полацку, якія падтрымлівалі сувязі з гэтым універсітэтам, ці ў Вільні. Хутчэй за ўсё католікам Францыск стаў яшчэ да свайго паступлення ў Кракаўскі універсітэт у 1504 г.

Даследчыкі імкнуліся даказаць прыналежнасць Скарыны да гусізма, лютэранства, праваслаўя, каталіцызму і уніяцтва. Аднак дзейнасць і творчасць Скарыны «нельга ўціснуць у вузкія рамкі якога-небудзь пэўнага веравызнання» (М. А. Алексютовіч). Па духу сваёй дзейнасці Скарына быў рэфармарам у агульнакультурным сэнсе, прадвеснікам Рэфармацыі, хрысціянскім гуманістам-асветнікам і ў сферы рэлігіі і культуры заставаўся верацярпімай, талерантнай асобай. Як ідэолаг ён праводзіў у жыццё ідэю агульнарускага адзінства.

№ 2

[1] Паведамленне француза Андрэ Тэвэ друкавалася ў «Касмаграфіі Масковіі» (1584 г.). Фрагмент перадрукоўваецца з кн.: Cosmographie Moscovite par André Thevet recueillie et publiée par le prince Augustin Galitzin. Paris, J. Techener, Libraire, 1858. P. 165—166.

[2] Г. зн. рускія.

[3] Звестка недакладная, таму што кнігадрукаванне ў Маскве ўзнікла ў сярэдзіне XVI ст.

[4] А. В. Флароўскі, М. А. Алексютовіч меркавалі, што гэты факт звязан са Скарынам ці з Багданам Онкавым. З упэўненасцю можна гаварыць толькі пра скарынінскія друкарскія традыцыі.

№ 3

[1] Паведамленне англійскага пасла ў Расіі Дж. Флетчара перадрукоўваецца з кн.: Fletcher D. Of the Rus Commonwealth. New York, 1966. P. 116.

[2] Падразумяваюцца царкоўнікі.

[3] Маецца на ўвазе цар Іван IV.

[4] Пад Польшчай у дадзеным выпадку падразумяваецца Вялікае княства Літоўскае, якое ўваходзіла тады ў склад Рэчы Паспалітай.

[5] Рускі пераклад перадрукоўваецца з кн.: Флетчер Д. О государстве русском / Под ред. Н. В. Голицина. СПб., 1911. С. 135—136.

ІМЯННЫ ПАКАЗАЛЬНІК

Аарон 261, 264
Абрамовіч Л. 327
Аввакум 276
Августин св. 284
Адаакр 321
Адвернік Багдан 91, 324
Адвернік Георгій 324
Адвернік Юрый 11, 34, 91, 324
Александров Козма 309
Алексеев П. А. 309
Алексиевич Иоанн 241
Алексиевич Петр 241
Алексютовіч М. А. 16, 19, 23, 24, 34, 38, 338
Алелькавіч Георгій (Юрый) Сямёнавіч 16, 38, 83—90, 323
Алелькавічы 323, 324
Альбанеза Амбражэй Тэзей 31
Альбрэхт 17, 36, 95, 98, 99, 100—103, 322, 325—327, 329, 335
Аляксандр, князь 325
Аляксандр IV 201, 202, 337
Аляксандра, князёўна слуцкая 325
Аляксей св. 109, 328
Аман 272
Аміцын Ян 57, 318
Андрей 279
Андрыевіч Сеўка 46—48
Андрэй дэ Аліёціс 69, 71, 72
Андрэй з Зінты 58, 59
Андрэй з Львова 35, 47, 48, 314
Андрэй з Монтэ-Рэгіі 58, 59
Андрэй з Пакост 59
Андрэй з Стжэльна 58
Андрэй Мікалай з Надбораў 85, 87, 90
Анковіч Марцін 38, 193, 196, 197, 335, 336
Анушкін А. 35
Антоні дэ Санціна 67—69, 71, 72
Аргалескі 69—71
Арочка М. М. 4
Арыстоцель 8, 319
Астароф 254
Астрожскі Канстанцін Іванавіч 92, 325
Астрожскія 324
Аўгусцін з Вальборжа 59, 60
Аўраам 36
Аўсяннік Міхна 34, 49, 50, 314
Аўсянікаў Васька 51
Ахайк 303

Бабіч Якуб 11, 15, 305, 306, 315, 324
Бакмейстер И. 257
Банета Аўрэлі 66—70, 72
Бапціста а Гальта 69, 70, 72
Баразна Л. 35, 208, 212, 215, 217, 222, 227, 230, 233, 235, 239, 248, 251, 253, 256, 261, 264, 266, 269, 271, 273, 275, 276, 284, 290, 291, 298, 299
Барсдорф Рудольф з Брауншвейга 9
Барсуков Н. П. 217, 252, 310
Барталамей а Вольта 66—70, 72
Барталамей Г[лінфіцкі] гл. Г[лінфіцкі] Барталамей
Барталамей дэ Санкта Віта 67—69, 71, 72
Барызон Барталамей 66—74
Батвіннік М. Б. 35
Батюшков П. Н. 307
Баузе Ф. Г. 221, 285, 287—297, 309
Беклемішаў Іван Мікітавіч (Берсенъ) 45, 313
Беклемішаў Мікіта Васільевіч 313
Белевцов Никита 280
Бессонов П. А. 229
Бжоска Якаб 127, 128
Бжэзан Вацлаў 37, 187, 335
Більбасаў В. А. 317
Бируков Николай Николаевич 224
Бирюк Я. Д. 256
Бобровский М. 249
Богданов Данило 45
Богданова Н. Г. 212, 225, 229, 232, 235, 246, 250, 252, 255, 274, 275, 277
Богданович Дмитрий 49, 50
Богослов Григорий 241
Большаков С. Т. 282
Бона 315, 323, 327, 329

Борджыя Стэфан 53, 54, 318
Браніцкія 34, 316
Бруев Б. 227
Бугайков 254
Буднік Леанард 113, 116, 120
Будны Б. 30
Будны С. 27, 30, 31, 38
Булгакі 316
Бурцев А. Е. 310
Бутянко 45
Быковский Тиша 49
Быстрейский Яцко 49, 50
Бычков И. А. 215

Ваал 254
Вайнрайх Г. 36
Вайцяхоўская М. 33, 36, 37, 327, 330
Валеры дэ Ларгіс 72, 73, 74
Валянцін з Нова-Вілы 59
Валянцін пераплётчык 128—130, 140, 141—143
Валянцін са Старагарды 114, 118, 121
Василий 241
Васіль 16, 201—202
Васіль III Іванавіч 313, 338
Васильев Пантелей 276
Введенский А. 218
Вежкгал (Вежгайла) Мікалай 92, 325
Везалій А. 320
Велліум Хуга 179, 181, 183, 333, 334
Венцаслаў, сын Венцаслава са Слуцка 319
Вергерый П. 31
Вергілій 8
Веселова Л. Ф. 240
Викторов А. Е. 215, 216, 219, 243, 249, 252, 282, 286
Віндакевіч С. 35, 320
Вісліцкі Ян 318
Віт св. 334
Вішнеўскі М. 32, 33, 279, 284
Владимиров Л. И. 15
Владимиров П. В. 8, 12, 13, 21, 23, 32, 33, 34, 35, 207, 212, 215, 217, 222, 227, 230, 233, 235, 239, 248, 251, 253, 256, 261, 264, 266, 269, **271, 273, 275,** 276, 278, 281, 284, 286—301, 306, 315, 324
Власьев Селиван 45
Вогак Ипполит 216, 221, 229, 232, 235, 237, 247
Войцах з Брудзева 319
Волан А. 30
Волосатой Станко 45
Воронина 309
Воропанев 91, 324
Воскресенский 51
Вуковіч Бажыдар 21
Вяржбоўскі Т. 35, 314

Габерлянд Кляўз 109, 112, 117, 118, 119—122, 328
Габсбургі 314, 332, 337
Гавриил 291
Гаек В. 37, 184, 334
Газніскі Пётр 16, 85, 87, 90
Галавенчыніч Лукіян 51
Галер Я. 9
Галілей Г. 320
Галічы (Галіцары) 36
Ганковіч (Анковіч?) Марцін 38, 193, 194, 335, 336
Ганна 91, 92, 324
Ганс дэ Спацін 164—172, 178—182
Гапова В. 285
Гарабурда Ян 316
Гарбачэўскі М. 325
Гаспар дэ Габрыеліс 72, 74
Гаштольд Альбрэхт 17, 36, 95—97, 326, 327
Гедымін 314
Гембаровіч М. 36
Георгиевский Г. П. 219, 224, 228, 231, 243
Георгий 246
Георгій, сын Якуба з Ваўкавыска 319
Гераклитов А. А. 250
Геранім а Мулло 66—70, 72, 73
Геранім дэ Катанеіс 69—70, 72
Геранім дэ Урбіна 66—73
Герасім (Глеб Іванавіч Корсак) 317
Герсдорф 18
Гіпакрат 321
Гладков 245
Глаўса Ян 14
Глеб 45
Глебович Иван 49, 50, 315
Г[лінфіцкі] Барталамей 109
Глухой Еремка 45
Голенченко Г. Я. 38, 208, 212, 213, 215—217, 219, 222, 225, 227, 228, 230, 231, 233—237, 239, 242, 245—248, 250, 251, 253, 254, 256, 260, 261, 264, 266, 269—271, 273, 275, 276, 278, 281, 284, 286—301, 306, 323, 324, 336
Голицын Н. В. 339
Голубев С. 237
Голяш 45
Гохфедэр К. 9
Григорий Богослов гл. Богослов Григорий
Григорович В. И. 310
Грицка Фесев 216, 310
Грыспек Фларыян 18, 163, 183, 325, 333
Грыспекі 333
Грыцэвіч Онка 336
Грыцэвіч Улляна 336
Грэк Максім 313, 337

Гудков Фалко 45
Гуісінус Алаізі Зухатус 72, 74
Гурин Федорович 216
Гуринова Саломея 216
Гус Ян 333
Гусоўскі Мікола 21, 28, 30
Гутэнберг 9, 210

Д'Абано П'етра 320
Давыд 215, 230, 239, 244, 271, 277, 278
Даніель дэ Фараюліа 72, 74
Данііл мітрапаліт 337
Даниил пророк 218—220, 221, 224, 225, 237, 276
Данііл Раманавіч 314
Дарашкевіч В. І. 4, 21, 35, 40, 46, 48, 50, 51, 54, 57, 59, 60, 65, 67, 71, 74, 80, 91, 92, 106, 160, 184, 185, 187, 190, 198, 202, 204
Дарья 308
Дашка 47, 48
Дворскі Ф. 37, 334
Джота 320
Дзяжгоўскі Мікалай 318
Димитрий 307
Добраўскі Е. 13, 31, 280, 283, 285, 287—300, 302
Добрянский Ф. 219, 306, 307
Дорота 91, 324
Друцкі-Сакалінскі Юрый 316
Дубровский П. П. 221, 225, 229, 232, 235, 237
Дягилев С. П. 241

Ездра 14
Емельян 215
Еранім 322
Еское Богданко 45
Ефай 254
Ефросинья 308
Еска (Еська) Сцяпанавіч 34, 49, 50, 52, 314, 316

Ёзаф Альберт 113, 116, 120

Жлутко А. А. 48, 80, 160, 198
Жуков Артемон Семенович 275
Жуков Иван 45
Журавский А. И. 27
Жыгімонт Аўгуст 16, 38, 52, 193, 201, 315, 317, 324, 327, 334, 336, 337, 338
Жыгімонт І Стары 16, 17, 33, 35, 46, 91, 125, 126, 128—130, 131, 133, 135, 136, 138—140, 144—160, 305, 314, 315, 317, 322—326, 328, 329, 331, 332, 336, 337
Жыцецкі Ян 184, 185

Заан Марыа 178—180, 182
Забарэлла Паула 69—71
Зарцібонус Міхаіл 72, 74
Зварнч В. В. 314
Зеновьевнч Глеб Иванович 49
Зернова А. С. 306
Зізаній Л. 30
Златоуст Иоанн 241
Золотарь Т. П. 256
Зуда на Нэжарцы 189, 190

Іаан І 322
Іаан 149, 151, 154
Іаан Г[ісіцкі] з Вальсова 137, 138
Іаан з Враціславы 59
Іаан з Гараў 58, 59
Іаан з Марыенборга 58, 59
Іаан з Фраўштата 58, 59
Іаан з Шкокі 58, 59
Іаан Кракоў[скі] 147, 149, 152
Іаан Хрысціцель 29
Іасаф 53, 54, 317
Іван ІІІ Васільевіч 33, 45, 313
Іван IV Васільевіч Грозны 337, 338, 339

Иванов 308
Иванов Дороня 46
Иванов Окатка 45
Иванов Петр 259
Иванов Петр сын Свиридова 282
Иеремия 218—221, 274, 275
Иесеов 215
Ильин Зенка 45
Иоанн Предтеча гл. Предтеча Иоанн
Иоанн 296
Иов 209, 216—221
Иосиф 29, 271
Ісаевіч Я. Д. 4, 36
Іуда апостал 112, 115, 119, 329
Иудифь 218—220, 222, 226, 237, 240, 250—252

Кавалкевич Василий Калмар 279
Казімір IV Ягелончык 45, 313
Казыра Л. А. 203
Калайдович К. Ф. 221, 281
Калантаі 324
Кантак Х. К. 338
Капернік 8
Капітар Б. 280, 282, 283, 322
Капуста Андрэй 193—197, 336
Караль дэ Януа 69, 71, 72
Каратаев И. П. 207, 208, 213, 215—217, 220—222, 225—227, 229, 230, 232, 233, 235, 239, 242, 245, 246, 248, 251, 253, 256—262, 264—267, 269, 272—279, 281, 284, 286—301, 306—308
Кароткая Т. 187
Карпаў Г. Ф. 33, 313

Карцан 26
Кастерин А. И. 214, 218, 227, 228, 232, 236, 240, 251, 253, 257, 261, 264, 267, 269, 271, 273, 275, 276, 286—290, 293—295, 297, 298, 309
Касцялецкі Андрэй 323
Катажына з Градца 188, 190
Кацярына св. 157, 159, 160, 332
Кашкарова И. Д. 245
Кгижа Симон 52
Кеппен П. И. 213, 217, 220—222, 227, 229, 230, 233, 235, 239, 246, 247—249, 251, 253, 256, 261, 264, 266, 269, 271, 273, 275—278, 281, 283, 286—300, 302
Кёпл К. 37, 332, 333
Кімбар Грышка 336
Клемент VII 84, 87, 89, 323
Клышка А. 38
Кміта Ян 51
Кміта-Чарнабыльскі Ф. 329
Кобеко Д. Ф. 226
Колас Я. 320
Колосова В. П. 223
Комарницкий 218, 228, 231, 234, 236
Конон В. М. 28
Конопольский Михаил 236
Конрад з Монтэ-Рэгіі 59
Копаць Васільевіч 92, 325
Корб Якаб 109—113, 116, 119, 120, 123, 328
Корбава 111, 114, 115, 119, 121, 123, 328
Корсак Рафаил 254
Корценцев Петр Григорьевич 220
Коршунаў А. Ф. 207, 278, 301
Кочуев А. К. 243
Краеўскі А. А. 317
Красиньские 281, 283, 310
Крицкий Г. А. 245
Круповіч М. 33, 331, 332
Крыловіч Л. 336
Крыспін 124, 329
Крыспініян 124, 329
Крычка Альберт 337
Кульва А. 315
Кульгавы Мікулаш 184, 185
Купала Я. 37, 39
Курбатов Петр Григорьевич 309

Лабынцев Ю. А. 284
Лагафет Пахомій 29
Лазар 125—127, 131—140, 328
Лазар Бурыян 14
Ланкаронская К. 326
Лапо І. І. 34, 316
Ларионова Л. 250
Леанард з Добшыч 8, 58, 59, 319
Леванда П. И. 260
Левашев Павел 242, 243
Ленин В. И. 209, 212, 213, 218, 219, 228, 284
Леренман М. М. 245
Леў Х 201, 202, 337
Лецевич Павел 264
Літвін Міхалон 30
Лойка А. А. 4
Лонгій Мацей 17, 147, 149—152, 330
Лоранц 184, 185
Лука з Горкі 132, 134, 136, 141—143
Лука св. 302, 303, 305
Лукашевич И. Я. 228, 231, 243
Лукьяненко В. И. 208, 209, 213, 278, 282, 284, 286—298, 300, 301, 306, 307
Луцкевич Я. 267
Лучыц-Федарэц І. І. 185, 190
Лыткин Георгий Третьяк 225, 237, 246
Люблинская А. Д. 40
Любранскі Ян 329
Людвік 333
Лютэр 15, 77—80, 267, 322
Люцыя св. 32, 58, 59, 319, 336
Лямскі Мікалай 123, 124
Ляпустинский А. С. 226
Ляхава Л. П. 59, 60, 160, 202

Магдалена 184, 185
Мажвідас М. 30
Майсей 125—127, 131—143, 147—153, 328
Майсей стары 125, 126, 328
Майхровіч С. 38
Макарий 22, 260
Максименко Ф. П. 213, 218, 223, 228, 231, 234, 241, 242, 249, 254, 257, 262, 267, 270, 280
Максимилиан Урбан 284
Максімілян І. 201, 202, 338
Малеин А. И. 212
Мамонічы 26, 30
Мамонич Лука 279
Маннерт Конрад 281, 283, 285, 287—300, 302
Мануцый Альд 21
Мантэнья 320
Маргарыта (Малкгорета) 16, 17, 34, 35, 90, 91, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 314, 315, 324—326, 328, 329, 335, 338
Мария 63—71, 154—156, 217, 227, 233, 238, 248, 251, 266, 269, 284, 291, 303, 305, 320, 322, 327, 332, 336
Марк Антоні дэ Януа 67—69, 71, 72
Маркграф 15, 239, 247
Марцін з Венцлавіч 193—198
Марцін з Ількуша 60
Марцін тоўфар 189, 190
Марыпетра Геранім 67—69, 71, 72

Марыя Магдалена 109, 110, 328
Маслов С. И. 208
Маслюк В. П. 4, 54
Матвеев Логин 216
Матфей иерей 246
Мацей 324
Мацей з Семнійклош 58, 59
Мацфей 24
Мацюк О. Я. 13
Машков Василий Лукич 257
Медведев Сильвестр 214, 221, 272, 274, 275, 277
Медзічы 323, 337
Меланхтон 15, 77—80, 322
Мертон Уилфред 246
Мікалай св. 47, 48, 57, 314
Мікалай, сын Андрэя з Ашмян 319
Микита, сын Ондреев 216
Микитась В. Л. 250
Микола, бискуп киевский гл. Вежкгал Мікалай
Мікола дэ Наалі 66—70, 72
Мікола дэ Януа 69, 70, 72
Миллер Г. Ф. 220, 252, 259, 263, 270, 272, 274
Миловидов А. И. 36, 213, 219, 249, 307, 326
Минс Эллис 278
Михаил архангел 278, 280, 283—288
Михаил, сын Левонтьева 298
Михайло 308
Михнович Марко 52
Мітл Георг 334
Мітраполега Іван 51
Мічэл 334
Могила Петр 237
Моисей 24, 255, 258, 260, 261, 264, 266, 269, 278
Мсціславец П. 30
Мусаці Тадэй 10, 63—71
Мучкоўскі Ю. 31, 319
Мэибур 323
Мясніков Семеика 240

Навин Исус 221, 230, 232, 234, 237, 240, 245, 246, 248—250, 254, 261, 272, 320
Навуходоносор 239
Наперскі К. Е. 317
Наполеон 221
Нарбут Ян 336
Насовіч І. І. 316
Невский Александр 256
Немировский Е. Л. 4, 9, 32, 39, 207, 209, 213, 215, 217, 219, 220, 222, 224, 227, 228, 230—237, 239, 242—244, 248, 249, 251—253, 254, 256, 258, 261—273, 275—278, 282, 284, 286—301, 306, 308, 309, 317
Никола св. 278, 280, 283, 284, 286, 290, 314, 318
Никола Чудотворец 229, 294, 295
Ніпшыц Мікола 329
Носков 45

Овчинников 247
Одинцова 309
Оксентиев Михайло 45
Олексеевич Гавриил 52
Оленин А. А. 285
Олоферн 251
Онисим 304
Онисимко 45
Онкаў Багдан 11, 215, 216, 218—220, 224, 227, 228, 230—232, 236, 237, 324, 335, 336—338
Опатович Иоанн 256
Ортемко 45
Осипова Н. П. 226
Остафьев Глеб 45
Офанасовский 51

Павел а Соле 69, 71, 72
Павел з Марыенборга 58, 59
Павел св. 24, 278, 280, 282, 283—286, 290, 292, 293, 303—305
Падокшын С. А. 12, 24, 32, 34
Падцэўскі Марцін 51
Пампанацы П. 320
Паола дэ ла Стэла дэ Мілета 164, 168, 170—173, 175—178, 180, 182
Параскевия 308
Парэцінус Францыск 69, 71, 74
Парэцкі Я. І. 35, 38, 66, 68, 72, 320, 321
Пацеха У. 329, 331, 332
Первольф І. І. 13, 34
Перетц В. Н. 216
Петр, грамадзянін падуанскі 72, 73
Петр дэ Наалі 69, 71, 72
Петров Ермола 280
Петров С. А. 256
Петровские 316
Петровский М. 247
Петр св. 69—71, 278, 280, 283—286, 290, 292, 293, 302, 328
Петрушевич А. С. 213, 241, 242, 260, 279, 307
Петрушевич прелат 279
Пётр І 20
Піліп апостал 132, 134, 137, 139, 140, 330
Пічэта У. І. 33, 36
Піятуховіч М. 31
Платон 8
Плешивцов 91, 324
Погодин М. П. 217, 218, 230, 237, 240, 310
Поджо 26

Поздеева И. В. 245
Попов А. Н. 213, 216, 259, 308
Попов П. М. 213, 256
Попов П. Н. 222, 223, 227, 235, 251
Попович Семен 267
Поп Якуш 45
Посывня 45
Потемкин Г. А. 240
Пратт Енах 251
Предтеча Иоанн 278, 280, 283—286, 288—290
Прокофьев 46
Пташыцкі С. Л. 32, 336
Пятніцкі 51

Рабка Иван 216
Радзівіл 329
Радзівіл Войцах 323
Радзівіл Юрый Мікалаевіч 92, 325
Раман гл. Скарына Раман Іванавіч
Родишин Олексей 45
Родосский А. С. 213, 221
Ростовский Дмитрий 256
Роўсак Шымон з Полацка гл. Скарына Сімяон
Рубеус Геранім 67—70, 72
Румянцев Н. П. 220, 224, 232, 273, 275—277
Рус доктар гл. Скарына Францыск
Руфь 217, 220, 221, 232, 236, 240, 245, 249, 250, 271
Рэйнгардты 334

Савва царица 230
Савинович Андрей 247
Савл 226
Садоўскі Я. 38, 321
Салтыков-Щедрин М. Е. 13, 208, 213, 317
Самойлович Иван 247
Самсон 253
Самуил пророк 238, 239, 244
Сапега Я. 324
Сахаров И. П. 207, 213, 217, 218, 221, 222, 226, 227, 229, 230, 232, 233, 235—237, 239, 240, 247, 248, 250, 252, 253, 255, 256, 260, 261, 264, 266, 269, 271—279, 282, 284, 286—301, 306, 309
Сватэк 18
Свенцицкий И. С. 242, 280, 307
Свяжынскі У. М. 35
Себасцян 185—187
Севярын 22
Секендорф 78—80, 322
Сенка 45
Серов Ю. 231, 236, 244, 254, 274, 275
Сигизмунд гл. Жыгімонт I
Сідараў А. А. 22
Сікст 69—71
Силин Иван Лукич 308
Сільвій Амат Ян 16, 85, 87, 90, 324
Сімон апостал 112, 115, 329
Сімяон па прозвішчы Рус з Полацка гл. Скарына Сімяон
Сімяон Полацкі 30
Сирахов Исус 13, 21, 26, 208, 216—228, 229, 230, 232, 236
Скакун Г. А. 184
Скарга П. 247
Скаргардыян Валянцін 147, 149, 152
Скарына Васька 51
Скарына Георгій гл. Скарына Францыск
Скарына Еска (Еська) 51, 52, 317
Скарына Іаан Хрызастом 53, 54, 317, 318
Скарына Лукіян (Лука) 7, 10, 11, 46, 63—73, 313, 314, 338
Скарына Раман Іванавіч 17, 49, 50, 112—115, 117—119, 121—124, 128—138, 140—143, 154—156, 314, 315, 318, 328, 329, 331
Скарына Сімяон 19, 37, 185—189, 325, 334—336
Скарына (Скарыніч) Іван 7, 11, 33—37, 47—50, 109—112, 114, 117—119, 121—126, 128—131, 133, 135, 136, 138—141, 143—146, 154—156, 313—316, 325, 327—329, 331
Скарына Францыск 1, 3, 4—40, 50, 57—60, 63—73, 77—79, 85, 87, 90—92, 95—106, 110—115, 117—119, 121, 122, 125—131, 133, 135—141, 143—160, 163—165, 167, 169—172, 174, 176, 178, 179—181, 183—187, 193—196, 207—220, 222—225, 227—242, 244—262, 264—269, 271—276, 278—306, 308—338
Скарына Юрый 316
Сварчоне 320
Скоринич Францискус гл. Скарына Францыск
Скоринчич Иван 316
Скребицкий Илья Николаевич 260
Скумін Фёдар 316
Сматрыцкі М. 30
Сметанин Степанка 45
Смолянин Захарий 279
Сова Вацлаў 14
Сокалава Ф. 229, 255, 332, 334
Соколовский Петр 49
Соломон 26, 28, 215, 217—226, 228—230, 232, 233, 235—237, 239
Сопиков В. С. 213, 217, 218, 220—222, 227, 229, 230, 233, 235, 237, 239, 245, 246, 248, 249, 256, 259, 263, 264, 267, 269, 273—276, 278, 279, 281, 284—288, 290, 292, 294—297, 306, 307

Соф'я Станіславаўна 324
Сперат П. 279, 326
Срезневский В. И. 240
Станоўскі Іван 51
Сташкоўскі Якаб 16, 84, 87, 89, 323
Стефан 303
Строганов Максим Яковлевич 229, 250, 252, 255, 274, 275, 277
Строганов Никита Григорьевич 229, 232, 234, 246
Строганов Семен Аникеевич 229, 250, 252, 274, 275, 277
Строгановы 212, 218, 225, 236
Строев П. М. 207, 213, 214, 217, 218, 220, 222, 225, 227, 228, 230, 232—237, 239, 241, 245, 248—254, 256, 259, 262—264, 267, 269, 273, 275, 276, 286—289, 291, 292, 294—296, 306, 307
Стэфановіч Ешка 112, 114, 117, 119, 121
Субочович Мартин 91, 92, 324
Суворов Н. 32
Сулакадзев Александр 283, 285
Сяленскі Мікалай 112, 116, 120

Таміцкі Пётр 323, 332
Тевяшов Алексей Федорович 243
Тевяшов Василий Алексеевич 243
Тевяшов Федов Яковлевич 243
Тевяшовы 242
Тимофей 304
Тит 304
Титов А. А. 218
Тихик 304
Токмаков И. Ф. 281
Толстой Ф. А. 207, 213, 218, 220, 221, 226, 227, 230, 232, 236, 237, 240, 249, 251, 253, 258, 270, 271, 273—276, 285, 287—289, 291—296, 307
Томаш з Падляшша 58, 59
Тоўсцік Ян 38, 193—197
Трайдзевіч Іван Ніканавіч 51
Трембицкий Владислав 249
Трубер 22, 30
Турзо Ян 9
Турилов А. А. 29
Тэадорых 321
Тэвэ Андрэ 202, 338
Тэльнічанка Кацярына 323
Тэплы Ф. 188, 335
Тэшнар Ян 9

Уладзіслаў 333
Уладзіслаў II 333
Унглер Ф. 9
Ундольский В. М. 207, 213, 214, 216—218, 221, 222, 227, 230, 233, 235, 239, 240, 246, 246—248, 251, 253, 256, 260, 264, 267, 269, 273, 275, 276, 278, 282, 284, 286—301, 306, 309
Урбан 10, 64—65, 66—68

Фабіян 185—187
Фальковіч Яцка 110—112, 328
Фарстрэйтар К. 36
Федко 45
Федор 246
Федор св. 236
Федоров Д. 314
Феоктист 29
Феофил 302
Ферапонтов Игнатий Ферапонтович 221
Фердынанд I Габсбург 18, 19, 37, 38, 163, 164, 166, 168—183, 185, 186, 325, 332—335
Фёдараў І. 30
Фідлер Е. 34, 337
Фіёль Швайпольт 8, 9, 22
Филимон 304
Филимонов Г. Д. 309
Флароўскі А. В. 34, 37, 38, 321, 334, 338
Фларыян 60
Флетчар Д. 203, 339
Флоров А. 241, 269
Фортунат 303
Францішак 184, 185, 325
Францыск дэ Наалі 66—74, 321
Францыск дэ Эстэ 66—70, 72—74
Францыск, паляк гл. Скарына Францыск
Францыск садоўнік гл. Скарына Францыск
Францыск сын Лукі з Полацка гл. Скарына Францыск
Францыск Эстэнзі 72, 73
Фролов П. К. 285, 287, 288, 289, 291—299
Фульманэлі Францыск з Вероны 69—74

Хвалькоўскі Георгій 16, 87, 324
Хегендорфін К. 329
Хиляк 279
Хлудов А. И. 213, 259, 265, 268, 270, 290, 292, 294—299, 308
Хмель А. 32, 318
Хозеловский Семен 269
Хресчонович Ян 50
Хрыстос Ісус 29, 63—66, 69, 70, 72, 73, 84, 87, 89—102, 141, 142, 144, 215, 217, 222, 226, 233, 235, 243, 247, 248, 259, 262, 271, 275—277, 280, 282, 283—286, 289, 290, 296—299, 301—305, 321, 327, 330, 332

Хрыстафор а Лігарантэ 69, 71, 72
Хрысціцель Іаан гл. Іаан Хрысціцель

Цамблак Грыгорый 29
Царский Иван Никитич 214, 220, 225, 228, 232, 234, 236, 237, 244, 245, 249, 250, 252, 254, 259, 262, 263, 265, 268, 270, 274, 277
Цімафей 24
Ціша Міхаіл Мацвеевіч 46—48
Цукраржж Ян 184, 185
Цыцэрон 8
Цяпінскі В. 30

Чаадаев П. Я. 307
Чамярыцкі В. А. 4, 28, 29
Чапко В. В. 32, 39
Чарт 165, 167, 169
Чаховіц М. 30
Чернышевский Н. Г. 219, 224, 228, 231, 234, 236, 242, 250, 258, 262, 273
Черняк И. Х. 26
Чертков А. Д. 214, 283, 285, 287—301
Чнж Васнлий Богданович 270
Чупрнн Миколай 91—92
Чэтл Іржык 187, 335

Шапашников Федор 263
Шептицкий Андрей 242, 307
Шибанов А. 244
Шибанов П. П. 224, 231, 234, 236, 244, 254, 274, 277, 280
Шиманский 247
Ширяев А. С. 230, 253, 279, 309
Шлюсельфельдар Себасцьян 112, 116, 120
Шляпкін І. А. 35, 247, 256, 320, 321
Шматаў В. Ф. 21, 22, 208
Шоншпергер Е. 13
Штриттер И. Г. 214, 220, 246, 252, 259, 263, 272, 274, 277
Шуйскі І. 34, 316, 317
Шчытоў Марцін 51
Шымон Роўсак (Рус) з Полацка 190, 335
Шышка Станіслаў 51

Щапов П. В. 220, 229, 232, 234, 259, 263, 266, 268, 309
Щукин П. И. 232, 280, 285, 286—289, 291—297, 299—301

Эрнст 323
Эсфирь 218—221, 226, 232, 237, 240, 250, 272—274
Этора ла Гата 321

Юдзіф 26, 221, 240
Юлій III 337
Юрасов Данил 227
Юрый Сямёнавіч гл. Алелькавіч Георгій (Юрый) Сямёнавіч

Ягайла 314, 318
Ягелоны 329
Ягнч И. В. 280, 283
Якаб 72, 74
Якаб дэ Курта 69, 72
Якаб з Познані 131, 133—135, 137, 138
Якаб з Эльбінга 58, 59
Якаў 27
Якаў апостал 132, 134, 137—140, 330
Яковлев И. Т. 221, 226, 229, 233, 235, 237, 247, 251, 252, 255, 260, 263, 266, 268, 271, 272, 274, 276, 277
Яковлев Савва 245
Якуб тоўфар 188, 189
Якуш 45
Яман 45
Ян 45
Ян епіскап (Ян з князёў літоўскіх) 16, 17, 38, 83, 86—92, 315, 322—325, 328, 329, 331
Ян з Глагова 8, 319
Ян з Пухава 184, 185, 334
Ян са Стобніц 8
Ян св. 315
Янсон А. К. 226
Ясінскі А. 31
Яфім (Ефим) з Градца 189, 190

Bacmeister H. L. 217
Bandtkie J. S. 233
Barycz H. 324
Beckovsky Jan 334
Bernacki L. 9
Biczkowskius 279

Crone H. 278

Duczeminski Stanisław 279
Dziczikowsky Samuel 244

Eistreicher K. 233, 310

Galitzin Augustin 338

Horewski Symon 256
Hozewsky Wasiły 264

Jakubinski Andrej 279
Johannes 226

Karge P. 239
König K. 255
Kozłowski J. 308

Lelewel J. 233
Lucas 226

Nadson A. 278

Ochmański J. 325

Petr w Lyscu 242
Pokorny P. R. 229, 255

Rezek Antonin 334

Semenow Michail 280
Strzalkowsky Michael 307
Simmons J. S. 240, 278

Salamon B. 334
Švambera V. 334

Techener J. 338
Tyrell E. P. 240, 278

Wislocki Wladislaus 320
Wisnawsky Fedorz 267
Wolff J. 316

Żukow Stephanus 273

ЗМЕСТ

Вялікі ўсходнеславянскі першадрукар і асветнік-гуманіст *(В. І. Дарашкевіч)*
5

Дакументы і матэрыялы
41

На радзіме
43

У Кракаўскім універсітэце
55

У Падуі
61

У Вітэнбергу
75

У Вільні
81

У Прусіі
93

Пазнанская справа
107

У Чэхіі
161

Дэкрэты 1552 г.
191

Скарына і Масква
199

Выданні Францыска Скарыны
205

Зводны каталог і апісанне *(Я. Л. Немiроўскі)*
207

Каментарыі *(В. І. Дарашкевіч)*
311

Імянны паказальнік *(В. І. Дарашкевіч)*
340

Научное издание

ФРАНЦИСК СКОРИНА

Сборник документов и материалов

Составитель **Дорошкевич** Виктор Иванович

Минск. Издательство «Наука и техника»

На белорусском языке

Навуковае выданне

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА

Зборнік дакументаў і матэрыялаў

Укладальнік **Дарашкевіч** Віктар Іванавіч

Загадчык рэдакцыі
Георгій Фёдаравіч
Юрчанка

Рэдактар
Ніна Мар'янаўна
Тарасевіч

Мастак
Віктар Васільевіч
Саўчанка

Мастацкі рэдактар
Віктар Анатольевіч
Жахавец

Тэхнічны рэдактар
Таццяна Васільеўна
Лецьен

Карэктар
Марыя Андрэеўна
Вячорка

ІБ № 2741

Друкуецца па пастанове РВС АН БССР.
Здадзена ў набор 13.05.87.
Падпісана ў друк 01.12.87.
АТ 14961.
Фармат 60×90$^{1}/_{16}$.
Папера друк. № 1.
Гарнітура літаратурная. Высокі друк.
Ум. друк. арк. 22,0. Ум. фарб.-адб. 34,38.
Ул.-выд. арк. 24,22.
Тыраж 2650 экз. Зак. № 815.
Цана 2 р. 90 к.
Выдавецтва «Навука і тэхніка»
Акадэміі навук БССР
і Дзяржаўнага камітэта БССР
па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю.
220600. Мінск, Ленінскі праспект, 68.
Друкарня імя Францыска Скарыны
выдавецтва «Навука і тэхніка».
220600. Мінск, Ленінскі праспект, 68.

В сборнике впервые собраны и прокомментированы документы, посвященные выдающемуся деятелю славянской культуры, белорусскому гуманисту-просветителю, первопечатнику Ф. Скорине, а также материалы, связанные с его именем.

Рассчитан на специалистов по древнебелорусской культуре, историков, философов, славистов.

Ф84 **Францыск Скарына:** Зб. дакументаў і матэрыялаў / [Прадм., уклад., камент., паказ. В. І. Дарашкевіча].— Мн.: Навука і тэхніка. 1988.— 349 с.

ISBN 5—343—00393—1

У зборніку ўпершыню сабраны і пракаменціраваны дакументы, прысвечаныя выдатнаму дзеячу славянскай культуры, беларускаму гуманісту-асветніку, першадрукару Ф. Скарыну, а таксама матэрыялы, звязаныя з яго імем.

Разлічан на спецыялістаў па старажытнабеларускай культуры, гісторыкаў, філосафаў, славістаў.

$Ф\frac{4603000000—007}{М\ 316(03)—88}$ 120—87

ББК
Ф 84